

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ČESKÝCH DĚJIN

RIGORÓZNÍ PRÁCE

„ŽENY NA STRÁŽ!“

**EXKURZ DO NITRA POLITICKY AKTIVNÍ ŽENY 1.
REPUBLIKY**

„Women, On Guard!“ An Excursion into the Heart of a Politically
Active First Republic Woman

Autor rigorózní práce: Mgr. Hana Železná

Školitel rigorózní práce: Doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D

2013

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

OBSAH

Úvod	6
1. V kruhu rodinném	18
1.1. Léta dětství	18
1.2. Léta mládí a dospívání	20
1.3. Léta zrání a zmoudření?	25
1.4. Poslední léta	30
2. Život soukromý i veřejný	36
2.1. Záliby	36
2.2. Milování i nenávidění	38
2.3. Mášek. Přítel i kritik	45
3. Spisovatelka. Povolání nebo poslání?	52
3.1. Krok za krokem	52
3.2. Drobná próza	53
3.3. Na vrcholu	58
3.4. Návrat k divadlu	65
4. Politické začátky	75
4.1. Pomalu ale jistě	75
4.2. Formování politické společnosti	78
4.3. Ženy a jejich politická práva	79
4.4. První ženské kandidatury a rok 1912	85
4.5. Karel Kramář. Politický vůdce i inspirátor	98
5. Politický program Boženy Vikové-Kunětické	104
5.1. Žena	104
5.2. Němci a český fašismus	109
5.3. Židovská otázka	134
6. Ženy – političky jako nový fenomén způsobu emancipace	136
6.1. Míra participace žen na politickém životě 1. republiky a jejich snaha o boj (ne)jenom za ženská práva	136
Závěr	166
Resumé	168
Prameny a literatura	170
Seznam příloh	178

Anotace

Předkládaná práce „*Ženy na stráž! Exkurz do nitra politicky aktivní ženy 1. republiky*“ se snaží prostřednictvím Boženy Vikové-Kunětické zmapovat a zhodnotit míru aktivity žen v politice v prvorepublikovém období. Snaží se odpovědět na otázky, zda se ženy po vzniku Československa plně zapojily do budování nového státu, jak moc a jaký byl okruh jejich požadavků. Současně s tím souvisí otázka, zda se dokázaly vymanit z okruhu tzv. feministických problémů a zda se zapojily i do problematiky jiného charakteru, především v kritických obdobích republiky.

Protože je ústředním tématem této práce postava Boženy Vikové-Kunětické, nemůžeme zcela pominout ani její literární činnost, skrze kterou se dostala do prostředí politiky a získala první ženský mandát. Zcela samostatné podkapitoly jsou pak věnovány dvěma jejím největším přátelům z řad literatury a politiky, tedy J. S. Macharovi a Karlovi Kramářovi.

Práce je rozdělena do šesti zcela uzavřených kapitol, které se snažily o zmapování celého jejího života. První dvě kapitoly se věnují především jejímu soukromému životu. Ukazují nám, z jakého prostředí vyšla a čím a kým byla v dětství formována. Třetí kapitola se věnuje její literární činnosti. Mapuje její vývoj jako spisovatelky od nespělých začátků povídkové činnosti, až po vrcholnou tvorbu, tedy romány. Čtvrtá kapitola se věnuje obecnému zhodnocení politického systému a právnímu postavení žen v habsburské monarchii. Pátá kapitola pak pojednává o jejích politických názorech, přičemž je zde kladen velký důraz na její politický vývoj, který ji nasměroval až k českému fašismu. A konečně šestá kapitola se věnuje politické participaci žen a jejich úsilí za boj o rovnoprávnost.

Annotation

This work „*Ženy na stráž! Exkurz do nitra politicky aktivní ženy 1. republiky*“ is about very interesting woman Božena Viková-Kunětická. She lived in the 19th and 20th century and she was a writer and politician. This work is about her political and also literary career. With Božena Viková-Kunětická worked in politics series of women and this work is dedicated also their political activities and their struggle for democracy.

This work has a six chapters. First and second is about her family and presents us her private life and her friendship with J. S. Machar. The third chapter is about her literary career. The fourth chapter is about activity of women in the monarchy in the 19th century. The fifth chapter is about her political opinions and about Czech fascism and the sixth chapter is about activity of women in the first republic.

Úvod

Předkládaná rigorózní práce se zabývá podrobnějším pohledem na postavu Boženy Vikové-Kunětické v nesnadných dobách historie naší země. Vychází z diplomové práce, která byla na Filosofické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích obhájena v roce 2007. Zatímco se diplomová práce zabývala celkovým pohledem na život Boženy Vikové-Kunětické v kontextu doby přelomu století a zaměřovala se především na míru kritiky a kritičnosti, která se stala alfou a omegou jejího v mnohém slova smyslu bouřlivého života, tato rigorózní práce se zaměřila na její politickou činnost a aktivitu, která ji ve 20. letech přivedla až na pokraj českého fašismu, který se tak stal epilogem její cesty v boji za ženská a národní práva. Její osoba se pro mou práci stala příkladem ženy vyrůstající na troskách habsburského mocnářství a plně se angažující v politice první československé republiky. Je zasazena do bouřlivých let konce 19. století, 1. světové války a 1. republiky a je konfrontována s do té doby „mužským světem“, který ovládal politiku. Prostřednictvím její osoby jsou nám prezentovány změny, které česká společnost prodělala, a které ji přivedly až ke vzniku samostatného státu. Díky svému zvolení do zemského sněmu v roce 1912 se stala jakýmsi symbolem nové doby a nadějí pro ženy, že jejich boj není marný. Její zákaz vstupu na půdu zemského sněmu nám ale současně napovídá, že zvolení ještě neznamenalo výhru, a že ženy čekal ještě dlouhý a tvrdý boj. První republika je toho příkladem, a proto jsem se skrze Boženu Vikovou–Kunětickou rozhodla ve své práci zdokumentovat každodenní život žen na půdě Revolučního národního shromáždění, rozuměj Národního shromáždění, a jejich neutuchající boj, který statečně vedly až do roku 1939, respektive 1938, přičemž nelze pominout ani její literární činnost, která jí její politickou kariéru umožnila.

V této souvislosti bych ještě ráda upozornila, že jsem svou studii nedovedla až do těchto kritických let, myslím roky 1938, 1939, ale skončila jsem symbolicky rokem 1934, kdy Viková-Kunětická zemřela.

Dále bych upřesnila výběr terminologických výrazů, které jsem použila v kapitolách týkajících se politiky v Československu. Pro zjednodušení a lepší přehlednost jsem v kapitolách, kdy jsem konfrontovala komunistickou a fašistické strany, využila názvu levice a pravice. Jsem si vědoma, že je to označení značně zjednodušující, ale v případě fašistických skupin je myslím velmi trefné. Národní demokracie, tedy mateřská strana Boženy Vikové-

Kunětické, patřila rovněž k pravicovému bloku politických stran, ale zde bych byla umírněnější, protože pravice v Československu má extremistický nádech a národní demokracie v žádném případě extremistickou skupinou nebyla.

Osobou Boženy Vikové-Kunětické se k její škodě nikdo dlouho nezabýval. Je to škoda už z toho důvodu, že byla osobou v mnohém kontroverzní, která zasahovala do mnoha uměleckých i politických odvětví. Za komunistické éry nebyla příliš atraktivním tématem, snad právě proto, že její postava je typickým objektem pro genderová studia, která se do popředí zájmu české historiografie dostala až v 90. letech 20. století. Ani její politické názory však pro komunistickou historiografii nemohly být nijak sympatické, protože po celý svůj život stála z principu proti této straně v opozici.

První počiny zpracovávající její život se datují do 30. let 20. století. V roce 1932 o ní napsal Vladimír Minařík knížku s názvem *Božena Viková-Kunětická* a o dva roky později vychází z pera Jana Voborníka knížka stejného názvu. Obě jsou vhodné pro první seznámení s osobou Boženy Vikové-Kunětické a cenné zejména z faktografického hlediska a dobového pohledu na její osobu. Dozvíme se zde hlavní údaje z jejího života, seznámíme se s její literární a politickou dráhou, ale bohužel velmi stručně. Nedostatkem obou knížek je jejich oslavný charakter, což je ale na druhou stranu v diskursu doby zcela pochopitelné, protože svými činy si za svou veřejnou činnost získala řadu obdivovatelů.

Další z nemnohých pokusů se datují k roku 1940. V rámci knihy *Česká žena v dějinách národa* vyšel článek od Pavly Buzkové s názvem *Božena Viková-Kunětická*. Tato kapitola se zabývá především její literární dráhou. Věnuje se jejím stěžejním dílům, jako např. *Medřické*. Další z řady knih redigoval Karel Stloukal a nese název *Královný, kněžny a velké ženy české*. I tento počín se ale zabývá pouze jednou z kapitol jejího života a zdaleka jej nezachycuje v jeho celku. Oba zmiňované texty tak slouží pouze k dokreslení celého obrazu života Boženy Vikové-Kunětické.

Jak bylo výše naznačeno, po celou dobu komunistické éry se dějinami ženy nikdo nezabýval. Zájem o ženskou otázku se obnovil po roce 1989 v rámci nového odborného pohledu. S výzkumem gender je třeba upozornit, že interpretaci poškozují skutečnost, že dlouhou dobu bylo na Vikovou-Kunětickou pohlíženo jako na postavu na piedestalu a kritický pohled na její postavu se jí dlouho vyhýbal.

Prvním výrazným činem, týkajícím se celistvého zpracování života a díla Boženy Vikové-Kunětické, je diplomová práce Evy Turnovské *Božena Viková-Kunětická* z roku 1996. Její život je zde zpracován komplexně, ke své škodě však s řadou faktografických chyb a nepřesností. Přesto tato práce znamená výrazný posun v zájmu o osobu Boženy Vikové-Kunětické. Další diplomovou prací na dané téma je pak práce Barbory Hrabánkové z roku 2000, která nese název *Osobnost Boženy Vikové-Kunětické*. Tato práce závažnější biografické údaje již neobsahuje a uchopuje život Vikové-Kunětické v celistvější podobě. Obě práce mapují především život Boženy Vikové-Kunětické v souvislosti s jejím literárním dílem, které stojí v obou případech na prvním místě. Nevšímají si dobového kontextu, méně interpretují a přidržují se pozitivistických kritérií. Z hlediska faktografie je ale především diplomová práce Barbory Hrabánkové velice přínosná.

Ani v jedné ze zmiňovaných prací není nijak podrobněji zmapována její politická činnost, natožpak období 1. republiky a její konfrontace s fašismem a komunismem. Zcela pominuta zůstává postava J. S. Machara, která byla v její literární činnosti klíčová a ani Kramářovi, jejímu politickému soupeřníkovi, není dán patřičný prostor.

Po roce 1989 se česká historiografie začala věnovat tzv. gender history, tedy dějinami ženy, pro které bylo klíčové především 19. století, ve kterém se emancipovaly a na nějž svou neúnavnou aktivitou navazovaly ve 20. století. Jakými průkopnicemi na tomto poli se staly Milena Lenderová a její kniha *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, která vyšla v roce 1999 a Marie L. Neudorfllová se svou knihou *České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci* z téhož roku. Na ně pak navazují další díla z per významných historiček. Za všechny jmenujme především Janu Burešovou, Marii Bahenskou, Janu Malínskou, Pavlu Horskou. Řada z nich se neomezovala pouze na růst emancipace a feminismu v 19. století, ale ve svých studiích se začaly zaměřovat i na politickou aktivitu žen v době 1. republiky. V souvislosti s tímto tématem bych zde ráda zmínila velice cennou a podařenou knihu Dany Musilové *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*, která vyšla v roce 2007. Tato kniha je neocenitelná především z toho hlediska, že se sice stručně, zato však přesně a komplexně věnuje participaci žen na politickém životě 1. republiky. Velikým přínosem je i to, že na konci knihy je abecední soupis všech poslankyň a senátorek s faktografickými a bibliografickými údaji, které v letech 1918-1939 působily v Revolučním národním shromáždění, rozuměj Národním shromáždění. Dalším významným počinem je pak *Pět studií*

k dějinám české společnosti po roce 1945, které vyšly nákladem Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR v roce 2008. I když se tato studie zaměřuje především na poválečné období, nepomíjí ani aktivitu političek v období 1. republiky. Tímto tématem se konkrétně zabývá článek Květy Jechové *Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20. století. Pokus o vymezení problému*.

Viková-Kunětická jako politička je českými historiky a historičkami „objevena“ v 90. letech. Byla přece jenom prvním ženským poslancem zvoleným do zemského sněmu a stala se tak pro mnohé ženy vlajkonošem nové doby. První výraznější pokus o zmapování jejich politických aktivit se datuje do roku 1993, kdy jí svůj článek v *Documenta Pragensia XIII. Žena v dějinách Prahy*, týkající se její politické činnosti, věnoval Jiří Kořalka. Velice podrobně zde postihl její cestu k volbě do zemského sněmu. Tento článek je cenný především z faktografického hlediska a z hlediska prvního komplexnějšího zpracování její předpřevratové politické aktivity. K dalším odborníkům na její politickou činnost patří především Luboš Velek, který obecně ženám v politice 19. a 20. století věnoval ne jeden článek. Její politické kariéře věnoval mimo jiné ve sborníku *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*, který vyšel v roce 2007. V roce 2006 se Viková-Kunětická stala námětem pro samostatný sborník, který čerpal z přednáškového cyklu na Filosofické fakultě UK v Praze v zimním semestru roku 2005 a nese název *V bludném kruhu. Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Tento sborník je nejvýraznějším počinem, který se věnuje nejenom jejímu životu, ale především jejímu celkovému pohledu na dobu ve které žila, a kterou glosovala prostřednictvím literární a politické činnosti odpovídající v mnohém zcela diskursu doby, od okamžiku, kdy se její postava stala pro historiky opět atraktivní. Ve sborníku jsou jí věnovány sice pouze dva články, ale oba se zabývají klíčovými otázkami jejího života. Poprvé je nám zde představena prostřednictvím kritické optiky a bez piedestalu. Seznamujeme se zde s aférou se Charlottou Masarykovou či s rozchodem s J. S. Macharem.

Tématem Vikové-Kunětické jako literátky se dílčím způsobem ve svých dílech zabývají Josef Laichter a jeho práce *Uměním k životu* z roku 1919, dále dílo *Dějiny českého dramatu* od Josefa Máchala a výrazným způsobem se jí po revoluci věnovala i Dobrava Moldanová v dílech *Studie o české próze na přelomu století* a *Česká literatura v období modernismu (1890-1918)*. Stále se jedná ale pouze o dílčí studie, kdy je Vikové-Kunětické věnováno pouze pár stránek. Tyto práce jsou však vhodné k celkovému dokreslení doby a

k částečnému pochopení jejího způsobu projevu, literárnímu i politickému. V roce 2009 pak vyšla kniha *Píšící Minervy. Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky* od Libuše Heczkové, kde je na Boženu Vikovou rovněž pamatováno.

Protože tato rigorózní práce se ve své podstatě zaměřuje především na politické působení Boženy Vikové-Kunětické v kontextu doby 1. republiky, ráda bych zmínila díla, která mi velkou měrou pomohla pochopit diskurs doby v jeho složitosti a částečně rekonstruovat myšlení a způsob participace žen na politickém životě 1. republiky. Velkou měrou mi pomohla výše zmiňovaná kniha Dany Musilové, protože se zabývá primárně postavením žen. K dokreslení celkového charakteru doby mi pak posloužily především knihy Antonína Klimka *Boj o Hrad 1* a *Boj o Hrad 2*, které vyšly ke konci 90. let a zcela komplexně se věnují létům 1918 až 1935. Symbolicky tedy končí Masarykovou abdikací a volbou Edvarda Beneše prezidentem. Dalším významným dílem je práce Věry Olivové *Dějiny první republiky* z roku 2000, i když v tomto případě jsem si vědoma skutečnosti, že práce byla napsaná již v 60. letech a na některé dnešní historické kapacity může působit zastaralým dojmem. Všechny tři práce jsou cenné především z faktografického hlediska. Dějiny 1. československé republiky konfrontují s celoevropským děním a její působení zasazují do kontextu vývoje v poválečné Evropě.

Historii 1. republiky rovněž mapují všechny tři knihy Zdeňka Kárníka, nesoucí název *České země v éře první republiky (1918-1938)*. Pro mě byl stěžejní především první díl, který se věnuje létům 1918-1929. Kladem této knihy je především její podrobnost a rozpětí týkající se všech součástí lidského života. Jsou zde kapitoly, které se věnují politice, hospodářství, náboženství ale i kultuře. Určitým negativem se může stát příliš faktografických údajů, které mohou vést k nepřehlednosti a zmatenosti.

Jednotlivými výseky z historie 1. republiky, které byly pro zpracování této studie neméně důležité, se dále zabývá především kniha Evy Brokové, Josefa Tomeše a Michala Pehra *Agráři, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*, která vyšla v roce 2008. Tato studie je cenná především proto, že mapuje politický vývoj a směr tří nejvýznamnějších stran období 1. republiky, kdy každá z nich stála v rámci svých politických aktivit na opačném pólu. Dále za zmínku stojí kniha Miroslava M. Hlaváče *Čeští mafiáni 1914-1918* a malý sborníček vydaný při výročí vzniku Československa nesoucí

název *Křehké vítězství. 28. říjen v paměti Hradu*. Obě knihy mi sloužily k dokreslení doby a byly i prostředkem k získání cenných údajů.

Ve 20. letech se v Československu začalo rozmáhat hnutí, které dostalo označení český fašismus. Svým naturelem i politickými názory k němu Viková nepochybně inklinovala, i když fašistkou bych ji nenazývala. K pochopení tohoto hnutí a k jeho zařazení do kontextu doby mi pomohla kniha Miroslava Gregoroviče z roku 1995 nesoucí název *Kapitoly o českém fašismu. Fašismus jako měřítko politické dezorientace*. Dále za zmínku stojí kniha *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945* od Tomáše Pasáka a od Pavla Kotlána *Fašismus a jeho česká podoba*. Protože se ve své práci věnuji i stručné historii hnutí, které neslo název Vlajka, využila jsem k zmapování této politické ideologie knihu Milana Nakonečného *Vlajka. K historii a ideologii českého nacionalismu*, která vyšla v roce 2001. Všechny zmiňované studie mi pomohly pochopit ideologickou základnu tohoto extremistického hnutí a díky nim se mi podařilo zařadit je do politického proudu a konfrontovat je se stranami levicovými. Současně mi objasnily svůj svébytný vývoj a pomohly mi k aplikaci fašistických teorií na osobu Boženy Vikové-Kunětické a jejích souputníků.

Co se týká využití pramenného materiálu, tak základem pro zpracování mé práce se stala pozůstalost Boženy Vikové-Kunětické, která je uložena v Památníku národního písemnictví Praha, v odloučeném pracovišti Staré Hrady. I když je pro zpracování jejího života v mnohém velmi cenná, trpí mnohými nedostatky, především absencí téměř veškerého materiálu soukromého charakteru. Viková pravděpodobně veškerou soukromou korespondenci i deníky zničila. Odpovídalo by to jejímu naturelu. Ostatně několikrát v dopisech po Macharovi po jejich rozchodu požadovala, aby její dopisy zničil. Z její pozůstalosti tak můžeme rekonstruovat především její veřejný život. Je zde uložena řada proslavů, rukopisů jejich literárních i dramatických děl a samozřejmě korespondence, která je sice značná, ale dopisů soukromého charakteru je zde minimum. Přesto nám pomáhá při rekonstrukci a zmapování velkého spektra lidí, s kterým se Viková scházela.

Daleko přínosnější z hlediska zpracování jejího soukromého života se jeví pozůstalost J. S. Machara a Karla Kramáře, tedy mužů, kteří jí v jejím životě, kromě její rodiny, stáli nejbližší. Macharova pozůstalost je rovněž uložena ve Starých Hradech a obsahuje na 600 dopisů, které mu Viková poslala. K naší škodě je však jeho pozůstalost neuspořádaná a řada

jejích dopisů je nedatovaná, což trochu ztěžuje rekonstrukci. Přesto je však tento materiál velmi cenný, protože Viková se v těchto dopisech na Machara obrací jako na rádce a přítele, rozebírá s ním i záležitosti rodinného charakteru a žádá od něho kritiku svých literárních děl. Především v době, kdy psala svůj román *Pán*, byla jejich korespondence velmi čilá a umožňuje nám tak nahlédnout do její „literární kuchyně“.

Pozůstalost Karla Kramáře je uložena v Archivu Národního muzea v Praze. Čítá stovky dopisů především soukromého rázu. Korespondence s Macharem nám ji ukázala jako literátku, dopisy, které poslala Kramářovi, nám umožňují nahlédnout do nitra političky v období 1. republiky. Tato pozůstalost je cenná především z toho důvodu, že nám zde neodhaluje pouze soukromý život ženy 20. a 30. let, ale rovněž nám umožňuje zrekonstruovat a zachytit její názory na vznik Československa, na politickou scénu a na celkový vývoj nově vzniklé republiky. Viková ve svých dopisech glosovala i řadu významných událostí, například hrozbu bolševizace na počátku 20. let, politický vzestup agrárníků či rozmach českého fašismu. Z hlediska zmapování jejích soukromých i veřejných aktivit v období 1. republiky je tento fond neocenitelný.

K dokreslení celkového pohledu na její především veřejný život, mi pak sloužila pozůstalost Miloslavy Sísové a Františka Síse, obě uloženy v Archivu Národního muzea v Praze a fond Ženské národní rady, který je uložený v Národním archivu v Praze. Ten byl cenný zejména díky materiálu, který se týká veřejné činnosti žen v období 1. republiky. Ženská národní rada vznikla v roce 1923 a po celé období 1. republiky bojovala za lepší postavení žen a dětí v Československu. Ve fondu Ženská národní rada je uložena řada zápisů ze schůzí, volebních programů, dokonce jsou zde uloženy i spisy týkající se prvních ženských kandidatur. Tento materiál mi pomohl zařadit Vikovou do kontextu doby a ženského emancipačního hnutí, jehož se po své volbě v roce 1912 stala součástí.

Dále byl velmi cenným fond Antonína Hajna, poslance a politika, který se velmi zasadil o prosazení ženských práv a jenž je uložený v Archivu Národního muzea. V této pozůstalosti je uložena především korespondence s různými ženskými spolky a především s ženskou sekcí mladočeské strany, jehož byla Viková určitou dobu předsedkyní. Naprosto unikátním způsobem nám ukazuje pohled osvícených mužů na ženskou otázku a jejich pomoc v tomto boji. Z tohoto hlediska se velmi zajímavým jeví i fond Výbor pro volební právo žen, čítající čtyři kartony, který je uložený v Památníku národního písemnictví. Zde jsou uloženy

rukopisy členek, články v novinách, korespondence, životopisné črty členek a úřední spisy. Na tomto fondu tak můžeme sledovat aktivní činnost žen v boji za lepší práva. Praktickou stránku věci a jejich organizační schopnosti, které bezesporu měly.

Neocenitelným se ukázaly i fondy Jaroslava Kvapila a jeho ženy Hany, významné herečky, se kterými si Viková hojně korespondovala, oba fondy jsou uloženy v Památníku národního písemnictví.

Nakonec bych zde ráda zmínila materiál, který je uložený v Archivu Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Jedná se o zápisy ze schůzí Revolučního národního shromáždění a Národního shromáždění z let 1918-1935. Tento materiál byl pro mou práci v mnohém stěžejní, protože na základě těchto zápisů se dají přesně zrekonstruovat požadavky žen v celkovém prvorepublikovém ovzduší. Umožňují nám zmapovat úsilí a veliký boj, který musely ženy vynaložit, často přes posměšky svých mužských souputníků, aby ženám zajistily slušná lidská práva a slušný život. Ukazují nám, jak byly ženy ve svém boji neúnavné a jak se nenechávaly ve svých požadavcích zatlačovat do kouta a i když meritem jejich úsilí byl boj o ženská práva, nebály se glosovati ani problémy týkající se celkového života v republice a dokonce i v Evropě. Především aktivita komunistických poslankyň stojí za povšimnutí.

Viková se narodila v Pardubicích, a proto jsem se obrátila na Státní okresní archiv v Pardubicích. Bohužel zde jsem moc úspěšná nebyla. Ve zmiňovaném archivu je uloženo pouze několik článků, týkajících se životních jubileí nebo oslav její veřejné činnosti. Získala jsem od nich však fotokopii z matriky narozených, a tím jsem mohla s přesností určit její datum narození, které je v mnoha publikacích uvedeno mylně.

Pokud jde o vydané prameny, využila jsem především materiál vzpomínkového charakteru. Jedná se o paměti Leopoldy Dostálové *Herečka vzpomíná*, kde autorka mapuje především divadelní život přelomu století a vzpomíná také na hry Boženy Vikové-Kunětické, ve kterých hrála, a dále paměti Václava Vydry *Má pouť životem a uměním*, které jsem využila k dokreslení doby a k představě o životě herectva na přelomu století.

Edice jsem využila především v části týkající se její literární činnosti. Jedná se především o korespondenci Hany Kvapilové a Růženy Svobodové: *Přítelkyně. Hana Kvapilová a Růžena Svobodová ve svých dopisech*; naopak vydaná korespondence F. X. Šaldy

s Růženou Svobodovou: *Těživá samota. Korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové* mě, z hlediska rekonstrukce názorů těchto osob na postavu Boženy Vikové-Kunětické, zklamala.

A konečně posledním a rovněž velmi významným počinem, který naopak mapuje její politickou činnost je edice jejích politických projevů nesoucí název *JUS SUFFRAGII. Politické projevy Boženy Vikové-Kunětické z let 1890 – 1926*, kterou vydaly Libuše Heczková a Kateřina Svatoňová v roce 2012. V této knize jsou naprosto unikátním způsobem sepsána téměř všechna veřejná vystoupení Boženy Vikové-Kunětické, veškeré články a referáty týkající se jejích stěžejních témat, tedy především ženy a národa

Přínosným pro mě byl i dobový tisk, především *Ženský svět* a *Ženské listy*, které mi nejenom osvětlily dobový názor na dílo Boženy Vikové-Kunětické, ale sloužily mi i k pochopení a uchopení pohledu na její literární a divadelní dílo a k celkovému pohledu na diskurs doby. K ilustraci jejích politických názorů mi pak pomohl i časopis *Národní myšlenka*. Co se týká dobového tisku, musíme být samozřejmě obezřetní, protože některé literární i politické výroky na adresu Vikové-Kunětické byly jednak ovlivněny osobními sympatiemi nebo antipatiemi k ní, rovněž tak kontextem doby. Mnohé jí bylo po roce 1912, kdy byla zvolena do zemského sněmu, odpuštěno.

K dokreslení jejího literárního života mi samozřejmě posloužilo i její dílo, v mnohém odpovídající době, ve které žila. Z literárního hlediska se nejedná o nijak cenná díla, ale povídky či veselohry hýří vtípem i sarkasmem a jsou čtivé. Její literární dílo je cenné především z emancipačního hlediska, protože prostřednictvím literatury kladla na svou dobu velmi odvážné otázky. To se projevuje především v její románové tvorbě. Postupem času však její díla ztrácí vtíp a svěžest a uchylují se do patetické nic neříkající mnohomluvnosti. Ve své době však svými feministickými či emancipačními názory byla literátkou ceněnou a vyhledávanou. V rámci komparace s Růženou Svobodovou jsem využila i jejích literárních děl a samozřejmě dobové kritiky, představované v tomto případě *Kritickými projevy F. X. Šaldy*, i když v tomto případě jsem si vědoma skutečnosti, že Šalda zde nevystupuje v roli nestranného soudce.

Pokud jde o užití metod, z hlediska způsobu zpracování své práce jsem využila pro obecné zhodnocení tématu metodu indukce a dedukce. Vzhledem k tomu, že jsem se pokoušela o zhodnocení života jediné osoby, využila jsem k tomu metodu individuální biografie, která měla zhodnotit nejdůležitější okamžiky jejího života a současně jej zasadit do

kontextu doby. Důležitou se pro mě stala rovněž komparace, kterou jsem využila nejenom v kapitolách týkajících se její literární činnosti, ale i v kapitolách o politice, kde jsem se snažila o konfrontaci pravice a levice v boji za demokracii v 1. republice.

Celou práci jsem rozdělila do šesti větších kapitol, které působí jako šest uzavřených celků, propojených osobou Boženy Vikové-Kunětické.

První i druhá kapitola pojednávají o jejím soukromém životě. V první kapitole se věnuji především jejímu rodinnému životu. Prostředí, ze kterého vyšla, léty studia i prvních lásek. Také obdobím jejích prvních hereckých i literárních pokusů, to vše zasazené do kontextu doby konce 19. století. Druhá kapitola nám ji pak představuje jako ženu své doby se svými zálibami, přáteli, obdivovateli i konkurenty. V první kapitole jsem vycházela z její pozůstalosti a její, řekněme, memoárové knihy *Vyznání*, kde vzpomíná na své literární začátky, ale i seznámení s budoucím manželem Josefem Vikem. Co se týká druhé kapitoly, zde dávám prostor především její konkurentce v literatuře i v životě, Růženě Svobodové a jejímu velikému obdivovateli i ctiteli J. S. Macharovi. Využila jsem především literárních děl Vikové-Kunětické i Svobodové, soudobé kritiky a v případě Machara jeho pozůstalosti.

Třetí kapitola se věnuje její literární činnosti. Od počátku až k jejím vrcholným dílům. Snaží se konfrontovat ji se společností, ve které žila. Klade si otázky, čím si vydobyla takového uznání na poli literárním a zda to byla právě literatura, která jí umožnila kandidaturu do zemského sněmu a zajistila jí vítězství.

Čtvrtá kapitola se věnuje její předpřevratové politické kariéře. Ale nejenom jí. V této kapitole jsem se pokusila vymezit a charakterizovat období, ve kterém proběhly první ženské kandidatury. Pokusila jsem se zmapovat politický vývoj české společnosti v rakousko-uherské monarchii a právní postavení žen v ní, abychom si dovedli představit diskurs doby, ve kterém se ženy s odvahou vrhly na první poslancecké mandáty. K zachycení tohoto období mi pomohl především fond Ženské národní rady, uložený v Národním archivu v Praze, pozůstalost Vikové-Kunětické a rovněž Výbor pro volební právo žen uložený v Památníku národního písemnictví a pozůstalost Antonína Hajna. Samostatně jsem se věnovala prvním ženským kandidaturám a především volbě Boženy Vikové-Kunětické v roce 1912, kdy jsem se na základě pramenů, dobového tisku i literatury pokoušela komplexně zmapovat cestu k získání prvního ženského mandátu. Samostatnou podkapitolu jsem pak věnovala jejímu politickému souputníkovi a příteli Karlovi Kramářovi, protože jejich vztah v období 1. republiky byl i přes

mnohá nedorozumění důvěrný a díky jejich vzájemné korespondenci mi pomohl nahlédnout do nitra prvorepublikové političky.

Pátá kapitola pojednává o jejích politických názorech. Věnovala jsem se především dvěma jejím stěžejním politickým tématům, tedy ženě a národu. Především národ je pro nás v kontextu doby i celé její politické kariéry zásadní, protože utvářel její politické myšlení po celou dobu 1. republiky. V podkapitole týkající se jejího nacionalistického pojetí jsem se věnovala i tématu českého fašismu, se kterým Viková sympatizovala. Na základě literatury jsem se pokoušela zmapovat historii tohoto hnutí a zasadit ho do kontextu doby. Věnovala jsem se jeho historii a pokoušela se zodpovědět, co předcházelo jeho rozmachu v Československu a na základě čeho získalo tolik přívrženců z řad politiků i inteligence. Abych ho mohla zařadit do kontextu doby, konfrontovala jsem ho se vzrůstajícím komunismem, který stál na opačném pólu politického spektra. K tomu mi posloužily především zápisy ze schůzí Revolučního národního shromáždění a Národního shromáždění, které jsou uloženy v Archivu poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky.

Šestá kapitola konečně pojednává o aktivitě samotných žen v prvorepublikovém parlamentu. Zde jsem se pokoušela zmapovat pole jejich působnosti, míru jejich aktivity a snahu, díky které za ženská práva bojovaly. Jejich politickou činnost jsem se na základě jejich výroků pokoušela konfrontovat s mužskou částí osazenstva a snažila jsem se zrekonstruovat a zodpovědět na otázky, zda byla 1. republika k ženám opravdu tak benevolentní a liberální a zda vstupem do Národního shromáždění byl boj za ženská práva ukončen. Jejich snahu jsem zasadila do ovzduší 1. republiky a konfrontovala ji s jejich všedními dny. Rovněž jsem se pokoušela zodpovědět otázku, zda si ženy uvědomovaly vzrůstající sílu komunistického a fašistického hnutí a zda se zapojily do boje za demokracii nebo zůstaly za branami svých feministických a emancipačních požadavků. V odpovědích na tyto otázky mi pomohl především materiál z Archivu poslanecké sněmovny a literatura, především výše zmiňovaná kniha Dany Musilové *Z ženského pohledu*.

Součástí práce jsou i přílohy, které se vztahují k nejvýznamnějším etapám jejího literárního i politického života a jsou řazeny chronologicky.

Na závěr bych chtěla poděkovat především paní docentce Čechurové, která se mě ujala, když už jsem ztrácela naději a víru a umožnila mi tuto práci dokončit. Dále docentovi

Šoušovi za pomoc, cenné rady, pochopení a především povzbuzení v práci. Velmi oběma děkuji.

Dále děkuji PhDr. Lubošovi Velkovi Ph.D., který mi udělil cenné rady a pomohl mi orientovat se v emancipačním hnutí 19. století a velmi děkuji paní docentce Janě Burešové, která mě podpořila v mém rozhodnutí zpracovat ženy v politice v období 1. republiky. Dále můj velký dík patří pracovníkům Státního okresního archivu v Pardubicích, dále pracovnícím v Archivu Národního muzea a v Národním archivu v Praze, především paní doktorce Purnochové, která mi vždy ochotně vyšla vstříc a udělila mi cenné rady, a doktorovi Waageovi rovněž z Národního archivu, který mi pomohl s hledáním dalších informací týkajících se politických aktivit Boženy Vikové-Kunětické. Konečně patří můj dík zaměstnancům Literárního archivu a to nejenom v odloučeném pracovišti ve Starých Hradech, ale i v Praze.

1.V kruhu rodinném

1.1. Léta dětství

Prostředí, do kterého se Božena Viková-Kunětická narodila, bylo prodchnuto středostavovskou atmosférou a láskou. Pocházela z velmi harmonického prostředí, ve kterém se ctily rodinné i jiné životní hodnoty.

Narodila se v 60. letech 19. století, kdy se, slovy básníka, mohl český národ opět nadechnout k novému boji za sebeurčení v habsburské monarchii. Na svět přišla 30. července 1862¹ jako nejstarší ze tří dcer. Před jejím porodem rodiče již pohřbili tři syny, Josefa, Emanuela a Jindřicha, a dceru Julii. Matka Barbora, rozená Šoltová, ji porodila v Pardubicích, kam se krátce před jejím narozením přestěhovala spolu se svým manželem Janem Novotným, který byl obchodníkem s obilím a hostinským. Zanedlouho k Boženě přibyly ještě dvě dcery, Anna a Marie.² Všechny tři se dožily dospělého věku a po celý život je pojilo velké přátelství a sourozenecká láska, jak vyplývá ze vzájemné korespondence, které se k naší škodě dochovalo pramálo. Na druhou stranu se na základě tohoto zjištění lze domnívat, že spolu všechny tři trávily mnoho svého volného času, především Božena s Annou.

Celá rodina byla ze začátku slušně hmotně zajištěna, díky výdělečné činnosti otce, ale za války s Pruskem, v roce 1866, přišel jejich otec téměř o všechny své peníze a rodina se dostala do finanční tísně. Matka byla v domácnosti. Jak vyplývá ze slov Boženy Vikové-Kunětické, byla to „...menší, kulatá paní, velmi energická, dobrá hospodyně, která se snažila za těžkých finančních poměrů udržet svou rodinu tak vysoko, jak si to sama přála.“³ Dobrý

¹ V některé literatuře je mylně uvedeno datum 29. červenec 1863. Údaj v této studii je z Křestní matriky fary Pardubice, č. 1514, s. 125.

² V literatuře se můžeme setkat s tvrzením, že měla osm sourozenců. Srovnej: Petra ŠTĚPÁNKOVÁ, „Když jdu, tak jdu.“ *Nezadržitelná Božena Viková-Kunětická*, in: Petra HANÁKOVÁ – Libuše HECZKOVÁ – Eva KALIVODOVÁ (eds.), *V bludném kruhu. Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*, Praha 2006, s. 14; Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*, České Budějovice 2007, s. 118.

³ Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha, odloučené pracoviště Staré Hrady, fond Božena Viková-Kunětická, rukopisy.

vztah měla Božena Viková-Kunětická nejenom se svými sestrami, ale také s rodiči, které po celý život ctíla a jejich smrt pro ni byla velikou ránou.⁴

Své dětství i rané mládí prožívala Božena v Pardubicích. Tento kraj milovala a po celý zbytek života na něho s láskou vzpomínala.⁵ Bydlela v domě u Zelené brány, v posledním domě u zámku, kde se nacházel hostinec U Koruny. Její pozůstalost je bohužel chudá na materiály vzpomínkového charakteru, které by se týkaly dětství. Podle určitých ukazatelů lze usuzovat na to, že si po celý svůj život vedla deníky, ale ty se buď ztratily, nebo je ona sama zničila.⁶ V poslední době badatelský vývoj ukázal, že by některé z deníků mohly být uloženy ve vlastnictví pravnučky Boženy Vikové-Kunětické.

Informace o jejím dětství se však objevují v literatuře, jak dokazuje kniha *Dětství vynikajících lidí českých* Alberta Pražáka, který v ní píše: „*Z hraček měla nejraději válek na nudle. Nosila ho zabalený v peřince, zpívala mu, šeptala. Měla ho ještě i tehdy, když začala chodit do školy. Panenky samy těšily ji jen když byly nové, jinak je hned vykuchávala, aby se přesvědčila, co v nich je.*“⁷ Jejím oblíbeným místem byla Kunětická hora nedaleko Pardubic. Na počest tohoto místa si zvolila svůj literární pseudonym Kunětická.

Navštěvovala Měšťanskou školu v Pardubicích a v Schönbergu se učila německému jazyku, který jí ale nikdy k srdci nepřirostl a germanofilství se jí po celý život protivilo. O tom, jakou byla začkou, bohužel nic nevíme. Byla výrazně citově založená, měla vášnivou povahu a byla impulsivní a prudká. Nebylo jednoduché s ní mluvit, jednat ani spolupracovat a v lidech, i svých přátelích, kterých měla po hříchu málo, vyvolávala rozporuplné pocity. Její základní povahové rysy, jako ješitnost, sobectví, umíněnost a tvrdohlavost, se u ní formovaly již v raném mládí, jak dokládá například korespondence s Josefem Mazánkem nebo Jiřím Guthem-Jarkovským, která je uložena v její pozůstalosti v Literárním archivu ve Starých Hradech. Na druhou stranu dokázala být ke svým přátelům velice laskavá a po celý svůj život ctíla rodinné hodnoty, ke kterým byla vychovávána.

⁴ Rodiče jí zemřeli krátce po sobě roku 1912. V tomto roce byla rovněž zvolena do Českého zemského sněmu jako první žena v historii rakousko-uherské monarchie a celé střední Evropy vůbec.

⁵ Jejím dalším oblíbeným místem byl kraj v okolí Pasek nad Jizerou. Stejně tak milovala české pohraničí, za které bojovala především v období rostoucího nacionalismu v období 1. republiky.

⁶ Druhé hypotéze, tedy zničení deníků, by odpovídal charakter její povahy, protože sama na Macharovi žádala poté, co se spolu rozešli, aby její soukromé dopisy, které mu poslala, spálil.

⁷ František PRAŽÁK, *Dětství vynikajících lidí českých*, Turnov 1939, s. 194.

O dobrém vztahu se sestrami jsem se již zmínila. Měla však velice dobrý vztah i se svým manželem, což v 19. století nebývalo pravidlem. Její manžel ji po celý život ctil, obdivoval a podporoval v jejích nesčetných aktivitách, snad i proto, že se znali téměř celý svůj život, jak dokazuje dochovaná korespondence s Karlem Kramářem. Jeho smrt v roce 1919 ji hluboce zasáhla. Zhruba od roku 1918 trpěl neustále mozkovými záchvaty a se svými obavami o něho se svěřila právě Kramářovi: „*Prožívám těžké dny. Zakolisala se pode mnou zem a co se nepodařilo ničemu na světě, aby mne zlomilo – podaří se bázni o život mého muže. Znali jsme se skoro od dětství a můj život je těsně sloučen s jeho.*“⁸ Dobrý vztah měla zpočátku i se svou dcerou. Zlom nastal pravděpodobně po smrti otce. V období 1. republiky se, ač bydlely spolu, jedna druhé zcela odcizily.

1.2. Léta mládí a dospívání

Rané mládí, zhruba do svých sedmnácti let, trávila Božena v Pardubicích u rodičů, v kruhu svých blízkých, obklopena láskou a podporou ve všech směrech. V tomto věku se seznámila se svou první velkou „láskou“, Janem Mazánkem, kterému bylo 18 let.⁹ Seznámili se v Pardubicích, kde Mazánek studoval a maturoval na místní reálce. Poté odešel studovat lesnickou školu do Bělé pod Bezdězem. To už ale jejich známost spěla ke konci a nakonec zcela utichla. Jak vyplývá z dochovaných pramenů, byl Jan Mazánek postavy urostlé, pevný, zásadový, absolutně čestný a poctivý. Byl rovněž povahy veselé a společenské.

Bydleli v jednom domě a oknem si posílali psaníčka. Poté, když odešla Božena do Prahy, posílali si dopisy, kterých je v její pozůstalosti dochováno zhruba 100.¹⁰ Tato korespondence je velice zajímavá především z toho důvodu, že nám umožňuje nahlédnout do nitra mladé, vášnivé dívky, zajímající se o hereckou a literární dráhu. Její dopisy jsou velice otevřené, plné citu a neskrývané vášně. „*Jsem dívka prudká...*“, píše v jednom ze svých

⁸ Archiv Národního muzea, fond Karel Kramář, inv. č. 766, krt. 18, dopis B. Vikové-Kunětické K. Kramářovi z 14. 8. 1918.

⁹ Jan Mazánek se narodil 24. srpna 1861 v Čimyšli u Turnova. Srovnej: LA PNP, Staré Hradky, fond Božena Viková-Kunětická, životopis Jana Mazánka, rukopisy.

¹⁰ Bohužel se jedná pouze o dopisy Boženy Vikové-Kunětické. Po ukončení známosti si svou vzájemnou korespondenci vrátili, což bylo v 19. století častým zvykem.

nedatovaných dopisů, kterých je bohužel v její pozůstalosti celá řada: „...*srdce mám horoucí a vřelé a potřebuji nevyhnutelně ukojení jeho citů, cit stejně obětavý a nevypočítaný.*“¹¹

Manželé Novotní vychovávali své dcery velice liberálním způsobem a v jejich snech je podporovali, což potvrzuje jejich kladný postoj k výběru povolání nejstarší dcery. Božena se chtěla stát herečkou.¹²

Divadlo milovala a inklinovala k němu od mládí. Její láska nevyhasla ani poté, co se stala spisovatelkou. Psala nejenom divadelní hry, ale i memoárové vzpomínky významných českých hereček, jak dokládá její vzpomínka na Hanu Kvapilovou, jednu z nejtalentovanějších a nejzářivějších hereček naší historie. Je to mimochodem jedna z mála žen, kterých si Viková opravdu vážila a velice toužila, aby Hana hrála v jejích hrách.¹³ Pro Boženu Vikovou-Kunětickou bylo herecké umění Hany Kvapilové „...*tak úzce sloučeno s její celou bytostí,*“ že pokládala „...*pro sebe za nemožné odlučovati jedno od druhého...*“¹⁴ Hereckou profesí se Viková zabývala i po teoretické stránce, byla s ní vnitřně bytostně spjata a psávala články o hereckém umění, jak dokazuje i tato noticka z její knihy *Vyznání*: „*Dívám se na umění dramatické docela s jiného hlediska a jsem přesvědčena, že žádné umění není tak aktivní, tak niterné a úžasné, jako právě umění herecké.*“¹⁵ V tomto případě mohla čerpat i z vlastních zkušeností. Na herce jako na člověka hleděla jako na „...*jedinou bytost, která má právo i povinnost dáti vše, což jest našeho. Bolest, radost, touhu, lásku, zločin i nenávisť tak, jak žijí v našich bytostech od prvopočátku jako život sám.*“¹⁶

Herectví se učila u Otýlie Sklenářové-Malé. Roku 1881 absolvovala v doprovodu otce zkoušku v divadle. „*První den o jedenácté hodině šla jsem...*“, píše Janu Mazánkovi, „...*v průvodu tatínkově do kanceláře Národního divadla a představila jsem se nejprve panu tajemníkovi*¹⁷, který mne s přátelským stisknutím ruky a srdečným úsměvem uvítal. Bůh ví, že

¹¹ LA PNP, Staré Hrady, fond Božena Viková-Kunětická, nedatovaný dopis B. Vikové-Kunětické J. Mazánkovi.

¹² Herecké povolání v 19. století nepatřilo k nejlukrativnějším. Spíše naopak. Herci byli odsouzeni ke kočovnému způsobu života s nejistými výdělky. Ani poté, kdy bylo postaveno Národní divadlo a začala vznikat i jiná kamenná divadla, se postavení herců nijak výrazně nezměnilo, protože málokdo měl to štěstí, že v něm mohl vystupovat. Srovnej: Václav VYDRA, *Má pouť životem a uměním*, Praha 1976.

¹³ Dokazuje to především korespondence s Jaroslavem Kvapilem, manželem Hany Kvapilové, která je uložena v Literárním archivu ve Starých Hradech, v pozůstalosti Boženy Vikové-Kunětické.

¹⁴ Řeč pronesená roku 1907 na paměť úmrtí Hany Kvapilové. Srovnej: Božena VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, *Hana Kvapilová*, in: *Vyznání. Řeči a studie B. Vikové-Kunětické (1906-1918)*, Praha 1919, s. 199.

¹⁵ *Vyznání*, s. 181.

¹⁶ Tamtéž, s. 183.

¹⁷ Panem tajemníkem je míněn pan Sklenář, manžel Otýlie Sklenářové-Malé.

*jsem nakloněna dobrému tomu pánovi! Bavili jsme se pospolu. Chválil moje listy, jimž prý se obdivovati musel, vyprávěl mně o přízni své milé choti (Otýlie Sklenářová-Malá – pozn. H.Ž.), již ona z ohledu na moje dopisy, ke mně chová, dodával chutí a zmužilosti mé malomyslnosti, zkrátka bavila jsem se s ním výborně a záhy nahlížela jsem, že jedině u kruhu herectva mohu naléztí svůj pravý domov.*¹⁸ Božena u zkoušky před divadelní komisí uspěla, jak pokračuje dále ve svém dopisu: *„Pak jsem byla uvedena k panu řediteli. Uvítal mne blahosklonně a odložil zkoušku na druhý den o půl jedenácté, poněvadž pan režisér nebyl přítomen. Musím podotknouti, že pan tajemník představil mne se slovy ‚Zde máme tu čest předvésti sl. Boženu Novotnou, velmi vzdělanou a inteligentní dívku‘ ...*¹⁹ Její vnitřní pocit z pro ni tak zásadního zlomu, jakým bezesporu divadelní zkouška byla, charakterizuje i následující zmínka, jak jinak než z dopisu Janu Mazánkovi: *„Přicházelo mně, že nalézám se před porotou, která má vynésti rozsudek buď mé smrti nebo života. Pojednou pan ředitel povstal, tázaje se: ‚Co soudíte pánové?‘ A tito jednohlasně pronesli – Jeníku můj pochopte štěstí své Žózi – pronesli slova: ‚Velmi dobře! Nadání Vám slečno neschází‘.*²⁰ Z těchto dopisů tak můžeme naprosto unikátním způsobem participovat na nitru začínající české vlastenecké mladé ženy, která toužila stát se velkou českou herečkou.

Po absolvování zkoušky se odebrala do Prahy, kde bydlela u paní Brückové ve Ferdinandské ulici číslo 41. Je jí 19 let a otevírá se před ní nová životní etapa. Stává se z ní mladá, samostatná a sebevědomá žena. Korespondence s Janem Mazánkem stále pokračuje, ale stává se z ní stále víc spíš prostředek k výčitkám než k vyznáním lásky. Jan Mazánek k Boženě Vikové-Kunětické choval podle všeho velmi vřelé city, ale jak vyplývá z dochované korespondence, respektive z dopisů, které mu Božena poslala, byl neustále podrobován zkouškám, které měly utvrdit jeho vztah k Žóze, jak byla nazývána v dopisech.

V době, kdy začíná studovat první divadelní hry, začíná i publikovat v časopisech, jako debutující spisovatelka.²¹ Tato umělecká dvojkolejnost jí ale dlouho nevydrží a tak divadlo záhy opouští. Co jí k tomu vedlo, bohužel nevíme. Jisté je, že jednoho dne u divadla skončila. Než však svou divadelní kariéru ukončila, stačila roku 1881 vystoupit na „prknech,

¹⁸ LA PNP, Staré Hrady, fond Božena Viková-Kunětická, dopis B. Vikové Kunětické J. Mazánkovi ze 17. 3. 1881.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Do literatury vstoupila roku 1882, kdy rovněž přijala pseudonym Kunětická, i když publikovala i pod pseudonymem Ignota, a to novelkou *Právě včas*, která vyšla v časopise Ruch.

kteřá znamenají svět,“ a dobyt je, částečně i díky svému zjevu, jak dokládá Vladimír Minařík v knize o Boženě Vikové-Kunětické.²²

V této době, tedy někdy kolem roku 1881, se Božena, tehdy ještě Novotná, seznamuje s Jiřím Guthem-Jarkovským. Jí bylo 19, jemu 20 let a seznámili se v Praze. Jejich přátelství trvalo zhruba tři roky a i po její svatbě si občas vyměnili formální přátelský pozdrav. V této souvislosti bych chtěla upozornit, že vedle rodící se nové známosti v životě Boženy Vikové-Kunětické existuje paralelně i stará známost s Janem Mazánkem. Ta však spěje k neodvratnému konci. V dopise z roku 1882 mu píše: „*Kdybych měla jednat dle práva a spravedlnosti, musela bych žádanou odpověď nepovšimnutou nechat, neboť mimovolně zdá se, že píšete jedině tenkrát, když máte dlouhou chvíli ad. Musel jste přece obdržeti můj list as před pěti nedělemi a teprve nyní píšete, jakoby Vám pošta jej nebyla ani odevzdala. Ne, zajisté to není hezké a podotýkám jednou provždy, stane-li se to ještě jednou – pak ztratíte svou Žózu navždy. Pamatujte si to slovíčko ‚navždy‘.*“²³ Dopisů podobného charakteru přibývá.

Vraťme se však ke Guthu-Jarkovskému. Ten měl k Boženě podle všeho velmi vřelý vztah, což naznačuje i vzájemná korespondence. „*Všecko bych obětoval, kdybych moh Ti za svět náhradu dát. Láska moje k Tobě je bez konce...*“ a ve stejném duchu pokračuje „*...ach Ty nevěříš, já Ti píši tak tuze rád, a ještě raději zas Tvoje listy čítám. A jakž by ne, když Tě miluji, když jsi mým idolem, a ideálem srdce mého...*“²⁴ Nad tímto vztahem však visí otazník. Bylo by zajímavé vědět, jak intenzivní tento vztah byl. Přes veškeré citové rozjitření, byl pravděpodobně pouhou epizodou v životech obou, jak ostatně dokazuje i noticka z Guthových pamětí: „*...u paní Brückové bydlívala také sl. Božena Novotná z Pardubic, o něco mladší mne, děvče plné ohně a temperamentu, která mne začla zajímati, ale strýc i paní Brücková byli tady na pilné stráži a zůstalo při pouhém flirtu a několika dopisech, které pro obě strany byly spíše jen beletristickým cvičením. I potom, když slečna Novotná se provdala a stala se z ní proslulá spisovatelka Božena Viková-Kunětická, nezaniklo docela staré přátelství.*“²⁵ Troufám si tvrdit, že zde Guth-Jarkovský není zcela upřímný a jeho strohé popsání jedné epizody svého života je ovlivněno pozdějším negativním vývojem situace, kdy jej Božena

²² Podle Minaříka byla „...seversky krásná, pravidelných rysů, rusých, lehce zvržených vlasů, zjevu královny...“.
Vladimír MINAŘÍK, *Božena Viková-Kunětická*, Praha 1932, s. 6.

²³ LA PNP, Staré Hrady, fond Božena Viková-Kunětická, dopis B. Vikové-Kunětické J. Mazánkovi z 26. 2. 1882.

²⁴ Tamtéž, dopis J. Gutha-Jarkovského B. Vikové-Kunětické z 17. 12. 1881.

²⁵ Jiří S. GUTH-JAROVSKÝ, *Paměti*, I. díl, Praha 1929, s. 192-193.

Viková-Kunětická opustila. Tuto hypotézu konečně dokazuje i dopis z roku 1893, tedy zhruba deset let po ukončení přátelství, ve kterém píše: „*Těch dvanáct dlouhých či krátkých let nezměnilo nic než tón a plachý mladický cit postavil se na pevné základy obdivu a úcty, kterou chovám k Vám... Děkuji Vám znova z té duše, že dovolíte, abych přišel se vypovídat a ponudit Vás stesky starého mládence.*“²⁶ V souvislosti s tímto dopisem bych ráda upozornila na jednu skutečnost. Stejně tak jako Guth-Jarkovský, zůstal po několik let starým mládencem i Jan Mazánek. Oba měli problémy se po rozchodu s Boženou oženit.

Korespondence s Janem Mazánkem s menší či větší intenzitou stále pokračuje, ale získává stále větší trhliny. V jejich komunikaci neustále docházelo ke konfliktům, které se ve většině případů týkaly její veřejné činnosti. Vikovou k Mazánkovi poutalo silné citové pouto, ale milovala i divadlo a psaní, a tak nakonec došlo k ukončení jejich známosti. Korespondence sice pokračovala i po seznámení s Josefem Vikem, ale zde se Božena chovala mnohem rozumněji než v případě Gutha-Jarkovského, jak píše v dopise z roku 1884: „*Nerada bych snížila Vás, sebe i Josku (budoucí manžel Josef Vik – pozn. H.Ž.). Jednou prosila jsem jej, abych směla si uchovati vzpomínku na naši dětinnou, ilusorní známost pardubskou a Joska svolil.*“²⁷ Mazánkova společnost se však nechtěla z podivných důvodů vzdát a krátce po rozchodu mu dokonce nabízela, aby si udělal známost s její mladší sestrou Annou: „*Jednu radu Vám Jeníku navrhuji. Dobývejte si srdce naší Anušky, našeho šotka milého. Stálo by Vám to za namáhání a vítězství za strávený tím čas. Vím, že by korunovalo Vaše štěstí. Ovšem o tom, že já Vás k tomu pobídla, nesměl byste se jí ale zmíniti, jest hrdá a myšlenky takové by nesnesla. Ale pište jí, zaveďte si s ní korespondenci a poznáte záhy jejího nevšedního ducha, pěknou povahu a její zlaté srdce.*“²⁸ O tom, zda si spolu začali psát, bohužel nic nevíme, jisté ale je, že se s Annou Mazánek neoženil.²⁹ Po Boženině svatbě si ještě vyměnili několik formálních dopisů, poslední jejich setkání proběhlo pravděpodobně roku 1893. Mazánek na Boženu Vikovou-Kunětickou nikdy nezapomněl a pravděpodobně ji měl velice rád. Bohužel

²⁶ LA PNP, Staré Hrady, fond Božena Viková-Kunětická, dopis J. Gutha-Jarkovského B. Vikové-Kunětické z 5. 12. 1893.

²⁷ Tamtéž, dopis B. Vikové-Kunětické J. Mazánkovi z 13. 2. 1884.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Jan Mazánek se z Pardubic odstěhoval a po letech se oženil s Pavlou Holländrovou. Manželství to bylo velice šťastné a vzešly z něho dvě děti, syn a dcera. Bohužel jeho první žena zemřela již roku 1912. Podruhé se oženil o tři roky později a toto druhé manželství trvalo až do jeho smrti. Po celý svůj život byl zaměstnaný u knížete Rohana v Lomnici nad Popelkou, nejprve jako adjunkt a později i jako nadlesní a správce vily. Ve svých 65 letech byl dán do penze a odešel do Prahy za svými dětmi. Zde 6. května 1940 zemřel a pohřbený je na Vinohradském hřbitově. Srovnej: LA PNP, Staré Hrady, fond Božena Viková-Kunětická, životopis Jana Mazánka, rukopisy.

pro Boženu tvrdil, že žena patří do kuchyně a ta se s touto teorií díky své povaze nikdy nemohla smířit.

1.3. Léta zrání a zmoudření?

„Seznámení s Josefem Vikem pro ni bylo spásou a útočištěm. „Není to vášeň, jež mě k němu poutá, je to láska tichá, obětavá a přec tak pevná a šťastná...Věřím, že budu šťastná’...“³⁰ Toto je výstižná charakteristika vztahu manželů Vikových. Božena si Josefa Vika, cukrovarnického úředníka, opravdu nebrala z nějaké horoucí lásky, dokonce si trůfám tvrdit, že ve výběru ženicha byla kapka vypočítavosti a pragmatismu, týkajícího se budoucích vyhlídek na hmotné zajištění. Přesto všechno si vybrala dobře. Josef Vik byl nejenom hmotně zajištěný, ale hlavně a především to byl muž klidný a rozvážený, který po celý svůj život miloval svou ženu i dceru a při Boženě stál při všech jejích životních eskapádách. Bohužel korespondence mezi manžely kromě pár pohlednic chybí, takže jejich manželský život lze rekonstruovat pouze z korespondence s přáteli.

Se svým budoucím manželem se Božena seznámila podle všeho někdy kolem roku 1882 v okolí Pasek nad Jizerou,³¹ ale jak vyplývá z korespondence, kterou vedla s Kramářem, znali se již několik let před započítáním své známosti. V Pasekách pobývala krátce před svatbou a sbírala náměty na své povídky. Bylo jí 20 let. Na období těsně před svatbou ráda vzpomínala i po letech: *„...můj život ve vsi byl dosti jednotvárný. Občas docházival ke mně můj choť, který tenkráté užíval posledních svých prázdnin doma u rodičů, a přinášel mi ke čtení knihy a noviny a jed se mnou svorně z jednoho talíře (více jsme jich neměli) míchaná vejce nebo kyselo s houbami, které mně tehdy zvláště chutnalo.“³²* U Josefa Vika našla Božena klid, který ve svém životě potřebovala a který bohužel díky své povaze neměla. Svého muže si vážila a měla k němu vřelý vztah, dokazuje to ostatně i tato vzpomínka z knihy

³⁰ Marie L. NEUDORFLOVÁ, *České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, Praha 1999, s. 285.

³¹ Tuto hypotézu nám potvrzují zmínky v dopisech J. L. Turnovskému, ve kterých se zmiňuje o jakémisi „panu Vikovi“. Srovnej: LA PNP, Staré Hrady, fond J. L. Turnovský, korespondence B. Novotné.

³² *Z cest. Obrázky a studie B. Vikové-Kunětické (1894-1912)*, Praha 1919, s. 38-39.

Z cest: „Přicházel obyčejně (Josef Vik – pozn. H. Ž.) časně z rána a klepával na zastřené okno u mého pokoje, aby mě probudil. Já pak rychle jsem se ustrojila, všechna bez sebe radostí, že zase přišel, a abych slečnu neprobudila³³, vyskakovala jsem oknem a podávala mu ruku s nejšťastnější náladou v srdci, jakou lze si mysliti. U starostů rychle svařila jsem mléko, nakrájela chléb a snídali jsme společně pod širokou lipou, ve které švitořili ptáci jasnými hlásky, co zatím na trávě u našich nohou leskla se ještě rosa a na východě bledly ranní červánky. Jaká krásná to bývala rána, a jakou volnost jsem mívala v duši srkajíc teplé mléko, přikusujíc žitný chléb a vypravujíc svému choti (tenkrátě ovšem nebyl ještě mým chotěm) tisíce hloupých věcí, které jsem pokládala za vážné příhody.“³⁴

Ráda vzpomínala i na prostředí, ve kterém krátce před svatbou žila. Tento kout Čech milovala celý život. Ve své knize *Z cest* píše: „Vzpomínám si taky na svůj pokojík v podkroví, z něhož viděla jsem na Kozákov... Je v něm nízký strop, dřevěné stěny polepené modrým papírem, úzká dvířka s divnou závorou, knihovna s lacinými spisy, pohovka, která v něm vypadá jako kolos, stůl, postel, umyvadlo a toaletní stolek mezi okénky o šesti titěrných tabulkách. Pokojík při každém kroku se hýbe, třese, nábytek skřípe a šramotí. Kolem dokola pod ním, nad ním, vedle něho jest plno vrabčích hnízd a vrabci časně z rána klovají do oken.“³⁵

Definitivní rozchod s Janem Mazánkem proběhl nad očekávání bouřlivě a tak se stala Vikova otevřená náruč jejím spásným útočištěm. „V pokořeně, pošlapané Božce...“, píše v dopise Mazánkovi, „...našel si (Josef Vik – pozn. H.Ž.) svůj ideál a vylovil z kaceřované její povahy malounké perličky. Řekl světu: „Nebojím se Tvých výstrah. 'A dodal mně sil, abych se nad předsudek jeho vyšinula. Ví dobře, že tenkrátě v Lomnici³⁶ jsem bojovala boj hrozný potácejíc se mezi Vámi a ním.“³⁷ Známost byla nakonec přes všechny peripetie ukončena a Božena se začala připravovat na svatbu.

Ta se konala roku 1884. Nevěsta si přála být oddána v kostele na „posvátném“ Vyšehradě. Manželství vždy idylické nebylo. Především se kvůli Vikovu zaměstnání museli často stěhovat, což zejména Božena, jako mladá novomanželka, těžce nesla. V prvních letech

³³ Božena bydlela v Pasekách v domě tamního starosty ještě s jednou slečnou, pravděpodobně učitelkou.

³⁴ *Z cest*, Praha 1919, s. 39.

³⁵ Tato vzpomínka se nazývá *Paseky nad Jizerou* a poprvé byla otištěna v roce 1894. Srovnej: Tamtéž, s. 9.

³⁶ Lomnice nad Popelkou. Zde pobýval Jan Mazánek po studiích v Pardubicích.

³⁷ LA PNP, Staré Hrady, fond Božena Viková-Kunětická, nedatovaný dopis B. Vikové-Kunětické J. Mazánkovi.

manželství spolu žili nejprve ve Štětí nad Labem, poté v Mostu a Duchcově. Počátkem 90. let je čekal malý domek v Pečkách, poté Uhřetěves a nakonec zakotvili v Českém Brodě, kde spolu žili až do Vikovy smrti v roce 1919.

V roce 1885 se jim narodila dcera Vlasta, něžně nazývaná Aťa nebo Atík. Po ní přibyli ještě dva chlapci, ale oba bohužel v útlém věku zemřeli.³⁸ Vlasta se tak stala jedináčkem. S matkou si velice rozuměly, bohužel pouze do doby, než se z nich obou staly vdovy a než se sestěhovaly. Po těchto nenadálých zlomech došlo k ochlazení, především ze strany dcery. První náznaky rozkolu ale přišly již v souvislosti s Vlastinou svatbou. Božena Viková-Kunětická chtěla, aby Vlasta, absolventka Minervy, prvního dívčího gymnázia v habsburské monarchii, které bylo založeno především z podnětu Elišky Krásnohorské roku 1890, šla studovat vysokou školu. Vlasta se ale zamilovala a provdala se. Svatba se uskutečnila pravděpodobně roku 1904, jak dokládá korespondence její matky s J. S. Macharem, která je uložena v jeho pozůstalosti.³⁹ Její manžel pocházel z velice bohaté rodiny Tichých a finance se tak staly jedním z velkých problémů při domlouvání svatby. Duševní rozpoložení Boženy Vikové-Kunětické lze naprosto unikátním způsobem sledovat z korespondence s J. S. Macharem, přítelem jejím i celé rodiny, který ji v těchto, pro ni tak těžkých, dobách podporoval. „*Představte si ji (Vlastu – pozn. H.Ž.)! To děvče se silnou duší ženy, ...*“, píše Macharovi, „...*v ohni vyhraněnou – představte si ji! A teď přijde otec a smýká jí dle své vůle – přijde člověk syn a obstírá ji slovanskou melancholií slabostí a nemohoucností.*“⁴⁰ Svatba nakonec proběhla, jak bylo výše uvedeno, roku 1904, Viková se s tím musela smířit a také se s tím smířila, i když to pro ni bylo velmi těžké, jak píše Haně Kvapilové: „*Proplakala jsem celé noci, že jsem svou Vlastu ztratila.*“⁴¹

Vlasta to také neměla jednoduché, byla jako mezi dvěma mlýnskými kameny, mezi starým panem Tichým, který měl neustále nějaké finanční podmínky, a mezi svou matkou, která chtěla, aby šla studovat. Se svými obavami se Viková opět svěřuje Macharovi: „*Vlasta prodělává nejkruťší boj s kapitálem a já v bezesných nocích cítím, jak zvolna mně vypíjí krev*

³⁸ První syn je pochovaný ve Štětí nad Labem a druhý, který zemřel v sedmi měsících na zápal plic, je pochovaný v hrobce jejích rodičů v Pardubicích.

³⁹ V dopise z 16. 2. 1904 ještě vdaná nebyla, teprve se řešily finanční záležitosti, naproti tomu v dopise z 21. 4. 1904 Viková Macharovi píše: „*Nemohu se smířit s tím, že odešla. Ale ona je šťastná a má ráda svého muže a já nemám práva....*“ . Srovnej: LA PNP, Staré Hrady, fond Josef Svatopluk Machar, dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi z 21. 4. 1904.

⁴⁰ LA PNP, Staré Hrady, fond J. S. Machar, nedatovaný dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi.

⁴¹ LA PNP, fond Hana Kvapilová, dopis B. Vikové-Kunětické Haně Kvapilové z 13. 4. 1904.

z těla. Starý Tichý hodil poslední trumf – nevím, zda-li jej přebijeme. Nevíte a netušíte, co všecko prožívám!! Ještě že mám v největších hrůzách vždy východ ze všeho pro Aťu–studie. Ach, kdybych Vám mohla radit! Nechte studovat své dcery, nechte je studovat!“⁴²

Po Vlastině svatbě si novomanželé na tři měsíce pronajali vilku v Byšičkách u Lysé nad Labem. Poté se stěhovali do Uhřiněvsi. Vztahy v rodině se nakonec urovnaly a do rodiny Tichých byla Vlasta po mnohých peripetiích přijata jako dcera, jak opět dokládá dopis Vikové Macharovi: „*Starí ji mají rádi a myslím, že půjdou za ní jako za světylkem.*“⁴³

Vlastu hospodaření na statku bavilo. Bylo pro ni nové, že je svou vlastní paní a že může všechno sama řídit, ale zmáhalo ji to. Její matka o ni měla starost, ale byla i ráda, že si Vlasta našla svou životní cestu. „*Včera byla zde Aťka – ve smutku.*“ píše Macharovi. „*Zemřel jim tam zeť (starým), její švagr – tož pro jméno! A je slaboučká jako pířko – k zlomení – až mne srdce zabořelo nad ní. Je však plna plánu a odvahy. Zítřka (v pondělí) přejímají pivovar do své správy a ona se těší na hospodářství. Má tam 100 slepic, kuřata, kachny, husy, prasátka, 2 kravky, zelenou zahradu, ovocnou, a to všecko je pod jejím dozorem.*“⁴⁴ Život však lehký neměla. Prodělala několik potratů i těžkých porodů. Nakonec se jí narodily tři dcery, Vlasta (provdaná Sísová), narozená roku 1907, Helena (provdaná Andrlíková) narozená krátce po Vlastě a Naděžda, která se narodila kolem roku 1916. Bohužel Vlasta velice brzy ovdověla, rovněž v roce 1919 jako její matka. Její manžel zemřel 5 týdnů po smrti jejího otce, pravděpodobně na následky nemoci či zranění, které si přinesl z bojů první světové války, kdy působil v Haliči.

Vraťme se však k životu samotné Boženy Vikové-Kunětické. Měla obtížný profesní život, provázený mnohými eskapádami, které si ve většině případů způsobila sama svou vlastní konfliktní povahou, a proto alespoň v rodině nalézala tu pověstnou špetku klidu. „*Můj muž na štěstí je ke mne tak laskavý, tak šetrný, tak něžný že zrovna zahřívá mne svým dechem. Nic mu není obtížné ani ve dne, ani v noci a stále jen se mne zdá, že starostlivě se dívá, co si myslím, anebo co cítím.*“⁴⁵ Její manžel byl celý život v pozadí, jako jakási jistota všedního dne. Toho si všimla i Růžena Jesenská: „*Muž Boženin byl velmi milující manžel a velmi*

⁴² LA PNP, Staré Hradky, fond J. S. Machar, nedatovaný dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi..

⁴³ Tamtéž, dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi z 30. 7. 1904.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Tamtéž, nedatovaný dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi.

uctíval Boženino umění. Byl vždy své ženy pln a jen o ní a o ní mluvíval.“⁴⁶ I on byl přítelem Macharovým a mnohdy ho žádal, aby Boženě pomohl a podpořil ji v těžkých chvílích, profesních i soukromých.

Jeden z takovýchto těžkých okamžiků přišel v roce 1912,⁴⁷ kdy Boženě krátce po sobě zemřeli oba dva rodiče. Bylo jim přes 80 let. Nejprve zemřel otec a poté matka, která podle ní: „...zemřela, protože chtěla zemřít.“⁴⁸ Sama Růžena Jesenská, která Vikovou mimochodem velice obdivovala, jak dokládá jejich vzájemná korespondence, ji několikrát žádala, aby o své matce napsala životopisnou knihu. Nikdy k tomu bohužel nedošlo. V její pozůstalosti se našlo pouze několik článků vzpomínkového charakteru.⁴⁹ Zanedlouho ji postihla další rodinná tragédie, zemřel jí švagr, manžel její sestry Anny. Tyto všechny rodinné tragédie Vikovou velmi silně zasáhly. Svou rodinu i rodiny svých sester velmi milovala a byly pro ni vším. Zde se opravdu ukazuje, že principy, které prosazovala ve společnosti, ctíla i v soukromém životě.

V roce 1903 se stal Josef Vik kontrolorem a následujícího roku započalo stěhování do Českého Brodu, jejich poslední společné štace. Své pocity z opětovného stěhování píše komu jinému než Macharovi: „*Drahý příteli, můj muž je přeřazen do Čes. Brodu. Stěhujeme se asi za 14 dní. Chápete ten můj život? Nikdy se nic tak těžce nelámalo jako má duše v posledním čase. Toužím odejít. Není kam, ale chtěla bych odejít...*“⁵⁰ Viková neustálé stěhování z místa na místo těžce nesla. Přišla si vyděděná a smýkaná osudem, jak píše Haně Kvapilové: „*Můj muž je přeložen ze Sadské do Čes. Brodu, čímž je mně umožněn zas styk s Prahou. Za poslední čas prožila jsem toho tolik ve své duši, že se zvedám zbíta a krvácejíc ze starých ran. Ten život zhnusen se zase vtírá a nezbyvá než žít, když k odchodu není dosti sil a snad ani ne práva.*“⁵¹ Ne nadarmo se pod vlivem těchto depresivních stavů stylizovala do role Boženy Němcové, kterou obdivovala. Přirovnával ji k ní i Machar a ona se mu v dopisech podepisovala jako „Vaše paní Božena“.

Od roku 1904 žili sami, Vlasta měla vlastní rodinu, a čekalo je posledních společných 15 let. Co se v těchto letech odehrávalo v jejich soukromém životě, bohužel

⁴⁶ Srovnej: Jan VOBORNÍK, *Božena Viková-Kunětická*, Praha 1934, s. 9.

⁴⁷ Někde se můžeme setkat s rokem 1913.

⁴⁸ LA PNP, Staré Hrady, fond Božena Viková-Kunětická, Poznámky IV. (deník z let 1925-1928), rukopisy vlastní.

⁴⁹ Srovnej: Tamtéž, Radostná noc. Vypravuje moje matka, články a drobné povídky.

⁵⁰ LA PNP, Staré Hrady, fond J. S. Machar, dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi z 5. 4. 1904.

⁵¹ LA PNP, fond Hana Kvapilová, dopis B. Vikové-Kunětické Haně Kvapilové z 13. 4. 1904.

nevíme, protože prameny mlčí. V pozůstalosti Boženy Vikové-Kunětické se nenachází žádný odpovídající materiál. Korespondence rovněž chybí. Pouze z určitých náznaků se dá vytušit, jak snášeli útrapy 1. světové války. Měli výhodu, že Vlasta vlastnila hospodářství, které samozřejmě rovněž bylo od počátku zatíženo dluhy, ale měli pravidelný přísun potravin. V těchto těžkých dobách neváhali podporovat své blízké, jak dokazuje dopis Václava Flajšhane, filologa a literárního historika: „*Za Váš velkomyslný dar srdečně děkuji; schovávám si jej u Vás; přijedu pro ty 3 kg po 28. červnu. Zatím máme: dostali jsme předevcírem z Uhřiněvsi (od Vlasty – pozn. H. Ž.) 10 kg – tak do 28. června vydržíme. Nejhuře bude počátkem července, neboť nám i brambory došly...*“⁵² Takovouto pomoc poskytovali pravděpodobně často. Lehké období to pro ně ale nebylo. Josef Vik byl těžce nemocný, pravděpodobně následkem nehody, Vlastin manžel byl v Haliči a její oba dva švagři na frontě. Na celé hospodářství byla sama, a k tomu všemu se musela starat o tři malé děti, kdy nejmladší Naděžďe byl rok a půl či dva roky.

Josef Vik zemřel rok po válce. Byla to tragédie, ze které se Viková již nevzpamatovala, jak vyplývá z dochované korespondence, kterou posílala ve 20. a 30. letech nejenom Karlovi Kramářovi. Když psala v roce 1920 Výboru pro volební právo žen dopis, ve kterém rekapitulovala svou profesní i soukromou dráhu, i tehdy zmínila svého manžela: „*Také nemoc mého muže za posledního půl roku*⁵³ *postupovala rapidně, poněvadž jsem se nemohla mu věnovat, jak bych si byla sama celým svým srdcem přála. Žila jsem mezi ním a parlamentem těžký a úmorný život, o něm nikdo neměl tušení.*“ A dále pokračuje: „*Smrt jeho zasáhla mne jako blesk a dnes prostě nechápu, že zemřel a že již není a nebude.*“⁵⁴ Čekalo ji ještě 15 let života, které vyplnila především svou veřejnou činností. Jezdila na přednášky, účastnila se politických jednání. Na konci 20. let se stahuje do ústraní.

1.4. Poslední léta

Po manželově smrti Viková-Kunětická Vlastě zakoupila malý statek v Libočanech a ona se tam i s dcerami přestěhovala. V roce 1921 k nim přibyla i Božena Viková-Kunětická. Jednalo se o malý zámeček, ve kterém byl pivovar. Viková ho zakoupila jako zbytkový statek.

⁵² LA PNP, Staré Hrady, fond Božena Viková-Kunětická, dopis V. Flajšhane B. Vikové-Kunětické z 6. 6. 1918.

⁵³ Rok 1919.

⁵⁴ LA PNP, Staré Hrady, fond Výbor pro volební právo žen, dopis Boženy Vikové-Kunětické Výboru pro volební právo žen z 26. 5. 1920.

Ze začátku s nimi bydlela i sestra Boženy Vikové-Kunětické, Anna. I ona se zapojovala do ženského emancipačního hnutí a byla činná v mnoha sdruženích. Poté se však odstěhovala k sestře Marii. Aby Viková nebyla sama, a aby měla nějakou společnici, vzala k sobě jednu příbuznou z manželovy strany z Nové Paky, Naděždu, kterou nazývala Nanda. Ta jí dělala společnost pravděpodobně až do konce jejích dnů.

Život, který na statku vedla, byl velice fádni a v ničem se nepodobal životu, který vedla na přelomu století, i když určité vzruchy ještě zažila, jako například povstání bolševiků na statku na počátku 20. let. Viková, jako veřejně činná osoba, byla často zvána na přednášky a různé veřejné akce. Jak vyplývá ale z její pozůstalosti, často tato pozvání odmítala a společnost příliš nevyhledávala. Kramářovi o tom píše: „*Jsem samotárka. Málo kdo mne zná. Ještě z tribuny, ze společnosti nikdy. Přeletím jako pták a zas zmizím. Nevyhledávala jsem nikdy přátel, ani spojenců, ani ctitelů. Žila jsem se svým mužem silný život duchovního souzvuku, který mně stačil i pak, když jsem prodělala těžké chvíle velké bolesti.*“⁵⁵ Před společností se opravdu uzavírala a nejraději svůj volný čas trávila v kruhu rodinném, či ve společnosti svých přátel, kterých neměla mnoho, i když Kramářovi v dopise psala: „*Mnoho lidí mne milovalo a miluje. A ještě více mne jich ctí a mně důvěřuje. Netajím se, že je to jediná slavobrána, která mne umožňuje vstup do veřejného života.*“⁵⁶ Byla ješitná a toužila po obdivu. Svůj život však dožívala již čistě v soukromí. Na přelomu 20. a 30. let byla ještě naposledy vyburcovaná ze své letargie, a to v době, kdy Československem kráčel vzrůstající se český fašismus, u něhož našla krátkodobou útěchu ve své skepsi a zklamání z poměrů, které se vyvinuly v Československu.

S dcerou si, jak bylo výše naznačeno, přestaly rozumět krátce poté, co obě ovdověly. Těžko říct, co vedlo k tak prudkému ochlazení. Ještě za dob Josefa Vika vzpomínala Viková ve svém deníku,⁵⁷ jak hlídávali dceři holčičky, když šla s manželem do společnosti. V této době bylo pravděpodobně ještě vše v pořádku. Troufám si tvrdit, že byl v rodině Vikových důležitým elementem právě Josef Vik, který tvořil jakousi hradbu mezi ženou a dcerou. V každém případě je zvláštní, že se po jeho smrti jejich vztah tak prudce zhoršil. Sama Viková toto ochlazení vztahů přisuzovala své náročné politické aktivitě. Dokazují to i její

⁵⁵ Archiv Národního muzea, fond Karel Kramář, inv. č. 766, krt. 18, dopis B. Vikové-Kunětické K. Kramářovi z 30. 1. 1925.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Srovnej: LA PNP, Staré Hrady, fond Božena Viková-Kunětická, Poznámky IV (deník z let 1925-1928), rukopisy vlastní.

vlastní slova: „...ztratila jsem všechny důvěrné a krásné vztahy ku své dceři a ku svým vnučkám, protože mne při nejlepší vůli nemohly sledovat stále a stále jedním směrem myšlenkovým i citovým, kterým jsem se brala. Nikdy nic jsem již nepronesla krásného do jejich života, nikdy nic utěšujícího a nikdy nic citově výchovného. Byl to jediný proud kombinací a zápasu, v němž jsem pohřbila to jediné, co jsem měla: intimní vztahy rodinné.“⁵⁸ Vlasta byla zničená po manželově smrti, žili spolu pouhých 15 let, i když pravděpodobně necelých, pokud narukoval do války. Život však šel dál. Holčičky rostly, studovaly a zapojovaly se do veřejného života. Především Vlasta, která se provdala za Františka Síse.

V této době již Viková činná tolik nebyla. Politiku opustila, i když se občas účastnila politických mítinků (byla velkou obdivovatelkou Radoly Gajdy), a dveře do literatury si zavřela již dávno. Psávala ještě občas nějaké statě, ale to byly pouze drobnosti. Dalo by se říct, že ke konci svého života žila, ač obklopena lidmi, v osamění. Co ji nejvíc trápilo, bylo, že ztratila Vlastu. „*Dcera má velmi mnoho svých zájmů a pak není mezi námi vlákna, které by nás spojovalo. Málokdy se vidíme, málokdy spolu hovoříme a když, jsou to konvenční řeči, které pálí jako otevřená rána.*“⁵⁹ Její jedinou radostí tak byly pouze vnučky. I když podle všeho, na počátku 20. let ještě tak zle zase nebylo, jak dokazuje dopis zaslaný Kramářovi roku 1923: „*Zde (Libočany - pozn. H. Ž.) se neví pranic o stáří, o beznaději a pochybnostech. Zde je všechno jasné jako den. Zpíváme, hrajeme, milujeme a věříme. Proto je mne zde někdy tak dobře, že nechci vidět ani Prahu ani politické schůze.*“⁶⁰ I když již žila celkem v ústraní, vedla v Libočanech, na místní poměry, celkem společenský život. Jak dokládá místní kronika i vlastní korespondence Vikové, byl tento prostor, tedy Žatecko, silně poněmčený. I z tohoto důvodu se Viková naplno zapojila do Hraničářského komitě, které mělo chránit české menšiny před Němci. Vlasta spolu se svou matkou ihned započala s obrozeneckými aktivitami za „záchranu“ Čechů. Pořádaly se zde divadelní hry a plesy, které měly veliký úspěch. Vedle pivovaru se ve vedlejší, bývalé hospodářské, budově zřídil hostinec se sálem a provizorním jevištěm, kde se pořádaly kulturní akce, jejichž součástí byla divadelní představení. V roce 1921 se hrály i hry Boženy Vikové Kunětické, konkrétně *Heliodor*, *Representantka domu*, *Přítěž* a *Cop*. V roce 1928 zde z podnětu učitele Jaroslava Kulovaného

⁵⁸ LA PNP, Staré Hrady, Výbor pro volební právo žen, dopis Boženy Vikové-Kunětické Výboru pro volební právo žen z 26. 5. 1920.

⁵⁹ LA PNP, Staré Hrady, fond Božena Viková-Kunětická, Poznámky IV (deník z let 1925-1928), rukopisy vlastní, zápis z 30. září 1926.

⁶⁰ Archiv Národního muzea, fond Karel Kramář, inv. č. 766, krt. 18, dopis B. Vikové-Kunětické K. Kramářovi z 31. 12. 1923.

vznikl pěvecký sbor, který prožil svou velikou premiéru na svatbě Heleny, vnučky Boženy Vikové-Kunětické, která se vdávala v únoru roku 1929. V roce 1928 se Viková zapojila do stavby nové české školy, která byla umístěna na pozemku její dcery Vlasty.

Jak bylo výše naznačeno, nejstarší z vnuček dostala jméno po matce, Vlasta.⁶¹ I ona se vdávala brzy, pravděpodobně krátce před rokem 1928, kdy jí mohlo být 20 či 21 let. Za manžela si vzala zhruba o 30 let staršího Františka Síse. František Sís byl velmi významnou postavou v českých dějinách, zejména v období boje za vznik samostatného Československa, a proto se u něho krátce zastavíme. Narodil se 5. září 1878 v Maršově u Brna. Studoval práva v Praze. Po absolutoriu pracoval jako redaktor krajinských listů v Týně nad Vltavou a Mladé Boleslavi. V roce 1909 přišel do Prahy a již o rok později se stal generálním tajemníkem Národní strany svobodomyslné. Úzce spolupracoval s Kramářem. Měli stejné politické názory. Počátkem roku 1917 založil časopis *Národ* a stejně tak se stal zakladatelem zednářské lóže, nesoucí stejný název.⁶² Byl velmi významným politikem. Angažoval se již za první světové války v takzvané Maffii a spolu s Kramářem a Rašínem participoval na domácím odboji. V období první republiky se stal šéfredaktorem *Národních listů*. Byl členem Národního shromáždění a od roku 1923 působil jako místopředseda Československé národně demokratické strany. Byl pravicově orientovaným politikem a hluboko ve 20. letech a na počátku let třicátých začal koketovat s českým fašismem. Byly mu blízké zejména ideály Karla Kramáře, týkající se vyrovnání s Němci. V roce 1930 velmi vážně onemocněl a odešel z politického života do ústraní. Zemřel 17. srpna 1938 v Praze.⁶³

Jak se Vlasta s Františkem Síssem seznámila, není zcela jasné, ale pokud se nad tím zamyslíme, zase tak obtížné to být nemohlo, protože je spojoval stejný okruh přátel. Sís velice úzce spolupracoval s Kramářem, který patřil i do úzkého kruhu Boženy Vikové-Kunětické, i když přátelstvím bych jejich vztah nenazvala. V roce 1928 se jim narodila dcera Drahomíra.⁶⁴

⁶¹ Vlasta Síssová se stala v uměleckých kruzích také výraznou postavou. Stala se z ní redaktorka, novinářka, prozaička a překladatelka z francouzštiny. V letech 1939-1944 redigovala beletristickou sešitovou edici časopiseckého typu *Čtení pro ženy*.

⁶² „*Tato myšlenka* (založit zednářskou lóži – pozn. H.Ž.) *se zrodila v hlavě Františka Síse, který již tehdy statečně a výrazně participoval na činnosti mladočeské rezistentní skupiny v čele s Karlem Kramářem a Aloisem Rašínem. A myšlenka na zednářství se u něj ozvala patrně v Garibaldiiovském duchu. Sís prostě pojal zednářství především jako vhodnou platformu pro konspirativní činnost.*“ Jana ČECHUROVÁ, *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*, Praha 2002, s. 79.

⁶³ Srovnej: Miroslav M. HLAVÁČ, *Čeští mafíáni 1914-1918*, Karviná-Mizerov 2008; Jana ČECHUROVÁ, c.d.

⁶⁴ Drahomíra (Mira) Síssová-Liehmová se narodila 5. 12. 1928. Je filmovou kritičkou a historičkou. Postupně byla provdaná Novotná a Olivová, pod těmito jmény také publikovala. V roce 1952 absolvovala studia literární vědy na FF UK, působila jako filmová novinářka. V roce 1969 odešla do exilu. V letech 1969-1982 působila v USA, od roku 1982 sídlí se svým manželem Jaroslavem Antonínem Liehmem v Paříži. Přednášela na různých

Zda měla sourozence či ne, nevíme, ale pravděpodobně ne, protože Sís kolem roku 1930 vážně onemocněl a jeho nemoc se vlekla až do jeho smrti v roce 1938.

Vraťme se ale opět k Vikové. Ta na konci svého života bilancovala: „*Všecko je za mnou. Mé dítě žije vlastním životem, odpoutáno ode mne a jen hedvábná vlákna užších svazků intimních nás vízí. Miluji její dcerušky, jako jsem kdysi milovala ji, jenže má zodpovědnost k nim není taková, aby zabírala mé myšlenky. Vím, že se o ně stará Vlasta, inteligentní, silná a milující.*“⁶⁵ Její poslední zápis se uzavírá symbolicky narozením dítěte, které se narodilo její vnučce Vlastě.⁶⁶ Uzavírá svou vzpomínkovou pouť jakousi nadějí do budoucna a má radost z nového přírůstku do rodiny, i když je z jejích slov cítit smutek z toho, že „...*měla málo dnů slunných a radostných, víc bolestných a hořkých, ale nejvíce šedých, zmlžených a hluchých.*“⁶⁷ Čeká ji však ještě jedna rána. Následkem hospodářské krize se i Vlastin pivovar dostal do hmotných potíží, a tak je nucena jej prodat. V roce 1933 pivovar podle Libočanské kroniky prodala spolu s cementárnou Benediktinskému klášteru v Břevnově, což dokazuje i vánoční pohlednice z roku 1933, poslaná Kramářovi: „*Vysoce vážený pane doktore, vzpomínáme Vás a vzácné paní choti při posledních Vánocích libočanských a přejeme Vám do nového roku sílu a zdraví k naplnění Vašeho velikého díla.*“⁶⁸ Podepsáni jsou Vlasta Tichá, Božena Viková-Kunětická, Vlasta Síssová a František Sís. Kam se z Libočan odstěhovali, bohužel nevíme, ale Vlasta s manželem odešli pravděpodobně do Prahy a matku vzali s sebou.

Viková na statku zůstala, bohužel není jasné, zda pouze jako nájemnice či z jiného důvodu. V každém případě zde o tři měsíce později, 18. března 1934, umírá. Zemřela v jednom pokoji na zámku v Libočanech. Její ostatky byly převezeny do Prahy. Na jejím úmrtním oznámení stála tato báseň: „*Pro blaho otčiny' – vždy heslem Vaším bylo a hvězdou vodící po dlouhou řadu let, své otčině Jste cenné dala dílo, bytosti vzácné divuplný květ. Vy*

univerzitách, v současné době publikuje ve filmových časopisech řady zemí a přednáší na pařížské univerzitě. Její manžel, A. J. Liehm, je novinář a kulturní publicista. Vystudoval Vysokou školu politickou a sociální v Praze, v letech 1945-1949 vydával s E. F. Burianem časopis Kulturní politika, pracoval v ČTK a na ministerstvu zahraničních věcí. Stal se předním filmovým kritikem a v letech 1968-1969 byl zástupcem Čs. státního filmu v Paříži. V roce 1969 se odmítl vrátit do Československa. Působil na různých zahraničních univerzitách, především ve Francii a v USA. V roce 1984 založil v Paříži mezinárodní časopis *Lettre internationale*, který od roku 1990 vychází v Praze.

Srovnej: Josef TOMĚŠ a kol., *Český biografický slovník XX. století, II. díl (K-P)*, Praha 1999; Týž, *Český biografický slovník XX. století, II. díl (Q-Ž)*, Praha 1999.

⁶⁵ LA PNP, Staré Hrady, fond Božena Viková-Kunětická, spisy soukromého rázu, rukopisy vlastní.

⁶⁶ Jde o zmiňovanou Drahomíru Síssovou.

⁶⁷ LA PNP, Staré Hrady, fond Božena Viková-Kunětická, spisy soukromého rázu, rukopisy vlastní.

⁶⁸ Archiv Národního muzea, fond Karel Kramář, inv. č. 766, krt. 18, pohlednice z Libočan u Žatce z roku 1933.

*srdce vlasti slyšela Jste bíti, Vám k duši pronikal vždy prosby jiný její hlas, otčiny službou bylo Vaše žití, necht' hrom bil nebo slunný vládl čas.*⁶⁹

V roce 1985 byla na její rodný dům v Pardubicích umístěna bronzová pamětní deska na její památku. Ještě za jejího života, v roce 1932 při oslavě jejích 70. narozenin, byla na Kunětické hoře, místě, které velice milovala a které jí připomínalo šťastná léta dětství, odhalena její busta.

⁶⁹ Petra ŠTĚPÁNKOVÁ, „Když jdu, tak jdu.“ *Nezadržitelná Božena Viková-Kunětická*, in: Petra HANÁKOVÁ - Libuše HECZKOVÁ - Eva KALIVODOVÁ (eds.), *V bludném kruhu. Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*, Praha 2006, s. 19.

2. Život soukromý i veřejný

2.1. Záliby

Božena Viková-Kunětická byla v mnohém ženou své doby. Ač tomu její názory ve většině případů neodpovídaly, i ona byla svázaná dobovými konvencemi a i ona byla postavena na pranýř dobové morálky. Tyto konvence se snažila bořit a také se jí to v několika ohledech povedlo. Byla ženou nezávislou, kterou manželství nsvazovalo, snad proto, že její manžel byl velice tolerantní a celý život se pohyboval především v zákulisí společenského života. Nicméně i přes své mnohé rozporuplné názory ctěla rodinné a jiné společenské hodnoty své doby.

Viková velice ráda cestovala a své dojmy přenášela na stránky svých knih. Často cestovala se svou dcerou. Manžel s nimi kvůli své práci pravděpodobně při cestách příliš nepobýval, k naší škodě se však v její pozůstalosti našlo pouze několik pohlednic z různých částí Čech. Kromě své domoviny navštívila Itálii, Švýcarsko, Švédsko nebo Dánsko. Zajímavá je její záliba v severských zemích, i Rusko milovala, především jeho literaturu.

Z cest do Švýcarska vznikly *Švýcarské scenerie*, které tvoří plynulý přechod mezi dvěma jejími stěžejními romány *Vzpouřa* a *Pán*. Napsány byly v roce 1902. O sedmnáct let později vznikla kniha *Z cest*. Velice ráda navštěvovala i české pohraničí. Oblíbila si ho ze dvou důvodů. Za prvé kvůli českým menšinám, které byly podle jejího názoru od Němců utlačovány, a za druhé kvůli spiritismu, který byl především v horských příhraničních oblastech velmi silný. Milovala především sever Čech. Z těchto získaných zkušeností zužitkovala knihu *Dobytí severu*. Ta byla napsaná v roce 1912 a je považovaná podle mnohých kritiků za „...nejčeštější knihu paní Vikové-Kunětické; také nejjasnější a nejbásničtější.“⁷⁰ Viková tuto oblast milovala. Celý život se vracela do Pasek nad Jizerou, kde žila krátce před svatbou a scházela se zde se svým budoucím manželem. „*Jak autorka vypráví, je tento kraj od let velikou její láskou. V něm vznikaly podněty důležitých prací*

⁷⁰ Pavla MATERNOVÁ, *Božena Viková-Kunětická – Dobytí severu*, Ženský svět XVI, 20. října 1912, s. 266.

románových, jej navštěvovala dvacet třicet let a nořila se se zbožnou úctou zprvu bezděky, potom vědomě a účelně v hlubiny jeho tajů, nejen v přírodě, ale i v duších lidských, poměry lidu našeho v Podkrkonoší, zvláště po stránce hospodářské a sociální, ale i národní a ethické jsou jí dnes dokonale známy.⁷¹ A autorka dále pokračuje: „Není mým úmyslem psát o jednotlivci tam, kde celek různých sil, různých schopností a různého poslání tvoří široký a mohutný pojem horského lidu na severu, k němuž prolomil sociální a kulturní proud hráze, které od věků chránily jeho původnost, rázovitost a soběstačnost. Je na nás nyní, abychom využili těchto uvolněných cest a abychom přidali své síly tam, kde jeho původní horské nestačí.“⁷² To, že její literární díla byla i jakými agitkami, dokazuje následná zmínka ze stejnojmenného článku: „Nejen na horách, ale i v nás samých, kteří potřebujeme v největší míře obrození, humanitního i čistě duševního. Nalezneme tam ještě tolik nových vznětů a tolik nových zájmů, myšlenek, citění i pohledů do hlubin lidského srdce, že se vrátíme obohaceni jako odnikud na světě.“⁷³ V době, kdy se naplno začala věnovat své politické kariéře a literaturu definitivně opustila, se plně angažovala za české menšiny v pohraničí, pro děti chystala výlety do vnitrozemí a všemi možnými prostředky české rodiny podporovala.

Druhým důvodem jejího zájmu o pohraničí, zejména severní hory, byl zmiňovaný spiritismus. Tato záliba nebyla ve středostavovské společnosti nijak vzácná, vzpomeňme *Blouznivce našich hor* od Antala Staška. Božena Viková-Kunětická nikdy nijak netíhla ke katolické církvi. Postupem času se od ní stále více vzdalovala a ve svých divadelních hrách ji patřičně zesměšňovala. Spiritismus se tak pro ni stal určitým druhem náboženství. Se svým novým koníčkem se často ve svých dopisech svěřovala Macharovi: „víte, co mně vyplňuje až po okraj duše? Nauky spiritismu. Nemohu se toho zhostiti. Zaopatřila jsem si už celou spiritistickou literaturu a budu sama moci již přednáseti o dušezpytu.“⁷⁴ a své zkušenosti zanesla i do knihy *Vyznání*, která poprvé vyšla v roce 1918. Spiritismus jí musel velice zaujmout, protože mu ve své knize věnovala několik kapitol. Když své dojmy z nově nabytých zkušeností probírala s Macharem, stavěl se k tomuto hnutí skepticky a odrazoval ji. Jako alternativu jí nabízel antiku, kterou obdivoval on sám. Nadšení ze spiritismu jí však dlouho nevydrželo a zakrátko jej opouští. Předtím ale ještě využila získaných zkušeností na divadle a napsala divadelní hru *Lidé*, která však veřejností nebyla přijata s nadšením.

⁷¹ Pavla MATERNOVÁ, c. d., s. 266.

⁷² Tamtéž, s. 266 an.

⁷³ Tamtéž, s. 267.

⁷⁴ LA PNP, Staré Hrady, fond J. S. Machar, nedatovaný dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi.

Jak bylo výše naznačeno, byla Viková opravdu ženou své doby. Byla celkem vzdělaná, tedy tak, jak jen žena v druhé polovině 19. století vzdělaná být mohla. Hojně cestovala. Zajímala se o literaturu a divadlo. Milovala především ruskou hereckou školu a ruskou literaturu. Celé Rusko obdivovala, dokud se ho v roce 1917 nechopili bolševici.

Psala divadelní hry, ve kterých haněla zpátečnictví a pokřivenou morálku soudobé společnosti. I když nebydlela v Praze, snažila se zapojovat se do kulturního života společnosti a ovlivňovat ho, částečně i pomocí svých přátel, případně obdivovatelů.

Zajímala se i o politiku, i když přímo se do emancipačního hnutí v druhé polovině 19. století příliš nezapojila. Ženská otázka ji však vždy velice zajímala a jejím ústředním tématem, které později vtělila i do svého politického programu, byla žena a dítě a jejich existence a postoj k soudobé společnosti. Do politického hnutí se aktivněji zapojila až na počátku 20. století, pod vlivem Hany Kvapilové, kterou velice obdivovala a považovala ji za svou přítelkyni. Politicky tíhla k mladočechům a po převratu se spolu s Karlem Kramářem stala členkou národní demokracie.

2.2. Milování i nenávidění

Božena Viková-Kunětická byla velmi pozoruhodnou ženou. Nebylo lehké ji pochopit. Přátel moc neměla. Za nejvěrnější lze považovat přátelství s Macharem, které podle dochované korespondence trvalo zhruba deset let. Zajímavé je, že si Viková málo rozuměla se ženami. Obdivovala Hanu Kvapilovou i jiné herečky, jako například Otýlii Sklenářovou-Malou, u které se učila herectví. Dále byla jejím velikým vzorem Božena Němcová či Karolína Světlá, ale celkem lze říci, že k něžnému pohlaví zaujala chladný postoj, kdy výjimku tvořily pouze její sestry, zejména Anna, něžně nazývaná Anuše. Ona byla jakýmsi dobrým duchem celé rodiny, jak dokazují trhavé zmínky v korespondenci.

K ženám, které ji obdivovaly a které Viková sama považovala za „přítelkyně“, patřila bezesporu Růžena Jesenská, rovněž spisovatelka. Jejich korespondence, která je uložena v Literárním archivu ve fondu Vikové-Kunětické, není nijak bohatá, čítá pouze několik desítek dopisů. Psát si začaly pravděpodobně kolem roku 1910 a Jesenská ji již tehdy

považovala za svou přítelkyni, když píše: „*Cítím ve Vás tolik pravdivosti a přátelství.*“⁷⁵ Co cítila Božena Viková-Kunětická, je těžké říci, ale jak napovídají určité narážky z korespondence, pravděpodobně se nejednalo o příliš rovnocenný vztah, spíše o vztah obdivovaného a obdivovatele. Jesenská k Vikové vzhlížela s úctou. Navzájem se podporovaly a svěřovaly se soukromými i profesními problémy, jak píše Jesenská v jednom ze svých dopisů: „...*chápu Vás vším, co mne samotnou kdys bolelo a bolí v práci a tvoření. Náš život umělecký je těžký, protože jsme ženy a že žijeme ve smutné zemi.*“⁷⁶ Korespondence trvala až do poloviny 20. let. Jesenská naplno prožívala i politickou kariéru své „přítelkyně“, jak dokládá dopis z roku 1925, kdy Viková bojovala o senátorské křeslo. V dopise jí píše: „...*když jsem Vám psala lístek, nevěděla jsem ještě o výsledku voleb, nerozumím tomu a počítala jsem, co ze zbylých hlasů dojde na následující osoby, v kandidátce, a tak jsem s jistotou očekávala, že budete v senátě. Nevyznám se v tom naprosto.*“⁷⁷ Obdivovala ji jako autorku, političku i ženu a věděla, že je jí i za mnohé vděčná. „...*dne 15. listopadu dostala jsem psaní od Rudolfa Medka, v němž mi píše, že mě přihlašuje do Akademie. A píše, že je jist že píše Viková Kunětická bude volbu podporovati...*“ A ve stejném duchu pokračuje i dál: „*O Vás ovšem nepochybuji a doufám, že budete ráda, jako Medek, budu-li mezi Vámi, tedy Vám píšu a prosím Vás o to, víte sama nejlíp, jak to je důležité.*“⁷⁸

Viková na své cestě životem potkala řadu vynikajících lidí, ke své škodě málokdy dokázala ocenit jejich kvality. Úzké přátelství ale nenavázala, kromě Machara, s nikým. Vřelý vztah ji pojil ke Karlovi Kramářovi, kterého obdivovala jako politika, a k jeho ženě Naděždě, kterou vítala jako nositelku ducha svobodného Ruska. V literárních či divadelních kruzích přátele neměla. Což ovšem neplatí o obdivovateli, těch měla mnoho. Především muži ji obdivovali. Nejenom její zjev, obdivuhodné musely být především rusé vlasy a modré oči, ale i její temperament a ohnivou povahu.

Naproti tomu za velkého nepřitele a konkurenta, v oblasti literární i soukromé, považovala Růženu Svobodovou. S ní Viková bojovala nejenom jako literátka, ale především jako žena.

⁷⁵ LA PNP, Staré Hrady, fond Božena Viková-Kunětická, dopis R. Jesenské B. Vikové-Kunětické z 29. 1. 1910.

⁷⁶ Tamtéž, dopis R. Jesenské B. Vikové-Kunětické ze 7. 12. 1926.

⁷⁷ Tamtéž, dopis R. Jesenské B. Vikové-Kunětické z 26. 11. 1925.

⁷⁸ Tamtéž, dopis R. Jesenské B. Vikové-Kunětické z 22. 11. 1927.

Obě patřily ke stejné generaci spisovatelek, narozených v 60. letech 19. století. Cestu měly v mnohém proslapanou, a tak se mohly již realizovat v jiných oblastech a klást nové otázky.⁷⁹ Růžena Svobodová, rozená Čápková, se narodila 10. července 1868. Byla o šest let mladší než Viková a na rozdíl od ní nevyrostala v tak harmonickém prostředí. Tyto nabyté zkušenosti ji pak ovlivnily na celý její budoucí život. Co je však spojovalo, byl původ a početná rodina. Svobodová měla sestru a dva bratry. Se svými sourozenci však neměla tak vřelý vztah jako Viková. Na této skutečnosti se podepsal především vliv matky, která nadřžovala chlapcům.⁸⁰

Otec zemřel příliš brzy a se svou matkou si nikdy neporozuměla. Tyto hořce získané zkušenosti pak nad očekávání zúročila ve svých knihách. Možná právě toto je tolik odlišovalo. Viková o nesnázích života pouze psala, Svobodová je prožívala. Svobodová byla ženou vášnivou, plnou citu a to se odrazilo i v její tvorbě. Viková vedle ní působí příliš chladně, direktorsky. Na druhou stranu byla Svobodové často vyčítaná přemíra stylizace. V její tvorbě byla nejdůležitější láska mezi ženou a mužem. Její hrdinky jsou zmítány citem a pudem. Klasickým příkladem je román *Na písčité půdě*, kdy hlavní hrdinka Božena v marném zápase o záchranu svého muže nakonec odchází, smířena sama se sebou i s ním. Zde je patrný zásadní rozdíl mezi autorkami. Zatímco ženy v dílech Svobodové hledají chybu samy v sobě, Viková, a spolu s ní i její hrdinky, hledají chybu v mužích, kteří jim vstoupili do života. Většina hrdinek v knihách Svobodové končí sebevraždou, aby šly svým mužům z cesty. A to je další rozpor. Hrdinky v dílech Vikové by sebevraždu nikdy nespáchaly, neulehčovaly by to mužům, kteří jim ublížili. Naopak, chtějí zde zůstat jako jakési memento mužovy viny. Jak píše Dobrava Moldanová: „*Na jednom pólu stojí Božena Viková-Kunětická, stavějící proti sobě jako nepřátele muže a ženy, na druhé straně Růžena Svobodová, která hledala východisko ze situace žen v celkové kultivaci mezilidských vztahů, kultivaci jak mužů, tak žen.*“⁸¹

Viková literární díla Růženy Svobodové kvitovala s despektem. Několikrát se zmínila, že jí její hrdinky přijdou slabošské, žádné bojovnice. Trefně jejich vztah charakterizovala Pavla Buzková: „*Co uznávala jedna, hanila jistě druhá. Tak Kunětické se*

⁷⁹ Srovnej: Milena LENDEROVÁ, *K hřichu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999; Marie L. NEUDORFLOVÁ, *České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, Praha 1999.

⁸⁰ Srovnej: František PRAŽÁK, *Dětství vynikajících lidí českých*, Turnov 1939.

⁸¹ Dobrava MOLDANOVÁ, *Na písčítých půdách. České spisovatelky na přelomu 19. a 20. století*, Praha 2011, s. 63.

neprotivilo nic více než stylizovanost, Svobodové zase nic tolik jako improvizace, ekstatické výlevy, tendenčnost a okázalý feminismus. ⁸²

Obě se zabývaly ženskou otázkou, ale obě na ni pohlížely ze zcela jiného úhlu. Viková byla ve svém boji útočná, agresivní. Svobodové záleželo na estetičnosti. Literatura pro ni primárně znamenala umění, až poté se stala prostředkem k boji za emancipaci. Naproti tomu Viková upřednostňovala feministické poslání a umělecká složka díla tak mnohdy trátila. *„Pro Vikovou-Kunětickou je důležitá vazba na současné emancipační hnutí, Svobodová se v něm prakticky neangažuje a ve své tvorbě vychází z Šaldova pojetí ženské literatury, který odmítá polarizaci světa na svět mužský a ženský...* ⁸³

Hrdinky v dílech Svobodové jsou mnohem aktivnější, snaží se brát osud do vlastních rukou. Jsou schopny podívat se realitě tvrdě do tváře a hledat chybu v sobě. Jako je tomu například v již zmiňovaném díle *Na písčité půdě*: *„Dívám se clonou své kruté bolesti, pochopila, Ve mně je příčina, ve mně je vina, já tu překážím, já jdu proti proudu; ne v nich, nýbrž ve mně je mnoho odporného, ve mně je zápor, já sem nenáležím’. Ucítila omyl celého života, tmou zavřeného hrobu, do něhož se pochovala, slepé, bezvýchodné cesty.* ⁸⁴

Svobodová dbala na celkovou estetičnost díla. Knihu brala jako umělecké dílo pro potěchu smyslů. Kunětické bylo naopak kritiky vyčítáno, že její literatura je jako učebnicová příručka. Avšak obě spojovalo stejné téma. Vztah muže a ženy. Viková se Svobodovou neustále bojovaly. Na poli literárním i lidském. Obě žádaly, aby měly ženy lepší společenské postavení, především ve vztahu k mužům. Klíčové pro ně bylo, zejména pro Svobodovou, téma manželství, kdy sňatky bývaly domluvené a manželé se často před svatbou ani neznali. Manželství tak ve většině případů končívala naprostým odcizením a mnohdy i psychickým či fyzickým týráním. Především Svobodová tyla ze svých vlastních, hořkých zkušeností. *„Vědomí, že je sama, že nikdo nepřijde, kdo by ji rušil, že celý večer jest její, jen to vědomí, že muž se nevrátí, bylo jí příjemné. Hrozila se špinavě lesklých chtivých očí, hrozila se té tváře bez výrazu a bez myšlenky, parfumovaných prstů, které ji hladily v prázdné rozkoši, jako kdyby byla salonní pes s blankytnou stuhou kolem krku, muže, který na ni nemyslel, který věděl jen, že má tělo, bílou lesklou pleť. Hrozila se jeho pohledu, který již mluvil o kráse...* ⁸⁵

⁸² Pavla BUZKOVÁ, *Přítekyňe. Hana Kvapilová a Růžena Svobodová ve svých dopisech*, Praha 1939, s. 141.

⁸³ Dobrava MOLDANOVÁ, *Na písčité půdě*, s. 63.

⁸⁴ Růžena SVOBODOVÁ, *Na písčité půdě, Přetížený klas*, Praha 1940, s. 171.

⁸⁵ Tamtéž, s. 109.

Společnou mají obě ženy kritiku společnosti, která byla založena na principech tvořených muži. Vadilo jim, že ženy jsou v jejich očích jen těla, schránky bez duše, které nemají city, potřeby ani touhy. A dodejme, ani vzdělání. „*Všichni ostatní mluvili, mluvili, frázemi dunělo, až bylo smutno. Pochopením, duši jen blýskali. A konec byl takový, že přece chtěli jenom tělo, nikoli pro duši, nikoli s ní, nýbrž zcela bez ní, tak aby už o ní nebyla ani tělo, žena, prostá, kuchařka, hospodyně, zdravá matka jejich dětí. Vše ostatní je zbytečno, možno i na posměch, jen pro rozkol a pro zlou vůli.*“⁸⁶

Přemíra stylizovanosti, barvitosti a přecitlivělosti Vikovou dráždila. Právě tyto rozpory v nazírání na skutečnost vyvolávaly nepříjemné spory, které obě ženy vyvolávaly s energií sobě vlastní. Své účty si vyřizovaly nejenom v soukromé korespondenci, obvykle přes některého ze svých přátel, ale i pomocí literární kritiky nebo i jinde v uměleckých kruzích. Klasickým příkladem je postoj F. X. Šaldy, který zcela nepokrytě strnil Růženě Svobodové. Šalda byl významný literární kritik přelomu století, ale v úsudku o dílech Růženy Svobodové ho zatemňoval cit jiného charakteru. Celému uměleckému světu neušlo, že Šalda obdivuje Svobodovou i jinak než pouze jako literátku. „*O Kunětické jsem Ti již řekl,*“ píše Svobodové v jednom ze svých dopisů „*co myslím. Ona nemá docela nic umělecké vlohy, té vlastní pravé literární vlohy, té, kterou Ty máš v tak úžasné míře. Ona neumí vidět, neumí vleptat předmět do obraznosti. Nic pod jejím zrakem nerozkvétá, všecko se choulí o sebe a láme se a bortí i linie sama od sebe a od přírody nejkrásnější...Je celá falešná, titěrná a pobortěná jako starý plot na kraji pralesa. Tak hloupě nechápavě a jalově stojí před nesmírnem Přírody a Osudu.*“⁸⁷ Právě Šalda se stavěl do první řady zástupu kritiků, kteří Vikové vyčítali málo ženskosti a citu pro jemné životní nuance.

Stejně jako Viková, i Svobodová psala divadelní hry. K její lítosti však nebyly tak vysoko ceněny jako její románová či povídková tvorba. Jak psaly Divadelní listy o její hře *V říši tulipánků*: „*První divadelní práce paní Svobodové zůstává daleko, nesmírně daleko za její beletrii. Lze to konečně i vysvětlit. Na jevišti vidíme především postavy hry a děj; nezbývá času, ochutnávati gourmandsky virtuosní stylizaci slov, krásné metafory a jiné lesklé ozdoby slohu, jako to činíme při čtení, kdy se můžeme k větě obzvláště krásné, třeba dvacetkrát vrátit. A poněvadž právě sloh a dikce jest hlavním půvabem prací paní Svobodové, nelze se divit, že působí ‚Tulipánkové‘ s jeviště dojmem pestrobarevného motýla, jemuž byl s křídel*

⁸⁶ Tamtéž, s. 227.

⁸⁷ *Tíživá samota. Korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*, Praha 1969, s. 157.

setřen všečen pel.“⁸⁸ Divadlo naproti tomu psalo, že „...ve hře jsou skvostná poetická místa, jež vás naladí tak měkce, že jste to ve veselohře nikdy nečekali.“⁸⁹ V klasické beletrii byla Svobodová silnější než v divadelních hrách. I v tomto případě to u Vikové bylo jinak, protože ta byla podle mého názoru lepší i literárnější v divadelních hrách, především ve veselohrách. Šalda však Svobodovou i přes její divadelní neúspěchy jako literátku mimořádně oceňoval a tvrdil, že v jejích dílech není tolik „...malicherného hluku, prázdného křiklanství, titěrného bombastu, jalových, siláckých scén. Všecko je silné a jemné zároveň, silné v jemnosti, jemné v síle, jako musí být opravdové vysoké umění: tiché, ryzí a veliké.“⁹⁰

Dalším výrazným společným rysem v literatuře pro ně byla láska k dětem. Zde narozdíl od Svobodové mohla spíše Viková těžit z vlastních zkušeností, ať už z těch sladkých či hořkých. Svobodová vlastní děti neměla, ale přesto se snažila dětské problematice porozumět. Sama při tom tvrdila, že „...hlavní vinu na osudech dětí má lidská lhostejnost, necitlivost a sobectví, které jsou stejně vlastnostmi chudých jako bohatých. Řešení vidí především v probuzení pocitu odpovědnosti, v přijetí mravního závazku pomáhat ubohým a bezbranným. Bídu vidí, jako demoralizující sociální zlo, které mrzačí nejen chudé, ale i bohaté tím, že je zatvrzuje, zbavuje schopnosti soucitu, lásky, nesobeckého vztahu k druhým.“⁹¹ Její nepříliš šťastné dětství ji v nazírání na dětskou problematiku velmi silně ovlivnilo a jak píše již několikrát zmiňovaná Dobrava Moldanová: „Její zájem o svět dětí souvisí s jejím zájmem člověka ještě neformovaného společenským prostředím, člověka dosud nepoznamenaného konvenčními vztahy...“⁹² Naproti tomu Viková používala dítě pouze jako jakéhosi hybatele děje, deus ex machina, který rozvíří poklidnou hladinu života hlavní hrdinky. Zbytek vykoná žena sama. Ve druhé polovině 20. let, v době, kdy se věnovala politice a literaturu opustila, napsala, pravděpodobně z určité nostalgie, pohádky pro děti.⁹³

Tak, jako si byly naprosto cizí v nazírání na problematiku ženy ve společnosti a na její vtělení do krásné literatury, tak si byly naprosto cizí i ve smyslu lidském. Obě však byly ctižádostivé a považovaly se za umělkyně. Pohybovaly se ve stejném prostředí a komunikovaly se stejnými lidmi. Jedním z nich byl i Machar, kterému budu věnovat

⁸⁸ Hra R. Svobodové – V říši tulipánků, Divadelní listy V., 20. listopadu 1903, s. 21.

⁸⁹ V říši tulipánků, Divadlo II., 1. prosince 1903, s. 109.

⁹⁰ F. X. ŠALDA, Růžena Svobodová- Zamotaná vlákna, in: F. X. ŠALDA, Kritické projevy 4 (1898-1900), Praha 1951, s. 261,

⁹¹ Dobrava MOLDANOVÁ, Česká literatura v období modernismu (1890-1918), Ústí nad Labem 1996, s. 40.

⁹² Táž, Na písčítých půdách, s. 72.

⁹³ Napsala tři pohádky, které vydala na Vánoce v roce 1925 pod souborným názvem Za větrem.

následující kapitolu. Především on se stal jablkem sváru v jejich společné komunikaci. Machar byl jedním z mála opravdových přátel, které Viková měla. Obdivoval ji jako literátku, i jako ženu. Bohužel pro ni se však sblížil i se Svobodovou. Viková ji považovala za přecitlivělou, až hysterickou, slabou ženu zmítanou přemírou citů. Pro Svobodovou byla Viková naopak příliš tvrdou, necitlivou. Často si na sebe v tomto smyslu stěžovaly. Na rozdíl od Vikové měla Svobodová mnoho přátel v uměleckých kruzích, i s Hanou Kvapilovou si rozuměla lépe než Viková. A i Hana Kvapilová, podobně jako Machar, který Vikové psal: „*Pí. Svobodová zde tedy byla. A pravdu mám já v tom všem, co jsem Vám psával – viděla jste a vidíte strašidla za bílého dne. Nic proti Vám nepodnikla a nedělá, žádné intriky, žádné kliky netvoří proti Vám – naopak, má-li kdo příčiny k stesku, je to ona. Bylo by nejlépe, kdybyste se sešly a domluvily se. Máte takové výjimečné postavení v literatuře, chcete obě k nejvyšším cílům a obě trpíte právě v tom postavení a v těch snahách zlomyslnosti, přežíváním a bagatellisováním t. zv. oficiálních literátů, protože oni jsou muži, Vy ženy – měl-li by se kdo sejít a domluvit se, jste to vy dvě.*“⁹⁴, se snažila o jejich smíření, jak dokazuje dopis z roku 1907, který jí Svobodová zaslala: „*Drahá Hano, trápím se strašně, že mluvíš o mně s pí. K., že mne vůbec jmenuješ... Snad o tom nevíš, ale prodalas nás, své staré věrné kamarády za 30 stříbrných. Všude přestala tráva růst, kam věděla ta paní, že jsem vkročila. Bojím se teď všech styků se světem. Byla jsem tak dlouho zavřena ve své skořápce a budu tam zas. Nebudu již mluvit o živých lidech a budu se jim zase vyhýbat. Mrtví jsou spolehliví věrní.*“⁹⁵ Takovýchto potyček v uměleckých kruzích zažila pražská i mimopražská společnost řadu a hádky Svobodové s Vikovou pro ni nebyly ničím ojedinělým. Ty dvě se nikdy nesmířily, ale zachovaly dekorum alespoň při pohřbu Hany Kvapilové, které si obě vážily.

Neustálé spory mezi nimi gradovaly a útoků a stížností přibývalo. Meritem problému se stal Machar. Ten si korespondoval s oběma, obě obdivoval a obou si vážil. Viková však chtěla mít Machara pouze pro sebe a známost se Svobodovou mu hořce vyčítala a její literární schopnosti s vervou sobě vlastní hanila: „*Ale já Vám pošlu některou z jejích věcí, abyste viděl sám tu krásnou ženskou duši, kterou Šalda ve své sleposti fedruje.*“⁹⁶ Pro Vikovou byla Svobodová konkurentkou nejenom v oblasti literární, ale především jí konkurovala jako žena. A to je něco, s čím se málokterá žena smíří.

⁹⁴ LA PNP, Staré Hrady, fond J. S. Machar, nedatovaný dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi.

⁹⁵ Pavla BUZKOVÁ, c. d., s. 146.

⁹⁶ LA PNP, Staré Hrady, fond J. S. Machar, dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi z 15. 12. 1905.

2.3. Mášek. Přítel i kritik

Takto něžně nazývala Božena Viková-Kunětická svého jediného a po dlouhou dobu i nejněvnějšího přítele. Seznámili se spolu pravděpodobně již v polovině 80. let, ale psát si začali, jak naznačuje dochovaná korespondence, až na přelomu let 1905 a 1906. Kde a kdy přesně se seznámili, není dodnes jasné a ani nevíme, kdo je mohl seznámit. Pravděpodobně mu byla Viková představena jako debutující literátka a on ji pod vlivem jejího talentu a patrně i vzhledu vzal pod svá křídla. Oba dva se stýkali s naprosto jiným okruhem lidí. Viková mu často vyčítala náklonnost k Masarykovi nebo Svobodové, ale nezmohla nic. Viková byla velkou Masarykovou kritičkou. Snažila se číst jeho knihy a několikrát se o těchto marných pokusech zmiňovala v dopisech Macharovi: „*Knihy Masarykovy mne poněkud zklamaly. Není v nich nic tvůrčího, geniálního a směrodatného. Jsou to snad velice korektní záznamy ale nic jiného. Kde proti němu jste vy!*“⁹⁷. Velikou ranou, která u ní k němu vyvolala prudké nepřátelství, byla hilsneriáda⁹⁸ a odsouzení Rukopisů⁹⁹.

Machar se pro ni stal přítelem na poli literárním i soukromém. V tomto případě se jednalo o mnohem „rovnocennější“ vztah, než jaký měla s jinými lidmi ve svém okolí. Machar byl již ve své době uznávaným literátem i člověkem s pevnými zásadami, který se nenechával strhnout k bezduchým projevům davového šílenství. Přivedl ji k lásce k antice, snažil se ji odradit od jejího nadšení, které ji zachvátilo po setkání se spiritisty. Usměřňoval její nálady a bránil lidi, na kterých mu záleželo. Jak vyplývá z dochované korespondence, Viková se snažila přetvořit Machara k obrazu svému. V době, kdy si psali, dlel již ve Vídni a ona mu prostřednictvím svých četných dopisů posílala zprávy z uměleckého světa pražské smetánky. Když se pokoušel bránit své přátele, vyčítala mu, že je daleko a že neví, co se vlastně v Praze děje. Jak jsou všichni zlí a dělají se jinými, než si je pamatuje. „*Jste dítě,*“ píše mu v jednom ze svých dopisů, „*jste takový dospělý Joži z Vašich memoárů! Jinak byste musel vidět, že Herben¹⁰⁰ není upřímný a že táhne za sebou řadu lidí stejně nepoctivých, jak je sám – Masaryk! Ano, to je něco jiného – ale Čas? – a věřte, že ten Mrštík dívá se k Vám*

⁹⁷ LA PNP, Staré Hrady, fond J. S. Machar, nedatovaný dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi.

⁹⁸ Žid L. Hilsner byl obžalován z rituální vraždy mladé dívky, celá společnost ho odsoudila a Masaryk se snažil o spravedlivý proces a prokázání jeho nevinu.

⁹⁹ Rukopisy královédvorský a zelenohorský byly „objeveny“ na počátku 19. století. Viková byla velkým zastáncem pravosti Rukopisů. Masaryk byl naopak jedním z prvních, které jejich pravost veřejně napadl.

¹⁰⁰ J. Herben byl Macharův přítel a vydavatel Času.

*s pietou daleko poctivější než páni z Času. Ty Vás prostě jen vysávají a zužitkují. Velký Joži! – Věřte přece, že bych dýchala za Vás, kdyby to bylo možné?*¹⁰¹

Machar se pro ni v pozdějších letech stal opravdu jakýmsi útočištěm. Pohněvala si téměř všechny literáty. I Kvapil poznal, jak je těžké s ní spolupracovat, pokud se jednalo o uvedení jejích divadelních her. Problematickou se pro ni stala i její nestálá povaha. V její korespondenci můžeme na mnoha místech pozorovat, jak často měnila názory. Viková potřebovala být obdivovaná, jako literátka i jako žena. Ve své době byla považovaná za ženu přitažlivou. Pro svou nestálost však měla s lidmi vztahy komplikované. Klasickým příkladem je osoba Jindřicha Vodáka, literárního kritika, podle ní rovněž nevalného charakteru. Zprvu ho nazývá „moralistní bestií“, patrně pod vlivem nepříliš lichotivé kritiky, a Macharovi o něm píše: „*Dokud byl v Literárních listech, nevěděl nic o morálce a bylo dobře. Ted' otevře občas tlamu a pozře někoho.*“¹⁰² A o měsíc později o něm píše zcela jinak: „*Vodákovi jsem napsala, že drama napíši. Chci se přinutit tím k závazku, jež bych musela ctít. Najednou Vodák postavil se blízko mé duše. Tak jak on pochopil ‚Pána‘, tak jej nemůže nikdo druhý pochopit. Je mně tak jakoby vyřknul najednou celý můj život. Chvěji se skoro bázní, abych splnila jeho očekávání.*“¹⁰³ Avšak i s ním se Viková nakonec rozešla. Zde to bylo na jeho popud, protože Viková pravděpodobně překročila určité společenské meze a konvence. Podrobnosti roztržky nevíme, ale určitým vodítkem nám může být dopis, který jí Vodák zaslal v roce 1907 a v němž jí píše a současně varuje: „*Paní Vikové-Kunětické, nemám naprosto kdy na hračky a hlouposti, o nichž mi píšete. Potřebujete-li někoho, kdo by Vám pomáhal zahánět dlouhé chvíle Vaší nečinnosti a zahálčivé rozháranosti, musíte hledat jinde. Vaše listy jsem dávno spálil, překážely mi zabírajíce potřebné místo. Nic nevadí, abyste neučinila taktéž s mými. Přečtla jste je důkladně a také trvám, už vykonaly obvyklou okružní pouť všech listů, jež dostáváte. Budou šťastny, budou-li moci konečně shořet. Mám právo žádat Vás, abyste úplně nechala na pokoji mne i mou ženu, zejména tu. Bylo jí poslední rok ublíženo příliš, abyste se jí směla dotýkat svým nešetrným, hrubým a nízkým sobectvím. A víte dobře, že každý Váš list je pro ni novou křivdou. Nechtějte, abych se proti Vaším urážlivým dotěrnostem a bezohlednostem začal bránit. Prostředky k tomu mám.*“¹⁰⁴

¹⁰¹ LA PNP, Staré Hradky, fond J. S. Machar, nedatovaný dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi.

¹⁰² LA PNP, Staré Hradky, fond J. S. Machar, dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi z 15. 12. 1905.

¹⁰³ Tamtéž, dopis z 23. 1. 1906.

¹⁰⁴ LA PNP, Staré Hradky, fond Josef Träger, dopis J. Vodáka B. Vikové-Kunětické z 4. 5. 1907.

Na dlouhou dobu byl pevným bodem a jedinou stabilní základnou v jejím životě, kromě její rodiny, Machar. Po jejich rozchodu, především ve 20. letech 20. století tuto pochodeň částečně převzal Karel Kramář. Nyní jsme ale ještě pořád na konci 19. století a přátelství, které se tak slibně vyvinulo, pokračuje dál. Machar Vikovou neustále obdivuje a povzbuzuje a ona k němu vzhlíží s veškerou úctou, které je schopna. Svěřovala se mu nejenom s literárními, ale i osobními problémy. Řešila s ním rodinná úmrtí, svatbu dcery Vlasty, která pro ni byla v mnohém ohledu tragická, ale i starosti s neustálým stěhováním. I Machar k ní měl důvěru. Měl dcery a s Vikovou rozebíral jejich studijní budoucnost. Ta mu ohledně jeho dcery radila: „*Ale jedno Vám povím upřímně: snažte se v ní vyvolat touhu po samostatnosti a neodvislosti. Bez té není ženské studium účelem. Naše Aťa (dcera Vlasta – pozn. H. Ž.) již v pěti letech věděla, že musí být volná a svá.*“ A pokračuje ve stejném tónu dál: „*Počkejte, pane Machare, až dáte Sylvu do Minervy, pocítíte hned její perutě a budete se na ženskou otázku jinak dívat než dosud! Jen jí řekněte, že samostatnost ženy je jejím povznesením, neřeknu, ani vykoupením a že v ní spočívá i povznesení muže. Řekněte jí to tak, aby tomu rozuměla. Třeba v pohádce, jako jsem to já dělávala u Ati...*“¹⁰⁵ Pro Vikovou bylo vzdělání pro ženu opravdu velmi důležité, protože jí si žena získávala nezávislost na muži i na společenských konvencích a mohla o svém životě rozhodovat sama a svobodně.

Machar jí po celou dobu, co se přátelili, povzbuzoval v její literární práci. Prožíval s ní celou anabázi vzniku románu *Pán*, byl prvním kritikem jejích děl a nutno přiznat, že je téměř vždy chválil a cenil. Na tomto místě bych ještě ráda upozornila na tu skutečnost, že v sympatiích, které Machar Vikové prokazoval, byla i velká dávka osobního citu. Obdivoval ji jako ženu, v jeho očích velmi krásnou ženu: „*Krásná výrazná hlava v rámci světlých vlasů dívá se na Vás z její podobizny.*“ A pokračuje: „*Ale žádná ta podobizna není obrazem paní Kunětické ve skutečnosti. Mluvíte s ní 10 minut a vidíte před sebou 10 zcela rozdílných obličejů. Jako mraky letící přes slunce mění svým stínem vzhled krajiny, tak stínují se myšlenky její povahy v tazích toho obličejce. A myšlenky jdou tou hlavou bez ustání, ne těžké, pozvolné, podzimní myšlení muže, ale bělostné skvoucí mráčky letního dne, které letí a letí, které se rázem shlukují a které, než se naděješ, pláčou, blýskají a bouří. Při tom poletují pohledy modrých očí jejich lehce a graciosně jako modré libely, elegantní postava její neklidně přechází pokojem, hovoří rychle, při ničem se dlouho nezdrží, a řeč její dělá dojem, že ne pro posluchače, ale proto mluví, aby dala aspoň takto prchavou formu svým myšlenkám*

¹⁰⁵ LA PNP, Staré Hrady, fond J. S. Machar, nedatovaný dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi.

a pocitům.“¹⁰⁶ Na základě této charakteristiky je nad jiné jasné, že Machar svou přítelkyni opravdu znal, a to nejenom fyzický vzhled, ale i způsob jejího myšlení a charakteristiku její povahy.

Jejich přátelství bylo důvěrné, ale myslím, že nikdy nepřekročilo určité společenské meze. Po celou dobu jejich přátelství ji Machar povzbuzoval a radil. Ona sama ho také často zvala na divadelní představení svých her a toužila po jeho kritice, v mnoha případech oslavné: „*Drahý příteli, chcete se přijet podívat na ‚Cop‘? Nevím dosud, který den bude, ale telegrafovala bych Vám. Neslibuji si od něho mnoho – byla jsem při práci předrážděná, ale účel svůj snad vykoná.*“¹⁰⁷ Viková často trpěla nejistotami. Stále potřebovala ujištění, že to, co dělá, má smysl a je ku prospěchu věci. Machar byl příhodný objekt k zvyšování sebevědomí. „*...dostáváte jistě spoustu poklon a uznání za ‚Švýcarské scenerie‘ - můžete je brát pyšně a věřit jim, jsou upřímné. Také já se stavím v řadu obdivovatelů, tisknu vám srdečně ruku... a dávám Vám svou kritiku v jedné holé větě: Jste fešák! Ani všelijaká drobná pozorování nepřidám, nic víc – jste chlapík, madame!*“¹⁰⁸ Velkou nejistotou trpěla, když psala román *Pán*, o kterém si myslela, že bude jejím posledním dílem: „*Začínám psát svůj třetí a dosti možná že i poslední román ‚Pán‘. Credo mého života, mého nazírání, vyvrcholení všeho, co jsem kdy cítila, čím jsem trpěla a pro co bojovala. Mám před sebou ještě 2 roky nových duševních muk a nového neklidu. Myslím ale, že jsem povinna říci vše a to jsem dosud neřekla.*“¹⁰⁹ Podle Machara však byla „*...poetkou vyvolenou a požehnanou. Jako zlatotkaný královský plášť pokrývá poesie její boje, její tendence, dává hudbu jejímu hlasu, jímž jménem všech žen mluví o postavení a utrpení ženy, dává nehynoucí barvu jejím melancholickým obrazům života, dává celé tvorbě její posvěcení a nesmrtelnost...*“¹¹⁰ Machar nebyl žádný diletant, a proto tyto vzpomínky obdivného charakteru Vikové vystavují dobrou vizitku.

Vztah Vikové s Macharem, na počátku zcela idylický, ale podrobován mnoha zkouškám, především z její strany, však nenadále vyhořel po nechutné aféře se Charlottou Masarykovou v roce 1905. Machar se s ní rozešel, i když korespondence, ve které se především chtěla ospravedlnit, nepravidelně, ale přece, pokračovala dál. Viková napadla Charlottu Masarykovou, že zavinila nervový otřes a mozkovou příhodu Humpál-

¹⁰⁶ LA PNP, Staré Hrady, fond Božena Viková-Kunětická, Spisy na oslavu výročí Boženy Vikové-Kunětické, rukopisy cizí

¹⁰⁷ LA PNP, Staré Hrady, fond J. S. Machar, nedatovaný dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi.

¹⁰⁸ LA PNP, Staré Hrady, fond Božena Viková-Kunětická, dopis J. S. Machara B. Vikové-Kunětické z 16.10. 1902.

¹⁰⁹ Tamtéž, fond J. S. Machar, dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi z 25. 6. 1901.

¹¹⁰ Tamtéž, fond Božena Vikové-Kunětické, Spisy na oslavu výročí Boženy Vikové-Kunětické, rukopisy cizí.

Zemanové.¹¹¹ Tento útok jí Machar odpustit nemohl, protože si manželů Masarykových velmi vážil. Jejich přátelství, do této doby neposkvrněné, dostalo ránu, a to smrtelnou. Aféra se Charlottou Masarykovou Vikové zlomila vaz. Tento zákeřný a nenávistný útok nemohl beze slova přejít ani Machar. A to byl k jejím dosavadním výstřelkům velmi tolerantní. Bohužel pro ni, byla toto poslední kapka a Macharův pohár trpělivosti přetekl. Viková měla snahu mu nemilou situaci nějak kulantně vysvětlit a 13. dubna 1905 mu píše: „*Drahý příteli, informuji Vás trochu dřív, než budete od jinud informován. ‚Případ paní Humpálové‘ mně velice dojal. Leží strnulá, ochrnuta a zápasí se smrtí. Žena bez zásluh ale žena, která velice trpěla, pracovala a která přišla do vlasti svých rodičů pro skývu chleba. Uštvali ji zde. – Tot’ vše.*“¹¹² Viková byla nespravedlivá. Ať už se jednalo o Charlottu Masarykovou, kterou obvinila z útoku na Humpál-Zemanovou nebo o Humpál-Zemanovou, kterou nařkla z toho, že pro vlast a ženského hnutí nic neučinila. V této souvislosti bych ráda podotkla, že před pár měsíci Viková o Josefě Humpál-Zemanové nic nevěděla a nezajímala se o ni, stala se pro ni pouhou záminkou k nechutnému útoku a konečnému zúčtování s Masarykovou rodinou. Bohužel zúčtovala i s Macharovým přátelstvím. Ve svém dopise pokračuje a útočí i na Masaryka: „*Prosím Vás, kdo je paní Masaryková. Dřív mne interesoval on (Tomáš Garrigue Masaryk-pozn. H. Ž.) – ale byla jsem na bludné cestě. Dobře řekl u nás, že formuje jen ide(a)l své ženy’. Je to zajímavé. On je měkký člověk. Dá se zpracovat. Vězí v něm tlusté ohebné české lásky, které cizina vždycky dovede dáti příhodný tvar.*“¹¹³ Nejenom, že přišla o Machara, ale její jednání bylo odsouzeno i v uměleckých kruzích a v celé literární a umělecké společnosti. Kvituje to i Šalda: „*Projev pí Vikové-Kunětické proti pí Masarykové v ‚zaslánu‘ Národních listů vzbouřil mnoho prachu a ukázal všem lidem s trochou rozumu a dobré vůle, co lidé vkusu již dávno věděli: že v zemi, kde jsou možny takové projevy ‚temperamentu‘ a ‚osobnosti‘, není literární kultury.*“¹¹⁴

¹¹¹ Tato aféra proběhla 7. 4. 1905 na schůzi Ženského klubu, kdy došlo mezi Charlottou Masarykovou a Josefou Humpál-Zemanovou ke konfliktu. Rozčilení Humpál-Zemanové bylo tak veliké, že nepočkala až do konce schůze, odešla a na ulici ji ranila mrtvice. Její stav se stal velmi vážným a naděje na uzdravení byla mizivá. Kunětická veřejně napadla a obvinila Charlottu Masarykovou z útoku na Josefu Humpál-Zemanovou a tento útok nevybíravým způsobem označila za vraždu. Ráda bych zde podotkla, že Charlotta Masaryková Boženě Vikové-Kunětické již dlouho vadila. Vadila jí jako žena T. G. Masaryka, jako přítelkyně J. S. Machara i jako žena bojující za lepší postavení žen ve společnosti. Tato aféra se stala pouhou záminkou k napadení Charlotty Masarykové a k napadení celé Masarykovy rodiny. Srovnej: Petra HANÁKOVÁ – Libuše HECZKOVÁ – Eva KALIVODOVÁ (eds.), *V bludném kruhu*, Praha 2006.

¹¹² La PNP, Staré Hradý, fond J. S. Machar, dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi z 13. 4. 1905.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ F. X. ŠALDA, *Kritické projevy 6 (1905-1907)*, Praha 1951, s. 67.

Machara se jí obměkčit nepodařilo, v roce 1905 jí píše: „...rozcházíme se. Leží mezi námi víc než propasti: leží mezi námi Světy...Kdybyste zabila mou vlastní matku, nemohla jste mě ranit hůře – ale nemstil jsem se.“ A ve stejném tónu pokračuje: „Byla jste mým největším zklamáním, ale věřte, také posledním. Jako oko v hlavě jsem Vás střehl, nesl jsem všechno tak věrně s Vámi, jak jen člověk dovede – Vy jste do toho oka hodila blátem, do toho obličej uhodila podpatkem.“¹¹⁵ Viková ve svých ospravedlněních pokračovala a neustále mu psala: „Musela, musela jsem to udělat! Byla jsem krví zalita a byla bych zemřela, kdybych byla nevzkřikla. Chápete to? Co se nyní stane s Vámi? Ztratím Vás. Co se stane? Hodíte po mně kamenem? – Ach bože, tak se mně zdá, že bych mohla nyní umřít – že nemám už, co bych mohla ještě říci. Ale já je nenávidím – nenávidím – nenávidím! Přišli, aby nás zničili. A teď chtěli ochromit nám ženu a ti jako to učinili u Humpálové, aby jen blábolila a frčela v nehybnosti. A nejedná se o ideu, jedná se o jméno Masaryk. Vždycky – vždycky!“¹¹⁶ Těmito svými prudkými útoky si však svou situaci nijak nezlepšila. Když pochopila, že vysvětlování nepomáhá, začala být útočná: „Dal jste paní Masarykové zadostiučinění tak velké, že může klidně spát. Vším, čím jsem žila, pracovala – co bylo jediným mým bohatstvím – hodil jste k jejím nohám. Nezbylo mne ničeho z celé minulosti... Není mých knih – všechno je ztracené. Ponížil jste mne, aby ona mohla se zvednouti.“¹¹⁷ Machar byl neústupný a křivdu, kterou mu způsobila, jí nikdy neodpustil: „Byla jste mi – nač zapírat? – mnoho. Byl jsem pyšný na Vás, na Vaše přátelství.“¹¹⁸

Ochlazení ve vztahu bylo trvalé, k dorozumění mezi nimi již nikdy nedošlo, i když korespondence nahodile ještě pokračovala dál; především ze strany Vikové. Rána, která jí byla zasazena, byla však hluboká a nikdy se nezhojila. Ještě po roce mu psala: „Nebyla jsem Vám ničím. Ale věřte, že Vám nikdy žena nestála čistěji a blíže než já. Má čistá duše je mou pýchou a tu pýchu si nesu od Vás pane Machare. Bítí se od Vás nedám.“¹¹⁹ Nakonec se, i po jejich marných pokusech, nadobro rozešli. Viková se s tím nikdy nesmířila a hořkost v srdci si

¹¹⁵ LA PNP, Staré Hradky, fond Božena Viková-Kunětická, dopis J. S. Machara B. Vikové-Kunětické z 21. 4. 1905.

¹¹⁶ LA PNP, Staré Hradky, fond J. S. Machar, fragment dopisu B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi.

¹¹⁷ Tamtéž, nedatovaný dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi.

¹¹⁸ Tamtéž, fond Božena Viková-Kunětická, dopis J. S. Machara B. Vikové-Kunětické z 31. 5. 1905.

¹¹⁹ Tamtéž, fond J. S. Machar, dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi z 9. 4. 1906.

nesla až do konce života. Machar byl jejím jediným opravdovým přítelem. S nikým před ním ani po něm si již tolik neporozuměla. Ale rozchod nastal z její viny. S tím se musela smířit sama.

3. Spisovatelka. Povolání nebo poslání?

3. 1. Krok za krokem

Žena spisovatelka není v dnešní době nic neobvyklého. Jak na tom ale bylo toto povolání či snad poslání v 19. století? Dá se říct, že 19. století bylo stoletím ženy. Právě ženám se otevřely brány, o kterých si myslely, že zůstanou navždy uzavřené. A nejedná se pouze o habsburskou monarchii. Spisovatelská dráha se pro mnohé z žen stala prvním povoláním a na dlouho jediným prostředkem k seberealizaci a ovlivňování společenského dění. Již na počátku 19. století, v rámci Národního obrození, se zapojily do činnorodé práce, kterou přispívaly společnosti. Spisovatelská dráha k tomu byla jako stvořená, protože skrze ni mohly profilovat a tvarovat způsob nejenom dívčího myšlení. Řečeno s Dobravou Moldanovou, ženy spisovatelky tehdy „začaly psát romány a povídky o tom, jak ženy hledají své místo ve světě, jak narážejí na nepochopení, jak trpí tímto nepochopením, jak je jejich sociální situace vratká ve chvíli, kdy se pokusí stát na vlastních nohách...“¹²⁰

Uvědomily si, že i ony by měly být nositelkami vzdělanosti. Ony jsou těmi, kdo budou vychovávat budoucí generace, budoucí generace mužů i žen. Ony by měly být těmi osvícenými matkami, které budou svým synům vštěpovat základní morální hodnoty. A to vše nemůže dělat žena nevzdělaná. Literatura se tak pro ně stala jakýmsi útočištěm i prostředkem k boji. K boji za rovnoprávnost a lepší postavení žen ve společnosti. Nebudeme si zde vypisovat všechny generace žen, které na tomto poli vybojovaly svá tvrdě získaná vítězství. Ať už se jednalo o Boženu Němcovou, Karolínu Světlou, ale i Terézu Novákovou, Růženu Svobodovou, Růženu Jesenskou a konečně i Boženu Víkovou-Kunětickou. Je však důležité si připomenout, že za své lepší postavení musely ženy bojovat tvrdě. Nikdy však nebyly agresivní, jako například sufražetky v Anglii.

Literatura jim sloužila k sebezprezentaci. Jejím prostřednictvím se snažily poukázat na podřadné postavení ženy ve společnosti. Samozřejmě že různé spisovatelky psaly literaturu různé úrovně, cíl však měly společný. Cesta, kterou k němu šly, je věc vedlejší. Neměly na

¹²⁰ Dobrava MOLDANOVÁ, *Na písčítých půdách. České spisovatelky na přelomu 19. a 20. století*, Praha 2011, s. 7.

čem stavět. Začínaly téměř od nuly, ale dohnaly, co mohly. Literatuře psané ženami je často vyčítaná přehnaná citovost, ale podle Dobravy Moldanové má ženská literatura: „...často výrazně antiiluzivní charakter, nemá tendenci idealizovat tradiční hodnoty.“¹²¹ Protože ženy tvrdou životní realitu znaly, neměly potřebu ji idealizovat. Tím však nechci tvrdit, že by neexistovala žádná tzv. červená knihovna, tedy typ dívčích románků zcela pohlcených nemístným a iluzorním romantismem. Právě tento druh podle mnohých vyvolával největší škody v nazírání žen na realitu. V domnění, že tato braková literatura odráží skutečnost, byly dívky přesvědčeny, že je čeká život jako hlavní hrdinky románků. Pro mnohé se setkání s tvrdou realitou stalo tragickým. I proti tomuto nemístnému romantismu a přílišnému idealizování skutečnosti se ženy rozhodly bojovat.

Ženy spisovatelky se potřebovaly především vyrovnat s tvrdou realitou všedního dne. Jak bylo výše naznačeno, stal se pro ně tento způsob prezentace i sebe prezentace útočištěm i bojem. Podle Jana Nerudy z nich žádná „...nepsala z dlouhé chvíle, z moderní umíněnosti, jak činí dámy jinde.“¹²² Psaly, protože chtěly a musely. A mnohé z nich nám zde zanechaly díla nevýslovné krásy. Vzpomeňme *Babičku* Boženy Němcové.

3. 2. Drobná próza

Viková byla ve své době velmi slavnou a uznávanou spisovatelkou a dramatičkou. Podařilo se jí nastavit společnosti zrcadlo a na svou dobu kladla nepříjemné otázky. Jako například problém celibátu učitelek, či právní postavení svobodných matek ve společnosti.

Mnohými jí bylo vyčítáno, že její díla jsou agitky, ne beletrie. Je pravda, že po přečtení čtenář zjistí, že umělecká stránka věci se jaksí vytratila. Dialogy jsou kostřbaté, špatně stavěné, celé to působí melodramaticky a nedýchá to životem. Knihy, a koneckonců i divadelní hry, které Viková psala, měly v první řadě vyburcovat společnost z letargie. To se jí podařilo. Umělecká stránka však tratila. A je to škoda, protože veselohry či drobné povídky psala slušně a byla místy i vtipná. Bohužel postupem času se lehkost, vtip a ironie z jejích děl

¹²¹ Dobrava MOLDANOVÁ, *Studie o české próze na přelomu století*, Ústí nad Labem 1993, s. 65.

¹²² Jan NERUDA, *Podobizny III., 1885-1888*, Praha 1954, s. 267an.

vytratily. Zůstaly pouze moralistní, značně neumělecké, těžké a dnešnímu člověku nic neříkající agitky, které mnohdy ani ve své době nezískaly trvalého uznání.

Viková měla dobrý pozorovatelský talent a uměla ironicky zhodnotit soudobou společnost, především v počátcích své literární tvorby. V tom ji koneckonců podporoval jeden z nejlepších spisovatelů své doby, Jan Neruda, který o ní roku 1888 napsal: „*Mezi dorostem ozývá se často a zvučně jméno Boženy Vikové-Kunětické. Činnost její kvete u veřejnosti teprve po několik málo let, spisovatelka ta mladá ještě nedozrála na plný tvůrčí klid a tedy také na díla velekrásná; ale lze již nyní vidět, že jméno její náležitě bude tedy mezi ta jména nezapomínaná*’. Ještě v duchu jejím všechno vře a kypí, duch ten však je duch rozhodně bohatý.“¹²³ Viková, která přijala z lásky k rodnému kraji pseudonym Kunětická, měla nesporně literární talent. Ten odhalil již zmiňovaný Jan Neruda, kterého si Viková velice vážila, podobně jako Němcové či Světlé, a také ho velice obdivovala, jak dokazuje tato vzpomínka: „*Považuji Jana Nerudu za nejsilnější individualitu našeho písemnictví. Ještě dnes vzpomínám na něj s pohnutím, které není lze opanovat a ještě dnes stojí jeho podobizna na mém psacím stole, kde se dívá svým orlím pohledem do tiché práce mého veřejného poslání. Myslím, že odvaha, s kterou jsem se probíjela literaturou i politikou, má své kořeny v citovém vztahu k jeho neobyčejně tvořivé síle pozorování i poznání. Orel! – Skláním se hluboce před jeho památkou*.“¹²⁴ Úcta to byla vzájemná. U Vikové trvala až do konce jejího života.

Byl to právě on, kdo v ní probudil zájem o román a doporučoval jí, aby napsala rozsáhlejší literární útvar. Jeho slova v budoucnu vyslyšela. Podle mého názoru, i názoru soudobých kritiků, byla tradičně nejsilnější v povídkové tvorbě a její silnou literární stránkou byla komedie, či veselohra. Sám Voborník, který o ní napsal v roce 1934 vzpomínkovou brožurku, trefně poznamenal, že: „*...drobnokresby a krátké povídky byly Kunětické jaksí odpočinkem a uměleckým požitkem, jehož nerušil trudný zápas se záhadami, jež na ni čekaly, z nezbytné potřeby řešiti otázku ženskou. Psala je za všech období svého vývoje až do velké, světové války*.“¹²⁵ Díla, ve kterých se od této cesty vychýlila, nebyla kritikou přijata nejlépe.

V době, kdy s povídkami začala, tedy v 80. a 90. letech, odpovídal její styl dané době, a tudíž byly její povídky celkem úspěšné. Bohužel pro ni se s koncem století začal

¹²³ Jan NERUDA, c. d., s. 268.

¹²⁴ Tento text napsala ke konci svého života jako jakousi vzpomínku. Částečně ji k tomu vedl i sentiment nad odchodem z literatury. Je uložený v její pozůstalosti ve Starých Hradech.

¹²⁵ Jan VOBORNÍK, *Božena Viková-Kunětická*, Praha 1934, s. 13.

literární styl měnit, především nástupem moderny, a čtenářstvo si žádalo něco jiného. Tomuto novému směru se přizpůsobit nedokázala, a tak se z jejích děl literárně-umělecký styl začal vytrácet a zůstala v nich pouze feministická agitace, a ta vzbuzovala u mnohých rozpaky.

To je ale ještě daleká budoucnost. S psaním začala Viková již v raném věku. Bylo pro ni nejenom prostředkem k sebezpřítání a k vyjádření svých pocitů, tužeb a snů, ale i útekem a únikem. Psala ráda a literatura se pro ni stala koníčkem a velikou láskou. Jak to ale bývá, začátky jsou tvrdé a i ona s odstupem času hodnotila počátek své literární kariéry s nadhledem: „*Když mně bylo 15 let, napsala jsem první román, který jsem považovala za velmi dobrý, ačkoliv už rok nato nemohla jsem jej čísti, aniž bych se nestyděla, že jsem něco tak hrozného mohla v mysli chovat. Psala jsem tenkrát všechno: dramata, povídky, romány, pohádky, co kdo chtěl a čeho si přál.*“¹²⁶ Její nadšení jí vydrželo, s malou přestávkou, kdy se věnovala divadlu, až do vzniku první republiky. A ani poté na literaturu zcela nezanevřela.

Kromě Nerudy byl jejím dalším strážným andělem J. L. Turnovský.¹²⁷ V jeho pozůstalosti se dochovalo šest dopisů, díky kterým se dají pěkně postihnout počátky její literární činnosti. V roce 1882 mu píše: „*Velectěný pane! Prosím, račte prominout, že po tak častém Vás obtěžování ještě i nyní z domoviny své (Pardubice – H. Ž.) utíkám se k Vašnosti s prosbou. Uvykla jsem však viděti ve Vás, vážený pane, svého nejlepšího rádce, ba smím-li se vyjádřiti tak, tedy i přítele, ač dosud nemohu pochopiti příčinu, která přinesla mně toto štěstí. Starostlivá jsouc o osud své prácičky ‚Flašinetář‘, kterou marnivost má určila co feuilleton do Pokroku¹²⁸, prosím Vás, vážený pane, uctivě za odpověď, co soudí pan Sokol¹²⁹ a zda-li může ji upotřebiti. Psala bych bývala přímo na něj, leč adresa jeho jako on sám mně neznámá jest.*“¹³⁰ Viková měla štěstí na lidi, kteří jí v jejích počátcích a koneckonců i po celou její kariéru, ať politickou či literární, podporovali. Konkrétně na Turnovského se Viková, tehdy ovšem byla ještě svobodná a jmenovala se Novotná, obrátila ještě několikrát. Zhruba o tři měsíce později mu píše další prosbu: „*Račte odpustiti, že svým dopisem Vašnost vyrušuji. Poněvadž však mám uchystanou práci do Zábavných listů a pan Vik¹³¹ mně sdělil, že nyní úplně zásoben býti račte, dovoluji si Vás, velectěný pane, požádati za odpověď, zda-li bych*

¹²⁶ Jan NERUDA, c. d., s. 269.

¹²⁷ J. L. Turnovský (1837-1901), spisovatel, žurnalista, redaktor časopisu „Pokrok“.

¹²⁸ Pokrok-Národní pokrok, staročeský deník, který vycházel v letech 1867-1886.

¹²⁹ Antonín Sokol (1847-1889), v této době redaktor Pokroku.

¹³⁰ LA PNP, Staré Hradky, fond Josef Ladislav Turnovský, dopis B. Vikové-Kunětické J. L. Turnovskému z 4. 4. 1882.

¹³¹ Zde bohužel není jasné, zda se jedná o jejího budoucího manžela Josefa Vika nebo jeho otce, ale pravděpodobnější variantou bude Josef Vik, její budoucí manžel.

*přec ji zaslati mohla. Není příliš dlouhá a myslím, že by se Vašnosti hodila. Co se týče ‚Hlasu z našich vísek‘, řekl mně pan Vik, že bude uveřejněno v Zábavných listech, což mně jest velmi milé.*¹³²

Její povídková tvorba je značně rozmanitá. Psala povídky humorné i vážné. Zabývala se osudy malých lidiček, ale její ironie a sarkasmus se nevyhnuly ani vyšší společnosti. Podrobovala kritice celou společnost, bez rozdílu. Hlavním tématem, které se linulo celou její tvorbou jako červená nit, bylo téma ženy a jejího vztahu k muži, potažmo dítěti. Pokud tak činila vtipně a sarkasticky, byly její drobné literární útvary úspěšné. Pokud byla útočná a snažila se poučovat, vytrácelo se z nich literární kouzlo.

Ve svém prvním období, tzv. období pokusů, se zabývá venkovem a drsný venkovský život také zachycuje ve svých povídkách. V polovině 80. letech jí vycházely především povídky, jako například *Bláznivý Numero, Holubi, Melocactus, Po dvanácti letech, Nemáme vrabců, Na vozíku, Nosarius, Dva slunečníky, Strýček a tetička, Hřích královny Johany a Na řízkách*. Tyto milé drobnokresby se vyznačují lehkou ironií, která jí byla vlastní, ale už i zde se Viková snaží experimentovat s psychologií a snaží se proniknout do nitra lidské duše. Takovou je například povídka *Kulhavá*, která pojednává o umíněné a svéhlavé Bertě, která se i přes svůj handicap vydá na ples, aby bojovala o muže.

Přelomem v její literární tvorbě se stala povídka *Vdova po chirurgovi*, kterou napsala v roce 1887. Právě ona zaujala Jana Nerudu natolik, že ji pobídl k další práci. *Vdova po chirurgovi* pro ni opravdu znamenala v mnohém přelom. Hlavní hrdinka, Pavla Demínová, odjíždí k příbuzným poté, co ovdověla. Její manžel, uznávaný chirurg, udělá chybu při operaci a nadosmrti zohyzdí mladého muže. Poté spáchá sebevraždu. Žena se s mladíkem náhodně u příbuzných setkává a po nějakém čase se za něho provdá, když vidí, jak ji mladík miluje. Jedná se o jakousi oběť na oltář společnosti. V této povídce se již Viková pokusila o mnohem důkladnější a psychologičtější prokreslení hlavních postav, především ženské hrdinky, a proto tato povídka také vyvolala takový zájem. Podle Voborníka Vikové nikdy nešlo o to, aby: „...poutala efektním dějem, nýbrž pravdou rázovitých postav a hodnotou jejich mravního života.“¹³³ Ano, chtěla burcovat společnost. Nelíbilo se jí, jak podřadné místo ve společnosti žena má, ale současně si byla vědoma toho, že musí ve společnosti existovat

¹³² LA PNP, Staré Hrady, fond Josef Ladislav Turnovský, dopis B. Vikové-Kunětické J. L. Turnovskému z 27. 6. 1882.

¹³³ Jan VOBORNÍK, c. d., s. 9an.

určitá rovnováha. Pochopila, že muž a žena mají každý svou roli ve společnosti, a že se musí doplňovat. Nebyla zastánkyní toho, aby žena přebírala mužské role. Obávala se tzv. mužatek.

Žena se pro ni stala ústředním tématem i problémem. Ona sama byla žena, čerpala ze svých zkušeností, ale sama nebyla tak poznamenána osudem jako jiné veřejně činné ženy. Měla vedle sebe milujícího manžela a dceru, která jí byla oporou, i když do svazku se svým mužem vstupovala s čistě pragmatickými úmysly. Vzdala se velké lásky, aby při své práci nebyla ovlivňována a svazována přílišnými city.¹³⁴

Chtěla společnost probudit z několikasetleté letargie. Šlo jí především o to, aby žena byla uznávána jako matka, se všemi výsadami a možnostmi, které si zaslouží. Počínaje dobrými hygienickými a zdravotnickými jistotami a konče podporou muže ve chvílích pro ni nejtěžších. Zvláštní ohled v tomto směru pak brala na svobodné matky. Na ženy, které byly společností odsouzeny k životu v mravním bahnu jenom proto, že je muž opustil. Není lepšího prostředku, a řekněme si na rovinu, ani jiného prostředku pro ženu v 19. století, než své stesky a požadavky vtělit do tzv. krásné literatury, a prostřednictvím knih formovat a utvářet veřejné mínění žen, a koneckonců i mužů. I Viková takto začínala a tyto nabyté zkušenosti se jí pak zúročily v její politické činnosti, kdy již mohla veřejně vystupovat a za své požadavky bojovat.

Celým jejím životem, soukromým, literárním i politickým prochází konflikt. Literárně: boj dobra a zla. Politicky: práva a bezpráví. V soukromém životě: křivdy a nápravy. Konflikty se staly jedním ze základních symbolů jejího života. Některé jsme zde již naznačili, jiné naznačíme. Konflikt si přenesla i do literatury. „*Příběhy žen a dívek v románech Boženy Vikové-Kunětické jsou postaveny na střetnutí dívčí naivity s mužskou vypočítavostí a citovou vyprahlostí.*“¹³⁵ Toto je základní princip jejich děl. Jde o to, že žena je svedena, zneuctěna a opuštěna, tím však morálně povznesena. Bohužel postupem času její díla vyznívají poněkud jednoduše a černobíle. Hned na začátku rozdává svým hrdinům karty, nedochází k překvapení, není zde gradace. Je to dílo přesně nalinkované, postavy nepůsobí živě, jejich životy jsou obaleny prázdnými frázemi. Mužské postavy jsou nedokonale vykresleny, jsou spíše jenom

¹³⁴ Tuto tezi ve svém díle *Na písčítých půdách* zmiňuje Dobrava Moldanová. Nikde jinde jsem se s touto informací nesetkala. Vzhledem k tomu, že neexistuje téměř žádná korespondence mezi manžely Vikovými, jejich vztah se příliš rekonstruovat nedá. Ve svých vzpomínkách však Viková na svého manžela vzpomínala vždy s láskou a nepochybné je, že Josef Vik svou ženu velmi miloval a byl jí po celý život oporou. Srovnej: Dobrava MOLDANOVÁ, *Na písčítých půdách*, s. 20.

¹³⁵ Dobrava MOLDANOVÁ, *Studie o české próze na přelomu století*, s. 78.

hrubě načrtnuty. Čtenář není schopen najít si k nim nějaký vztah. Nebyla však pouze odsuzovaná. Byli i tací, kteří její literární talent obdivovali. Především již zmiňovaný Machar, který píše: „Žena ta jest poetkou vyvolenou a požehnanou. Jako zlatotkaný královský plášť pokrývá poesie její boje, její tendence, dává hudbu jejímu hlasu, jímž jménem všech žen mluví o postavení a utrpení ženy, dává nehynoucí barvu jejím melancholickým obrazům života, dává celé tvorbě její posvěcení a nesmrtelnost...“¹³⁶ V povídkách se s tímto tvrzením dá souhlasit, částečně to platí i u divadelních her, ale její romány, jak již bylo řečeno, se bohužel takovou lehkostí nevyznačují.

3. 3. Na vrcholu

Zhruba od poloviny 90. let se Viková vrhla na románovou tvorbu. Její romány patří k apelativním vrcholům její literární činnosti. Ne snad proto, že by byly nějak literárně výrazně hodnotné, ale proto, že kladly na danou dobu odvážné otázky a zasazovaly se o emancipaci žen ve společnosti. Podle Vikové: „*emancipace spočívá v tom, aby se žena nemusila opírat o muže, aby se mohla zcela samostatně žít. Ženy samostatně se živící, nemající mužů, to jsou podle ní ty emancipované.*“¹³⁷ Tato její literární aktivita jí v pozdějších letech pomohla v politické činnosti a vynesla ji až na vrchol.

Mimo téma ženy a dítě, rozuměj mateřství, se snažila ve svých literárních dílech apelovat na dívčí vzdělání, protože podle ní pouze žena vzdělaná a samostatně myslící může participovat na společnosti založené čistě na mužských principech. Do té doby se neobjevila autorka, která by tak vehementně a bez veškerých zábran stavěla muže na pranýř společnosti. Zcela nepokrytě je ve svých dílech napadala a obviňovala z morálního pokřivení. Podle ní končí funkce muže početím dítěte. Po oplodnění ženy už pro ni nemá cenu aby, pokud není charakterově abnormálně vybaven, na ženině životě jakýmkoliv způsobem participoval. „*Vehemence a expresivita výrazu i vyhrocování polarity žena – muž, inspirované snad četbou severských autorů, které obdivovala, působilo kontroverzně jako autorka sama. Na jedné straně imponovala silou své osobnosti, svým odhodláním, na druhé straně právě tyto vlastnosti odpuzovaly.*“¹³⁸ Ve své charakteristice ženského pokolení, ke kterému byla mnohdy také velmi kritická, vzpomeňme Růženu Svobodovou, rozlišovala pouze dva druhy žen:

¹³⁶ LA PNP, Staré Hrady, fond Božena Viková-Kunětická, rukopisy proslavů.

¹³⁷ Josef LAICHTER, *Uměním k životu*, Praha 1919, s. 203.

¹³⁸ Dobrava MOLDANOVÁ, *Na písčítých půdách*, s. 40.

„...Jeden jest schopen samostatného života, jsa k tomu buď veden, buď puzen duševními silami a schopnostmi, a druhý – dosud většina v ženském světě, snad tradicemi odchován, snad skutečně slabší, potřebuje životní opory. Nebylo by správně, aby při nárocích a oprávněném rozmachu jedněch byly druhé s sebou vlečeny. Pro ty jest manželství jediný správný útulek, kde jest zabezpečena činnost jejich ducha a jejich požadavkům úplně vyhovující. Avšak pro ženy samostatné, jež nepotřebují mužské opory a štítu jest nutná úplná svoboda a všechna práva bez jakýchkoliv podmínek. Nic polovičatého a neúplného.“¹³⁹

Postavení svobodných matek a vlastně i samotných žen, které žádaly rovnoprávné postavení ve společnosti, bylo velice složité. Byly postaveny pod kuratelů mužům, kteří měli a směli rozhodovat o jejich životě. Tato realita byla tvrdým odsudkem celé společnosti a Viková patřila mezi ty ženy, které se pomocí literatury rozhodly proti těmto nešvarům bojovat. Podle ní musí být samostatná, tedy samostatně myslící a samostatně se živící žena: „...sama o sobě celkem a musí být pro ni stanoveny docela jiné zákony společenské i mravní. Ona jest si úplně odpovědná za sebe. Společnost nemá práva její soukromý život podrobovati prohlídce, štvát ji, ubírat jí dechu a snižovat její sebevědomí.“¹⁴⁰ Viková se ve svém programu zasazovala o to, aby byla žena vnímaná jako celistvá bytost bez ohledu na muže. Na svou dobu to byla odvážná myšlenka.

Její románová tvorba zaujímalá v jejím literárním životě nejvýraznější etapu. Prvním románem byla *Minulost*¹⁴¹, kterou napsala v roce 1895, a posledním *Pán* z roku 1905. Mezi nimi napsala ještě romány *Medřická*, *Vzpoua* a *Po svatbě*. K tomuto románovému cyklu můžeme ještě přiřadit dílo *Návštěva na vsi*. Není to ani povídka ani román, „...jen pouhá vzpomínka, ale jímavější nad jiné povídky a romány.“¹⁴² Toto tvrzení odpovídá zcela diskursu doby. Jedná se o kratší románový útvar. Pokud se podíváme na ta díla v celku, v jedné linii, lze zcela přesně zjistit, že „...autorka mateřství stále více radikalizuje a sakralizuje jej v jeho tělesnosti.“¹⁴³ Jako červená nit se těmito díly táhne téma mateřství. Viková ho obhájí ve všech podobách, především jako mateřství svobodné. Svoboda je pro ni důležitá. Postupem času se pro ni stává jedním z ústředních témat. Proto tak prosazovala právo ženy na vzdělání.

¹³⁹ Božena VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, *Medřická*, Praha 1920, s. 6.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 6.

¹⁴¹ Jan Voborník ve své studii z roku 1934 uvádí jako první román „Medřickou“ rovněž z roku 1895.

¹⁴² Jan VOBORNÍK, c. d., s. 19.

¹⁴³ Libuše HECZKOVÁ, *Cesta světla? Matriarchát Boženy Vikové-Kunětické*, in: Petra HANÁKOVÁ - Libuše HECZKOVÁ - Eva KALIVODOVÁ (eds.), *V bludném kruhu*, s. 42.

V celém zmiňovaném cyklu román *Minulost* vybočuje svým naturelem, jak upozorňuje Jan Voborník: „...*Minulost není v programovém spojení ani s Medřickou ani se Vzpourou, ani se nehlásí povahou své idee k feministické literatuře severské, ale upřímně vyznává vlivy ruské. Svědomí, vina a trest, pokuta ženy apod. jsou hesla ohlašující obsah Minulosti.*“¹⁴⁴ Viková severskou i ruskou literaturu velice obdivovala, cenila si její syrovosti až naturalismu, utrpení malých lidí, kteří jsou zkoušeni osudem, ale neklesnou. V *Minulosti* je hlavní hrdinka ještě pasivní trpitelkou. Ve stručnosti děj pojednává o dvou sestřích, které jsou konfrontovány svými životy. Hlavní hrdinkou je statkářka paní Čajkovská, která se zdá být na první pohled velice šťastnou a spokojenou ve svém životě, ale tíží ji hřích nemanželského dítěte, které se náhle objeví na statku a postaví ji na pranýř zodpovědnosti. Paní Čajkovská morální hanbu neunesla a páchá sebevraždu. Touto hlavní linií se prolíná linie života její sestry Emy a jejího manžela Lorence, „...*jehož děj uchvacuje silou vášnivostí a rázovitostí rozvoje, vyvrcholením nemocí a smrtí jejich dítěte, silněji, než rozvlekle vyličené zahynutí Čajkovské; Ema se bolestí mateřskou očistí. Líčení nemoci a smrti Zdenkovy je nejsilnější částí románu.*“¹⁴⁵ Ema se skrze svou bolest očistí, paní Čajkovská naopak díky svému pokrytectví padá do morálního bahna a nenachází vykoupení. Zde Viková, jak je jejím zvykem, vynáší lásku k dítěti nad vše ostatní. Stává se pro ni posvátnou. V tomto duchu pokračuje i v ostatních dílech a stále více tuto lásku radikalizuje.

To se projeví především v jejím dalším románu. *Medřická* byla napsaná v roce 1897 a stala se v její románové tvorbě přelomovým dílem. Ne snad pro uměleckou hodnotu, ale pro myšlenky, které v něm Viková propaguje.¹⁴⁶ Jedná se o chudou učitelku Medřickou, která pocítí touhu stát se matkou. Zamiluje se do kandidáta profesury Daška a otěhotní. V očích společnosti se toto dítě stává morální újmou. Dašek chce dítě uznat, ale Medřická mu to nedovolí a zprošťuje ho povinnosti k sobě i k dítěti. Její chování je zvláštní. Bezhlavě se vrhá do vztahu, o kterém musí být přesvědčena, že skončí tragicky. Zcela nerozumně zachází se svou morálkou i s morálkou Daškovou. „*Medřická nechápe, proč by mladý muž nemohl trávit s ní večer v jejím pokoji, okázale dává najevo lidem, že jí nezáleží na běžných obcovacích pravidlech a na t. zv. lidském mínění, stačí jí, že je si sama před sebou čistá. Dobrá! Ale mladý muž, jež sotva poznala, již při druhé návštěvě jí líbá a objímá, ačkoli vlastně čekal jsi*

¹⁴⁴ Jan VOBORNÍK, c. d., s. 17.

¹⁴⁵ Jan VOBORNÍK, c. d., s. 18an.

¹⁴⁶ V tomto díle Viková bojuje proti celibátu učitelek. Ty se nesměly vdát, pokud nechtěly přijít o místo. Této povinnosti byly zbaveny až po vzniku Československé republiky v roce 1919. Zrušení celibátu bylo jedním z hlavních politických programů Boženy Vikové-Kunětické.

rozhovor dvou vzdělaných lidí, respektujících své povznesené mínění. Takto spisovatelka rázem kompromituje právo, jehož se dovolává.“¹⁴⁷ Nakonec odchází z místa učitelky a vydává se i s dítětem do světa. Vůči Daškovi se nám toto jednání může zdát příliš kruté, ale Viková chtěla Medřickou „...zbaviti všech nadějí na podporu Daškovu a učinila s ním jako dělnice ve včelím stádu, když po královnině oplodnění všechny trubce usmrcují.“¹⁴⁸ Již zde je vidět její „krutost“ v jednání s hlavními hrdiny. Tento román je důkazem její celoživotní filosofie, že mužova funkce vůči ženě končí oplodněním.

Ať se na to budeme dívat, jak chceme, *Medřická* se opravdu stala revolučním dílem, které otevřelo do té doby dveře pevně zavřené a zamčené na několik západů. Viková se v těchto svých románech pouštěla do analýzy ženského nitra, snažila se postihnout jejich duševní rozpoložení se všemi zmatky, nadějemi i vírou. Práce je to řemeslná a poctivá, ale působí zdlouhavě a není to příliš čtivé, a proto i v těchto případech se naplňují slova Pavly Buzkové, která tvrdila, že Viková je: „...spíše reformátorkou než umělkyní.“¹⁴⁹

Vzpouza, další její dílo, je považováno za „největší dílo Kunětické, nejenergičtější výraz smýšlení o významu a právech ženy. Většinou je to spíše báseň dvou duší, dvou abstrakcí, jimiž se vtěluje názor spisovatelčin o podstatě ideálu osvobozené ženy.“¹⁵⁰ *Vzpouza* byla napsaná v roce 1901. Jak bylo výše naznačeno, její pojem mateřství a pohled na něj se stále radikalizuje. V tomto případě dochází v životě ženy k tomu, že musí volit mezi dítětem a mužem. Tyto dva elementy Viková postavila proti sobě jako dva nesmiřitelné principy a žena musí volit. Jestliže román *Medřická* byl radikální a přelomový v pohledu na ženskou otázku, román *Vzpouza* se stal největším dílem Vikové-Kunětické. Ne náhodou vepsala Viková do záhlaví knihy motto: „Vše jest iluzí, jen fyzická bolest jest pravdou.“ Pracovala na něm tři roky a stál ji mnoho sil. Hlavní hrdinka Milča je svedena mužem Melišem. Když otěhotní, Meliš jí dá na výběr, může s ním zůstat, ale musí se vzdát dítěte. Milča tak nejprve učiní, ale po chvíli pochopí svou velikou chybu, odchází od muže a vrací se ke svému dítěti. Zde Viková poprvé veřejně vyslovila svůj názor, který zastávala celý život, že láska k dítěti je pro ni mnohem víc než láska k muži. Stala se tak ochránkyní a patronkou mateřství. Podobně jako v *Medřické* i ve *Vzpouře* „...postoupila básniřka zápas s mužem, v němž vždy jakousi nadpřirozenou silou svého mohutně se rozrůstajícího zjemnělého organismu zvítězilo její

¹⁴⁷ Josef LAICHTER, c. d., s. 206.

¹⁴⁸ Jan VOBORNÍK, c. d., s. 14an.

¹⁴⁹ Pavla BUZKOVÁ, c. d., s. 218.

¹⁵⁰ Jan VOBORNÍK, c. d., s. 21.

ženství.¹⁵¹ To, že kniha nevznikala nijak snadno, dokazuje její noticka v knize *Vyznání*, kdy napsala, že je to „...nejbolestnější kniha mého srdce.“¹⁵² Kniha však splnila svůj účel a vyvolala kladnou odezvu. Jejím nejvěrnějším kritikem, který ji povzbuzoval a popoháněl k další práci, byl již několikrát zmiňovaný Machar. V dopise z roku 1901 jí píše: „*Měl jsem zpočátku při čtení, když se realita románu začala vynášet do jakési hymnické perspektivy, jisté pochybnosti – ale čest Vašemu umění! Ta hymnická perspektiva je jedině možným vzduchem a prostorem, kde mohou Vaše dvě abstrakta, muž a žena, žít svou dramu. Dávno jsem neměl z knihy tak silného dojmu.*“¹⁵³ Machar si literárního umění své přítelkyně velice cenil. Snad to byl on, kdo ji navedl na myšlenku, že je pokračovatelkou Boženy Němcové a Karoliny Světlé. Její literární styl a způsob zpracování lidské a životní problematiky je bližší Karolině Světlé, protože v jejím případě se literatura stává „...bojovným prostředkem, propagačním nástrojem.“¹⁵⁴ V žádném případě ani jedné z nich nemůže být rovna, už proto, že Šalda o Němcové napsal, že „...byla nejvíce ženou, ženským srdcem, pramenem něhy a síly.“¹⁵⁵ Vikové bylo vyčítáno, že ženou-literátkou není. Že nemá ten pověstný ženský cit, instinkt, takt. Viková literaturu využívala k boji, ne k umění.

Vraťme se však opět k její románové tvorbě. To, že jí na *Vzpouře* velmi záleželo, dokazuje i předmluva, kterou vepsala do knihy: „*Všecky otázky společenské i duševní, vyvolané postupem vývoje mužstva, jsou prodchnuty jeho duchem, neboť my ženy pokládaly jsme je za otázky lidstva bez zřetele ke své vlastní jsoucnosti. Nemůže se naprosto říci, že bychom se byly dosud samostatně vyvíjely vedle muže. Šly jsme pouze cestou, kterou muž svými silami, svým rozumem i svým egoismem nám razil. Jeho hesla přijímaly jsme za svá v pojmu pokroku celého lidstva. Žily jsme odleskem jeho snah a jeho chtění. Moderní muž dospěl dnes k vrcholu svého vniterného a společenského vývoje. Hlásá individualismus a uplatnění své sebelásky pod heslem teoretického anarchismu. Jako věštec stojí nad novými staletími, vítěz nade vším minulým i příštím, neboť jest sám, svoboden a úplně nezávislý. U jeho nohou leží společenské řády, odvěké tradice, rodina, desatero, přátelství – stojí sám na prestolu svého vítězství, k němuž se propracoval tisíciletími, v kterých vládl a myslel. Žena, postupujíc za ním neschůdnou cestou jeho vývoje, ocituje se zároveň s ním na vrcholu jeho*

¹⁵¹ *Ženský svět XVII*, 20. září 1913, s. 214.

¹⁵² Božena VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, *Žena v mých pracích*, in: *Vyznání. Řeči a studie B. Vikové-Kunětické*, Praha 1919, s. 166.

¹⁵³ LA PNP, Staré Hrady, fond B. Viková-Kunětická, dopis J. S. Machara B. Vikové-Kunětické z 25. 3. 1901.

¹⁵⁴ F. X. ŠALDA, *Slovičko o ženském umění*, in: F. X. ŠALDA, *Kritické projevy 6, 1905-1907*, Praha 1951, s. 182.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 181.

kultury a dosaženého cíle. Totiž žena, která zároveň s ním předešla věky, aby zasíla nové ideje. Já!“¹⁵⁶ V tomto jednom malém odstavci se nám promítly veškeré touhy i bolesti nejenom Boženy Vikové-Kunětické, ale i jiných žen. Mrzelo je, že svět, ve kterém žijí, je založen na mužských principech, které na ně neberou ohled. Viková se tedy cítila být povinována zajistit ženám lepší postavení. Dokonce se cítila být vyvolenou či požehnanou, jako literátka, která propagandistickou literaturou zajistí ženám jejich mnohasetletá práva, která jim byla upíraná. Snad proto také ve svých dílech, především v divadelních hrách, brojila proti církvi, která se jí zdála zastaralá a zpátečnická, a díky které měly ženy nevýhodné postavení ve společnosti. Pro Vikovou byly ženy v mnoha ohledech morálně silnější než muži. Především ve vztahu k dítěti. Vyčítala jim zbabělost, nedostatek morálky a charakteru. Snad proto se odhodlala k napsání tak radikální knihy jako je *Vzpoura*. Myslím si, že i ona sama si byla vědoma toho, že literaturu využívá ke svým propagandistickým účelům. Dokazuje to i tato noticka v dopise Macharovi, kde píše, že svou literární činnost nepovažuje: „...jen za zábavu, anebo psychologickou nutnost, ale za prostředek k životu samostatnému a svobodnému.“¹⁵⁷ Těto své teze využila bezesbytku.

Jejím posledním románem byl *Pán*. Dokončen byl v roce 1905 a díky korespondenci s Macharem, která je uložena v Literárním archivu ve Starých Hradech, můžeme naprosto unikátním způsobem sledovat anabázi jeho vzniku. To, co v předešlých dílech pouze naznačovala, vykryštovalo zde plnou silou, které byla schopna. Nevznikal nijak snadno, mnohokrát práci na něm chtěla Viková ukončit, ale Machar ji stále pobízel k další práci a podporoval ji v jejích úmyslech. Se svými nejistotami se mu často svěřovala v korespondenci: „A prosím Vás pro boha napište mi hned, co jste říkal tomu poslednímu pokračování Pána. Jsem už tím pološilená. Nevím, co píšu, nevím, jaké to je, a čísti se to v Květech bojím. Co říkáte, co říkáte?!“¹⁵⁸ Tato nejistota ji provázela po celou dobu práce na románu. Je zvláštní, s jak nejistými pocity zrovna tento román vznikl. Snad jeho přílišná radikálnost ji způsobovala stavy úzkosti. Snad ani ona sama si nebyla jista, zda činí správně, a zda je ve svém úsudku spravedlivá. V roce 1903 Macharovi píše: „...Pán? Nepíšu vůbec. Nemohu. Za žádnou cenu nemohu. Byla by to práce ne řemeslná ale nádenická. Počkám trpělivě na probuzení své duše a na nutnost psát, ne nutnost zevní, ale vnitřní. Nu, a nebudu-li hotova,

¹⁵⁶ Božena VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, *Vzpoura*, Praha 1921, s. 7.

¹⁵⁷ LA PNP, Staré Hradý, fond J. S. Machar, nedatovaný dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi.

¹⁵⁸ Tamtéž, nedatovaný dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi.

nebudu.¹⁵⁹ Machar ji v práci povzbuzoval, nebýt jeho, snad by *Pán* ani nevznikl, ale kritika ho nepřijala nejvřeleji. Jestliže její první romány vzbuzovaly senzací a zájem veškeré veřejnosti, *Pán* byl přijat celkem chladně. Sama Viková o tom píše: „...*Arne Novák*¹⁶⁰ v *Přehledu v dlouhém referátu strhal mého Pána, že by mně nikdo vody nepodal.*“¹⁶¹

Ústředním tématem je zde předmanželský sexuální život, ženám zakázaný, mužům v mnoha ohledech doporučovaný. Viková zde poukazuje na dvojkolejnost lidské morálky, upozorňuje na nespravedlivost, ve které jsou ženy nuceny žít. Sama o tom řekla: „*Můj Pán vzbudil úžas a odpor. Já však jsem touto knihou ze sebe shodila největší břímě. Mé knihy jsou bojem za mou vlastní očistu i za schopnost hrdého sebevědomí.*“¹⁶² Viková zde poukazuje na nedostatečnou přípravu dívek před svatbou. Mladé dívky, těšící se na vstup do manželství, jejichž touha je doprovázena mnoha idylickými představami, jsou tvrdě konfrontovány s realitou, která je v mnoha případech zbaví veškerých idejí. Především, co se týká mužů. V tomto románě se jedná o dívku, která žije v nerealistických představách o „princi na bílém koni“. V okamžiku zjištění, že její muž se před svatbou a dokonce i po svatbě pohybuje v morálním bahně společnosti, končí román tragicky. Viková zde upozorňuje na nedostatečnou výchovu a přípravu dívek na život vedle muže, potažmo s mužem. Jejich naivita a ideály jsou tvrdě konfrontovány s tvrdou realitou a v mnoha případech končí tragicky. Vinen je podle Vikové vždy muž. Ale ne pouze on, na pranýř Viková staví i společnost, ostatně i matky, které ve své nevzdělanosti a nedostatku citu a empatie nejsou schopny svým dcerám vštípit základní lidské principy a připravit je na tvrdou realitu všedního dne. To vše Viková pranýřuje. Hlavní hrdinka Zdeňka se snaží svého manžela svou láskou spasit.¹⁶³ Nedaří se jí to a její život končí tragicky. „*Svoboda je vykoupena šílenstvím, které je výsledkem zcela různorodého chování muže a ženy v manželství. To, že si ji muž přivlastňuje, aniž by sám nabídl sebe sama, vede k rozvrácení psychy ženy, k nenávisti k tělu a absolutnímu odcizení, které se prohlubuje tím, že manžel vidí v mateřství jen nástroj ke zplození syna – pokračování sebe sama. Muž je svým způsobem přesně opakem toho, čím se jeví být, tedy*

¹⁵⁹ Tamtéž, dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi z 30. 7. 1903.

¹⁶⁰ Arne Novák (1880-1939), literární vědec a kritik.

¹⁶¹ LA PNP, Staré Hradky, fond. J. S. Machar, nedatovaný dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi.

¹⁶² Jan VOBORNÍK, c. d., s. 24.

¹⁶³ Zde je patrný především vliv Karoliny Světlé, vzpomeňme na její knihu Kříž u potoka.

duchovností a racionalitou. Je vlečen sexualitou, která je neukojitelná, a jeho hlavním pudem je ženu vlastnit. Stejně je majetnická jeho touha po dítěti. ¹⁶⁴

V roce 1910 spojila Viková všechny tyto romány, tedy *Medřickou*, *Vzpouřu* i *Pána* do jedné knihy pod názvem *K světlu*. Název je to příhodný a ukazuje nám cestu, kterou chtěla Viková jít, a konečně i cíl cesty; k světlu. Těmito romány vyjadřovala své zarputilé stanovisko vůči mužům a konečně i vůči celé společnosti, ale jak píše Dobrava Moldanová: „*Trilogie Ke světlu prezentuje velmi polemickou podobu tehdejších feministických postojů. I když Viková-Kunětická své hrdinky vidí často kriticky, její pojetí mužských postav hraničí až s karikaturou. Oni jsou příčinou utrpení žen, oni ženy sterými způsoby ponižují.*“ ¹⁶⁵

I když je dnes literární hodnota jejích děl polemická, svými povídkami, romány i divadelními hrami otevřela cestu ženám, které toužily po lepším postavení, ať už existenčním, či společenském. Mnohé její snahu ocenily, její knihy se hojně četly, divadelní hry byly pravidelně navštěvovány a ona postupem času získávala stále větší popularitu, která ji na počátku 20. století vynesla poslanecké a poté i senátorské křeslo.

3. 4. Návrat k divadlu

Viková vlastně divadlo nikdy neopustila. Bylo její velikou láskou a provázelo ji po celý život. Ráda se pohybovala v uměleckých kruzích, ať už jako autor či prostý divák. Obdivovala řadu vynikajících herců své doby a s mnohými se „přátelila“, jak bylo naznačeno v předešlých kapitolách a dokázala ocenit jejich kvality, jak nám dokazuje dopis zasláný Haně Kvapilové po jejím vystoupení ve hře *Neznámá pevnina*: „*Slovutná paní, nejrady bych ještě jednou sama poděkovala Vám za tu krásnou Otylku Vaší, která okouzila celé obecenstvo. Jsem však tak znavena po těch dnech plných rozčilení a úzkosti, že musím si popřát trochu klidu. Mohla jste však po třetím jednání cítiti, že bych nejradyji Vás celou zulíbala za to, že*

¹⁶⁴ Libuše HECZKOVÁ, *Cesta světla?*, s. 47.

¹⁶⁵ Dobrava MOLDANOVÁ, *Na písčítých půdách*, s. 40.

jste vdechla mé Otylce duši. Byla jste neobyčejně jemná a krásná. Děkuji Vám, děkuji! Těším se na reprisu a na Vás zvláště. ¹⁶⁶

Podle Voborníka jí „*Dramatická činnost nebyla ... jen pobočkou literatury románové. Měla původ ve zvláštním puzení tvůrčím, jež jí z části dodává i větší platnosti, než mají povídky.*“ A dále pokračuje: „*Šťastná je forma her Kunětické. Nikde není rozvleklé mnohomluvnosti. Dialog je úsečný, vtipný a pohyblivý. Hlavní hodnotou her jsou rázovité figury, dobře přiléhající ideám, jež zastupují. Sem tam vadí jakási přepjatost.*“¹⁶⁷ Divadelní hry, které Viková napsala, především veselohry, opravdu patří k tomu nejlepšimu, co ve svém životě vytvořila. Nejsou nijak dějově náročné, jsou víceméně vtipné, až sarkastické, a mají spád.

Její prvotinou se stala v roce 1890 rozmarná aktovka *Sběratelka starožitností*.¹⁶⁸ Krátce po ní vznikla hra *V bludišti*. Tato hra však nebyla ještě přijata s nadšením, a dokonce bylo naznačováno, že v tomto případě šlo Vikové spíš o vytvoření skvělé herecké příležitosti pro nějakou herečku, než o ideu hry samotné.¹⁶⁹ I v těchto dílech se Viková pokoušela o reflexi soudobé společnosti. Šlo jí to mnohem lépe než v románové tvorbě.

V roce 1897¹⁷⁰ vznikla divadelní hra *V jařmu*. V této hře Viková razí názor a také ho zde vehementně obhájí, že žena má právo z manželství svobodně odejít. Má mít nezpochybnitelné právo svobodné volby rozvodu, aniž by tím trátila její dobrá pověst. Rozvod se stane jedním z popřevratových politických programů nejenom Boženy Vikové-Kunětické.

Další z divadelních počínů je *Neznámá pevnina*. I zde se Viková zabývá jedním ze svých zásadních témat, kterým je otázka mužovy minulosti. „*Hrdinka jeho Otylie, dívka inteligentní a uvědomělá, odhodlá se k sňatku z pohnutky čistě ideální: chce muže, který dosud žil bouřlivě a bezobsažně, přinést život lepší a účelnější. Chce pro něj žít, vrátit mu víru v dobro, v lásku, v život i v boha. Drama je umělecky pěkně vypracováno, jsou v něm jemné*

¹⁶⁶ LA PNP, fond Hana Kvapilová, dopis B. Vikové-Kunětické Haně Kvapilové z 4. 12. 1898.

¹⁶⁷ Jan VOBORNÍK, c. d., s. 25an.

¹⁶⁸ Někde se můžeme setkat s teorií, že za její divadelní prvotinu je považovaná hra *V bludišti*. Srovnej: Jan MÁČHAL, *Dějiny českého dramata*, Praha 1917.

¹⁶⁹ Nebyl to případ nijak výjimečný. Viková často psala své hry přímo na tělo určitým hercům. Typickým příkladem je Hana Kvapilová, pro kterou Viková napsala řadu divadelních rolí.

¹⁷⁰ Někde se můžeme setkat s rokem 1896.

psychologické rysy a působivé partie náladové.¹⁷¹ Divadelní hra *Neznámá pevnina* vyvolala rozporuplné ohlasy. Na jedné straně byla vychvalovaná, jak tvrdí recenze z Divadelních listů, která píše, že divadelní hra byla přijata příznivě a že bylo „...hráno s chutí a výkony všech účinkujících bez výjimky bezvadné.“¹⁷² Na druhé straně byla podrobena nesmlouvavé kritice: „Nová dramatická práce pí Vikové stůně vadami a nedostatky ryze ženskými, a ne stůně, ale je jimi do základu a samého středu rozleptána a rozborcena. Je to práce v mnohém směru typicky ženská, ovšem ženská ve zlém slova smyslu, neboť je také dobrý smysl slova ženství v literatuře...“,¹⁷³ kritika pokračuje slovy: „Dávno jsem neviděl takovou neuměleckou, ne protiuměleckou věc, jako je práce pí Vikové. Takovou práci, která by byla tak málo dílem. Věc tak bezstarostně zavěšenou do vzduchu, tak ležérně a nedbale fabulovanou, tak bez reality, jen z pouhého hladkého řečnění vysoukávanou a splétanou.“¹⁷⁴

Na počátku nového století se Viková s vervou sobě vlastní vrhla na komediální žánr, který jí byl podle mnohých kritiků nejbližší. V roce 1901 vznikla *Přítěž*. Viková měla silně vyvinutý smysl pro komično a parodii, ale v tomto díle ho nedokázala dostatečně využít. Navzdory očekávání byla *Přítěž* přijata se značnými rozpaky. Avšak sama Viková ve svou hru věřila, ostatně jako ve všechna svá díla, jak píše v dopise Kvapilovi: „Po včerejším večeru již sama věřím, že *Přítěž* nesejde tak brzy s repertoiru. Jsem tím celá šťastná, protože jsem měla při ní skutečně jen a jen na zřeteli získati důvěru obecnstva, abych mohla dále pro divadlo psáti. A včerejší večer měl silnější úspěch než premiéra.“¹⁷⁵ Ve stručnosti toto dílko pojednává o střetu starého a mladého, tedy o střetu generací. V roce 1901 udělaly Divadelní listy pěknou sondu do různých periodik a vytvořily přehled kritik, které se zabývaly *Přítěží*, přičemž samy o ní napsaly: „Zde se navazuje hezky tam, kde přestali Štolba a Šamberk; mluví se hodně o telecím a špenátě a o koupání děcka, na jeviště se pustí kominík, starý penzista píská zběsile na flétnu, stará paní se hádá s drzou služkou, a vrchol všeho: dítě vřeští na jevišti před zraky obecnstva...Ale ne, to nejde navazovat na tradici šamberkovskou, to nemůže přec se ctí autorka, která uznávala až dosud jen nejsvětobornější problémy morálky a srdce za hodné dotyku svého péra. Ale což, lehká pomoc, najde se něco, co by jakž takž mohlo vypadat jako ‚idea‘ hry...Což se stane následujícím způsobem: Vezme se trochu frázi

¹⁷¹ Jan MÁCHAL, c. d., s. 221.

¹⁷² Divadelní listy I., 20. ledna 1920, s. 72.

¹⁷³ F. X. ŠALDA, *Božena Viková-Kunětická*, in: *Kritické projevy 4, 1898-1900*, Praha 1951, s. 189.

¹⁷⁴ F. X. ŠALDA, *Kritické projevy 4*, s. 190an.

¹⁷⁵ LA PNP, fond Jaroslav Kvapil, dopis Boženy Vikové-Kunětické Jaroslavu Kvapilovi z 23. 1. 1901.

z individualistických knih a časopisů a vycpe se jimi hastroš, který je jinak beze všeho duševního obsahu...“¹⁷⁶ Takto nepříznivá nebyla kritika pouze jedna. Jak jsem se zmiňovala výše, Divadelní listy udělaly sondu a zde je z ní krátký výňatek. Česká revue psala: „...tato eskamotáž, kterou paní autorka před obecenstvem předpojatým proti novým, jemu tak záhadným a nesympatickým směrům provádí, jest nejen nepřepěkná, ale i neumělecká. A Samostatnost v negativním postoji pokračovala: „Veselohra pí. Kunětické je jedna z nejbanálnějších věcí, které kdy na našem repertoiru se objevily.“¹⁷⁷ Ozývaly se ale i hlasy z opačného tábora, a ty nešetřily chválou. Národní politika psala: „Říká se ‚šťastný vrh‘ takovým hrám, jakou je veselohra pí. Vikové-Kunětické...Není to nahodilý šťastný vrh, je to produkt celého tvůrčího období autorčina...Je charakteristickou známkou umění tak hlubokého a pružného, jaké je údělem i pí. Vikové-Kunětické, hleděti na život vůbec a na jednotlivé zjevy jeho zvláště z několikerych, někdy navzájem i protichůdných hledisek, a vnímání i reprodukování idey a úkazy jeho s různých stanovisek...,Přítěž‘ není dílem pouhého šťastného nápadu, nýbrž plodem uzrálým v ideových paprscích určitého tvůrčího období autorčina, kteréž znamenalo vniterný zápas, a to již v samém sklonku jeho, kdy vítězství bylo již rozhodnuto.“¹⁷⁸ Viková se svými divadelními hrami hostovala v celé monarchii, nevyhnula se ani Vídní a zde její Přítěž byla velmi příznivě přijata: „V městském jubilejním divadle ve Vídni (Währing) sehrána byla 8. t. m. premiéra B. Vikové-Kunětické veselohry ‚Přítěž‘ (Ballast) v překladu M. Bohrmannové za silného úspěchu, jež i německé listy doznávají. Některé se jen silně rozčílily, že autorce při vyvolání na jeviště podán věnec s rudými stuhami.“¹⁷⁹ Že Přítěž byla ve své době opravdu úspěšná, dokazuje, že byla přeložena do mnoha cizích jazyků a hrála se v divadlech v Drážďanech, Bělehradě, Zábřehu, Lublani i v Moskvě. Hrála se i v kritické době roku 1939. I to nám dokazuje, že Viková pro mnohé symbolizovala český národ. Ostatně stala se první poslankyní, první ženou, která byla zvolena do zemského sněmu a v dobách tlaku a útisku se stala jakýmsi symbolem hrdosti českého národa. To však byly poslední dozvuky její zašlé slávy.

Vraťme se opět na počátek století, kdy je ještě Viková plná síly a elánu tvořit nové a nové věci. A vrhá se na veselohry, které pro ni znamenaly období největší slávy. Viková často a ráda uváděla hry v Národním divadle a přelom století se pro „zlatou kapličku“ nese v duchu

¹⁷⁶ PAPANAPAP, Přítěž. Veselohra o třech jednáních. Napsala Božena Viková-Kunětická, Divadelní listy II., 20. března 1901, s. 188an.

¹⁷⁷ Tyto odkazy se nachází v článku PAPANAPAP, c. d., s. 189an.

¹⁷⁸ Opět PAPANAPAP, c. d., Divadelní listy II., 5. dubna 1901, s. 212.

¹⁷⁹ Úspěch české veselohry ve Vídni, Divadlo II., 15. října 1903, s. 40.

mnohých změn. V divadle vrcholil boj mezi Družstvem, které mělo v divadle majoritní podíl a vedlo ho, a Společností pro Národní divadlo, která byla vedena mladočechy a která usilovala o významné pozice, ba dokonce vedení, v divadle. Boj o divadlo nakonec vyvrcholil v roce 1900, kdy ho získala „Společnost“.¹⁸⁰ Leopolda Dostálová, významná česká herečka, která si sama zahrála v hrách Vikové-Kunětické, na tuto dobu vzpomíná takto: „*První rok mého angažmá (sezóna 1901/1902 – pozn. H.Ž) v Národním divadle byl skutečně pestrý a bohatý. Divadelní správa měla sice ještě různé svízele a nepříjemnosti v tisku, ale myslím, že to byly dozvuky zápasu o vedení divadla, z něhož nová ‚Společnost‘ vyšla vítězně proti dosavadnímu ‚Družstvu‘. Společnost uplatnila svůj program právě tím, že do čela opery postavila mladého, ale osvědčeného už dirigenta Karla Kovařovice, a do činohry vedle ředitele, architekta Schmoranze, profesora umění na Uměleckoprůmyslové škole, také mladého průbojného Jaroslava Kvapila.*“¹⁸¹ Právě s Kvapilem¹⁸² bude Viková několikrát spolupracovat a také se s ním často umělecky střetne.

Nyní však píše svou další veselohru, kterou je *Cop* z roku 1904. Tato hra vyvolala veliký ohlas napříč spektrem všech generací. Je to satira, která napadá zastaralé názory na výchovu mladých dívek a mladé generace vůbec. I Viková z ní měla radost, místy až škodolibou, protože kriticky přistupuje především k církvi. Macharovi o tom píše: „*Kněží budou zuřit! Mám tam Márynku vychovanou velebnými sestrami, která padá na jejich účet. Pak tam mám lež protěžovanou společností na plesech atd., mám tam licoměrnost výchování dobrého tam, mám tam konzervatismus nazírání na výchovu ženskou, mám tam Věru, stud. medicíny, mám tam Pavlu, dřičku, která pro samé učení nevidí a neslyší, co se ve světě děje atd. Pak tam mám nebezpečný věk děvčete 13 let! Nána! Snad jsem ji dobře zachytila. Aspoň Kvapilovi se moc líbí. A z toho ze všeho je veselohra skoro fraškovitá – ani byste neřekli!*“¹⁸³ Viková zde podrobuje kritice především kupčení s láskou a s city mladých lidí, jejichž nezkušenosti využívají staří k dosažení svých cílů. Viková si byla jista, že obecnstvo její narážky pochopilo, když sama kvituje: „*Úspěch jsem měla tak veliký, že divadlo takový hned tak nepamatuje. Ne ‚ochotně‘ jsem šla na jeviště, ale byla jsem vtažena. A bylo mne docela příjemno, že jsem stála tváří v tvář obecnstvu, které se smálo jako posedlé – svému vlastnímu*

¹⁸⁰ Srovnej: František ČERNÝ - Eva KOLÁROVÁ, *Sto let Národního divadla*, Praha 1983.

¹⁸¹ Leopolda DOSTÁLOVÁ, *Herečka vzpomíná*, Praha 1960, s. 27.

¹⁸² Jaroslav Kvapil (1868-1950), dramatik, režisér, průkopník moderního režie s lyrickými prvky.

¹⁸³ LA PNP, Staré Hrady, fond J. S. Machar, nedatovaný dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi.

‚Copu‘. Nikdy jsem neměla svědomí čistší než v té chvíli.“¹⁸⁴ Tato hra zažívala opravdu nebývalý úspěch a dočkala se mnoha repríz. Zahrála si v ní i zmiňovaná Leopolda Dostálová. I ona kvitovala autorčiny sympatie k mládí a byla jí sympatická její bojovnost, kterou se za ně pere: *„Autorčiny sympatie byly na straně mladé, pokrokové mládeže. Hrála jsem roku 1904 studentku Věru, tehdy mi tak blízkou.*“¹⁸⁵ Lidé se smáli tomu, jak zesměšňuje společnost, která podle ní byla v mnohém zastaralá a nepokroková.

O rok později, tedy v roce 1905, vznikla *Holčička*. Podle Voborníka dramatická studie, která má *„...hluboký psychologický základ, na němž je zbudován pěkný obraz života, dojemný a pravdivý.*“¹⁸⁶ Jde o příběh mladé dívky, kterou již v dětství zaslíbili s mladým, bohatým, třicetiletým mužem. Ten ji i v pozdějších letech pokládá stále za malé dítě a neuvědomí si, že je z ní již žena, a že k ní musí i tak přistupovat. Právě tato nedorozumění vedou k největším životním omylům a Viková na ně chtěla upozornit. Snad vycházela z nějaké své rané životní zkušenosti. Bohužel nevíme z jaké. Z této hry byl nadšený i Kvapil, když jí psal: *„Milostivá paní, chcete-li, doporučím ihned ‚Holčičku‘ k provozování. Je to silná, svérázná práce.*“¹⁸⁷ Viková byla nadšená, v divadle se hra líbila, diváci ji pochopili. Macharovi o svém úspěchu píše: *„...tak jsem dobila jeviště na celé čáře. Včera zase nabito a zase úspěch silný u Holčičky... Holčička se báječně líbí. Vypadá také na jevišti krásně a proniká i tou nezabedněnější duší.*“¹⁸⁸

Měla veliký úspěch a byla si toho vědoma. Rychle za sebou pak následovala díla jako *Dospělé děti* z roku 1909 a *Reprezentantka domu* z roku 1911. Hra *Dospělé děti* je podle Voborníka *„...satirická veselohra, dílo nejzralejšího věku Kunětické, napsané s moudrou vystřízlivělou rozvahou.*“¹⁸⁹ Hra pojednává o rozdílném pohledu muže a ženy na osvobození žen a o volném manželství. Děj velice trefně vyjádřil opět Jan Voborník: *„On je muž tvrdé logiky...Ona jest jeho žákyň, ale je důslednější a bezohlednější než on. Spravuje se názorem, že co se v teorii prohlašuje, má se prakticky provádět, a hned také podle této logiky svádí svého mistra, aby žil s ní a ženu opustil. Tomu však nechce profesor nijak rozumět, neboť logika jeho je jiná. Sám život paní spisovatelku a reformátorku poučí, že ani nejlepší teorie se*

¹⁸⁴ Tamtéž.

¹⁸⁵ Leopolda DOSTÁLOVÁ, *Herečka vzpomíná*, s. 56.

¹⁸⁶ Jan VOBORNÍK, c. d., s. 26.

¹⁸⁷ LA PNP, Staré Hrady, fond J. S. Machar, nedatovaný dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ Jan VOBORNÍK, c. d., s. 30.

nedá vždy prakticky prováděti a že má matka četné rodiny povinnost dbáti její cti a dobra a věnovati se jí a jejímu vychování, třeba to bylo životem podle staré fazóny: to je jádro hry.“¹⁹⁰ Zde je tedy na první pohled vidět, že Viková se zklidnila ve svých radikálních názorech. Postupem času začaly její hry jaksi poklidně plynout. Konečně je toho důkazem i její poslední divadelní hra *Reprezentantka domu*, která je podle mého názoru z celé divadelní škály nejvtipnější a nejkolidnější. Zde Viková plně pracuje s nadsázkou a vtípem, vším tím, co je jí vlastní.

Samostatně stojí hra *Lidé*, kterou Viková napsala pravděpodobně již kolem roku 1906, ale dlouho se váhalo s její divadelní realizací, jak dokazuje poměrně četná korespondence, která je uložena v pozůstalosti Jaroslava Kvapila. Kvapil byl dramaturgem Národního divadla a z pozice svého titulu si s Vikovou hojně dopisoval ohledně uvedení jejích her na jevišti Národního divadla. V jeho pozůstalosti je několik dopisů, které nám naprosto unikátním způsobem ukazují, jak neústupná dokázala Viková být, pokud šlo o prosazení jejích zájmů. Tato hra vychází ze zkušeností, které načerpala mezi spiritisty, což ostatně dokazuje i její jakýsi podnázev „vize“. Byla to podivná hra plná mysticismu a tajemna, a nutno přiznat, že nebyla přijata nejlépe. Sama Viková si byla vědoma toho, že její prosazení na divadelní prkna nebude nejsnadnější, a o komplikacích, které hru provázely, psala Macharovi: „*Moji Lidé jsou asi divadelně ztraceni. V sobotu jsem dostala telegram. Nanejvýš zajímavé, místy překrásné, ale líp tisknout než hrát. Třetí akt divadelní nevystižitelný. Odpovězte, mám-li oficiálně zadat. Kvapil. Telegrafovala jsem: Zadejte. Uvidíte, že to dokážem. Mám velkou důvěru a stačí, když se Vám to líbí.*“¹⁹¹ A Kvapilovi k tomu ještě napsala: „*A já vám pravím: drahý pane Kvapile a drahý pane dramaturgu – tisknout Lidi nedám. Nedají se vůbec číst a musí se jen a jen hrát. A uvidíte, že se budou hrát. Dočkáte toho Vy a dá bůh, že také já.*“ A ve své apelaci na uvedení hry dále pokračuje: „*Co myslíte: mám vybouřit veřejnost, aby si Lidi násilně vyžádala? Mám se spojit s kýmkoliv možným i při vši své sympatii k Vám? Ach, vy nevíte, že jsem jako smršť! – Zbytečně se vzpíráte a zbytečně mi tarasíte cestu! A přitom nevíte, jak jsem dobrá.*“¹⁹² Jenomže realizace neustále vázla a i Kvapil později ztratil důvěru v hru i paní Vikovou, což ostatně dokazuje i dopis z roku 1908: „*Milostivá paní, je mi divno, že si po tolikerých dopisech a projevech ještě*

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 31.

¹⁹¹ LA PNP, Staré Hradky, fond J. S. Machar, dopis B. Vikové-Kunětické J. S. Macharovi z 21. 11. 1906.

¹⁹² LA PNP, fond Jaroslav Kvapil, nedatovaný dopis B. Vikové-Kunětické Jaroslavu Kvapilovi. Podle všech indicií by mohl být dopis napsaný ke konci roku 1906.

nerozumíme. Řekl jsem Vám i napsal, proč pokládám Vaše ‚Lidi‘ za neproveditelný; není přece možná, abych svého mínění změnil, začnete-li mi (respektive Národnímu divadlu) vyhrožovati veřejností a novinami.“¹⁹³ Viková opravdu vyhrožovala a začala ho i slovně napadat. Napadala ho nejenom jako dramaturga, ale znevážila i jeho lidský charakter a označila ho za slabocha, který nemá odvalu její hru uvést na divadle. Vrcholem její agitace pak byl dopis, který mu zaslala v prosinci 1907: „Slyšela jsem, že hodláte v den úmrtí Vaší ženy hrát v divadle na její paměť...prosím Vás: nezapomeňte, že byste jedině v ten den mohli hrát Lidi!! Vám se jistě zdá, že jsem s těmi Lidmi již položená, ale věřte, že nebyla jsem nikdy klidnější než teď. Povinností divadla je hrát Lidi na paměť Vaší ženy...Pamatujte, že Vám píši: jste povinnen.“¹⁹⁴ Byla neúnavná v boji za svou hru, kterou sama v dopise Kvapilovi označila za: „nejlepší věc, kterou jsem pro divadlo napsala a jsem povinna svému literárnímu jménu, abych je dostala na jeviště.“¹⁹⁵ Před každým uvedením nové divadelní sezóny se pokoušela prosadit hru *Lidé* na jeviště, a nakonec se jí to přes mnohá úskalí a nedorozumění podařilo. Kvapilova slova se však potvrdila. Obecenstvo nebylo na takovýto druh dramatického umění připraveno a tuto „vizi“ nepřijalo. Ostatně na jakési rozpaky u obecnstva při uvedení hry vzpomíná i Leopolda Dostálová, i když samotnou hru velice chválí: „Po delší době a asi po pečlivém studiu napsala autorka drama z duchařského prostředí ‚Lidé‘. Hlavní postava, již jsem hrála roku 1923, byla psychologicky promyšlená a vyhrocená do krajnosti, herečce se tu dostalo studie nesmírně náročné a velezajímavé. Bylo mi upřímně líto, že hra nebyla pro obecenstvo přitažlivá.“¹⁹⁶ Pro herce byla úloha v této hře přitažlivá zejména z důvodu hlubšího psychologického prokreslení postav, které Viková provedla do detailu, ale celkové pojetí hry bylo značně nepochopitelné.

Viková milovala literaturu, divadlo, herce, všechno to blýskavé a barevné, které obklopovalo prkna, která znamenají svět. Byla přesvědčena, že: „žádné umění není tak aktivní, tak niterné a úžasné, jako právě umění herecké.“¹⁹⁷ Při své práci se setkala s mnoha neobyčejnými lidmi, kteří ji na její cestě uměním formovali a utvářeli. Vedle významných hereček, jako byla Hana Kvapilová, Iza Grégrová či Otýlie Sklenářová-Malá, vynikajících režisérů, jako byl Jaroslav Kvapil, se setkala i s lidmi charakterními a umělecky velmi

¹⁹³ Tamtéž, fond B. Viková-Kunětická, dopis J. Kvapila B. Vikové-Kunětické z 17. 3. 1908.

¹⁹⁴ LA PNP, fond Jaroslav Kvapil, dopis B. Vikové-Kunětické Jaroslavu Kvapilovi z 14. 12. 1907.

¹⁹⁵ Tamtéž, dopis B. Vikové-Kunětické Jaroslavu Kvapilovi z 10. 8. 1909.

¹⁹⁶ Leopolda DOSTÁLOVÁ, c. d., s. 56.

¹⁹⁷ Božena VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, *Herec člověk*, s. 181.

zdatnými. Především herce obdivovala: „na herce člověka hledím jako na jedinou bytost, která má právo i povinnost dáti vše, což jest našeho. Bolest, radost, touhu, lásku, zločin, nenávisť tak, jak žijí v našich bytostech od prvopočátku jako život sám.“¹⁹⁸ Často také zasahovala do hereckého obsazení svých her, jak dokazuje dopis Kvapilovi, který mu zaslala v roce 1902: „Či odřekla by mně paní Kvapilová vnučku? Či myslíte na paní Danzerovou? Bojím se totiž, že paní Ryšavá je, předně, příliš statná na tu moji babičku, a za druhé, že by nenašla pro ni ten trochu věštecký tón. Paní Hübnerová? Nevím skutečně. Ale o tom si pohovoříme.“¹⁹⁹

Její hry byly v uměleckých kruzích dostatečně známy a byly i slavné. Lidé si je pamatovali. Jejich pomocí si lidé formovali a utvářeli nový pohled na svět. Přijímali změny, které se ve společnosti děly a přizpůsobovali se novým poměrům. I Olga Scheinpflugová vzpomínala, že když procházela hereckými zkouškami, vybrala si úlohu ze hry Vikové-Kunětické *Holčička*. Její hry si však nezískaly tu pověstnou nesmrtelnost, která by jim zaručila stálost na repertoáru v divadlech. Čehož důkazem jsou i její neustálé stížnosti na vedení Národního divadla, které během 1. světové války její hry na jevišti neuvádělo, což ji samotnou velmi roztrpčovalo, protože právě v těchto dobách se cítila jakýmsi hlasem národa a rmoutilo ji, že není vyslyšena.

Viková měla štěstí, že v době, kdy začala psát své hry, tak „*Lidi urozené, hrdiny dramát a tragédií, vystřídali drobní rolníci, skláři, malí řemeslníci, buržoové všeho druhu, příslušníci inteligence, dělníci, venkovská i městská chudina atd.*“²⁰⁰ Této nabídce Viková odpovídala dokonale. Přesně těmto drobným lidičkám, venkovským i městským věnovala Viková své hry. Machar o jejích hrách napsal: „*Divadelní hry její mají několik vlastností, jež jsou velmi vzácnými: Jsou účinné a přitom poetické, jsou tendenční, ale ne té efemérní sprosté tendence, nýbrž oné velké šlechtné, která posvěcuje každé umělecké dílo; jsou scénami všedního dne, odehranými za několik hodin, a přece je Vám po skončení jejich, jako byste se byli dívali nějakým okénkem do věčnosti.*“²⁰¹ Naproti tomu Šalda tvrdil, že je v jejích dílech: „*mnoho ismů, mnoho polemiky, mnoho thesů, mnoho jednostrannosti a jednooké úmyslnosti, mnoho tendenčnosti až programové (která není bez verry a temperamentu) – ale málo umění,*

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 183.

¹⁹⁹ LA PNP, fond Jaroslav Kvapil, dopis B. Vikové-Kunětické Jaroslavu Kvapilovi z 11. 2. 1902.

²⁰⁰ František ČERNÝ - Eva KOLÁROVÁ, *Sto let Národního divadla*, Praha 1983, s. 38.

²⁰¹ LA PNP, Staré Hrady, fond B. Viková-Kunětická, rukopisy proslavů.

málo něhy, málo naivní tvárné síly, málo rozhovořených pramenů duše a noci.“²⁰² Postupem času i ona začala cítit jakousi skepsi nad tím, že dramatické umění upadá, ale troufám si tvrdit, že to byl čistě její subjektivní dojem. Ve své knize *Vyznání* píše: „*Právě dramatické umění je toho nejlepším svědectvím, snad proto, že je to umění nejpoblábnější a nejsrozumitelnější. Upadá. Tak docela za bílého dne, před zraky všech vadne, neboť nesneslo theorii na úkor svého poslání, které jako zvon má mluvit k srdcím tisíců, bez ohledu na to, zdali jsou analfabeti anebo zdali jsou diplomováni veškerou možnou kulturou.*“²⁰³

Divadelní hry a konečně celá její literární činnost byly stejně rozporupné jako autorka sama. Jednoznačný pohled na ně nikdy mít nebudeme, a má to tak pravděpodobně být. I když by si Viková přála, aby byla všemi pouze obdivovaná, realita není tak jednoduchá a jednoznačná. Úspěšná však bezesporu byla. V roce 1927 byla za svou celoživotní literární činnost, jako druhá žena po Elišce Krásnohorské, jmenovaná pravděpodobně čestnou členkou České akademie. Bohužel o charakteristice jejího členství v Akademii jsem nikde nenašla přesnou zmínku.

²⁰² F. X. ŠALDA, c. d., s. 182.

²⁰³ Božena VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, *Excelsior*, in: Božena Viková-Kunětická, *Vyznání*, s. 178.

4. Politické začátky

4.1. Pomalu ale jistě

V době, kdy se Viková začala intenzivněji zajímat o politiku, tedy na počátku 20. století, bylo v oblasti ženské emancipace již dost vykonáno.²⁰⁴ Ženám bylo umožněno studovat střední školy a gymnázia.²⁰⁵ Mohly dosáhnout vzdělání, jaké samy pro sebe požadovaly, i když samozřejmě s univerzitním vzděláním to ještě ani na počátku 20. století nebylo jednoduché.²⁰⁶ Se svou prací za zrovnoprávnění začaly české ženy nenápadně ale systematicky. Nikdy nebyly tak útočné jako sufražetky v Anglii, ale za to se svá práva rozhodly obhajovat prostřednictvím osvícených mužů, kteří měli zastupovat jejich zájmy. V první polovině 19. století se středostavovská společnost stala jakýmsi nositelem vzdělanosti a obrozenectví českého národa, ač zcela paradoxně mnoho z jejích členů česky příliš neumělo. Tato snaha pokračovala po celé 19. století. Ženy se věnovaly filantropii, společnost se po francouzském vzoru scházela v salonech²⁰⁷ a zakládaly se nejrůznější spolky.²⁰⁸ O politických

²⁰⁴ Ženská emancipace v českých zemích v 19. a na počátku 20. století byla již zpracována v mnoha odborných publikacích. Srovnej: Marie BAHENSKÁ, *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005, Patra HANÁKOVÁ, Libuše HECZKOVÁ, Eva KALIVODOVÁ (eds.), *V bludném kruhu. Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*, Praha 2006, Pavla HORSKÁ, *Naše prababičky feministky*, Praha 1999, Milena LENDEROVÁ, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999, Jana MALÍNSKÁ, *Do politiky prý žena nesmí-proč?*, Praha 2005, Marie L. NEUDORFLOVÁ, *České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, Praha 1999, Josef POLIŠENSKÝ, Sylvia OSTROVSKÁ, *Ženy v dějinách lidstva*, Praha 2000, Milan VOJÁČEK (ed.), *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. Století*, Praha 2007. Dále bych upozornila na sborník Jiří PEŠEK, Václav LEDVINKA, *Žena v dějinách Prahy*, Documenta Pragensia XIII, Praha 1996 a *IV. studentský seminář k problematice dějin ženského emancipačního hnutí ve 20. století*, Praha 1998.

²⁰⁵ První dívčí gymnázium Minerva bylo z popudu Elišky Krásnohorské založeno v roce 1890 a do prvního ročníku se zapsalo 52 dívek, byl to tehdy veliký úspěch.

²⁰⁶ První české lékařky se objevují již v 80. letech 19. století, i když ještě nemohly státnice složit v monarchii – Anna Bajerová promovala v roce 1881 v Bernu a Bohuslava Kecková o rok později v Curychu. V roce 1897 získaly ženy v rakousko-uherské monarchii právo studovat na filosofické fakultě a o tři roky později i na lékařské univerzitě. První lékařka, která mohla promovat v c. k. monarchii, byla v roce 1902 Anna Honzáková. V roce 1901 zde promovaly první doktorky filosofie – Marie Zdeňka Babarová a Marie Fabiánová. Kromě bohoslovenství, musely ženy nejdéle čekat na získání titulu na právnické fakultě. Ta se jim otevřela až po 1. světové válce. První doktorkou práv se v roce 1922 (1923) stala Anděla Kozáková. Srovnej: Josef POLIŠENSKÝ, Sylvia OSTROVSKÁ, c. d.

²⁰⁷ K neznámějším salonům první poloviny 19. století patřily salony rodiny Měchurů, později Palackých v McNevenově domě nebo rodiny Fričů; srovnej: Marie BAHENSKÁ, c. d.

²⁰⁸ V roce 1848 byl založen spolek Slovanek, v roce 1851 vznikl Spolek sv. Ludmily, v roce 1863 Český výrobní spolek, 1871 Ženský výrobní spolek, a konečně v roce 1865 vznikl snad nejslavnější Americký klub dam, jehož zakladatelem byl velký podporovatel ženského emancipačního hnutí, z Ameriky se navrátilivší Vojta Náprstek.

právech pro ženy ještě nikdo neuvažoval. Chtěly se pouze nějak realizovat ku prospěchu svému i společnosti. Svou emancipaci považovaly za emancipaci celého národa. První polovina 19. století se tak vyznačovala: „*vytvářením neformálního a neorganizovaného ženského hnutí, postaveného na přátelských vztazích mezi ženami a mezi ženami a muži.*“²⁰⁹ K těmto neformálním setkáním jim spolky sloužily naprosto dokonale. „*Dýchánky a salonní schůzky skýtaly možnost i ženám, měly důležitou úlohu hostitelek, hovor se obvykle týkal jim dostupných témat, příležitost k reprezentaci žen byla hudební a recitační vystoupení. Tato společenská setkání přispívala k vzájemným kontaktům stejně nebo podobně smýšlejících hostů, přinášela nové podněty a v šedesátých letech 19. století se mnohá z nich přeměnila ve skutečné spolky.*“²¹⁰

V 19. století dochází k oddělení soukromé a veřejné sféry života a tuto změnu začaly pociťovat i ženy a rozhodly se těchto změn ke svému prospěchu využít. Staraly se o staré, nemocné, děti. První školka byla založena na popud Marie Riegrové v roce 1869. Právě 60. léta znamenala veliký průlom v boji za ženskou emancipaci. Po bouřlivém roce 1848 a trpkých padesátých letech nakonec padl ministr Bach a ženy, ale koneckonců i muži, mohli uvolněněji pracovat na boji za svá práva. Ženy se rozhodly nezůstat pouze u filantropie, ale začít pracovat i na vzdělání a sebevzdělání. V tomto jim velice pomohl především Americký klub dam, kde se mohly seznámit nejenom s novými vynálezy k ulehčení ženských domácích prací, ale mohly se účastnit i řady přednášek vynikajících a vzdělaných mužů. Byl mezi nimi i významný feminista a budoucí prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Americký klub dam velkou měrou přispěl k vzdělání žen a dívek, a byl proto také tolik oblíbený. Dámy pořádaly různé výlety a poznávací cesty. Jak píše Marie Bahenská: „*Americký klub dam nebyl spolkem v pravém slova smyslu, ale spíše volným sdružením žen se společným cílem – vyplnit volný čas vzděláním a dobročinnou prací.*“²¹¹ Právě vzdělání pro ně bylo velice důležité. Jeho prostřednictvím se mohly nejspíše emancipovat. Stávaly se stále více subjektem než objektem společnosti. Začaly na ní participovat a ze svých požadavků vyvozovaly pro sebe i pro muže stále výraznější důsledky.

²⁰⁹ Marie L. NEUDORFLOVÁ, c. d., s. 25.

²¹⁰ Tamtéž, s. 54.

²¹¹ Marie BAHENSKÁ, c. d., s. 82.

Požadavky i potřeby ženského vzdělání se stále zvyšují a i ženy žádají víc. V sedmdesátých letech tak ženská otázka „*neznamená jen možnost či nemožnost založit spolek, časopis, vzdělávací kurs, ale nabývá širších sociálních aspektů.*“²¹² K získání politických práv je sice ještě daleko, ale v roce 1874 vzniká již první profesní spolek, tedy Spolek pražských učitelek. Nyní se ženské hnutí začíná konsolidovat a profesionalizuje se.

Od spolků a ženských sdružení byl už jenom krůček k založení dívčích středních škol. Cesta však nebyla jednoduchá, a tak vznikla nejprve v roce 1863 na popud Marie Riegrové Městská dívčí škola. O dva roky později pak byla otevřena škola na Starém Městě. „*Dívky navštěvovaly rok tzv. přípravku, kde se dopoledne učily literárním předmětům, odpoledne šití a kreslení. Po roce přešly podle individuálních schopností do šicího nebo účetního odboru.*“²¹³ Ženám se tak najednou otevřel zcela jiný svět, především těm svobodným. Uvědomily si, že již pro ně existují i jiné cesty, než manželství. Jako neprovdaným jim přestalo hrozit, že zůstanou u svých příbuzných a budou trpěny pouze jako levné námezdní síly. Není divu, že mnoho žen těchto možností využilo k vlastnímu prospěchu. Nemylme se však. Vše nešlo tak lehce. Naopak. Ve společnosti, především mezi muži, výjimkou však nebyly ani ženy, ještě přežívaly zkostrnatělé názory na postavení žen ve společnosti. Pověstná KINDER, KÜCHE, KIRCHE měla ještě velikou váhu.

Mnoho žen se konzervativními názory ve společnosti nenechalo odradit a s odvahou se začaly věnovat studiu. V devadesátých letech tak má monarchie první minervistky a na přelomu století první vysokoškolačky. I když ženy studovaly, cestovaly, poznávaly nové kraje a mravy, přesto všechno si byly neustále vědomy svých rolí matek a manželek.

²¹² Marie BAHENSKÁ, c. d., s. 103.

²¹³ Jana BRABENCOVÁ, *Pražské ženy v procesu vývoje českého dívčího vzdělávání ve 2. polovině 19. století*, in: Jiří PEŠEK – Václav LEDVINKA, *Documenta Pragensia*, s. 205.

4.2. Formování politické společnosti

Devadesátá léta 19. století byla v mnohém přelomová. Především došlo k definitivnímu konsolidování politických stran, které se budou v budoucnu podílet na tvorbě politické tváře 1. republiky a některé z nich hrály velkou roli při tvorbě ženského emancipačního hnutí. Byla to především Národní strana svobodomyslná, tedy mladočeši, která vznikla v roce 1874 odštěpením od Národní strany (staročechů). Vedle do té doby existujících staročechů a mladočechů, vznikla v roce 1878 ještě Československá sociálně demokratická strana dělnická, 1899 Radikálně státoprávní strana, kde působil především Karel Baxa²¹⁴ nebo Alois Rašín, pozdější ministr financí v první československé vládě.²¹⁵ V roce 1897 se vytvořila Strana radikálně pokroková, 1899 Česká strana agrární, která získá velkou popularitu především v období 1. republiky. V roce 1900 vznikla strana realistická, která o šest let později přijala název Česká strana pokroková. Výraznou roli zde hrál především Tomáš G. Masaryk. Vedle již zmiňovaných vznikla rovněž celá řada katolických stran.²¹⁶ A zcela logicky se začíná konsolidovat dělnické hnutí.

Mezi nejstarší politické strany patří staročeši a poté mladočeši. Tyto dvě politické skupiny, či strany, dlouho utvářely české politické spektrum habsburské monarchie. Především staročeši hráli dlouho prim. To se ale právě v devadesátých letech změnilo. Staročeši se svým volebním programem neuspěli a do čela se dostali mnohem progresivnější mladočeši. „*V letech 1890-1914 českou liberální politiku ovládala demokratičtější orientovaná Národní strana svobodomyslná. Masarykův koncept demokratické politiky, vypracovaný na počátku devadesátých let, podstatně ovlivnil stranu a zvláště její aktivity na říšské radě. V letech 1894-1895 se strana konsolidovala díky programu vytvořeném realistou Josefem Kaizlem²¹⁷ a Karlem Kramářem²¹⁸ a stala se tak nejvíce profilovanou liberální stranou v Předlitavsku.*“²¹⁹ Národní strana svobodomyslná, jak zněl oficiální název strany, se konsolidovala kolem Julia Grégra (1831-1896) a Národních listů. Nesouhlasili s oficiální

²¹⁴ JUDr. Karel Baxa (1863-1938), advokát a spoluzakladatel státoprávně radikální strany, v letech 1895-1913 byl poslancem českého sněmu, v letech 1919-1937 byl primátorem Prahy, 17 let působil v říšské radě.

²¹⁵ JUDr. Alois Rašín (1867-1923), advokát, účastník pokrokového hnutí, od roku 1906 člen strany mladočeské, 7 let byl členem říšské rady, roku 1923 na něho byl spáchán atentát, kterému podlehl.

²¹⁶ Srovnej: Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Formování české občanské společnosti ve druhé polovině 19. století a na počátku 20. století*, Praha 1993. Jiří MALÍŘ – Pavel MAREK a kol., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004, I. díl: období 1861-1938*, Brno 2005.

²¹⁷ JUDr. Josef Kaizl (1854-1901), český politik a ekonom.

²¹⁸ JUDr. Karel Kramář (1860-1937), právník, politik, první předseda vlády nově vzniklého Československa.

²¹⁹ Jana MALÍNSKÁ, c. d., s. 56.

politikou Palackého a Riegra. Ve svém programu odmítali spolupráci se šlechtou, požadovali sekularizaci školství a „hlubší demokratizaci volebního systému a ústavy, než jakou připouštěli staročeši.“²²⁰ Také se zapojili do boje za získání volebního práva pro ženy, a to především na počátku dvacátého století, kdy se ženy pokoušely o první ženské kandidatury do zemského sněmu. Dokazuje to mimo jiné dopis zasláný Výboru pro volební právo žen Místní organizací Strany národně svobodomyšlné v Hluboké 19. dubna 1912: „Rozhodně souhlasíme s tím, aby zrovnoprávnění žen s muži v království Českém co do zachování passivního práva volebního ženám do zemského sněmu stalo se skutkem.“²²¹

Pro českou společnost, která se snažila o seberealizaci v habsburské monarchii, se stalo výrazným lomítkem v historii právě utvoření politických stran. V těchto letech byly položeny základy moderních politických stran a stranického systému. Právě devadesátá léta jsou díky těmto událostem někdy považovaná za závěr národního obrození. Tato situace však nepřinášela pouze pozitiva. Jako negativní se v pozdějších letech ukázalo především množství politických stran, z nichž každá měla svůj politický program, a tato nejednotnost v politických názorech a cílech vyvolávala, především v období 1. republiky, sváry a rozbroje. Především v době, kdy se do veřejných diskusí zapojovaly i německé strany. A tak právě tyto „rozdílné programové a zájmové priority v nacionálních, sociálních, církevněpolitických a agrárních otázkách se tak staly hlavními determinujícími faktory politické diferenciaci jak české, tak německé společnosti v českých zemích.“²²² Pokud však šlo o společnou myšlenku, typickým příkladem byla kandidatura Boženy Vikové-Kunětické, dokázaly se strany spojit v jednotné myšlence a k jednotnému boji.

4. 3. Ženy a jejich politická práva

Politická oblast ležela dlouho mimo horizont zájmu žen. Politická práva nestála v popředí jejich zájmu, a ještě ani v 19. století je nenapadlo, že by mohly aktivně participovat

²²⁰ Jiří MALÍŘ, *Národní strana svobodomyšlná v Čechách a lidová strana (pokroková) na Moravě*, in: Jiří MALÍŘ – Pavel MAREK a kol., *Politické strany*, s. 140.

²²¹ LA PNP, Výbor pro volební právo žen, dopis Místní organizace Strany národně svobodomyšlné v Hluboké Výboru pro volební právo žen z 19. dubna 1912.

²²² Jiří MALÍŘ, *Systém politických stran v českých zemích do roku 1918*, in: Jiří MALÍŘ – Pavel MAREK a kol., *Politické strany*, s. 33.

na politickém životě společnosti. Tento zájem se objevil až na počátku 20. století, především v souvislosti s událostmi v letech 1905-1908, kdy „byla charakteristická zvýšená činnost všech politických subjektů, ženské hnutí nevyjímaje. K ní částečně přispěly revoluční události v Rusku v roce 1905²²³ a neúspěšná snaha rakouské vlády a Františka Josefa I. zlomit odpor uherského parlamentu. Výše zmíněné dění uspišilo souhlas vlády a císaře se zahájením jednání o možnosti zavedení všeobecného hlasovacího práva, které vnímali jako prostředek k tlumení národnostních problémů.“²²⁴ K uskutečnění těchto snah však vedla ještě dlouhá cesta. Významnou měrou se na ní podílely i české politické strany, které jsme si v krátkosti představili.

Až do vypuknutí 1. světové války ženy žádná výraznější politická práva neměly, i když svým důvtipem a nezměrnou snahou se velkou měrou zasloužily o to, že již v roce 1912 byla do českého zemského sněmu zvolena první žena. O tom však později. Pokud se na postavení žen v habsburské monarchii podíváme optikou dobových zákonů, zjistíme, že „byla žena téměř rovnoprávná s mužem, pokud jde o svobodu slova a tisku, právo shromažďovací, svobodu víry a svědomí a právo volného stěhování. V ostatních právech byla zákonem omezena, zvláště pokud jde o právo spolkové, svobodu vědy a vyučování, svobodu volby povolání, svobodu živnostenskou a dále zákonem, který právo částečně omezoval.“²²⁵ Zvláštní je, že muže nijak neznepokojovalo, že v jejich domácnostech žijí ženy nevzdělané, ženy, které se mají starat o výchovu budoucích generací a které neumí v mnoha případech ani česky. Jedním z důvodů, proč se muži báli zájmu žen o vzdělání, byl jejich strach z toho, že se pro ně ženy stanou silnou konkurencí na trhu práce.

Pro středoškolsky i vysokoškolsky vzdělanou, inteligentní ženu muselo být její, v mnoha směrech nesvéprávné, společenské zařazení velmi ponižující. V celé monarchii platil Všeobecný občanský zákoník z roku 1812, který „stanovoval, že v osobních poměrech je žena podřízena muži (zastupoval ji před úřady, rozhodoval o jejím zaměstnání, disponoval společným majetkem), čímž byly kodifikovány obvykle vztahy v rodině.“²²⁶

Volební právo, netýkající se pouze žen, prodělalo složitou a zdlouhavou anabázi, než dospělo k roku 1907, respektive 1920. Základním principem rakouského volebního práva byl

²²³ Jedná se o 22. leden 1905 – tzv. Krvavá neděle v Petrohradě; srovnej: Otto URBAN, *Česká společnost 1848-1918*, Praha 1982, s. 518.

²²⁴ Jana MALÍNSKÁ, c. d., s. 112.

²²⁵ Marie L. NEUDORFLOVÁ, c. d., s. 100.

²²⁶ Marie BAHENSKÁ, c. d., s. 21.

poplatnický systém. „*Jeho podstata spočívala v představě, že k výkonu volebního práva aktivního i pasivního je nezbytné, aby jeho vykonavatel platil přímé daně a přispíval tak na obstarávání veřejných záležitostí.*“²²⁷ V dobách, kdy ženy aktivně bojovaly za volební právo, jim bylo vyčítáno, že na něj nemají právo, pokud se aktivně nepodílí na fungování monarchie, což v praxi znamenalo brannou povinnost a placení daní.²²⁸ Přesto se v průběhu druhé poloviny 19. století poslanci v říšské radě snažili o prosazení rovného volebního práva. Nutno podotknout, že především pro muže. Přesto, pokud si tento proces boje za volební právo shrneme, zjistíme, že v roce 1861 bylo uzákoněno volební právo do zemských sněmů²²⁹, v roce 1873 bylo zavedeno přímé volební právo do říšské rady a roku 1882 zavedla Taaffeho novela snížení censu v kurii městské a venkovské na 5 zlatých ročně.²³⁰ Tzv. pětizlatkoví voliči se voleb poprvé účastnili v roce 1885. Díky poplatnickému systému mohly volit i ženy. Týkalo se to v první řadě žen v kurii velkostatkářské. Volily plnou mocí, tedy prostřednictvím muže. A dále se voleb mohly účastnit ženy v kurii městské ve všech obcích mimo Prahu a Liberec²³¹, které platily alespoň 16 zlatých přímých daní. Ženy tedy zcela vyloučeny z politického života nebyly, ale přesto jejich podíl na něm tvořil nepatrné procento. Co se týká pasivního volebního práva pro ženy, nebylo k němu přihlíženo, protože nikoho nenapadlo, a přiznejme si, že ani samotné ženy ne, že by kdy mohly do českého sněmu kandidovat.

Po konsolidaci jednotlivých politických stran a po sepsání jejich politických programů, jak bylo naznačeno výše, mohlo dojít k prosazování základních lidských práv. Volební právo bylo jedním z nich. Již jsme si ve stručnosti naznačili, jak šel vývoj politických práv zhruba do poloviny osmdesátých let. V devadesátých letech však díky vzepětí politického života nastal prudký zvrat. Do boje o volební práva pro ženy se zapojila i řada vynikajících politiků a osvícených mužů.

²²⁷ Karel MALÝ - Florian SIVÁK, *Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do r. 1918*, Praha 1993, s. 379.

²²⁸ Ani jedna z těchto výtek však v praxi neobstála, protože kněží rovněž nevykonávali brannou povinnost a naopak mnoho žen, například vdov, které po svém manželovi převzaly živnost, daně pravidelně odváděly.

²²⁹ Nejvyšším zákonodárným orgánem v habsburské monarchii byla Říšská rada ve Vídni. Ta se dělila na poslaneckou a panskou sněmovnu. Do poslanecké sněmovny se poslanci volili, do panské byli jmenováni, byla to čestná funkce. Každá země v habsburské monarchii pak měla jako svůj nejvyšší zákonodárný orgán sněm, to tedy v praxi znamená, že existoval sněm český, moravský, slezský, hornorakouský, dolnorakouský a další. Srovnej: Karel MALÝ – Florian SIVÁK, *Dějiny státu a práva*.

²³⁰ Každý volič byl příslušný do jedné volební kurie. Do jednotlivých kurií se voliči rozdělovali podle výše svého majetku.

²³¹ V těchto městech byly ženy podle samostatných obecních statutů pro městská zastupitelstva z volebního práva pro sněm zcela vyloučeny, a to na základě volebního řádu z roku 1861.

Již v roce 1891 se T. G. Masaryk, Václav Choc²³², Antonín Hajn²³³ či Václav Klofáč²³⁴ snažili o prosazení volebního práva pro ženy. Byli jedni z prvních v celé řadě vzdělaných mužů, kteří za ženská práva bojovali. Velmi aktivní byl v tomto ohledu především poslanec Choc, který se pravidelně účastnil valných hromad Výboru pro volební právo žen a velmi je podporoval.

V roce 1893 se snaží prosadit rovnocennější volební právo poslanec za Národní stranu svobodomyšlnou Jan Slavík a stejného roku i hrabě Taaffe podává návrh na reformu volebního práva. „Podle tohoto návrhu zůstával zachován dosavadní kuriový systém, ale oproti dosavadnímu stavu se zavádělo v kurii venkovských a městských obcí takřka všeobecné hlasovací právo...“²³⁵ Návrh se však nesetkal s pozitivním přijetím, vytvořila se proti němu silná opozice a sám Taaffe byl 11. 11. 1893 zproštěn svého úřadu.

Již o tři roky později, konkrétně 15. 2. 1896, předložil Kazimír Badeni, který byl od roku 1895 novým ministerským předsedou, další návrh. Podle této novely měly být dosavadní 4 kurie o jednu rozšířeny s počtem 72 mandátů. Celkový počet tak měl vzrůst na 425, přičemž v páté volební kurii měli být poslanci voleni na základě všeobecného hlasovacího práva. Tato předloha byla nakonec schválena a díky páté kurii se tak poprvé ke slovu dostala nová sociální vrstva obyvatelstva, a to dělnictvo. Díky němu v pozdějších letech vzroste význam především socialistických stran. Toto politické hnutí vykrytalizovalo na konci 19. století a velkého významu se mu dostalo především ve století dvacátém. Vznikly nejrůznější socialistické strany a hnutí. V roce 1897 vznikla Strana národního dělnictva československého, která od roku 1902 existovala pod názvem Česká strana národně sociální.²³⁶

Výraznější změnu v právech žen přinesl až počátek 20. století. Byl zlomovým nejenom pro muže, ale především pro ženy, jak píše Pavla Vošahlíková: „Zatímco podat petici ke zřízení dívčího gymnázia znamenalo pro Elišku Krásnohorskou chodit od poslance k poslanci a každého přesvědčovat o užitečnosti a jedinečnosti podobné instituce, petici

²³² Václav Choc (1860-1942), politik, žurnalista, poslanec říšské rady v letech 1901-1908.

²³³ PhDr. Antonín Hajn (1868-1949), novinář, politik, spoluzakladatel radikálně pokrokové strany, od roku 1918 národní demokrat.

²³⁴ Václav Jaroslav Klofáč (1868-1942), politik, novinář, vůdce národní sociální strany, v letech 1901-1908 byl členem říšské rady, za 1. světové války byl vězněn a po vzniku Československa byl ministrem.

²³⁵ Otto URBAN, *Česká společnost 1848-1918*, Praha 1982, s. 424.

²³⁶ Neoficiálně se tento název používal téměř od počátku založení strany. Srovnej: Josef HARNA, *Česká strana národně sociální*, in: Jiří MALÍŘ – Pavel MAREK a kol., *Politické strany*, s. 395.

s dvaceti dvěma tisíci podpisů žádající rovné volební právo pro ženy předložil poslanec Václav Choc komisi pro volební reformu ve Vídni bez průtahů a prosazoval ji velmi rozhodně.²³⁷ Tuto petici se zmiňovanými dvaceti dvěma tisíci poslanci zaslal Výbor pro volební právo a v dopise píše, že „považuje za svou povinnost ještě v posledním rozhodnutí okamžiku Vám, poslancové čeští, připomenouti požadavek žen českých vzhledem k osnově volební a objasniti stanovisko jejich k návrhu, který vyšel z řad poslanců svobodomyšlných ústy p. rady Václ. Hrubého: Žádají všeobecné, rovné právo hlasovací platné jak pro muže, tak pro ženy, nemohou se tedy spokojiti právem platným jen pro určité vrstvy žen!“²³⁸ Ač se k němu připojila řada jiných poslanců, návrh neprošel. V roce 1905 proběhly, částečně pod dojmem událostí v Rusku, velké bouře za volební reformu. Pod tlakem nově nabytých zkušeností se tak vláda rozhodla konečně jednat. Přesto všechno ale 13. září 1906 komise návrh na rozšíření volebního práva pro ženy opět definitivně zamítla. Již v březnu téhož roku Teréza Nováková proklamovala nespravedlnost volebního systému. Ve své řeči tvrdí, že „úsilí žen vyvrcholilo. Ženy čekaly, že vláda podá návrh na volební právo skutečně všeobecné, pro toto účastnily se všech projevů. Avšak až na několik laskavých slov, bylo právo naše odbyto jako věc, na které nezáleží. Mužové všech národů rakouských, všech stran a stavů se bouří pro nevšeobecnost svého práva. O vyloučení nezmiňuje se však nikdo.“²³⁹ Tehdejší ministr vnitra Richard Bienert rozhodnutí nedat ženám volební právo neodůvodňoval pouze tím, že ženy nemají brannou povinnost a ve většině případů neplatí daně, ale použil jiný argument: „upozorňoval na jiné nebezpečí, které by plynulo z přiznání aktivního volebního práva ženám. Dalším požadavkem by totiž bylo podle Bienertha právo pasivní a žena v parlamentu nebo dokonce ve vládě byla věc nepředstavitelná a nebezpečná.“²⁴⁰

Nakonec se stal zlomovým rok 1907, kdy byl vydán zákon č. 15/1907 říšského zákoníku: „Tento zákon pozměňoval předchozí zákony z let 1867, 1873, 1882 a 1896 tak, že stanovil počet členů poslanecké sněmovny na 516 (z toho v Čechách 130, na Moravě 49, ve Slezsku 15), přiznával rovné volební právo všem mužům starším 24 let, pokud byli rakouskými občany, byli nejméně rok trvale usedlí v místě volby a nebyli zbaveni volebního práva na

²³⁷ Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Česká žena v politice a veřejné činnosti na přelomu 19. a 20. století*, in: Jiří PEŠEK – Václav LEDVINKA (edd.), *Documenta Pragensia*, s. 297.

²³⁸ Národní archiv Praha, fond Ženská národní rada, Zasláno Českému poselstvu na říšské radě, krt. 15, inv. č. 26, sign. I/13.

²³⁹ LA PNP, Výbor pro volební právo žen, Protokol z protestní schůze žen konané v neděli 18. 3. 1906 o 2 hod. odpo. na Žofíně.

²⁴⁰ Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Česká žena*, s. 297.

základě podmínek příslušného volebního řádu. Právo být volen bylo přiznáno všem, kteří měli právo volit a dosáhli nejméně věku 30 let. Oproti dřívějším zákonům bylo nově také výslovně stanoveno, že v případě úmrtí, složení mandátů apod. mají být prováděny za stejných podmínek náhradní nebo doplňovací volby²⁴¹ ... V zákonu č. 17/1907 říšského zákoníku ze dne 26. ledna 1907 o volbě členů poslanecké sněmovny. Tento zákon obsahoval vlastní volební řád, vymezoval pojem volebního obvodu a volebního místa a podrobně určoval volební způsobilost. Kromě nezletilých a těch, kteří nesplňovali podmínku jednorozhodného trvalého pobytu, byli z volební účasti vyloučeni: vojáci z povolání a příslušníci ozbrojených složek, nesvéprávné osoby, osoby v chudinské péči a lidé zbavení volebního práva v důsledku trestné činnosti.²⁴² V tomto roce bylo tedy poprvé uvedeno v praxi všeobecné a přímé volební právo do rakouské říšské rady, samozřejmě pouze pro muže. Kuriový systém byl odstraněn, ale rovné volební právo to ještě nebylo, především díky různě velkým volebním obvodům v jednotlivých (národnostně odlišných) oblastech. 30. 1. 1907 se kuriový parlament sešel naposledy. „Nový volební zákon do poslanecké sněmovny říšské rady z r. 1907 zrušil kuriální systém a zavedl systém jedinovolby. Předlitavsko bylo rozděleno na volební okresy, ve kterých se ve všeobecných volbách volil vždy jeden poslanec (výjimku tvořila jen Halič, kde se volili poslanci dva – polský a rusínský).“²⁴³

Ač byl volební zákon z roku 1907 v historii boje za volební práva v mnohém přelomový, ženy z něho přesto byly vyloučeny. Nenechaly se však odradit a ve snaze najít nějakou právní kličku, díky které by mohly dosáhnout kýženého cíle, objevily zajímavou věc. Zjistily, že zákon z roku 1861 není k ženskému pokolení tak striktně odmítavý, respektive říkal, že: „Právo volit do zemského sněmu bylo odvozeno od volebního práva do obecních zastupitelstev a bylo přiznáno těm, kteří v obecních volbách patřili vyšší daní nebo svým úředním postavením k prvnímu a druhému volebnímu sboru, což byly mimo jiné vysokoškolsky vzdělané lékařky, definitivní učitelky a středoškolské profesorky, a také těm, kteří ve třetím sboru platili aspoň osm korun přímých daní, což se mohlo vztahovat i na ženy, které měly příslušně zdaněnou živnost nebo hospodářství.“²⁴⁴ Na základě tohoto zákona, podle kterého se od roku 1861 volilo do zemských sněmů, mohly ženy i samy kandidovat, protože zákon jejich kandidaturu výslovně nezakazoval. Toto zjištění se stalo výrazným mezníkem

²⁴¹ Toho využili poslanci při kandidatuře Boženy Vikové-Kunětické v roce 1912.

²⁴² Otto URBAN, c. d., s. 529an.

²⁴³ Karel MALÝ – Florian SIVÁK, c. d., s. 381.

²⁴⁴ Jiří KOŘALKA, *Zvolení ženy do Českého zemského sněmu roku 1912*, in: Jiří PEŠEK – Václav LEDVINKA (edd.), *Documenta Pragensia*, s. 308.

v politické angažovanosti žen a tak jim tento zákon nakonec umožnil zrealizovat první ženské kandidatury, které proběhly na počátku 20. století.

4. 4. První ženské kandidatury a rok 1912

Pod heslem „Co není zakázáno, je povoleno“ se ženy v čele s Františkou Plamínkovou, jednou z nejaktivnějších bojovnic za ženská práva, rozhodly prosadit na základě výše zmiňovaného zákona z roku 1861 první ženské kandidatury do zemského sněmu. Aby však mohly tento svůj nápad zrealizovat, musely své hnutí nějak zkonsolidovat a dát mu pevný řád. Podle stejného, výše zmiňovaného hesla, postupovaly i při vzniku Výboru pro volební právo žen v roce 1905. A protože „*spolkový zákon z 15. listopadu 1867 zakazoval členství žen a mladistvých v politických spolcích...*“²⁴⁵, nebyla zvolena forma spolku, ale výše zmiňovaného výboru, který neměl pevné stanovy a od svých členek nepožadoval členské příspěvky. Cílem tohoto výboru bylo: „*Hájiti politickou rovnoprávnost žen a zajišťovati jim zastoupení při všech důležitých příležitostech*“ a dále „*udržovati mezinárodní vztahy, které jsou velmi důležité.*“²⁴⁶ Zapojení Výboru do mezinárodního ženského emancipačního hnutí bylo důležitým aspektem k uvědomování si sama sebe a k získávání mezinárodních zkušeností. Spolupracovaly i se ženami v USA. Ve fondu Ženské národní rady je uložena dokonce i korespondence s Carie Chapman-Catt z New Yorku.²⁴⁷ Programem Výboru bylo dědické a majetkové právo, podíl zaměstnané ženy v domácnosti a manželův příjem do domácnosti, mateřská renta, rozlučitelnost manželství, pense pro vdovy po zaměstnancích veřejné správy, chudé vdovy a jejich finanční příjem, zrovnoprávnění žen jako poručnic a zlepšení postavení nemanželských dětí. Všechny tyto cíle byly ve větší či menší míře splněny v období 1. republiky. Především postavení matky a dítěte ve společnosti bylo palčivým tématem.

Výbor se dal ihned aktivně do práce. Ženy se čím dále tím více začaly zapojovat do veřejného života a začaly na něm participovat téměř ve všech jeho složkách. V čele Výboru

²⁴⁵ Jiří KOŘALKA, *Zvolení ženy*, s. 308.

²⁴⁶ NA Praha, ŽNR, *Výbor pro volební právo žen*, krt. 16, inv. č. 26, sign. I/13.

²⁴⁷ Carie Chapman-Catt byla prezidentkou světové Aliance pro volební právo žen.

stála Františka Plamínková.²⁴⁸ Byla jednou z neaktivnějších feministek, bojujících za zrovnoprávnění s muži a díky své práci získala i mezinárodní renomé. Ze začátku se členky ve svém entuziasmu scházely velmi často, téměř každý týden. Jejich činnost byla neúnavná. Již v roce 1906 formulovala Krista Nevšimalová „*první ženský politický program, do něhož zahrnuje požadavek rovného postavení žen na trhu práce, v rodině a zrovnoprávnění nemanželských dětí s dětmi narozenými v manželství.*“²⁴⁹

Po založení Výboru pro volební právo žen se emancipistky daly do práce a po prozkoumání a prošetření zákonů začaly uvažovat o prvních ženských kandidaturách do zemského sněmu. K jejich radosti se jim první možnost naskytlá s počátkem roku 1908. Na 25. února 1908 byly určeny volby do zemského sněmu. Jejich úsilí se rozhodly podpořit i některé nově utvořené politické strany. Velkou zásluhu mají v tomto ohledu především socialistické strany. První byla Československá sociálně demokratická strana dělnická, která 23. ledna 1908 ohlásila kandidaturu Karly Máchové,²⁵⁰ která byla v dobových kuloárech označovaná za „*první intelektuálku v řadách ženského sociálně demokratického hnutí.*“²⁵¹ Vedle ní byly kandidovány ještě Marie Tůmová, jako nezávislá, a Božena Zelinková za stranu státoprávní, ale ta krátce před volbami odstoupila. Marie Tůmová spolu s Františkou Plamínkovou patřila k neaktivnějším členkám „Výboru“. Měla podporu i mezi muži politiky, jak dokazuje zápis „Výboru“ z roku 1909, ve kterém: „*čte se dopis strany národně sociální, že kandidaturu Tůmové přijímají za kandidaturu strany a že organizace k agitaci ve prospěch kandidatury té přiměje a že bude strana nár. sociální sbírat podpisy k petici.*“²⁵²

Nezahálely ani samy ženy. Jak bylo již výše řečeno, nejaktivnější byla Františka Plamínková, která dle zápisu „Výboru“ z roku 1908: „*referuje o průběhu podání petice a jednání s jednotlivými poslanci. Deputace jednala o této věci nejdříve s předsedou klubu agrárníků (Drem Švehlou), jenž řekl, že k požadavku opravy voleb. řádu stojí na stanovisku*

²⁴⁸ Františka Ferdinanda Plamínková (1875-1942), učitelka, politička, senátorka v letech 1925-1939, členka České strany socialistické, reprezentovala Československo v řadě mezinárodních ženských organizací, působila jako delegátka při Společnosti národů v Ženevě a v Mezinárodní lize pro mír a svobodu, 30. června 1942 byla po atentátu na Heydricha popravena v Praze-Kobylisích.

²⁴⁹ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky*, České Budějovice 2007, s. 17.

²⁵⁰ Karla Máchová (1853-1920), dcera panského šafáře z Berouna. Nejprve působila jako učitelka v mateřské škole, po složení zkoušek v roce 1879 vyučovala na obecných školách. Je považovaná za první propagátorku zrovnoprávnění žen a mužů v dělnickém prostředí. Prosazovala úplné a kvalitní vzdělání pro dívky i chlapce, dělbu práce v rodině a dostatečnou hygienu. Byla také redaktorkou Ženského listu.

²⁵¹ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu*, s. 28.

²⁵² LA PNP, Výbor pro volební právo žen, Zápis z 10. února 1909.

takovém jako strana mladočeská a státoprávní a žádal, abychom se ženami strany agrární navázaly styky. – Jest tedy petice dobře podepřena.“²⁵³

Literatura se značně rozchází v tom, kolik jaká z kandidátek získala hlasů, ale bohužel ani jedna z nich neuspěla.²⁵⁴ Tuto situaci však v žádném případě „Výbor“ nepovažoval za nějakou prohru. Spíše naopak. Ukázalo se, že v boji za společnou myšlenku jsou strany spolu s aktivními ženskými spolky schopny se shodnout a ženské kandidatury prosadit a podpořit. Ostatně výrazné podpory od stran si byly ženy dokonale vědomy, jak dokazuje tato zpráva Výboru pro volební právo žen z roku 1908: *„Proto Výbor musí kandidovati, proto očekává účinnou pomoc politických stran pokrokových (soustředění na ženské kandidatuře), proto očekává od voličů vysokomýtských pochopení!*“²⁵⁵ *Manifestačním zvolením ženy do sněmu král. českého národ český postavil by se v čelo středoevropských států v boji za právo a spravedlnost, kde kdysi, ve středověku, stál!*“²⁵⁶

Po těchto prvních pokusech se na boji o prosazení rovných práv žen a mužů dále pokračovalo. Pořádaly se manifestační schůze a přednášky. Ženy vykonávaly osvětovou činnost a připravovaly se na další příležitost. Stály i za takovými požadavky, jako byl postih korupce, prohibice či prostituce. Zajímaly se o průběh a praktickou a právní stránku voleb. V zápisu „Výboru“ z 20. ledna 1909 se píše, že Františka Plamínková byla u rady Franty, *„který jí pravil, že volební komise může prohlásiti volební lístky ženy za neplatné, ale konečné rozhodnutí má vždycky v rukou sněm. Volební komise pošle všechn materiál k místodržitelství a místodržitel ze své osobní moci úřední vydá certifikát, který opravňuje poslance ke vstupu do sněmu; nevydá-li certifikát, nesmí vůbec do sněmu, dokud sněm nerozhodne, že volba se uznává. Sněm však toto rozhodnutí může ponechati na dlouhou dobu. V případě, že je volba uznána za neplatnou, nepovažuje se za zvolena kandidát, který dostal nejvyšší počet hlasů po zvoleném, ale vypíše se volba nová.*“²⁵⁷ Tento úzus se prakticky uplatnil v roce 1912, kdy nebyla Boženě Vikové-Kunětické po řádném zvolení dána patriční osvědčení ke vstupu do sněmu.

²⁵³ LA PNP, Výbor pro volební právo žen, zápis z 16. září 1908.

²⁵⁴ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu.*, s. 30.

²⁵⁵ Jedná se o kandidaturu Karly Máchové, která kandidovala za volební obvod Vysoké Mýto – Skuteč – Hlinsko; srovnej: Jana MALÍNSKÁ, c. d.

²⁵⁶ NA Praha, ŽNR, Volební hnutí žen v roce 1908. Zpráva Výboru pro volební právo žen, krt. 15, inv. č. 26, sign. I/13.

²⁵⁷ LA PNP, Výbor pro volební právo žen, Zápis z 20. ledna 1909.

Na veřejné schůzi z 20. října 1908 bylo řečeno: „*Nespravedlivý systém, že jen majetní mají právo rozhodovati o záležitostech všech se dotýkajících, denně ukazuje smutné následky. Ne právo člověka žije v našich zřízeních, ale právo peněz! A právo peněz je studené a znemravňuje. Tak se spravedlivým rozhořčením volá každý občan dosud z volebního práva v obci i zemi vyloučený. A co mají říci ženy, pro které ani toto právo neplatí, pro které není práva vůbec.*“²⁵⁸ Ženy byly rozhořčeny právem, protože se jim zakazoval jakýkoliv způsob participace na společném životě v monarchii. A podílet se na společném životě opravdu chtěly, jak dokazuje provolání paní z Purkyňů: „*Nehlásíme se o požitky, hlásíme se o práci. Vzpomínám našich matek. Žily krásný, klidný život, celý svůj osud vkládaly do rukou muže. Neříkám, že nebyly šťastny, ale jejich štěstí není štěstím moderní ženy. Ta chce zápasit, zápasem roste její síla, ona chce se blížit k cíli, jež zove svoboda.*“ Měly již jinou představu o svém životě, chtěly být samostatné a bojovat samy za sebe. Přesto si ale stále uvědomovaly, že nejdůležitějším posláním ženy je být matkou. Priority se pro ně nezměnily, jak pokračuje paní z Purkyňů: „*má to být v první řadě matka, která volební právo má mít. Všechny se musíme přičiňovat, abychom své dcery připravily na těžký boj života. Nesmíme se spoléhat, že dostanou muže, který se bude o ně starat, musíme je pro život vyzbrojit, dát jim vzděláním zbraň, aby si svůj život mohly vybojovat.*“²⁵⁹ To, že žena matka zůstávala mezi mnohými emancipistkami na prvním místě, Boženu Vikovou-Kunětickou nevyjímaje, dokazují i slova Horákové: „*Žena-matka má větší práva než muž, musí vychovat z dětí řádné občany. Musí tedy ženy být uvědoměny a vzdělány, aby svůj úkol mohly zastat.*“²⁶⁰

Právě v této zjiřené době vstupuje na politické kolbiště Božena Viková-Kunětická. Její vstup do politiky můžeme spojit se zájmem o kandidaturu Marie Tůmové. Viková stála mimo organizující se emancipační hnutí druhé poloviny 19. století. Pokud je nám známo, nebyla členkou žádného spolku a nenavštěvovala dokonce ani Americký klub dam, který byl ve své době velmi populární. Je proto nadmíru zajímavé slyšet právě z jejich úst odsudek emancipačního hnutí: „*Celá takzvaná ženská otázka odbývá se v prostředí nedostatečném...Naše ženské orgány, naše schůze, naše spolky, všecko má nátěr dočasný*

²⁵⁸ LA PNP, Provolání „Ženy pražské voličům pražským“. Z usnesení veřejné schůze 20. října 1908 v Praze.

²⁵⁹ NA Praha, ŽNR, Manifestační schůze v Holešovicích – Bubnech, v Sokolovně 6. 10. 1909. Řeč pí. z Purkyňů, krt. 15, inv. č. 26, sign. I/13.

²⁶⁰ LA PNP, Výbor pro volební právo žen, Protokol z protestní schůze žen konané v neděli 18. 3. 1906 o 2. Hod. odpol. na Žofíně.

*soukromosti a neškodné zábavy.*²⁶¹ Její kritika byla příliš tvrdá, ale nezastavila se ani před samotnými politickými stranami, i ty podrobila tvrdému odsudku: „*Politické strany středních vrstev nedospěly ani tak daleko, aby považovaly za výhodné a snad i – jen za taktní – ženy získati pro své zájmy, účely a tužby politické v nynějším obrodném ruchu*²⁶² *a prostě je veřejně nevolají do schůzí ani organizačních, ani reorganizačních...A tak očiťuje se žena středních stavů před politickými snahami dneška jako divák, sedící před prostěradlem, napjatým mezi dveřmi, na němž může pozorovati stínovou hru těch, kdož politiku provozují.*“²⁶³ Na někoho, kdo měl minimum zkušeností s emancipačním hnutím a vůbec s celou anabází realizace a seberealizace na poli politickém i společenském, je to odsouzení velice tvrdé a nespravedlivé.

Troufám si tvrdit, že, ač nebyla typickou emancipistkou, a ani se za ni nikdy nepovažovala, díky své literární tvorbě, ve které prosazovala zrovnoprávnění ženy s mužem, byla v ženských kruzích dostatečně známá a Výbor pro volební právo žen se o ni nadmíru zajímal. Tuto skutečnost potvrzuje i dopis z roku 1909, který byl zaslán Františce Plamínkové: „*Dle přání Vašeho informovala jsem se u městského úředníka, je-li pí. Viková voličkou, a bylo mi řečeno, že nikoliv, že žádných daní neplatí. Tedy by to byla zas jen planá vějička, a upřímně řečeno, divila bych se, kdyby pí. Viková kandidaturu přijala. Že by však prorazila, i kdyby byla volitelnou, pochybuji naprosto. Pí Viková má silnou stranu proti sobě, ne snad v počtu, ale v nepřátelství a dovednosti ublížiti...*“²⁶⁴ S Vikovou bylo pravděpodobně počítáno již v předchozích volbách do zemského sněmu, a tak se ve světle těchto skutečností její kandidatura v roce 1912 nezdá tak náhodnou, jak by na první pohled mohla vypadat. V zájmu o její osobu jistě hrály velkou roli její romány, jak dokazuje dochovaná pozůstalost Ženské národní rady. Její knihy si členky často půjčovaly a hojně četly.

Politicky Viková tíhla k mladočechům. V roce 1909 vstoupila do Národní strany svobodomyšlné, a jak dokazuje dopis ze stejného roku, adresovaný Františkovi Sísovi, získala v této straně post předsedkyně ženské organizace: „*děkuji za vzácnou důvěru, kterou mne svým listem projevujete. Nepracovala jsem nikdy ve spolkovém životě a budu jistě předsedkyní prabídnou, myslíte-li však, že mohu svým jménem přispěti organizaci svobod./omyslných/ žen,*

²⁶¹ Jana MALÍNSKÁ, *Odras požadavku všeobecného volebního práva žen v Národních listech 1906-1908*; in: Marie L. NEUDORFLOVÁ, Charlotta G. Masaryková. *Sborník příspěvků z konference ke 150. výročí jejího narození*, Praha 2001, s. 165.

²⁶² Míněn je rok 1907.

²⁶³ Tamtéž, s. 165.

²⁶⁴ NA Praha, ŽNR, dopis Langové Františce Plamínkové z 24. 6. 1909, krt. 15, inv. č. 26, sign. I/13.

přijímám tento čestný a pro mne zvláště významný úkol...“²⁶⁵ Ve své práci podle všeho úspěšná byla, protože již tři roky po oficiálním vstupu do politiky²⁶⁶ byla navrhována na kandidátní listinu při volbě do zemského sněmu.

V roce 1912 se ženám opět naskytl příležitost využít ženskou kandidátku k volbám do zemského sněmu. Viková se v této době již plně v politice angažovala, svými literárními díly i politickými názory byla dostatečně známá, a tak se její kandidatura do zemského sněmu stala jakýmsi logickým vyústěním celé její politické činnosti. V roce 1912 ženy využily doplňovacích voleb. Ty mohly být zrealizovány v případě úmrtí nebo odstoupení některého z poslanců. „*Když dne 8. března 1912 zemřel mladočeský poslanec dr. Václav Škarda, který v zemském sněmu zastupoval městský volební obvod Mladá Boleslav-Nymburk*“,²⁶⁷ rozhodlo se vedení českých politických stran, že tentokrát na kandidátní listiny postaví pouze ženy. Mladočeská strana se za podpory stran národně sociální a státoprávně pokrokové²⁶⁸ rozhodla kandidovat Boženu Vikovou-Kunětickou. Cesta ke kandidatuře ani samotná volba nebyla však nijak lehká. Viková o ní sama řekla: „*Nevím, jak se stalo, že jsem se stala kandidátkou já na Mladoboleslavsku. Na vyzvání dra Škardy, jehož jsem si velice vážila, přijala jsem sice místo předsedkyně při reorganizování mladočeské strany v ženských odborech, jež počínaly se organizovat, promluvila jsem několik řečí, napsala několik článků, ale nikdy jsem nepomýšlela na to, abych opustila svou literární činnost kvůli nějaké problematické činnosti politické. Teprve na úsilovnou žádost našich vůdčích ženských kruhů jsem kandidaturu přijala.*“²⁶⁹ Politické kariéře věnovala celý zbytek života, tedy 22 let.

V roce 1912 Viková již nebyla politickou novičkou. Za ty tři roky aktivní politické činnosti se leccos naučila. Jistě jí pomohla i průprava z její literární činnosti. Měla nesporně řečnický talent, byla přímá, někdy příliš tvrdá, ale vždy šla k meritu věci. V květnu 1912 byla její kandidatura schválena, jak informoval Ženský svět: „*Akční výbor pojednal důkladně o otázce (kandidatura Boženy Vikové-Kunětické – pozn. H. Ž.) ve dvou schůzích a rozhodnul v zásadě příznivě o žádosti této, ovšem s podmínkou, nepostaví-li ostatní strany mužského*

²⁶⁵ Archiv Národního muzea, fond Drobné fondy – Hn 37, František Sís, Miloslava Sísová, dopis B. Vikové-Kunětické Fr. Sísovi ze 17. 6. 1919.

²⁶⁶ Již v roce 1903 stála spolu s Hanou Kvapilovou u zrodu Ligy pro všeobecné rovné hlasovací právo.

²⁶⁷ Jiří KOŘALKA, *Zvolení ženy*, s. 313.

²⁶⁸ Strana státoprávně pokroková vznikla v roce 1908 sloučením České strany radikálně pokrokové, kterou vedl Antonín Hajn, a České strany státoprávní, v jejímž čele stáli K. S. Sokol a Karel Baxa. Tato strana představovala českou radikálně nacionální maloburžoazii; srovnej: Martin KUČERA, *Pokrokáři*, in: Jiří MALÍŘ – Pavel MAREK a kol., *Politické strany*, s. 333-337.

²⁶⁹ LA PNP, Staré Hradky, fond Božena Viková-Kunětická, rukopisy vlastní.

kandidáta a přistoupí-li na kandidátku strany mladočeské nejvíce angažované strany: národně-sociální a státoprávně-pokroková. ²⁷⁰

Ji samotnou však provázela řada pochybností. V květnu o této problematické situaci píše Miloslavě Sísové: „*Vážená slečno, víte, že ta nejistota vyžaduje mnoho času i sil? Víte, že by bylo pro mne vysvobozením, kdybyste mne propustily? Věděla jsem předem, že akce nemá účele. Ani jediná strana nemyslí to vážně.*“ A ve stejném duchu pokračuje dál: „*Státoprávníci mě psali. Také národ/ní/ sociálové se chystají, že ženskou kandidaturu nepustí. Ale – co s tím vším? Musela bych přece se chystati, abych nepřišla před voliče nepřipravená. Nebylo by lépe, abych veřejně prohlásila, že odstupuji?*“ ²⁷¹ I po letech vzpomínala na období své kandidatury s hořkostí, jak dokazuje tato vzpomínka: „*Kandidatura ženy na Mladoboleslavsku po vynikajícím politiku a předsedovi svobodomyslné strany dr. Škardovi byla sice činem velice pokrokovým a sociálně radikálním, ale byla to kandidatura bez předpokladu politických důsledků – totiž kandidatura parádní, která mohla zčeřiti stojaté vody ve veřejnosti, ale nezavazovala žádnou z politických stran k nějakým ústupkům.*“ ²⁷²

V těchto volbách byla vedle Boženy Vikové-Kunětické kandidovaná za sociální demokracii i Karla Máchová. Marie Tůmová se naproti tomu účasti ve volbách vzdala. Oficiální návrh na ženskou kandidaturu byl podán již 15. března 1912, ale kandidovaná byla Božena Viková-Kunětická až 26. května 1912. Od tohoto okamžiku se téměř všechny noviny začaly věnovat tomuto novému fenoménu a v režii své doby spustily jakousi předvolební kampaň. Již 2. června Národní listy psaly: „*Výbor pro volební právo žen v Praze svolal na dnes večer voličskou schůzi do hotelu ‚Praha‘ v Nymburce, která byla velice čteně navštívena stoupenci všech místních politických stran, zejména ženami. Kromě kandidátky na mandát do sněmu království českého pí. Boženy Vikové-Kunětické zavítali do schůze zemští poslanci národní strany svobodomyslné pp. mag. rada Kafka a Pavlíček, za stranu národně sociální posl. Klofáč a za stranu státoprávní posl. Sokol. Schůze měla klidný průběh a vývody pí. Boženy Vikové-Kunětické jakož i ostatních řečníků vyslechnuty byly s pozorností a provázeny hlučným souhlasem a potleskem.*“ ²⁷³ Její volební účast tedy nestála na okraji zájmu společnosti. Spíše naopak. Hojně se o její kandidaturu zajímali nejenom ženy, ale i muži. Její

²⁷⁰ Eliška z PURKYŇŮ, *Nynější stav volebního práva žen v Čechách*, Ženský svět. List paní a dívek 16, 1912, s. 133.

²⁷¹ NA Praha, fond Drobné fondy – Hn 37, František Sís, Miloslava Sísová, dopis B. Vikové-Kunětické M. Sísové z 4. 5. 1912.

²⁷² LA PNP, Staré Hrady, fond Božena Viková-Kunětická, rukopisy proslovů.

²⁷³ *Volební ruch. Schůze voličů v Nymburce*, Národní listy 52, 2. června 1912, s. 3.

aktivní účast na politickém životě monarchie se stala skutečností a Viková se s tím musela smířit. Od oficiálního jmenování k samotné volbě jí zbývalo 14 dní. Tuto dobu naplnila čilou politickou činností. Ke svým voličům pronesla tato slova: „*Nemám bohužel smyslu ani organizátorského ani spolkového. Můj poměr k politickému i kulturnímu vývoji českého národa pohyboval se vždycky ve větším prostoru než organizačním také proto, že jsem nebyla nikdy výkonnou silou několika osob, ale pracovníci svého národa a jeho sociálního a kulturního vývoje. Pracovníci naprosto nestrannou, oddanou a milující. Má literární a politická činnost jest nejlepším důkazem, že vždy a při všem šlo mi na prvním místě o význam ženy a matky v národě.*“ A dále pokračuje: „*Kdyby mne tak české ženy určily ve jménu národa pro popraviště v zájmu svobody jeho a občanské rovnocennosti, šla bych stejně s takovou jistotou neodvratnosti a povinností, s jakou jdu za poslaneckým mandátem. A tak jsem stála ve středu na volební schůzi organisace národně sociální a tak stojím zde dnes v poslední chvíli před volbami, při nichž rozhodnou voličové Mladé Boleslavi a Nymburka o ženské kandidatuře v rámci národních občanských práv a o mně v rámci mé činnosti literární a publicistické. Nezvolte zítra Boženu Vikovou-Kunětickou a zvolíte příště ženu jinou. Nebude to třeba literátka česká, bude to lékařka, průmyslnice, dělnice anebo – živnostnice. Všecky máme stejné právo na život už proto, že životy dáváme a za životy zápasíme.*“²⁷⁴

Mladočeští poslanci sice Vikovou regulérně kandidovali, ale přesto se proti ní objevil na kandidátní listině protivník v osobě Bohumila Matouška, lékárníka a starosty města Mladé Boleslavi. Vikovou celá ta situace znechutila a propadla opět skepsi, nemá-li se oficiální kandidatury vzdát. „*Dovedete si snad představit aspoň částečně mé postavení! Kandidátka mladočeské strany bez mladočeských voličů! První žena kandidující proti muži kandidátu starostovi města Mladé Boleslavi! Mladočeští voliči totiž proti vedení strany postavili svého kandidáta nejen na znamení protestu, ale také proto, aby s ním zvítězili!*“²⁷⁵ Viková nevěděla, co má dělat, ale nakonec se ukázalo, že v boji nebyla sama, naopak, sami voliči ji v jejím úsilí podporovali, jak dokazuje noticka v Národních listech z 3. června 1912: „*obecní starší král. města Mladé Boleslavi protestují proti tomu, že městská rada našeho města, na pátý rok již úřadující, odvážíla se proklamovat jménem občanstva našeho nepokrokovou kandidaturu pana Mg. Ph. Matouška, vyvolanou v době, kdy všechny pokrokové strany usnesly se na kandidatuře ženy. Jsme příslušníky různých politických stran, leč společný zájem pokroku*

²⁷⁴ LA PNP, Staré Hradky, fond Božena Viková-Kunětická, rukopisy proslavů.

²⁷⁵ Tamtéž.

volá nás ku protestu proti tomuto nekulturnímu činu městské rady.²⁷⁶ Po tomto povzbuzení, den před prvním kolem volby do zemského sněmu, pocítila Viková velikou úlevu a vydala se opět do Mladé Boleslavi, aby své voliče a zastánce ujistila o své trvalé přízni. 4. června Národní listy vydaly její proslov, který jim věnovala: „Přijíždím po druhé do Mladé Boleslavi. Mám tentokráte pocit většího bezpečí než poprvé, alespoň duševně nejsem tak stísněna a nejistá jako před první svou kandidátní řečí. Děkuji místní organizaci strany národně sociální, že první mně podala ruku z vašeho města, že nerozpakovala se manifestovati pro mou kandidaturu, ačkoliv mne ostatní politické strany opoziční degradovaly na pouhou organizátorku národní strany svobodomyslné a dle toho také s mou kandidaturou naložily.“²⁷⁷ Aby se svým voličům ještě více přiblížila, charakterizovala se ve svém proslovu jako svobodomyslná žena, která: „chápe a ctí mnohotvárný vývoj národa v celé jeho důležitosti a mohutnosti, ale která se nehne za cenu svého života z české půdy, do které jsou zapuštěny kořeny její duše a jejich přirozených vztahů k ní.“²⁷⁸ Z jejích slov číší další z jejích ústředních politických témat, národ a nacionalismus. Což bylo typické pro celé české emancipační hnutí, které se profilovalo právě skrze národní myšlenky a národní citění.

Viková byla z celé předvolební kampaně unavená. „Byly to křížové cesty“ píše v Národních listech a pokračuje: „plné zneuctívání pomluv a bláta. Krámy a okna se zavíraly, když jsem přijížděla do svého okresu a schůze odbývaly se v zakouřené místnosti národně sociální strany. To pravím o Mladé Boleslavě. Nymburk v tom ohledu zanechal ve mne vděčné vzpomínky, což zde s plným srdcem kvituji.“²⁷⁹ Nejenom že se musela potýkat s nedůvěrou voličstva, bojovat s protikandidátem a obhajovat před lidmi i politiky své názory, ale aby se mohla cele věnovat politice, musela opustit svou největší lásku. Literaturu. Viková pochopila, že pokud se bude chtít v budoucnu věnovat politické kariéře, a to bez ohledu na to zda bude nebo nebude zvolena do zemského sněmu, bude muset přestat psát. Byl to pro ni těžký boj, ale nakonec literaturu pod nátlakem okolností přece jenom opustila. „Octlá jsem se na rozhraní dvou světů: měla jsem opustit literaturu a provozovat politiku. A měla jsem dobýt první ženský mandát bezmála celé Evropě, ba v celém širém světě. Napsala jsem povídky, romány, cestopisy, veselohry, básně v prose, literární essaye. Cosi se za mnou řítilo – vcházela jsem na řečnickou tribunu, abych dobyla ženě právo na politický život. Byl ve mně

²⁷⁶ Voličům do zemského sněmu skupiny Mladá Boleslav – Nymburk, Národní listy 52, 3. června 1912, s. 2.

²⁷⁷ Národní listy 52, 4. června 1912.

²⁷⁸ Tamtéž.

²⁷⁹ Tamtéž.

*pocit veliké zodpovědnosti a velikého odhodlání... V tomto okamžiku, snad nejvýraznějším ve svém životě, jsem cítila, že první ženský mandát vyhraji. Ale cestu do literatury jsem ztratila a snad nikdy již nenajdu, ačkoliv se mně po ní v tichých chvílích mého života stýská.*²⁸⁰ Odchod z literárního světa nesla opravdu velmi těžce, ještě v roce 1920 o tomto svém bolavém místě píše: „*Za léta své politické činnosti (i mimo parlament) ... jsem nic literárního nenapsala (je to rána nezacelená)...*“²⁸¹

První kolo voleb proběhlo 4. června 1912. Přes všechny předcházející problémy byla tato kandidatura ženy mnohem úspěšnější než ta první. V prvním kole z celkového počtu voličů 3243 odevzdalo své hlasy celkem 2072 lidí. Božena Viková-Kunětická získala 850 hlasů, Bohumil Matoušek 769 a Karla Máchová 415. Z toho bylo 22 hlasů roztržštěných a 16 prázdných. Na této situaci je nejpikantnější, že obě dvě ženské kandidátky získaly celkem 61% hlasů, což byl enormní úspěch.²⁸² Národní listy psaly: „*Včerejší volba ve skupině mladoboleslavské konána byla za velikého napětí veřejnosti. O mandát ucházely se dvě ženy a samostatný kandidát, starosta mladoboleslavský p. Boh. Matoušek. Kandidátka národní strany svobodomyšlné paní Božena Viková-Kunětická ve svých kandidátních řečech vyložila jasně a krásně účel své kandidatury. Vyšla do boje za ideu zrovnoprávnění ženy v politickém životě, za zachování práv, daných ženám v nynějším volebním řádu do zemského sněmu. Její kandidatura byla propagační, i protestní zároveň.*“²⁸³ V roce 1912 se tedy ženské kandidatury povedly. Bohužel však ani jedna nezískala nadpoloviční většinu a muselo se přistoupit k druhému kolu.

Druhé kolo se konalo o týden později, konkrétně 13. června 1912. Volební účast byla sice mnohem nižší, ale naproti tomu toto kolo konečně o ženské kandidatuře rozhodlo. Viková získala 1248 hlasů, 1210 bylo platných.²⁸⁴ Na konto Bohumila Matouška přišlo pouze 33 hlasů. Byl to nebývalý úspěch a zaznamenala ho i cizina. V pozůstalosti Vikové-Kunětické v Literárním archivu ve Starých Hradech je uložena řada gratulací nejenom z Čech, ale i ze Spojených států, Anglie či Francie. Již druhý den o tak významné volbě informovaly *Neue Freie Presse* či *Prager Tagblatt*.

²⁸⁰ LA PNP, Staré Hrady, fond Božena Viková-Kunětická, Nejvýraznější okamžik, rukopisy vlastní.

²⁸¹ Tamtéž, Výbor pro volební právo žen, Dopis Boženy Vikové-Kunětické Výboru pro volební právo žen z 26. května 1920.

²⁸² Srovnej: Jiří KOŘALKA, c. d., s. 314.

²⁸³ *Doplňovací volba do zemského sněmu ve skupině mladoboleslavské*, Národní listy 52, 5. června 1912, s. 1.

²⁸⁴ Informace o počtu hlasů se různí.

Čechy se tak přidaly k těm pokrokovým zemím, které ženy považují za rovnocenné partnery mužů. Viková se stala první zvolenou poslankyní do zemského sněmu ve střední Evropě. Dokonce i ženská hnutí přes veškeré rozpory a spory musela s účastí kvitovat její úspěch. Eliška z Purkyňů již 25. června psala: „Zvolení pí Boženy Vikové-Kunětické poslancem sněmu král. Českého jest událostí historickou, tak významnou, že ozvěna její k nám zaznívá z celého kulturního světa! Časopisy celého světa přinášejí o volbě této zprávy a obdivují kulturní a sociální vyspělosti voličstva, jež tak krásně pochopilo právo a spravedlnost, po nichž volají miliony žen ve svém významu matek, vychovatelek, samostatných činitelů ve společnosti lidské.“²⁸⁵ Byla to opravdu přelomová událost. Snad ani samy ženy nevěřily v takový úspěch. A jak na samotný proces volby a celkovou anabázi kandidatury pohlížela sama Viková? „Toto mé zvolení za poslance sněmu království Českého není vlastně úspěchem čistě feministickým a nebylo také v jeho smyslu voličstvem provedeno. Tím méně je projevem mezinárodním za úspěchy ženského hnutí vůbec. Zvolení ženy v Čechách jest hlavně protestem proti vládě rakouské, která staré aktivní i pasivní právo žen, datující se od roku 1861 hodlá při změně volebního řádu pro sněm království českého zrušiti tak, aby žena ve svém rozkvětu kulturním i sociálním nemohla prakticky starého volebního práva užívati, ačkoli právě v posledním desetiletí nabylo pro ni netušeného významu.“²⁸⁶ Tyto její svérázné názory ženské emancipační hnutí snášelo velmi těžce, obzvláště tehdy, když po jejím zvolení měla být v její osobě symbolizovaná ženská otázka v habsburské monarchii. O jejím silném národnostním citění svědčí i tento dopis adresovaný Miloslavě Sísové: „Přípravné komité ... zvalo mne telegraficky brzy po mém zvolení na mezinárodní kongres v Budapešti jako čestného hosta (als Ehrengast). Dále mne zvalo na schůzi maďarských žen, abych promluvila na théma ‚Die Frau in der Politik‘ ... odpověděla jsem, že přijedu do Pešti, když na mezinárodním kongresu bude připuštěn návrh proti utiskování Slováků.“²⁸⁷

Český místodržitel hrabě Thun²⁸⁸ se však postavil proti tomu, aby Viková mohla vstoupit do sněmovny a odmítl jí vystavit patřičná osvědčení. Thunovo postavení v této otázce bylo vůbec zvláštní. Již 18. dubna 1912 sepsal obsáhlou úvahu, kterou adresoval rakouskému ministrovi vnitra, kterým byl v této době baron Karel Heinold. Hlavní myšlenkou

²⁸⁵ Eliška z PURKYŇŮ, *První žena poslancem na sněmu král. Českého*, Ženské listy XIV, 1912, s. 157.

²⁸⁶ Mnichovská řeč, kterou Viková pronesla v září 1912.

²⁸⁷ Archiv Národního muzea, fond Drobné fondy – Hn 37, František Sís, Miloslava Sísová, dopis B. Vikové-Kunětické M. Sísové z 2. 7. 1913.

²⁸⁸ František Antonín Thun-Hohenstein (1847-1916), politik a rakouský státník, statkář na Děčínsku, poslanec českého sněmu, člen říšské rady a její panské sněmovny byl v letech 1889 – 1896 a 1911 – 1915 místodržitelem v Praze.

této úvahy byla snaha o vyličení předvolebních poměrů v Čechách. Tvrdil v ní, že postavení české kandidátky na volební listinu je pouze demonstrací za volební právo žen. Thuna nikdy nenapadlo, že by některá z žen mohla mít tak velikou podporu, že by do sněmu byla zvolena. Tímto listem si pouze kryl záda a zajišťoval si podporu ministerstva v případě, že by nějaká žena byla zvolena a muselo dojít k nějakému rozhodnutí. Mimo jiné ve své studii psal, že: „*je mým právnickým přesvědčením, vycházejícím z důkladného studia všech příslušných ustanovení, že podle současného stavu zákonodárství nepřisluší ženám pasivní volební právo do zemského sněmu. Předně nemůže být ani nejmenší pochyby o tom, že v době vydání volebního řádu do zemského sněmu z r. 1861 nenapadlo nikoho ani ve snu, že by ženy mohly být zvoleny za poslance zemského sněmu.*“²⁸⁹ A právě toho ženy využily a jejich risk se jim vyplatil.

I když Viková oficiálně v zemském sněmu zasedat nemohla, od aktivní politiky ji to nijak neodradilo, i když po negativním postoji místodržícího Thuna se chtěla vzdát mandátu, jak dokazuje zápis „Výboru“: „*Pani Kunětická chce se vzdát mandátu, nutno ji držet. Akce pro potvrzení volby pí Kunětické.*“²⁹⁰ Ženy to opravdu myslely vážně a cele se za Vikovou postavily. Svě těžce vydobyté vítězství si nehodlaly nechat vzít. Její zvolení znamenalo vítězství a zadostiučinění pro všechny ženy v monarchii. Skrze ni se emancipovaly a participovaly na politické činnosti státu. Musely svést ale ještě ne jeden boj o to, aby Viková vytrvala. Na schůzi „Výboru“ z února 1913 bylo zapsáno: „*Sl. T. navrhuje manifest. schůzi vyjednat se všemi polit. org. aby poslali na schůzi své předáky se závažným prohl., že jejich poslanci budou hlasovati pro uznání mandátu.*“²⁹¹ Nakonec, i když nebyla Viková vpuštěna na zemský sněm, politiku již neopustila a cele se jí věnovala. Jezdila po různých kongresech, psala přednášky a aktivně se podílela na boji o ženská práva. Po válce se jí její úsilí vyplatilo a mohla směle navázat na výsledky, jichž před válkou dosáhla.

Na jednom kongresu v březnu 1913 pronesla: „*První ženský poslanec je dokladem politické, demokratické tendence celého národa. Nejsilnějším demokratickým živlem jsou ženy, jejich společný charakter vylučuje prestiž stavovskou. Jsou to jen obleky a tituly mužů, které je rozlišují, jinak je poměr jejich ke společnosti totožný, slučuje je stejný úkol: domácnost, děti a jejich výchova.*“²⁹² Zvaná byla i do různých spolků. Zvala ji i Františka

²⁸⁹ Jiří KOŘALKA, c. d., s. 315.

²⁹⁰ LA PNP, Výbor pro volební právo žen, Zápis z 18. prosince 1912.

²⁹¹ Tamtéž, Zápis z 5. února 1913, inv. č. 1789, kart. 1.

²⁹² Božena VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, *Politická práva žen*, Ženský svět, roč. 17, č. 5, 1913, s. 66.

Plamínková, jak dokazuje dopis, který jí Božena Viková-Kunětická zaslala: „*Velectěná slečno, nevím, kterým vlakem pojedu do Prahy, ale do schůze se dostavím o půl 7. Jen Vás prosím, abych měla na podiu dosti světla!!!*“²⁹³ *Nezapomeňte na to – budu svou řeč číst. Těším se, že se zase setkáme v ,ohni‘*“²⁹⁴ Touto volbou Viková opravdu získala celonárodní i celoevropské renomé.

I když se Viková vůči emancipačnímu hnutí vymezovala, cítila, že získáním prvního ženského mandátu ženy vykročily na novou cestu, na které se mohou aktivně podílet na proměně nejenom svého postavení ve společnosti, ale i na proměně celé společnosti. Již v únoru 1913 vystoupila v sále Měšťanské Besedy v Praze, jak vyplývá ze zápisu „Výboru“ a pronesla tato slova: „*České ženy dokázaly, že krácejí po dráze pokroku a že snaží se o povznesení důstojnosti celého českého národa.*“²⁹⁵ Vítězství ženského poslance ve volbách si vážili i sami muži, jak dokazují slova Viktora Dyka pronesená na stejné schůzi: „*Děkuji paní Vikové-Kunětické, že promluvila tam, kde mlčelo tolik mužů. Cítili jsme všickni hanbu z toho, co se děje v menšinách, ve Vídni při smiřovačkách a v parlamentě. Paní Viková-Kunětická dala našim citům bezohledný výraz. Přeji si, aby příště nebylo již nutno mluvit o mužských a ženských mandátech, ale aby byly mandáty pokrokových demokratických vskutku českých lidí.*“²⁹⁶

Naneštěstí v červenci 1914 vypukla válka a v jejím průběhu se tvář celé Evropy, a nejenom té, zcela proměnila. Ženy se nechtěně emancipovaly. Musely nastoupit do práce. Na místa, která byla díky válečnému konfliktu uprázdněna, protože muži odešli bojovat. Práce to byla často tvrdá. Ale tyto ženy obstály a jejich odvaha a vypořádání se s osudem, kdy v mnoha případech jim na bedrech ležela budoucnost celé rodiny, se staly významným argumentem v boji o lepší postavení žen v době poválečné. I Viková se zapojovala. Nejenom že ekonomicky pomáhala svým přátelům, zasílala jim potraviny od dcery Vlasty, která vlastnila statek, ale účastnila se i politického života, tedy v mezích zákona a daných možností. Celou válku se bila za ženská práva a podporovala ženy v jejich nezměrném úsilí. Tato její snaha se jí vyplatila. Po válce vznikla na troskách habsburské monarchie Československá republika a Viková mohla vstoupit do nově utvořeného Revolučního národního shromáždění a

²⁹³ Zhruba od roku 1912 se Vikové prudce zhoršoval zrak, její přednášky a veřejná vystoupení jí tak v průběhu její politické kariéry činily stále větší potíže.

²⁹⁴ NA Praha, ŽNR, krt. 15, inv. č. 26, sign. I/13, dopis B. Vikové-Kunětické F. Plamínkové z 20. 2. 1913.

²⁹⁵ LA PNP, Výbor pro volební právo žen, Protokol z 22. 2 1913 v sále Měšť. Besedy v Praze.

²⁹⁶ Tamtéž.

aktivně participovat na jeho politickém životě. Ještě ale zdaleka vše nebylo vybojováno a jí i její soupeřnice čekal ještě dlouhý boj.

4.5. Karel Kramář. Politický vůdce i inspirátor

Tím vším, co je obsaženo v názvu této kapitoly, byl Kramář pro Boženu Vikovou-Kunětickou, a také přítelem. Myslím, že pro naše účely nemá cenu si přibližovat postavu Karla Kramáře, protože v obecném povědomí je jeho politická činnost dostatečně známá. Pouze si řekneme, že byl členem mladočeské strany, za 1. světové války se zapojil do domácího odboje, byl členem Maffie, za války byl zavřený a hrozila mu poprava, ale nakonec byl propuštěn. Za první republiky byl členem strany národně demokratické, kterou pomáhal zakládat a také do historie Československa vstoupil jako jeho první premiér.²⁹⁷

Byl postavou významnou, výraznou a pro mnohé inspirující. To platí především pro Boženu Vikovou-Kunětickou, která se nestýkala téměř s nikým z politické elity. Kramář byl čestnou výjimkou. Seznámili se pravděpodobně na počátku století. Kdy přesně začali spolupracovat, nevíme, jisté však je, že kolem roku 1915 už kontakt navázali. Toto tvrzení podporuje zmínka z dopisu z poloviny 20. let: „*Ve svých zápiskách mám zaznamenaný 17. květen 1915²⁹⁸ velmi smutně a velmi krátce. Zakopali jsme ještě tu noc zápisník v zahradě pod keře, uzavřený do velké skleněné lahve. Ležel tam až do Vašeho propuštění.*“²⁹⁹ Za války se tedy již znali. Jak moc aktivně se Viková zapojovala do konspiračního či politického dění za války nevíme, protože téměř žádná korespondence z této doby neexistuje.³⁰⁰ Pouze z určitých

²⁹⁷ Srovnej: Martina LUSTIGOVÁ, *Karel Kramář. První československý premiér*, Praha 2007., Jan BÍLEK – Luboš VELEK, *Karel Kramář (1860 – 1937). Život a dílo*, Praha 2009.

²⁹⁸ V květnu 1915 byl Kramář vyšetřován rakousko-uherskou policií a nakonec byl obviněn z protistátní činnosti. Byl uvězněn a hrozil mu trest smrti. Císař Karel I. jeho trest změnil na doživotní žalář a nakonec byl amnestován. Ke konci války získal aureolu národního mučedníka, která mu pomohla k získání prestiže v období 1. republiky.

²⁹⁹ Archiv Národního muzea, fond Karel Kramář, karton 18, inv. č. 766, dopis B. Vikové-Kunětické K. Kramářovi z 14. 5. 1925.

³⁰⁰ Ve fondu Policejní ředitelství 1914 – 1920, který je uložený v Národním archivu v Praze se v kartonu č. 2864, sign. V/306/1 k osobě Boženy Vikové-Kunětické nachází pouze jedna stránka, kde se c. k. Okresní soud v Pardubicích dotazuje Policejního ředitelství v Praze, kde Božena Viková-Kunětická bydlí a to odpovídá, že jejím bydlištěm je Český Brod, protože její muž je zde zaměstnán jako úředník v cukrovaru. Dotaz je z 30. ledna 1914.

náznaků lze soudit, že úplně mimo veřejné dění nestála. Ostatně její přehled o vnitropolitickém dění i během války dokazuje i malý korespondenční lístek, který zaslala Rašínovi, a ve kterém píše: „*Slovutný pane doktore, dovoluji, abych se dnes připojila k řadám těch, kdož považují novou Vaši promoci za slavnost lidí poctivých nepodajných a čestných. Připojuji se k nim s tím větší radostí, poněvadž Vaše nová promoce je jistě předzvěstí šťastnější doby, do které vejdem vztýčeni a pevní. Buďte zdrav pane doktore! Za všechno utrpení ať zažijete mnoho radostné odměny. Vy i Vaše choť a Vaše děti.*“³⁰¹ A že i ona sama byla hlídána jako osoba podezřelá, dokazuje vzpomínka z dopisu Karlovi Kramářovi: „*Z policejního ředitelství mně vzkázali*“³⁰² ...*abych si dala pozor, že jsem na indexu.*“³⁰³ Mimochodem oba dva pojilo s Rašínem přátelství.

Její vztah ke Kramářovi zintenzivněl po 1. světové válce, v období 1. republiky. Politicky si byli blízcí. Spojovaly je stejné ideály. Oba byli slavjanofilové a prosazovali novoslovanství.³⁰⁴ Jak dokazuje dopis, který mu zaslala v roce 1924: „*nezapomeňte, že jsem na světě proto, abych bojovala za ideál sjednocení Slovanstva...Nezáleží mne na životě – ale záleží mne na vítězství Slovanské myšlenky.*“³⁰⁵ Tíhli k Rusku, ale odsuzovali bolševickou revoluci. Měli výhrady k Hradu, především k Benešovi. Odmítali jeho zahraniční politiku a jeho postoje k Sovětskému Rusku³⁰⁶ a k německým menšinám. Hlavní kámen úrazu po válce však nastal v konfrontaci domácího a zahraničního odboje. Masaryk nebyl ochoten uznat význam domácích akcí a za nejzásadnější politické činy považoval konspirační aktivity zahraničního odboje. Kramář se s podřadnou úlohou, která mu byla přidělena, nehodlal smířit. Ještě za Rakouska-Uherska spolu Masaryk s Kramářem spolupracovali, ale po válce se rozešli. V tomto Viková zastávala stejné názory. Kramáře viděla na postu prezidenta a s jeho „pouhým“ premiérstvím se nehodlala smířit. V jeho agresivitě k Hradu ho také hojně podporovala. Situace se ještě přiosvětila po roce 1919, kdy Kramář odjel na diplomatickou misi do Francie. Poválečná konference v Paříži byla sice významnou událostí a pro

Ve fondu Policejního prezidia, který je rovněž uložen v Národním archivu se k její osobě žádné prameny nenachází.

³⁰¹ Archiv Národního muzea, fond Alois Rašín, Dopis Boženy Vikové-Kunětické Aloisovi Rašínovi z 21. 9. 1917, inv. č. 321, kart. 6.

³⁰² Podle Vikové jí to vzkázal Olič.

³⁰³ Archiv Národního muzea, fond Karel Kramář, karton 18, inv. č. 766, dopis B. Vikové-Kunětické K. Kramářovi z 14. 5. 1925.

³⁰⁴ Novoslovanství = smír mezi slovanskými národy, jejich volnost, rovnost, bratrství.

³⁰⁵ Archiv Národního muzea, fond Karel Kramář, karton 18, dopis B. Vikové-Kunětické K. Kramářovi z 3. 7. 1924.

³⁰⁶ Kramáře i Vikovou velmi rozčílilo, když Československá republika, prostřednictvím Edvarda Beneše, navázala v roce 1934 diplomatické kontakty se Sovětským svazem a téhož roku ho uznala de iure.

Československo byla v mnohém zásadní a pozitivní, ale tím, že na ní Kramář strávil několik měsíců, si zcela zavřel dveře do politiky v Československu, a odstavil se tak na vedlejší kolej nejenom ve vládě, ale i ve vlastní straně. Premiérem se již nikdy nestal a „pouhý“ post ministra kvůli své hrdosti nechtěl přijmout. Chtěl být buď premiérem nebo prezidentem. Vše ostatní bylo podřadné. Jeho celkovou pozici v politice trefně vyjádřila Martina Lustigová, která sepsala Kramářův životopis. Mimo jiné píše: „Kramář v roce 1919 ztratil postavení, které si vydobyl za dlouhá léta, jež strávil v politice. Zapomenuty jsou jeho zásluhy v boji za všeobecné volební právo, zapomenuta je jeho aktivita v domácím odboji za války. Kramář to ale nechápe. Nerozumí tomu, proč je národ najednou tak nevděčný, proč ho zavrhuje. Ve své ješitnosti není ochoten připustit, že by udělal nějaké chyby. Zahořklost a pocit zneuznání už budou Kramáře provázet po zbytek jeho politické kariéry...“³⁰⁷ V jeho zahořklosti a pocitech zneuznání ho Viková hojně podporovala, i ona měla podobné pocity.

V určitém slova smyslu se dá říct, že Kramář v jejím životě zaplnil prázdné místo po Macharovi. Jak nám ale nastiňuje korespondence, z jeho strany byl vztah chladnější. Viková v něm viděla spřízněnou duši, ve 20. letech byl jejím jediným přítelem: „*Bůh ví, pane doktore, v čem my dva jsme si podobní, anebo čím se doplňujeme. Někdy najdu ve Vašich řečech a člancích větu, kterou jsem procítila dřív než Vy a někdy najednou užiji slov, která se současně zrodila v našich duších.*“ A dále pokračuje: „*Jsem čímsi spojeni, ať již chceme, anebo nechceme. Je cosi vyššího, co nás řídí, abychom stáli blízko sebe ve chvíli rozhodující.*“³⁰⁸ Byl pro ni politickým vzorem, ale současně se i jeho snažila ovlivňovat, především v politice. V dopise mu píše: „*...zosobňujete pro mne vycházející idealy mého života.*“³⁰⁹ V polovině 20. let jejich vztah zintenzivněl. Především z její strany. Byla vdovou, s dcerou se začala názorově rozcházet, neměla přátele a začala si uvědomovat, že dveře do literárního světa si definitivně zavřela. Politika byla to jediné, co jí zbylo. Pouze zde se zdála být potřebnou. „*Ráda bych si ještě něco napsala, pokud nezemru. Politika mne ošidila o nějakých 14-15 let literární činnosti. A bylo to právě v době, kdy jsem měla dosti síly hory přenášet. Ještě, že přišla svoboda a československý stát.*“³¹⁰ Kramář se pro ni ze dne na den stal, kromě její rodiny, nejbližším člověkem a ona se na něho začala až nepřírozeně upínat. „*Nemám nikoho*“, píše mu v dopise, „*komu bych víc důvěřovala a koho bych si víc vážila než*

³⁰⁷ Martina LUSTIGOVÁ, *Karel Kramář*, s. 182.

³⁰⁸ Archiv Národního muzea, fond Karel Kramář, kart. 18, dopis B. Vikové-Kunětické K. Kramářovi z 16. 12. 1924.

³⁰⁹ Tamtéž, dopis z 1. 4. 1925.

³¹⁰ Tamtéž, dopis z 8. 2. 1922.

Vás.³¹¹ Snažila se mu vnucovat své názory a vmanévrovat ho, kam potřebovala. Klasickým příkladem je její boj za české menšiny v pohraničí. Neustále ho upozorňovala na jejich neutěšený stav a na jejich „těžký“ život v sousedství „agresivních“ Němců. I v tom byli zajedno, jak dokazuje dopis z roku 1922: „*Jak se na otázku menšinovou dívám, nepotřebuji Vám říkati, víte, že je To pro mne otázka česká par excellence, poněvadž je To otázka mravní ceny a hodnocení českého národa a jeho státotvorné síly a schopnosti.*“³¹²

Celý život žila jakoby uzavřena sama do sebe. Neměla přátel ani spřízněné duše, kromě své rodiny. Kramářovi o tom píše: „*Jsem samotárka. Málo kdo mne zná. Ještě z tribuny, ze společnosti nikdy. Přeletím jako pták a zas zmizím. Nevyhledávala jsem nikdy přátel, ani spojenců, ani ctitelů. Žila jsem se svým mužem silný život duchovního souzvuku, který mně stačil i pak, když jsem prodělala těžké chvíle velké bolesti.*“³¹³ Po polovině 20. let se však jejich vztah rapidně změnil, pravděpodobně následkem nějakého nedorozumění. Vztah ke Karlu Kramářovi jakoby kopíroval její mrtvé přátelství s Macharem. Z korespondence není zcela jasné, o jaký druh konfliktu mezi nimi šlo, ale podle všech indicií se bude pravděpodobně jednat o konflikt politického druhu. „*Ani o Vás nic nevím. Všecky brány se uzavřely. Nevím, jste-li doma, anebo ve Vysokém. Nevím, jste-li zdrav, ani jak je paní Naděžďe. Jen ke mně nic nedolítne. Zapadli jste, nemáte mne již rádi a dost.*“³¹⁴ Tento jejich „rozchod“ ji velice mrzel. Žila již zcela osamoceně a manželé Kramářovi se pro ni stali jediným pojištěním s veřejným životem. Osaměla a zatrpkla. Kramář pro ni byl v životě důležitý. Vlastně ho převážnou část svého života podporovala v politické kariéře, jenomže i on zahořkl, především po roce 1919. Cítil se zneuznán a politicky zneuctěn. Viková v něj naopak ale vždy věřila a vážila si ho, jak dokazují její slova: „*můj citový vztah k Vám nahrazoval mně často vše, co jsem v životě ztratila.*“³¹⁵ Avšak s nastalými změnami v jeho konání se musela smířit. Zajímavé je, že se na rozdíl od něho trvale snažila o smír. Neustále ho žádala, aby si s ní promluvil, aby jí umožnil nastalou situaci vysvětlit: „*opakuji, že toužím s Vámi si upřímně pohovořit. Octla jsem se jaksi mimo Vás...Potřebuji si s Vámi docela*

³¹¹ Tamtéž, dopis z 24. 1. 1926.

³¹² LA PNP, Staré Hradý, fond Božena Viková-Kunětická, dopis z K. Kramáře B. Vikové-Kunětické z 2. 2. 1922.

³¹³ Archiv Národního muzea, fond Karel Kramář, dopis B. Vikové-Kunětické K. Kramářovi z 30. 1. 1925.

³¹⁴ Tamtéž, dopis z dubna 1926.

³¹⁵ Tamtéž, dopis B. Vikové-Kunětické K. Kramářovi z 15. 11. 1927.

upřímně pohovořit.³¹⁶ Kramář o rozmluvu podle všeho ale nijak nestál. A chladná byla i jeho žena Naděžda.

Ve 30. letech Viková již zcela propadla skepsi. Kramář se s ní rozešel, stáhla se do ústraní a cítila pouze zneuznání. Měla pocit, že jí společnost není dostatečně vděčná za vše, co pro ni vykonala. „*Co znamená již dnes Viková-Kunětická ve svém vyhnanství? Žiji a nežiji. Jsem ochuzena o nejlepší své myšlenky, snahy i prudký rozmach citový. Zde není lze nic dát – ani vzít. Věřím jen, že brzy zmizím tiše jako stín a že nikdo na mne nevzpomene. Někdy bych se chtěla vyplakat a někdy cítím, že nemám již ani slz.*“³¹⁷ S přibývajícím léty, především na počátku 30. let, začala dokonce litovat, že se přestěhovala do pohraničí: „*bývá mně nesmírně smutno! Ze všeho smutno. I z toho, že jsem zapadla sem do pohraničí, kde žiji opuštěný život mezi Němci, i z toho, že ani české větvi zde na severu nemohu poskytnouti pranic ze svého srdce. Žiji a nežiji. Zapomněla jsem myslit a cítit.*“³¹⁸

Po obdobích nedorozumění a vzájemných konfliktů, které Vikovou velice deprimovaly, došlo na konci jejího života přece jenom mezi ní a Kramářem k usmíření, alespoň jak vypovídá korespondence. Zbývaly jí dva roky života a Kramářovi píše: „*děkuji Vám z upřímného srdce, že jste napsal několik řádek, které mně skutečně jsou drahé...List, který jsem dnes od Vás dostala, je skutečně tak pěkně napsán, že nemohu tomu všemu uvěřit!*“³¹⁹ Situace se pravděpodobně vysvětlila a opět nastal čas vzájemných návštěv. Vikové již nezbývalo mnoho času, a tak bylo opravdu milé, že si na konci svého života dokázala vztah s manžely Kramářovými urovnat. V jednom z nedatovaných dopisů, pravděpodobně z doby na počátku 30. let, Naděždě píše: „*Drahá Naděždo Nikolajevno, chci Vám jen psáti, že Vám i panu doktorovi z celé duše děkuji za tolik krásných a opravdu nezapomenutelných chvil ve Vysokém...cítím, jak bylo zbytečné, že jsem se mučila pro to hloupé nedorozumění a pak zbytečně jsem i Vás oba zneklidnila. Ale bylo ve mne z neznámé příčiny nahromaděno za pět let slz, že patrně by si byly prorazily cestu, i kdyby té příčiny nebylo.*“ A ve stejném duchu pokračovala: „*Tedy ještě jednou děkuji a ještě jednou vzpomínám. Je mně jako vypadlému ptáku z hnízda. Nevím, nemám-li křídlo zlomené, a nevím, kam se rozletím. To teprve uvidím později... Jste oba dobří a mám Vás ráda.*“³²⁰ Viková Naděždě napsala opravdu krásný dopis.

³¹⁶ Tamtéž, dopis z 5. 4. 1928.

³¹⁷ Archiv Národního muzea, fond Karel Kramář, dopis z 26. 12. 1929.

³¹⁸ Tamtéž, dopis z 11. 11. 1931.

³¹⁹ Tamtéž, dopis z 27. 7. 1932.

³²⁰ Tamtéž, nedatovaný dopis B. Vikové-Kunětické N. Kramářové.

Snad ke konci života opravdu zmoudřela a leccos ve svém životě pochopila. Byla komplikovanou osobou a komplikované byly i její vztahy, ale jisté je, že Kramáře si opravdu vážila a celý život ho obdivovala. Vedle Machara byl v jejím životě jediným přítelem, kterému se zcela otevřela a cele oddala.

5. Politický program Boženy Vikové-Kunětické

5. 1. Žena

Ústředním motivem, který se táhl celou politickou kariérou Boženy Vikové-Kunětické jako červená nit, byla ŽENA, potažmo ŽENA a DÍTĚ. Tyto dvě bytosti na sobě zcela závislé a současně tak protikladné, byly hybnou silou celé její politické kariéry. Nejenom ona, ale celé ženské hnutí se po celou dobu, především pak v období 1. republiky, snažilo, aby tyto dva elementy, pro společnost tak důležité, měly důstojný život. A především PRÁVO na důstojný život. *„Žena a dítě, nebo lépe žena s dítětem, tvoří podstatu života, podstatu jeho vývoje v dějinách lidstva, základ společnosti, základ morální i kulturní schopnosti člověka.“*³²¹

Se svou politickou kariérou začala Viková ještě před válkou, bez ohledu na to, že jí byl vstup do zemského sněmu zakázán. Jezdila a přednášela. Zvaly ji nejrůznější ženské spolky i různé naučné či soukromé společnosti. Stala se oficiální reprezentantkou ženského emancipačního hnutí a byla hodně žádaná. O ženách a jejich postavení ve společnosti měla několik přednášek a všechny byly prodchnuty určitou mírou nacionalismu. Protože právě ženské hnutí v monarchii, potažmo v Československu, se snažilo prosadit své názory skrze národní myšlenku.

Viková na jednu stranu samozřejmě chtěla zlepšit postavení žen ve společnosti, ale na druhé straně si byla moc dobře vědoma toho, že muž i žena mají každý ve společnosti své určité místo a jen tím, že spolu budou spolupracovat, se doberou kýženého cíle. Ona nechtěla, aby ženy muže vytlačovaly z jejich pozic. Naopak, bála se takzvaných mužatek. *„Rodinný život je u nás zákonem trvání, zákonem síly a zákonem jediné možné kultury. Nadělejme z našich žen mužatek a v několika desíletích jsme ztraceni. A nezachrání nás ani otázka ženská ani otázka sociální ani otázky kulturní. To pravím s klidným a jasným přesvědčením, neboť jsme na nejlepší cestě, aby žena bezdětná stala se představitelkou moderního života,*

³²¹ Božena VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, *Žena a dítě*, in: *Vyznání*, Praha 1919, s. 250.

*utlačila matku i hospodyni, anebo uvedla ji na scesti, ukládajíc jí větší veřejné povinnosti, než může unést.*³²² Zde se mírně odchylovala od oficiálního českého ženského hnutí, protože daleko více pro ni znamenala žena matka a nikoliv žena, která se honosí vzděláním a tituly, i když ani tuto cestu nezavrhovala. Tento svůj názor několikrát vyslovila na veřejném plénu, jako tomu bylo například v roce 1908 v řeči, kterou nazvala *Nová generace*, kde říká, že: „...budoucnost ženy nezávisí ani na její samostatné existenci, ani na volebním právu, ani na její rovnocennosti s mužem, na čistě materiálním, anebo vzdělanostním podkladě. Svoboda ženy nespočívá v tom, jak dalece sama se uvolní na prospěch svých existenčních podmínek sociálních a vzdělanostních, ale spočívá na významu jejím mateřském.“³²³ Díky tomuto názoru ji některé emancipistky považovaly za zpátečnickou a příliš konzervativní. Toho si byla Viková sama vědoma a ve stejné řeči z roku 1908 to i potvrzuje: „Můj názor na ženské hnutí různí se od názoru vedoucích stran jeho a vynesl mně mnoho bolestných chvil, kaceřování a pranyřování.“³²⁴ Pro Vikovou byla v boji za práva žen důležitá svoboda a to především svoboda samostatného rozhodování a právo svobodné volby. Z praktického života i ze svých vlastních zkušeností s prostředím, ze kterého vzešla, si uvědomovala, že žena musí mít právo svobodné volby vést svůj vlastní život. Myslím, že první takovou trpkou zkušeností, která ji utvrdila v jejím přesvědčení, byl vztah a následný rozchod s Janem Mazánkem, kdy měli každý zcela jinou představu o svém budoucím životě.

Uvědomovala si, že její generace má již nakročeno k tomu, aby se práva žen rovnala právům mužů, ale zdaleka ještě nemá vyhráno, a proto se snažila zajistit lepší podmínky generacím budoucím, generacím své dcery a vnuček.

V jejích očích žena společnosti nejvíc prospívá tím, že je matkou a že je cele schopna postarat se o své dítě. Nemůže to ale samozřejmě zvládnout sama, a tak je důležité, aby jí byla společnost nápomocna. Ve svých názorech byla v mnohém antifeministická. Sama Vlasta Borovičková v *Ženském světě* o jejích názorech píše: „*Tento feminismus nezávodí s mužem v intelektuálním běhu, ten už neusiluje o důkaz stejnorodosti duší, o průkaz stejnocennosti mozků. Tento feminismus vytáhl do pole za rovné právo srdcí, za volné rozvíjení citů. Dřívější šel pouze za jakýmsi věcným, neosobním cílem s tvrdou poctivostí závodníka,*

³²² Božena VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, *Žena a dítě*, s. 118.

³²³ Libuše Heczková-Kateřina Svatoňová (eds.), *Jus suffragii. Politické projevy Boženy Vikové-Kunětické z let 1890-1926*, Praha 2012, s. 90. Při citaci proslavů Boženy Vikové-Kunětické jsem vycházela především z rukopisných statí, které jsou uloženy v její pozůstalosti. Velikou pomocí mi pak byla nově vyšlá kniha Libuše Heczkové a Kateřiny Svatoňové *Jus suffragii*, která vyšla v roce 2012.

³²⁴ Tamtéž, s. 89.

tento jde za osobní libostí. Tamten naléval, tento chce pít. Tamten tuhl, tento měkne, tento zcitověl. Tento se vrací k přírodě, která má více vůle než rozumu.“³²⁵

Její názor na nezpochybnitelné privilegium ženy matky se táhne všemi jejími veřejnými vystoupeními, jak dokazuje i řeč pronesená v Táboře: „*Bud' me matkami, manželkami, milenkami, sestrami a dcerami, vždycky budeme bližší pravdě svých niter, než když hledati budeme ve svých úřadech veřejných anebo ve svých právech zákonodárných. Nikdy se neklanějme ženě na trůně, protože je královnou, ale klanějme se ženě, která dává svému dítěti pít, protože je matkou.*“³²⁶ Právě matka měla mít podle ní právo na plnohodnotný život po boku svého dítěte.

Naproti tomu byly muži v jejích očích charakterově pokřivení a morálně neplnohodnotní. Takoví, jaké je vykreslovala ve svých knihách. Žena v jejích dílech je naproti tomu nositelkou morálního statutu a morální síly. Ve světle dobového materiálu se její vidění světa může zdát pouze černobílé, avšak co se jí nedá upřít, byla jistá míra prozíravosti. Ať už se to týká tzv. mužatek³²⁷ nebo německé otázky.

Viková měla velmi složitou povahu, velmi vrstevnatou a těžko pochopitelnou. Své názory prosazovala skrze národní ba nacionální myšlenky. Není tedy divu, že „...v době své politické kariéry našla Kunětická nejostřejší odpůrce právě v řadách žen. Ne všechny sdílely její národní nadšení do té míry, aby mu podobně jako ona dokázaly podržovat zájmy a cíle ženského hnutí.“³²⁸ Díky této citaci jsme narazili na další z problémů její politické činnosti. Viková nadřazovala národnostní složku svého politického programu nade vše ostatní. Ženskému hnutí se to samozřejmě nijak nelíbilo, už proto, že volbou a „získáním mandátu“ se stala jakýmsi jejich oficiálním hlasem. Její nacionalistické a místy až propagandistické projevy vrhaly špatné světlo na práci žen. Ani ona však ženské hnutí nijak nešetřila. Na adresu mladší generace žen dokonce v roce 1908 pronesla: „*Žena razí si cestu v před, ale dává při tom v oběť to největší, co jí příroda dala: totiž schopnost lásky a schopnost dáti nový život. Svoboda ženy nespočívá v tom, jak dalece sama se uvolní na prospěch svých existenčních podmínek sociálních a vzdělanostních, ale spočívá na významu jejím*

³²⁵ Vlasta BOROVIČKOVÁ, *Feministické poznámky k Boženě Vikové-Kunětické*, Ženský svět XXVI, 1922, s. 151.

³²⁶ Božena VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, *Žena v mých pracích*, in: c. d., s. 170.

³²⁷ Vzpomeňme agresivní feminismus 60. – 80. let 20. století.

³²⁸ Petra ŠTĚPÁNKOVÁ, „*Když jdu, tak jdu.*“ *Nezadržitelná Božena Viková-Kunětická*, in: Petra HANÁKOVÁ – Libuše HECZKOVÁ – Eva KALIVODOVÁ (eds.), c. d., 33.

*mateřském.*³²⁹ Těto tzv. nové generaci žen především vyčítala její progresivnost. To, že chtějí být lékařkami, právničkami, ale zapomínají na své poslání být matkami. Participaci žen na společnosti uznávala pouze v rolích matek. Neznamená to však, že by zavrhovala vzdělání. Nelišila se však pouze v tomto ohledu. Velikým kladem českého, potažmo československého ženského hnutí, bylo, že spolupracovalo i se zahraničními ženskými organizacemi, ať už se jednalo o Francii, Anglii či Spojené státy americké. Ani s tím se však Viková podle svých slov neztotožňovala: „*Mne nikdy netížily starosti o mezinárodní hesla feministická, poněvadž jsem cítila, že každý národ tvoří sám o sobě svou ženskou otázku z podstaty svého charakteru, z podstaty svého lidství a z podstaty svých politických i hospodářských poměrů.*“³³⁰

První projevy jejího aktivního účastenství na boji za rovná ženská práva se objevily v literatuře, především v románu *Medřická*, kde se rozhodla hájit tzv. volné mateřství. Sama k tomu dodává: „*Mluví-li o volném mateřství, myslím při tom na ženu, ne jako na oběť, ale jako na zakladatelku, kterou nesmíme sraziti k zemi, ale kterou musíme podepřít, aby muž v ní neviděl jen pomůcku své rozkoše, ale bytost rovnocennou, o kterou je tak sociálně postaráno jako o něho.*“³³¹ I když si byla vědoma toho, že muž i žena mají ve společnosti každý své postavení, přesto chtěla, aby na ženu bylo pohlíženo stejně jako na muže. Především ve vztahu k dítěti. Sama byla matka a věděla, jak je důležité, zajistit dítěti důstojný život. V tomto směru však našla mnoho odpůrců i v řadách žen. Mnohé se cítily být zneuznané tím, že by měla být svobodná matka postavena na roveň ženě vdané, rozuměj mravné. Mateřství by tak podle nich bylo v očích veřejnosti morálně degradováno. Této skutečnosti si všimla i Vlasta Borovičková, která v článku *Feministické poznámky k Boženě Vikové-Kunětické*, napsala: „*Tím, jak obhajuje nemanželské mateřství, tím dělá díru do mateřství manželského, poněvadž mu bere jeho výlučnost.*“³³² Naproti tomu pak její boj za zrušení celibátu učitelek vyvolával u žen, které se tomuto povolání rozhodly věnovat, nepochopení, protože jim zcela paradoxně upírala právo na určitý druh mateřství. Tyto děti, které vychovávaly, pro ně byly jako vlastní a právě jim se ony ženy rozhodly obětovat svůj život. Stejně jako to činí matky v případech svých dětí.

³²⁹ Božena VIKOVÁ-KUNĚTICÁ, *Nová generace*, in: c. d., s. 320.

³³⁰ LA PNP, Staré Hrady, fond Božena Viková-Kunětická, *Žena v politice*, rukopisy vlastní.

³³¹ Božena VIKOVÁ-KUNĚTICÁ, *O ženě středních stavů*, in: c. d., s. 121.

³³² Vlasta BOROVIČKOVÁ, *Feministické poznámky*, s. 151.

Pokud pročítáme její články či různé statě, které uveřejňovala v časopisech či novinách, zjistíme, že pokud píše žena, dodává současně jedním dechem dítě, matka, mateřství. Žena bez dítěte je pro ni neplnohodnotná, není pro ni cele bytostí.

Ve své politické činnosti se zabývala především postavením nemanželských dětí, které neměly v habsburské monarchii příliš na růžích ustláno. Pokud se narodily svobodné matce, staly se vyvrhelem společnosti. Matka, uvržena do hanby, přišla o prostředky a práva k tomu, aby svému potomkovi zajistila řádný život. Společnost se k ní otočila zády. Ta společnost, která jakoby vymknuta z kloubů na jedné straně ženám zbraňovala, aby se staly matkami³³³ a na straně druhé jim nedokázala pomoci, pokud zůstaly s dítětem samy. Tyto nešvary se Viková spolu s ostatními ženami rozhodla vymítit a v neúnavném boji pokračovala i po vzniku republiky. Sama o tom píše: „*Pro mne žena a dítě jsou všude a za všech poměrů krásným spojením nejčistšího lidství, vzniklého v bolestech a pokračujícího v lásce a odevzdání. U něho přestávají rozdíly náboženské, rasové i stavovské, neboť žena-matka soustředí v sobě všechna náboženství světa, všechny rasy a všechny stavy, do nichž se člověk během svého vývoje rozptýlil.*“³³⁴ Tento text byl napsaný v roce jejího zvolení, tedy v roce 1912. Ať byla Viková jakákoliv, opravdu upřímně bojovala za lepší budoucnost dětí. Sama dobře věděla, jak je řádná výchova pro dítě důležitá, aby z něho nevyrostl vyvrhel. Také věděla, jak jsou pro ně důležité vzory, a snad proto tolik apelovala na muže a požadovala umravnění jejich způsobu života. Podle ní bylo mateřství: „*to jediné, co ženu očišťuje mravně i sociálně, jako ji povznáší lidsky i kulturně.*“³³⁵

V tomto boji byla neúnavná a statečně v něm pokračovala i po vzniku republiky. Sama si však musela přiznat, že pracovala částečně ze sobeckých důvodů, jak píše: „*Je jen zdání, že bojujeme za ideje nebo za celek. Bojujeme vždycky jen za sebe, za volnost svého citění, své pravdy a svého života.*“³³⁶ Ať už pracovala z jakýchkoliv pohnutek, v boji za lepší postavení žen a dětí ve společnosti opravdu vykonala kus tvrdé práce. I když ne vždy byly její snahy bez výhrad přijímány.

³³³ Viz celibát učitelek.

³³⁴ Božena VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, *Žena a muž*, in: c. d., s. 244.

³³⁵ Tamtéž, s. 244.

³³⁶ Táž, *Žena v mých pracích*, s. 162.

5. 2. Němci a český fašismus

Zásadním tématem, které ji provázelo po celý život, bylo téma NÁROD. Národní až nacionalistické myšlenky byly obsaženy v každém jejím proslovu. V každé její myšlence či stati: „*Razím cestu tam, kde jsou buď neplodné hádky, anebo zatrpklost mlčení. Nikdy jsem nezapírala, že pro mne jest credo národního sebevědomí nejsvětějším právem každého jednotlivce v národní Československé republice.*“³³⁷ Mistrně dokázala propojit národní a emancipační myšlenky. „*Politický význam ženy získá nesmírně, budeme-li si bedlivě všimati těchto otázek a uvědomí-li si ženské organisace, že naše československé menšiny potřebují na prvním místě jejich politické sociální ochrany. Tam, kde diplomacie dělá ústupky³³⁸ anebo, řeknu i přehmaty, tam kde vláda zavírá oči, aby neviděla, a vůdcové rozbíjí své dobré menšinové úmysly a zájmy jednotlivých stran, tam žena, ať patří ke straně kterékoliv, má dosíci volnosti, aby životní vývojové zájmy našich menšin hájila neúprosně a s úplným vědomím své národní i státní povinnosti.*“³³⁹

Nacionalistická či národní složka jejích politických hesel našla živnou půdu především v období 1. republiky. Ač se mohlo zdát, že získáním samostatnosti vše končí, opak byl pravdou. Mladá republika, která vznikla na troskách habsburského mocnářství, byla sužována mnoha neduhy. Velikým problémem se stala především německá otázka. Víková se ve 20. letech přestěhovala za svou dcerou do pohraničí a znala tak z vlastní zkušenosti realitu všedního dne. Stala se členkou Hraničářského komitétu, a všemi možnými i nemožnými prostředky bojovala za zlepšení postavení české menšiny v pohraničí. Proto se rozcházela s oficiální, podle ní příliš smířlivou, politikou Hradu. Vyčítala Masarykovi a především Benešovi, že dávají Němcům příliš volnosti. Že jsou Němci členy parlamentu a dokonce vlády.³⁴⁰ S touto skutečností se nemohla smířit a nikdy se s ní také nesmířila. Kramářovi o svých pocitech píše: „*Pan dr. Beneš tvrdí, že přes projevy nevole, přes odpor i protesty bude smír s Němci uskutečněn, Češi v poněmčených krajích chvějí se, po všech zkušenostech, které od převratu nabyli, že stanou se obětí tohoto smíru. Dnes jsem i se svou rodinou také*

³³⁷ LA PNP, Staré Hrady, fond Božena Víková-Kunětická, Český nacionalismus v nebezpečí a politická situace, rukopisy vlastní.

³³⁸ V tomto případě Víková naráží na osobu Edvarda Beneše, potažmo T. G. Masaryka. Právě těmto dvěma vyčítala, že nebyli schopni vypořádat se s německou menšinou.

³³⁹ Božena VÍKOVÁ-KUNĚTICKÁ, *České menšiny*, Ženský svět XXVI, č. 2, 1922, s. 11.

³⁴⁰ Srovnej: Antonín KLÍMEK, *Boj o Hrad I., II*, Praha 1996, 1998.

„menšinovými‘ jednotkami a není divu, když nespím úzkostí jak Vlasta, Helena, pak malá Naděžda zde jednou budou žít.“³⁴¹

Z popřevratového vývoje v Republice československé byla silně rozčarovaná: *„Bohužel my neděláme však od převratu nic jiného, jen se smiřujeme s Němci v říši, v Rakousku i doma. A nejen to, ale děláme všechno možné, aby se i jiné státy s nimi smiřovaly, a to jen proto, abychom vlastně mohli se s nimi smířiti my. Obávám se, že i všechna ta velká gesta socialistická hlásáme ve státě proto, abychom jejich mezinárodnost mohli upotřebiti jako důvod k smíření, a abychom ze socialistického problému udělali vlastní problém českoněmecké dohody.“³⁴²* I v tomto případě opět naráží na oficiální smířlivou politiku Hradu. Mimochodem i toto bylo jednou z věcí, ve které se shodovala s Karlem Kramářem. Nesmířlivý postoj k Němcům jim byl oběma společný. Na její obranu je však nutné říci, že byla v mnoha věcech až nepříjemně prorocká. Například v případě Němců zcela jasně odhadla budoucí vývoj společného soužití: *„Ať nikdo nemyslí, že otázka našeho pomezí není otázkou celé existenční budoucnosti československého národa a československého státu. Tam a nikde jinde se rozhodne boj za národní ráz celé republiky a za její nedělnost nejen před světem ale i před naším svědomím.“³⁴³* Budoucnost jí dá za pár let v mnohém za pravdu.

Správně také vytušila vzrůstající nacionalismus v Německu a snahu po odčinění porážky z 1. světové války. K tomu všemu se na počátku 20. let objevila hospodářská recese, která zasáhla i Československo a opět se začali ozývat ti Němci, kteří ve svých mnohých proklamacích upozorňovali na nespravedlivé uspořádání poválečné Evropy. Nedokázali se smířit s reparacemi, které jim byly uloženy a svou zem nepovažovali za podněcovatele války, ale za obětího beránka.

Život šel dál a politická situace se začala proměňovat. Vstřícnou politiku vůči Německu zahájila především Anglie, která již na podzim roku 1922 přišla s návrhem, aby bylo Německo přijato do Společnosti národů. Tato situace se samozřejmě nelíbila Francii, která měla s Německem dlouhodobě nevyřízené účty ohledně sporných území a tak počátkem ledna 1923 začala spolu s Belgií okupovat Porúří. Právě Francie měla totiž strach z rozpínajícího se německého imperialismu a rovněž byl její zájem čistě ziskový. Potřebovala

³⁴¹ Archiv Národního muzea, fond Karel Kramář, dopis B. Vikové-Kunětické K. Kramářovi z 15. 1. 1922.

³⁴² Božena VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, *Pro nacionalismus a slovanství*, Ženský svět XXVIII, 1924, s. 290.

³⁴³ LA PNP, Staré Hradý, fond Božena Viková-Kunětická, Český nacionalismus v nebezpečí a politická situace, rukopisy vlastní.

totiž vyřešit svou poválečnou finanční krizi. V lednu 1924 pak zahraniční politika Československa v čele s Edvardem Benešem uzavřela s Francií smlouvu o přátelství. Tento text však bohužel ani jednu ze stran přímo nezavazoval k vojenské pomoci napadenému partnerovi.³⁴⁴ Mezinárodní postavení Československa se pak ještě na sklonku 20. let značně zkomplikovalo, protože Francie ztrácela v Evropě svůj význačný vliv. „*Hospodářská spolupráce zemí Malé dohody významněji nepokročila, Velká Británie soustřeďovala hlavní zájem na své impérium a s podporou amerického kapitálu se obnovovala hospodářská síla Německa. Rostoucí politický vliv Německa a s tím spojený konkurenční tlak na Československo vyvolával obtíže, které se později vystupňovaly za hospodářské krize.*“³⁴⁵

V tomto mezinárodním politickém napětí, které vyvrcholilo hospodářskou krizí na počátku 30. let a končilo epilogem 2. světové války, se jednotlivé státy začaly nacionalizovat. Tak jako se nacionalizovalo Československo, nacionalizovaly se i menšiny v něm, především Němci. Ti měli představu tzv. všenečmeckého hnutí, které požadovalo: „*spojení všech Němců v jednotném, silném Německu, vedené junkerským Pruskem. Měl těsné styky s vlnou volající po Anšlusu, která se v roce 1921 začala rozlévat v Rakousku. Zároveň však toto nacionalistické hnutí bylo spojeno s mezinárodní monarchistickou reakcí, která ze svého nitra v Mnichově usilovala o zvrát versailleského systému cestou nastolení monarchistické reakce.*“³⁴⁶ Nemůžeme se tedy divit, že tato reakce vyvolala protireakci v podobě odvety ze strany československých fašistických skupin, kdy se hlavním heslem protiofenzivy stalo heslo, „*že je třeba uchystat odvetu za německé štvání.*“³⁴⁷ Němci v Národním shromáždění neustále poukazovali na dvojí metr, který je dennodenně uplatňován v praktickém soužití Čechů a Němců. Jejich kritika se týkala téměř všech složek života, včetně svobody jazyka či vzdělání. Na to poukazuje především poslanec Wunsch, člen komunistické strany, když říká, že „*splňují se česká přání stran vysoké obchodní školy. Německá přání stran obchodní školy mají být upravena teprve novým návrhem zákona, jehož žádá resoluce. Proč se nemá našim německým studentům stejně umožnit, aby se ve svém mateřském jazyku mohli věnovati svým studiím? Nepotřebuje snad německý průmysl, německý obchod, pojišťovnictví, německé zemědělství a lesnictví rovněž nejlépe vzdělaných inteligentů, kteří by pak těmto skupinám*

³⁴⁴ Tato situace se v praxi ukázala těsně před vypuknutím 2. světové války, kdy zůstalo Československo zcela osamoceno v boji proti Hitlerovskému Německu. Srovnej: Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny*, s. 118.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 118.

³⁴⁶ Věra OLIVOVÁ, *Politika československé buržoazie v letech 1921-1923*, Rozpravy československé Akademie věd 71, sešit 5, Praha 1961, s. 33-34.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 40.

německého národního hospodářství mohli dáti k dispozici své nejlepší síly? Nepotřebuje konečně tento stát se svými 3 ½ milionu Němců rovněž spolupráce německé, na německých obchodních, zvěrolékařských, lesnických a báňských vysokých školách vzdělané inteligence, aby s její spoluprací obstál ve stále vzrůstajícím boji o udržení a další ozdravení našeho národního hospodářství? Nemáme-li my Němci i právo žádati, aby i Němci způsobili k tomu svým vzděláním na vysokých německých školách byli přibírání ke konsulární a zahraniční službě? Při tom se naprosto neuzavíráme úvaze, že nelze usilovati o samostatné vysoké školy proto, že vyžadují vysokých nákladů. Ale přičlenění, jak je provádí tento zákon u české vysoké obchodní školy k české technice v Praze, dá se na německé straně provést dosažitelnými prostředky.³⁴⁸ Ač se to může z dnešního hlediska zdát zvláštní, nemůžeme se divit, pokud na situaci pohlédneme v diskursu doby, že se tolik lidí nechalo zlákat fašistickým hnutím.

Viková vycítila, že Němci se nebudou chtít smířit s poráženeckou myšlenkou a že v budoucnu musí dojít nutně ke střtu. „V Německu může být jakýkoliv prapor a jakékoliv heslo, vždycky bude sloužiti jen Německu. Jest to privilej jeho charakteru, který dovedl velmi dobře spracovati všechny mezinárodní produkty socialistických cílů v německou myšlenku nacionální odvety a všechnu schopnost kapitalistické moci a válečné pohotovosti vpravit do socialistických problémů své nacionální politiky. Jsou to výborné hokus pokusy, které mají velmi dobrý účinek a velmi dobrý cíl.“³⁴⁹ Její vztah k Němcům byl v mnohém komplikovaný, ale podle mého názoru právě Viková přesně ilustruje složitost doby, ve které žila. Těch, kteří to vnímali podobně, byla celá řada. Nebýt jich, nevzniklo by ve 20. letech hnutí nazývajícím se český fašismus, s kterým i sama Viková v mnohém sympatizovala. Abychom pochopili celkovou situaci a myšlenkové pochody lidí, kteří se upsali této ideologii, přibližme si, co český fašismus³⁵⁰ je a z jakého podhoubí vzešel.

Fašistické hnutí bylo morem, šířícím se napříč Evropou a nevyhnulo se dokonce ani Československu, které se svými demokratickými zásadami patřilo k nejstabilnějším a nejlepším demokraciím v Evropě. Podle Gregoroviče jsou stopy myšlenkového programu fašismu patrné již na konci 19. století. Jeho základními principy jsou: „nepřátelství vůči

³⁴⁸ Archiv PS PČR, NS RČS 1925-1929, 194. schůze, 25. dubna 1929.

Dostupný na <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/194schuz/s194008.htm>, citace dle stavu ze dne 26. 6. 2009.

³⁴⁹ Božena VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, *Vyznání*, s. 290.

³⁵⁰ Srovnej: Miroslav GREGOROVÍČ, *Kapitoly o českém fašismu. Fašismus jako měřítko politické dezorientace*, Praha 1995, Tomáš PASÁK, *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*, Praha 1999, Ivo PEJČOCH, *Fašismus v českých zemích. Fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922-1945*, Praha 2011.

pozitivismu a liberalismu minulého století³⁵¹ a revolta některých skupin intelektuálů proti konformitě, masovosti a fenoménům odcizení v rozvíjející se industriální společnosti. Vzniká nový iracionalismus, který se ve své vulgarizované podobě stává všude – i u nás – významnou složkou pozdějšího fašistického myšlení.³⁵² Sám Masaryk řekl: „že fašismus je měřítkem politické dezorientace buržoasie a má jenom proto význam, že se vyvinul pod egidou frakce národně demokratické strany.“³⁵³ Podle Gregoroviče vděčí fašismus „za svou kariéru barbarizaci, která již (je jedno, pod jakými hesly či vlajkami) proběhla – například v důsledku války – a která mu poskytla tvárnou půdu pro jeho ničivou činnost. Pojmy, jako jsou zájem státu, národa a také společenské třídy, jež jsou ušlechtilé a plodné pro politiku, žijícího v evropské tradici, se mění u barbara ve strašnou zbraň.“³⁵⁴

Fašismus je hnutí, pro které je nejdůležitější národ, jedná se o jakési jeho kultovní uctívání. Tyto požadavky by měly být zosobněny ve vůdci národa, který skrze svou osobu vykonává veřejnou vůli lidu. „Vůdce je tak dokonalým reprezentantem lidu, že z titulu své zkušenosti, svého prožitku je přímo samotným vyjádřením jeho cítění. Je charakterizován ideálními vlastnostmi, ke kterým každý směřuje, ale kterých nikdy nedosáhne. Poslání vůdce je ztotožněno s obecným dobrem a tím je také legitimováno jeho postavení.“³⁵⁵ Postavení vůdce a celého principu dané ideologie je samozřejmě opředeno mýtem. Jeho funkcí je zakrytí pravého stavu věcí a „spoutání do militantní pospolitosti prostřednictvím tzv. světového názoru.“³⁵⁶

Tato ideologie samozřejmě upírá práva menšinám, které se v tom daném národě nachází, ale nejenom menšiny, i lidé s rozdílnými politickými názory byly v ohrožení. Je patrné, že čeští fašisté vycházeli z italského fašismu, kdy se jeho představitelem stala osoba Benita Mussoliniho. Mimo jiné bylo jeho tezí, že „v každé společnosti je třeba části občanů, kteří musí být nenáviděni.“³⁵⁷ Tudíž se jedná o nadřazení jedné rasy, či jednoho národa nad druhý, v případě Československa tuto „rolí“ plnili Němci. Fašismus nese prvky nacionalismu

³⁵¹ 19. Století.

³⁵² Miroslav GREGOROVÍČ, *Kapitoly o českém fašismu. Fašismus jako měřítko politické dezorientace*, Praha 1995, s. 45.

³⁵³ Antonín KLIMEK, *Boj o Hrad 2. Kdo po Masarykovi? (1926-1935). Vnitropolitický vývoj Československa 1926-1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, Praha 1998, s. 95.

³⁵⁴ Miroslav GREGOROVÍČ, *Kapitoly o českém fašismu*, s. 15.

³⁵⁵ Pavel KOTLÁN, *Fašismus a jeho česká podoba*, Přerov 2001, s. 27.

³⁵⁶ Tamtéž, s. 29.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 26.

a šovinismu. Prvky rasismu a antisemitismu, tak typické pro nacismus vzniklý v Německu, se v jeho ideologických principech zprvu nevyskytovaly.³⁵⁸ A už vůbec nemůže být český fašismus ztotožňován s německým nacismem.

Fašismus se zrodil na počátku 20. let v Itálii a nechvalně známým otcem této zruďné myšlenky se stal výše zmiňovaný Benito Mussolini (1883-1945). Ten ve svých pokřivených myšlenkách přijal Machiavelliho tezi, že: „*Lidi musíme buď zahrnout laskavostí, nebo zničit, neboť za drobná přikori se mstí, ale za velká nemohou. Musí tedy přikori člověku učiněné být tak velké, abychom se nepotřebovali bát pomsty...*“³⁵⁹ Tento výrok se stal alfou a omegou fašistické ideologie. Hlavním principem, na kterém je toto zruďné hnutí postaveno, je především hledání nepřitele. Musí se jednat o někoho či o něco, proti čemu se dá bojovat. Po nalezení nepřátelské jednotky, ať už se jedná o osobu či ideologii, začíná boj, který pak vede až k úplnému zničení nepřátelských složek ve státě a tak zvanému očištění národa. Z těchto zásad čerpal i český fašismus. K tomu všemu byla ještě součástí této ideologie nenávisť k německým menšinám v Československu a Němcům obecně.

Toto hnutí se rovněž profilovalo v opozici vůči levicovým stranám, především komunistické straně. Částečně se k těmto myšlenkám přiklonila i národní demokracie, která odešla v roce 1919 do opozice a pustila se do agresivní politiky, která kritizovala především oficiální politiku Československa, zosobněnou T. G. Masarykem a Edvardem Benešem. Odchodem do opozice si uvolnila ruce a proti oficiální politice tak mohla vystupovat zcela otevřeně, jak píše Zdeněk Sládek ve svém článku *Československá národní demokracie: „Odchod národní demokracie z koalice ji osvobodil od závazků, které z toho vyplývaly. Tím se zároveň otevřela cesta ke vzniku Národního sjednocení. Zformování této nové politické strany bylo zapříčiněno mezinárodní i vnitropolitickou situací.*“³⁶⁰ Viková na počátku 20. let nebyla již v politice tolik aktivní, ale přesto politickou situaci pečlivě sledovala a kvitovala ji

³⁵⁸ Chtěla bych zde upozornit, že fašismus i nacismus přes mnohé společné rysy, vycházely z různých kulturních prostředí, a tudíž měly i řadu rozdílných charakteristik. Především byl nacismus triviálnější než fašismus, ideologickou základnou nacismu byl rasismus. Dále bych ráda k charakteristice využila slova Tomáše Pasáka, který ve své knize o českém fašismu napsal: „*Nacismus se vyznačoval výrazným propojením fašistické ideologie s negativními kořeny německé výbojné minulosti, ať již to byly pangermanismus, prušáctví, militarismus, junkerství, bismarkismus, rasismus a antisemitismus, územní rozpínavost, národnostní a národní nesnášenlivost a šovinismus, teritoriální výbojnost a touha po odplatě za prohranou 1. světovou válku, za ztrátu kolonií, nebo vyhlášovatelské záměry vůči komunismu, socialismu, dále pak demokratismu a liberalismu.*“ Srovnej: Tomáš PASÁK, *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*, Praha 1999, s. 30.

³⁵⁹ Srovnej: Tomáš PASÁK, *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*, Praha 1999, s. 16.

³⁶⁰ Zdeněk SLÁDEK, *Československá národní demokracie*, in: Jiří MALÍŘ-Pavel MAREK, *Politické strany*, s. 608.

především v korespondenci s Kramářem. Zcela se ztotožnila s politikou své strany a přiklonila se i k českému fašismu, i když fašistkou bych ji nikdy nenazvala.

V mnohých českých politických kruzích panoval obecný názor, že vznikem Československa se situace nijak nevyřešila, naopak že dochází k jejímu zhoršování. Přesto přese všechno bylo však pro mnohé politiky pojetí národa velmi důležité. Dokazují to i slova samotné Vikové: „*Jen myšlenka národní stvořila náš odboj za hranicemi. Jen myšlenka národní může náš stát udržet.*“³⁶¹ Poměry, které zavládly po vzniku republiky, byly podle ní v mnohém neutěšené. Sama o tom pronesla: „*věřte, že nejsem jedovatá – jsem jen velmi nešťastná poměry, které se u nás od převratu vyvinuly a stále hůř se vyvíjí. Že jsem zvláštním citem se přiklonila k naší Mladé generaci je jen proto, že zde je aspoň naděje na nějaký radikální postup pro nejbližší dobu. Neboť věřte, chvílemi se zdá, že není většího cíle jen dobrý program v biografu, nový tanec již dvacátý pro saisonu...*“³⁶² V pohledu na vývoj v republice byla velmi skeptická a nutno přiznat i zklamaná. Nebyl to ojedinělý názor. Musíme si uvědomit, že Češi dlouhá léta bojovali za samostatnost a svobodu, i ženské hnutí se profilovalo skrze národní myšlenku. Není náhodou, že právě žena matka bývá jakýmsi symbolem národního hnutí a nacionalistických myšlenek, vždyť přivádí na svět novou generaci.

První světová válka se stala jakýmsi odrazovým můstkem všech těchto snah. Teď šlo o to neztratit cestu a budovat stát na principech demokratických myšlenek. Je to úkol nelehký, ale nesmí se vzdát.

Bohužel síla nacionalistických myšlenek z obou břehů politického spektra i nadále sílila. V roce 1926 zazněl ve fašistickém časopise *Národní myšlenka* tento názor: „*Pro nás platí, že jsme si tento stát založili, aby naplňoval národní myšlenku československou, že Němci mohou plnit to, co pokládají za svoje poslání ve vlastních státech a u nás jejich minorita žádné vlastní kultury nevytvořila a že tedy v tomto státě musí vládnout vždycky a jedině československý národ.*“³⁶³ Tímto hnutím se nechala strhnout řada vynikajících politiků. Mezi nejhorlivější patřil Ladislav Rašín³⁶⁴, syn Aloise Rašina, prvního ministra

³⁶¹ Jan VOBORNÍK, c. d., s. 38.

³⁶² Tamtéž.

³⁶³ Vlastimil KLÍMA, *Rozmach nacionalismu*, *Národní myšlenka* III, 1925-1926, s. 242.

³⁶⁴ Ladislav Rašín se však v žádném případě nedá považovat za nějakého dogmatického zuřivého fašistu. Tyto myšlenky mu sice byly blízké, ale to se dá říci o mnohých z jeho generace. Rašín měl vysoce vyvinutý smysl pro

v Československu.³⁶⁵ V polovině 20. let na adresu Němců napsal: „*Na půdě našeho státu stanuli Němci z milosti a neprozíravosti českých králů a z nenávisti habsburských císařů. Za celá staletí svého pobytu zde zůstali vlastní vinou pouhými kolonisty, nikdy nenaučili se česky – státně mysliti, nikdy nepřijali ani geografický pojem české státnosti, nikdy nepřilnuli k zemi, v které žijí, vždy však byli exponenty cizí vůle, vždy stáli v odboji proti tomu, co bylo českému národu drahé.*“³⁶⁶ Strhnout se nechala i Viková, jak ve své knize pěkně píše Antonín Klimek: „*výkřik národní demokratky paní Vikové-Kunětické, pyšníci se tím, že byla první ženou – poslankyní mezi Čechy: ‚Když voláme Žižka, voláme fašista!‘*“³⁶⁷ Až do takovýchto krajností mohlo zajít zaujetí pro národní myšlenku.

Vraťme se krátce k osobě Ladislava Rašína. Ten byl významnou postavou prvorepublikové politiky. Svým zaujetím a smyslem pro národní myšlenky se velmi přibližoval radikální pravici. V roce 1922, tedy pouhé čtyři roky po ukončení 1. světové války, vznikl klub Červenobílých a do jeho čela se postavil právě Ladislav Rašín. Členy byli především studenti a pracovníci Karlovy univerzity. Jednalo se o lidi vzdělané se širokým politickým i kulturním obzorem, kteří však „*propagovali šovinistický československý nacionalismus, přičemž jejich požadavky vycházely z podstaty politické a sociální demagogie. Snažili se využít nespokojenosti obyvatelstva s koaliční politikou vládních stran.*“³⁶⁸ Jejich hlavním programem se stala tzv. „*idea zdravého rozumu*“ a heslem se stalo motto: „*Proti ideji – idea, proti pěsti – pěst!*“ Velmi výstižné heslo, především do budoucna, kdy se vzájemné střety neomezí na pouhé slovní přestřelky, ale bude se jednat o inzultace nejvyššího řádu. Přední nositelkou těchto národních idejí se stala národní demokracie a Červenobílí byla skupina lidí, která „*byla v podstatě volnou odnoží Československé národní demokracie, konzervativní nacionalistické strany, vedené Karlem Kramářem.*“³⁶⁹ Ve své aktivitě dokonce vydávali i vlastní časopis, který se jmenoval Výzva Červenobílých. V čele stál Josef Kučera. Který byl tajemníkem národních demokratů, dále dr. Jiří Branžovský a ing. Zdeněk Zástěra.

právo a demokracii a za tyto myšlenky bojoval i za 2. světové války. Bohužel však podlehl a v roce 1945 zemřel ve vězení ve Frankfurtu nad Mohanem krátce před příchodem americké armády.

³⁶⁵ Na ministra financí Aloise Rašína byl v roce 1923 spáchán atentát, kterému po několika dnech podlehl.

Atentáty na ministry či politiky vůbec nebyly za 1. republiky ničím výjimečným. Dokonce i Kramář byl vystaven těmto atakům, ale naštěstí pro něho vždy vyvázl ve zdraví. Rašínova smrt se paradoxně stala jedním z impulzů k rozmachu fašistických hnutí.

Srovnej: Anronín KLIMEK, *Boj o Hrad 1*, s. 276.

³⁶⁶ Ladislav RAŠÍN, *Uznání Sovětů de jure*, Národní myšlenka III, 1925-1926, s. 297.

³⁶⁷ Antonín KLIMEK, *Boj o Hrad 2*, s. 66.

³⁶⁸ Tomáš PASÁK, *Český fašismus.*, s. 62.

³⁶⁹ Miroslav GREGOROVÍČ, *Kapitoly o českém fašismu*, s. 19.

Stejného roku, konkrétně 18. listopadu 1922, vznikla další fašistická frakce, která nesla název Národní hnutí. Ideově vycházeli také z politického zdroje národní demokracie, ale měli větší vliv než Červenobílí. Hlavním představitelem tohoto hnutí se stal Viktor Dyk. Národní hnutí bylo volným sdružením a jejich hlavním programem bylo: „*sjednocení Slovanstva pod vedením Ruska, samozřejmě zbaveného bolševiků.*“³⁷⁰ Naproti tomu odmítali pod vlivem Karla Kramáře územní požadavky Polska v oblasti Těšínska a Oravy a požadovali připojení Horní a Dolní Lužice, Kladska, části Pruska a předtereziánského Slezska k Československu.

Poslední výraznější fašistickou skupinkou pak byli českoslovenští fašisté, kteří ale nikdy nezískali takový vliv jako Červenobílí a Národní hnutí. Po vzoru zahraničních fašistických skupin začali nosit znaky, které by je odlišovali od řadového obyvatelstva. Jejich znakem se stal kolmý zlatý meč s písmenem N jako národ a to celé bylo v kruhovém lipovém věnci na podkladě československých státních barev.

Cílem a programem všech těchto fašistických organizací bylo udržení a zachování národního Československého státu a idea věrná italskému fašismu, tedy příklad lásky, sebezapření a síly myšlenky.³⁷¹ Neoficiální hymnou se jim stalo „Hej Slované“. Tuto píseň vyzdvihovala i Viková a i na ní demonstrovala jakýsi úpadek národní myšlenky československé, když ve své přednášce nazvané *Kapitola doby* z roku 1922 říká: „*Kam se poděla a jakým hokus pokusem zmizela naše revoluční hymna Hej Slované? Kdyby nebylo dr. Kramáře, který si ji dá občas zahrát, jak říká z lásky k sobě, zapomněli bychom za 3 ½ roku, že Hej Slované znamenalo odboj proti Německu, že znamenalo naši rasovou revoluci a vítězství slovanské myšlenky!*“³⁷²

23. března 1926 došlo k oficiálnímu sloučení všech tří dosud existujících fašistických skupin a pod vedením Radoly Gajdy³⁷³ vznikla Národní obec fašistická (NOF), „*jejímž programem bylo nastolení fašistické ideologie v Československu.*“³⁷⁴ Dále Národní obec fašistická požadovala: „*ustavení fašistického státu, vytvoření nové vlády, převzetí armády*

³⁷⁰ Jaromír PAVLÍČEK, *Český fašismus*, in: Jiří MALÍŘ – Pavel MAREK, *Politické strany*, s. 629.

³⁷¹ Srovnej: Věra OLIVOVÁ, *Politika československé buržoasie*, s. 66.

³⁷² Libuše Heczková – Kateřina Svatoňová (eds.), *c.d.*, s. 303.

³⁷³ Radola Gajda (vl. jm. Rudolf Geidl), za 1. světové války působil jako legionář v Rusku a získal řadu vyznamenání. V roce 1926 byl pověřen zastupováním funkce náčelníka Hlavního štábu československé branné moci v Praze. V červenci stejného roku byl však obviněn ze špionáže pro Sovětský svaz. Byla mu nejprve dána dovolená, ale nakonec byl degradován na vojína a do armády se v předmnichovském období již nevrátil.

³⁷⁴ Tomáš PASÁK, *Český fašismus*, s. 68.

fašisty, zřízení pořádkových sborů a fašistických gard a také nová orientace zahraniční politiky.³⁷⁵ Základnu této politické frakce tvořily především frustrované a nespokojené vrstvy obyvatelstva, kterým nevyhovovala oficiální politika Československa. Obecně se tak dá konstatovat, že veškeré nepokoje v republice vyvolávaly neuspokojené představy jednotlivců o životě v republice, ať se jednalo o levici nebo pravici. Vedle Národní obce fašistické začala v pozdějších letech fungovat i tzv. „Omladina“, tedy vlastní úderné oddíly. Největšího rozmachu dosáhly fašistické frakce v letech 1926 – 1927.³⁷⁶ Konkrétně podle Pasáka „*rokem 1927 vstoupila NOF do nového období své činnosti. Čeští fašisté se konstituovali jako samostatná organizovaná síla a zahájili boj o moc.*“³⁷⁷ Důkazem, jak moc byla Viková těmito fašistickými frakcemi ovlivněna a jak moc jí imponovala postava Radoly Gajdy, je její přímluva u Karla Kramáře za jeho osobu, když byl v červenci 1926 degradován a následně vyhozen z armády. Napsala mu dlouhý dopis, v němž ho žádá o pomoc: „*píši jen proto, že potřebuji si s Vámi pohovořit o věci, která není dosud v Československu vyřízena. Jde o generála Gajdu. (Neodkládejte, prosím Vás, můj list). Otázka generála Gajdy je dosud velmi palčivá a myslím, že celý národ (snad vyjma Hradní kliky) je touto otázkou již dlouho zneklidněna. Zdá se, že začínáme cítit kaz na svém osvobození, poněvadž nebylo a není u nás dosti síly, abychom dovedli rozlišit svobodu od kupčení.*“³⁷⁸ Snaží se Kramářovi vysvětlit jeho nelehkou situaci národního hrdiny a později psance: „*Jenerál Gajda byl sice hrdinou ve službách své vlasti, ale dnes je jisto, že je v ní psancem, jehož ortel je tak určitý, že není v něm smilování.*“ A dále pokračuje: „*Chci, aby otázka jenerála Gajdy přišla do stadia veřejné diskuse a veřejné zodpovědnosti bez ohledu na Hrad, který má svého Beneše také heroa! Jeho miliony povídají víc než utrpení vítězného jenerála Gajdy bez milionu.*“³⁷⁹ A končí zcela nesmlouvavě: „*Nemáme člověka tak čistého jako jste Vy. Učiníme z Gajdovy aféry velkou otázku národní cti! Hledejme cestu k jeho rehabilitaci.*“³⁸⁰ Vzhledem k tomu, že tato slova psala tři roky před svou smrtí, je patrné, že i na konci svého života byla plna elánu a vrozené energie. Jaká byla odezva Karla Kramáře, bohužel není z korespondence jasná, ale domnívám

³⁷⁵ Jaromír PAVLÍČEK, *Český fašismus*, in: Jiří MALÍŘ - Pavel MAREK, *Politické strany*, s. 648.

³⁷⁶ V souvislosti s fašistickým hnutím bych ráda upozornila na skutečnost, že v dobách největší krize demokracie v Československu, tedy na konci 20. let, se z fašistických útoků obviňovaly téměř všechny politické frakce. Jiný politický program, jiný názor, vše, co nevyhovovalo jiné straně, bylo fašistické. V tomto ohledu jsou zajímavé především střety levice a pravice.

³⁷⁷ Tomáš PASÁK, *Český fašismus*, s. 82.

³⁷⁸ Archiv Národního muzea, fond Karel Kramář, dopis B. Vikové-Kunětické K. Kramářovi ze 7. října 1931.

³⁷⁹ Tamtéž.

³⁸⁰ Tamtéž.

se, že by se nerad zapletl do tak složité situací, jakou bylo komplikované postavení Radoly Gajdy v 1. republice.

Polovina dvacátých let znamenala žeh pro vznik nejrůznějších fašistických frakcí. Je to doba, kdy se v rámci Národní obce fašistické vytvořilo silné mládežnické hnutí nesoucí název Fašistické studentské sdružení. Ustavující schůze se konala 17. března 1926 v Akademickém domě v Praze. Členy se stali především středoškolští studenti. V čele stál Jan Vrzalík, posluchač Filosofické fakulty Karlovy univerzity. O dva roky později, 20. března 1928, byl založen Národní svaz mládeže a studentstva. Právě ti se rozhodli vydávat časopis Vlajka. O hnutí nesoucí stejný název se zmíním později. Nacionalismus označovali za národovectví. Zakládajícími členy se stal opět Vrzalík, dále Maixner, Polodna, Falada a další. Šéfredaktorem a majitelem časopisu byl Miloš Maixner.

Tyto protistátní aktivity byly samozřejmě oficiální československou politikou odmítány, ale našli se i tací, kteří vítali závan nového vzduchu do ztuhlého politického života v republice a mezi nimi byla i Viková, která volala: „*Kdo může být soudcem naší národní mládeže? Kdyby vstali naši buditelé z doby habsburské, kdy Praha byla německá, kdy u soudu nedomluvil se Čech českou řečí, kdy náhrobní kámen byl již vytesán, aby nadobro zavalil českou slavnou minulost – podivili se, jak málo odvahy máme ve svém vlastním státě, když jde o právo naší národní cti a o právo krví tisíců vykoupené naší svobody!*“³⁸¹ Tyto její postoje se nám prizmatem dnešní doby mohou zdát velmi radikální, ale Viková byla žena, která měla vroucí srdce a milovala svůj národ. Chtěla za něho bojovat. Bohužel prostředky, které k tomu použila, nebyly adekvátní demokracii, spíše demoralizovaly, než podporovaly.

Český fašismus bylo hnutí, které reagovalo na ostré útoky ze strany německých politiků, kteří od počátku vzniku republiky ostře vystupovali proti politickým i správním aktivitám země. Neustále byla veřejnost upozorňována na třistaleté jho, pod kterým Češi a Slováci žili a válku, kterou vyvolalo nespokojené Germánstvo. Na to upozorňovala i Viková: „*Musíme vědět, co zničila, abychom věděli, co máme zase stavět. A jsme-li tak šťastní, že jsme válkou získali svobodu myšlení i skutku, svobodu práva i moci – pak jsme získali tím nový život, který znamená nový život radostné práce a radostného poznání. Stačí, když vše to, co jsme v prsou nosili přes 300 let jako nesmiřitelný protest proti nadvládě a otrokárství, vtělíme v sílu mohutné vůle k činu a budeme stavět – stavět – stavět aniž jediná cihla spadne z krovu*

³⁸¹ LA PNP, Staré Hrady, fond Božena Viková-Kunětická, rukopisy vlastní.

naší republiky, a aniž jediný drahocenný a rovnocenný život vydáme všanc heslům mezinárodní propagandy.“³⁸² Němci stáli od počátku vůči československé politice v opozici. „Dne 13. dubna 1926“ jak píše Antonín Klimek „na schůzi českých fašistů na Slovanském ostrově znělo za účasti tisíců, ba podle mnohých desetitisíců volání: ‚Matička Praha je fašistická a taková zůstane...Bije hodina dvanáctá. Věrní Čechoslováci, nutno vstupovat pod prapor Národní obce fašistické.‘ Protože hlavním národním nepřitelem českých fašistů byli Němci, následoval rádo by pogrom na Německý (dnes Slovanský) dům v Praze.“³⁸³ Toto chování k uklidnění situace samozřejmě nijak nepřispělo a bylo pouze vodou na německý mlýn.

Nepokoje nevyvolávaly pouze pravicové české politické skupiny, ale i levice, především německé socialistické a komunistická strana byly velice agresivní a tak docházelo na půdě Národního shromáždění k stále častějším a agresivnějším výpadům. Fašistická obec měla dokonce boj proti socialismu v politickém programu, jak dokazují slova Vlastimila Klímy, který v polovině 20. let napsal: „Volali jsme od počátku: neustupovat socialistům a stavět propagandu vlastní proti propagandě jejich; koncentrovat nacionální hnutí v národě a dáti mu jednotný správný a pevný směr.“³⁸⁴ A Klíma pokračuje ve stejném duchu dál: „Na jedné straně rychle se vzrůstající hnutí fašistické ukázalo, kam se sklání vůle nacionálně naladěných a přesvědčených vrstev národa, na druhé straně právě utvořený socialistický blok znovu dokázal, že ve chvíli, kdy půjde o základní požadavky nesocialistických vrstev – ať už jde o zemědělská cla, státní zaměstnance nebo daně – uspokojení a nasycení socialisté se semknou a nedají nic na krásné oči, ani na pokrokové básně, nýbrž budou prodávat každou píď půdy, o níž ustoupí.“³⁸⁵ Ale ani levice si nenechala vše líbit a rovněž pravici napadala a obviňovala z nejrůznějších fašistických úchylek, jak tvrdí Petr Sýkora: „socialistické strany označovaly za fašisty nejen Gajdovy stoupence, ale i příslušníky národní demokracie či Národní ligy, ač se obě strany veřejně hlásily k demokracii (spíše než o fašismus se u nich dá hovořit o antiněmectví), a komunisti označovali za fašisty i sociální demokraty (hovořili o nich jako o sociálfašistech) a psí hlavu fašisty nasazovali i prezidentu Masarykovi.“³⁸⁶ To dokazují i slova německého komunisty, poslance Sterna, který se ve svém proslovu z března

³⁸² Tamtéž.

³⁸³ Antonín KLIMEK, *Boj o Hrad 2*, s. 64-65.

³⁸⁴ Vlastimil KLÍMA, *Rozmach nacionalismu*, s. 240.

³⁸⁵ Tamtéž, s. 241.

³⁸⁶ Petr SÝKORA, *Básník proti Hradu*, s. 166.

1930 rozhodl ve své interpelaci a útoku na sociální demokraty apelovat na ženskou část osazenstva: „*Sociálfašista odnímá nejchudším proletářským ženám, matkám dětí střechu nad hlavou a dává je bítí a zavíratí.*“³⁸⁷ Nesmiřitelný postoj k socialistickým stranám dokazují i slova německého poslance Wünsche, který ve svém proslovu vyzdvihuje významnou roli 1. máje, tedy Svátku práce: „*V této době zvýšeného fašistického kursu, v této době vzrůstajícího vykořisťování proletářských mas, v této době zavádění fašismu do všech veřejných zřízení, úřadů, školství, militarismu atd., v této době vzrůstajícího válečného zbrojení, v této době zvýšené racionalisace, v této době, kdy se ukazuje nejužší spojení občanských tříd s bandou soc. demokratických vůdců, v této době slaví nyní proletářské masy tohoto státu 1. máj. Tento 1. máj nemůže býti protestem jen proti jednotlivým zjevům vládního systému v tomto státě, nýbrž může býti jen ohromným, jednotným protestem proletářských mas proti celému tomuto systému. 1. máj v tomto státě musí podati důkaz, že dělnické masy jsou dostatečně politicky zralé, aby poznaly, že úsilí buržoasie právě v této chvíli směřuje k tomu, aby jednak proletářské masy politicky, hospodářsky a kulturně stále více potlačovala, srazila je na nižší stupeň a na druhé straně zničila politické středisko síly, totiž komunistickou stranu, v níž jsou organisovány obranné síly, protiofenziva proletářských mas.*“ A se stále větším zápallem na obranu komunistické strany pokračuje dál: „*Prohlašujeme: občanským třídám, občanským stranám a socialistickým stranám se nepodaří komunistickou stranu rozbítí. Proletářské masy vědí, že v nynější politické situaci komunistická strana jest jediná čestná proletářská strana a podle toho budou jednati. 1. května půjdou za prapory československé komunistické strany, za prapory komunistické internacionály.* (Potlesk poslanců strany komunistické.)“³⁸⁸

Je zajímavé, že na vzrůstající se fašistická hnutí upozorňovali především němečtí poslanci, bylo tomu tak pravděpodobně proto, že jako první vycítili, že tato nová ideologie je namířena především proti nim. Jedním z nejaktivnějších byl v tomto ohledu především člen komunistické strany, poslanec Stern, označující fašistické hnutí za bílý teror. Byl zarytým „levičákem“, jehož vzorem bylo bolševické Rusku a Velká říjnová socialistická revoluce, která k němu vedla, což ostatně dokazují i jeho vlastní slova: „*Dnešního dne slaví pracující a*

³⁸⁷ Archiv PS PČR, NS RČS 1929-1935, 34. schůze, 25. března 1930. Dostupný na <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/034schuzu/s034003.htm>, citace dle stavu ze dne 11. 8. 2009.

³⁸⁸ Archiv PS PČR, NS RČS 1925-1929, 194. schůze, 25. dubna 1929. Dostupný na <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/194schuz/s194008.htm>, citace dle stavu ze dne 26. 6. 2009.

*utlačování celého světa 11. výročí vítězství ruské revoluce a trvání Sovětského svazu. V žádné zemi, ani v zemích, kde zuří nejkrvavější, otevřený fašismus proti pracujícím, nedají si dělníci vzít, aby tento svátek neoslavili. I v koloniích, u utlačovaných národů, kde miliony jsou několika sty drženy v porobě, kde jako v Číně mnoho tisíců a desetitisíců dělníků jest strašlivým bílým terorem pobíjeno, i tam se slaví tento den, 11. výročí den nejmohutnější dějinné události, největšího významu v dějinách světa, den, kdy se po jedenácté vrací výročí, kdy poprvé na světě byl zřízen dělnický a selský stát, kdy dělníci a sedláci vzali moc do rukou a ukázali, že mohou vládnouti nejen bez kapitalistů a bez statkářů, nýbrž že pouze sami mohou ukázati utlačovaným a pracujícím cestu ke svobodě.*³⁸⁹ Tyto myšlenky a názory procházely napříč celým spektrem levicového politického hnutí, a snad proto se český fašismus proti němu tolik diferencoval. Zjednodušeně se dá říci, že celé období 1. republiky bylo prodchnuto boji a interpelacemi levicových a pravicových stran, které nikdy nemohly dojít ke vzájemné shodě. Na druhou stranu je však zajímavé pozorovat, že v boji proti fašistickému hnutí se čeští i němečtí poslanci dokázali semknout a bojovat jako jeden muž.

Abychom dokázali pochopit mentalitu jednotlivých levicově smýšlejících politiků v rámci celého dvacetiletí samostatného Československa, protože je to důležité k interpretaci vzájemných střetů s „fašisty“, podívejme se na jejich názory a politická vystoupení podrobněji.

V okamžiku, kdy se objevily ve 20. letech první sociální bouře, především pod vlivem hospodářské recese a hospodářské krize ve 30. letech, napětí se stupňovalo a agresivita na všech stranách stoupala mílovými kroky, přičemž strany i jednotliví poslanci se neustále obviňovali z nedemokratického jednání vůči republice. Poslanec Stern ve svém proslovu, který byl mnohdy velmi dlouhý a bouřlivý, říká: „*Viděli jsme v těchto dnech v jiných zemích a také zde v Československu slaviti též jiná jubilea. Není větší protivy, než protivy mezi oslavou výročního dne Sovětského svazu a oslavami výročního dne v kapitalistických zemích, není větší protivy než mezi obsahem a výsledkem 11 let sovětské politiky a obsahem a výsledkem 10 let občanské demokracie nebo kapitalistického fašismu. Vidíme to i u nás v Československu. Jak se zde oslavoval výroční den? Davy pracujících, dělníků a sedláků, vzpomínaly tohoto dne s hněvem, zoufalstvím toho, co v těchto 10 letech vytrpěly, a viděly s hrůzou, kam tato cesta*

³⁸⁹ Archiv PS PČR, NS RČS 1925-1929, 173. schůze, 7. listopadu 1928.

Dostupný na <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/173schuz/s173004.htm>, citace dle stavu ze dne 10. 8. 2009.

vede, již se v tomto státě ubíraly na radu reformistických vůdců.“³⁹⁰ Stern ve svém proslovu naznačil bolavé místo velké řady politiků. Pro levicově orientované politiky bylo mnohdy výročí vítězství dělnické třídy v Rusku důležitější než výročí vzniku Československa. Tyto názory samozřejmě vnášely neklid na politickou scénu. Především národní demokracie, mateřská strana Vikové, se s tímto názorem nemohla nikdy smířit, protože vznik Československa pro ni byl posvátný. Právě tato skutečnost je na celé věci dráždila nejvíc; to že komunisté vzhlížejí k bolševikům a dávají je za příklad celému zbytku Evropy. Pro Vikovou bolševické Rusko nebylo tím Ruskem, které obdivovala a jehož si vážila. Nemůžeme se divit, že tyto názory komunistických poslanců nemohla nikdy přijmout za své.

Fašizace jakéhokoliv státu byla pouze vedlejším produktem šovinistických, rasistických a antisemitských názorů nespokojené společnosti. U nás byla situace o to složitější, že zde proti sobě vystupovaly jednotlivé složky společnosti a vzájemně se z fašistického chování obviňovaly. Němci od počátku vzniku republiky neschvalovali československou politiku a veřejně Československo obviňovali z toho, že si přivlastnila území, které vždy patřilo Němcům. V Československu se cítili utlačovaní a nespokojení. Měli pocit, že nemají rovná lidská práva a že jsou vykořisťováni. Takto veřejně v Národním shromáždění napadali československé politiky a vnášely rozruch mezi dezorientovanou mládež, která, ať už pocházela z jakéhokoliv tábora, nechávala se strhávat k nepromyšleným činům, které nepřispívali k dobrému jménu republiky. Poslanec Wunsch, člen komunistické strany, ve svém proslovu z dubna 1929 opět naznačil, jak se v Československu rozmáhá fašismus, který napadá především dělnické obyvatelstvo. Ve svém přednesu říká, že *„také v ostatních oborech veřejného života nezadržitelně se provádí proces pofašistění. V Československé republice se nepřetržitě zbrojí, hospodářským konkurenčním bojům za trhy na jihovýchodě Evropy a ve východní Evropě odpovídá nezadržitelné konkurenční zbrojení uvnitř země, a že s tímto zbrojením o závod souvisí nebezpečí války, to jest nebezpečí zosnování války proti sovětskému Rusku, jest každému myslícímu dělníku v tomto státě napřed jasno.“*³⁹¹ Toto byla také jedna z paranoidních představ komunistických poslanců, že všechny kapitalistické státy se připravují na ozbrojený útok vůči sovětskému Rusku, aby ho paralyzovaly. To potvrzují i slova poslance Sterna z října 1928, kdy řekl, že *„účast*

³⁹⁰ Tamtéž.

³⁹¹ Archiv PS PČR, NS RČS 1925-1929, 194. schůze, 25. dubna 1929.

Dostupný na <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/194schuz/s194008.htm>, citace dle stavu ze dne 26. 6. 2009.

*Československa na protisovětském bloku bude ještě více upevněna trvalým sblížením Anglie s Francií, ačkoliv tyto imperialistické státy vedou tuhý boj o vliv na Československo. Tento boj, který ještě trvá, komplikuje se vzrůstem novoněmeckého imperialismu, který rovněž začíná uplatňovati svůj vliv na Československo. Západní, tj. protisovětskou orientací Německa, nemůže ovšem vzrůst tohoto vlivu na Československo znamenati nějakou změnu v nynější protisovětské politice buržoasie. Naopak právě v Československu, které jest předmětem politiky velkých imperialistických států a skupin, odráží se jasně cíl imperialismu, společný nade všechny vzájemné konflikty: válka proti sovětskému Rusku.*³⁹² Názor o mírumilovném Rusku a zlých kapitalistech nesdíleli pouze němečtí komunisté, ale i čeští příslušníci této politické strany. Není divu, že jejich názory mnohé politiky dráždili, a že proto snad docházelo k tolika potyčkám, nenávistným výkřikům a někdy dokonce i insultacím. Podle poslance Jílka: *„Sovětský svaz dělá politiku míru, zatím co imperialisté zbrojí. Povinností všech pracujících lidí jest, postaviti se po bok Sovětského svazu a to jen ve svém vlastním zájmu. Jen řádnou obranou Sovětského svazu bude světu zajištěn mír před imperialistickými dravci, budou chráněny životy a existence všech, kdož náleží do třídy pracujících.*“ A dále ve svém přednesu upozorňuje na fašizaci republiky: *„Pracujícímu člověku berou politická práva. Fašizují všechny úseky veřejného života. Vytlačují pracujícího dělníka i z tak pochybeného rozhodování, jako je v zemských a okresních zastupitelstvech, používají proti němu zastřených metod persekučních, metod mussolinského bílého teroru atd. A to že by měl pracující člověk brániti a přinášeti největší obět, svůj život za cizí zájmy?*“³⁹³

První dvacetiletí republiky se vyznačovalo neustálými střety těchto dvou frakcí, tedy pravice a levice. Především proto, že levice, konkrétně komunistická strana, jejíž vliv neustále rostl, získávala stále více hlasů a národní demokracii naopak hlasy ubývaly. Mimoto, že vzhlížela k Sovětskému Rusku, neustále upozorňovala na „fašizaci“ Československa. Jejich výkřiky však musíme brát mírně řečeno s nadhledem, jak bylo totiž již výše konstatováno, slovo fašismus sloužilo levicovým frakcím k zjednodušenému označování všech jevů, které se jim v republice nelíbili, jak dokazují slova poslance Sterna: *„Upozorňujeme pracující lid na veškerou vážnost těchto skutečností, aby poznal, že se zde zřizuje surový fašismus, že není*

³⁹² Archiv PS PČR, NS RČS 1925-1929, 166. schůze, 19. října 1928.

Dostupný na <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/166schuz/s166011.htm>, citace dle stavu ze dne 10. 8. 2009.

³⁹³ Archiv PS PČR, NS RČS 1925-1929, 178. schůze, 18. prosince 1928.

Dostupný na <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/178schuz/s178003.htm>, citace dle stavu ze dne 10. 8. 2009.

snad pouhým nebezpečím, že nemá lid čekati, až Gajda udělá převrat, nýbrž nechť již vidí, že v tomto státě fašismus byl již z velké části uskutečněn a že se postupuje mílovými kroky, aby fašismus byl dovršen. Upozorňujeme pracující lid, jaký význam má uskutečnění fašismu. Zřízení fašismu znamená, že buržoasie vzhledem k vzrůstajícímu boji a odporu pracujících lidí chce si uvolnit cestu pro silnější ofenzivu k vykořistění pracujících lidí, pro omezení sociálního pojištění, pro uvalení všech daní na bedra pracujících lidí a rolníků.“³⁹⁴ Situace došla tak daleko, že příslušníci komunistické strany prohlašovali, že jim jde o ochranu pracujícího lidu a o boj proti vykořisťování. Dokazují to slova poslance Sterna, když říká, že: *„jest naší povinností tyto věci úplně objasniti, říci pracujícím lidem, jak se věci skutečně mají, totiž: fašismus jest na pochodu a fašismus postupuje kupředu, aby stav pracujících lidí se ještě zhoršil, aby byli v podnicích ještě více vykořisťováni, aby pracovali ještě za menší mzdu, a fašismus jest na pochodu, aby statisíce lidí, aby miliony lidí také zde v Československu mohly býti poslány do boje v zájmu kapitalismu, v zájmu imperialistů, za zájmy kartelů, monopolů a finančního kapitálu.*“³⁹⁵

Další fašistickou frakcí bylo hnutí Vlajka, které podle Milana Nakonečného bylo: *„druhem deviovaného nacionalismu, svedeného na scestí hrubým, primitivním antisemitismem. To byl její osudný, neodpustitelný omyl i zločin. Ale Vlajka byla také hnutím, které odvážně ale často surově bořilo, nezřídka opět hrubě a primitivně, ale zásadově, politické mýty první republiky. Také proto a možná že právě proto vzbudila Vlajka tolik zaujatého nepřátelství.*“³⁹⁶ Čím víc se situace vyhrcovala, tím víc měly politické strany, ať zleva či zprava pocit, že by se měly lépe organizovat a zahájit „bojové pozice“. Hnutí Vlajka je z celého fašistického hnutí nejznámější, především kvůli své protektorátní minulosti a aktivitě, kterou ve zmíněných letech vykonávala. Postavení členů Vlajky v poválečné době bylo značně složité, protože nebylo jisté, zda byli kolaboranti nebo odboj. Nás ovšem zajímá historie prvorepublikové Vlajky, protože významnou měrou ovlivnila dění v 1. republice.

Za vznikem řady fašistických organizací stálo studentstvo. Jinak tomu nebylo ani při vzniku Vlajky. Toto hnutí se ustanovilo pod vlivem studentských bouří. Vznikla 7. března 1930 v restauraci „Písek“ na Žižkově. Zajímavé je, jak píše Nakonečný ve své studii, že

³⁹⁴ Archiv PS PČR, NS RČS 1925-1929, 176. schůze, 13. prosince 1928.

Dostupný na <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/176schuz/s176006.htm>, citace dle stavu ze dne 10. 8. 2009.

³⁹⁵ Tamtéž.

³⁹⁶ Milan NAKONEČNÝ, *Vlajka. K historii a ideologii českého nacionalismu*, Praha 2001, s. 10.

„vlajkařství byl obsahově diferencovaný názor na boj s danými nespravedlivými společenskými poměry. Vlajkaři měli blízko ke komunitám...“³⁹⁷ To je velmi zajímavé, protože nejružnější fašistické frakce stály povětšinou vůči levicovým stranám v opozici. Vlajka byla proti partajnictví, mezinárodnímu kapitálu, „židomarxismu“ a světovému zednářství, masarykovskému „realismu“ a německému šovinismu. Naopak vyznávali silný a národní stát, stavovský řád, křesťanskou kulturu³⁹⁸, slovenskou autonomii, národní a hospodářskou samostatnost a vojensko-politické spojení s Polskem. I posledním požadavkem se výrazně odlišovali, protože většina fašistických frakcí ideově vycházela z principů národní demokracie a především jejího předsedy Karla Kramáře, který sice uznával roli Slovanstva, ale k Polákům se stavěl značně skepticky.

Významným představitelem fašistického hnutí a především Vlajky byl prof. MUDr. František Mareš, senátor národně-demokratické strany, významný mezinárodně uznávaný vědec, filosof a bývalý rektor Karlovy univerzity.³⁹⁹

Každá akce vyvolá reakci a každý útok vyvolá obranu či protiútok. Každý politik a každá politická strana se deleguje na ochránce republiky a tak se samozřejmě v Národním shromáždění neustále diskutovalo, jak zajistit život v republice lepším a lepším. Do tohoto boje se zapojily i ženy. Sice nebyly procentuálně tolik zastoupeny jako muži, ale přesto se našla řada političek, které zcela veřejně a otevřeně pojmenovávaly neduhy v republice a dokonce volaly po odvetě za fašistické akce. Jedny z nejaktivnějších byly členky komunistické strany, především Louisa Landová-Štychová. Svým politickým programem a bojem za ženská práva se ženy ke své škodě zaškatulkovaly pouze do feministických problémů, či problémů, které se týkaly výhradně žen. Tedy mateřství, otázka vzdělání žen, postavení dětí, především těch nemanželských, ve společnosti, potraty a rozluka manželství. Jako veliké pozitivum bych však viděla jejich nezměrnou snahu přesáhnout tento horizont a pustit se i do jiných společenských a politických problémů doby. Kvitovaly řadu návrhů, které vznášeli jejich kolegové, a samy vyvolávaly diskusi k palčivým tématům.

Právě tyto výjimky upozorňovaly na to, že by se měla republika proti fašistickým a fašizujícím se tendencím v republice bránit. V několika případech ženy dokázaly vystoupit ze

³⁹⁷ Tamtéž, s. 11.

³⁹⁸ Tímto názorem se také odlišovali od ostatních frakcí, protože fašistické skupiny byly proti jakémukoliv náboženství.

³⁹⁹ Milan NAKONEČNÝ, *Vlajka*, s. 15.

svého stávajícího politického programu a rozhodly se upozornit na hnutí, které se táhlo napříč celou Evropou a hrozilo zahubit tak těžce vydobytou demokracii, která se před několika málo lety zrodila. Ne náhodou se jednalo o ženy z levicového tábora.

Zde bych ráda upozornila, že Víková zcela nepokrytě patřila do druhého tábora. Nikdy si nebyla schopna uvědomit, že by fašismus byl pro společnost nějakou hrozbou. Právě naopak. Brala ho především jako prostředek k boji proti rozmáhajícímu se komunistickému hnutí a jeho agresí a nebezpečí si vůbec neuvědomovala. Její politický směr, který zvolila v prvorepublikovém období jí ale v žádném případě nemůžeme nijak vyčítat. Viděno prizmatem doby, nelze se divit, že mnoho vynikajících, inteligentních a politicky zkušených lidí se nechalo strhnout tímto politickým směrem. Komunistické hnutí bylo pro mnohé z nich příliš velkou hrozbou, než aby ji brali na lehkou váhu. Pravicové radikální hnutí pro ně bylo menším zlem a v prvopočátku jej chtěli využít právě k vymýcením radikální levice. Málokdo tušil, jak moc se tato ideologie zvrhne.

Ve 30. letech se situace nijak neuklidňovala, spíš naopak. Zhroucení newyorské burzy v roce 1929 přineslo velkou hospodářskou krizi, která během několika let způsobila naprosté zhroucení všech hospodářských i průmyslových faktorů téměř na celém světě a měla za následek několik milionů nezaměstnaných. Tato kritická hospodářská situace vyvolávala i vnitropolitické krize. Strany se navzájem obviňovaly z toho, kdo tento bídný stav způsobil. Odrazem této krize byla demise ministra financí dr. Engliše podaná v dubnu 1931, „*který zasedal ve vládě jako odborník. Engliš neuspěl s částí svého úsporného programu, s některými návrhy na státní regulaci cen a dovozu, na zásahy proti kartelům aj. Zejména však nedokázal v měnové politice překonat stanovisko Živnobanky, která lpěla na vysokém zlatém obsahu koruny.*“⁴⁰⁰ Situace nebyla nijak růžová. Především komunistické strany rozhořčeně obviňovaly ostatní strany z nehospodárného a neekonomického jednání vůči obyvatelům Československa, jak dokazují slova poslance Kopeckého: „*Vy vládnoucí slibovali jste ve volbách, že bude již lépe, že bude pracujícímu lidu pomoženo a že se nebude šetřiti v zájmu pomoci zbídačenému pracujícímu lidu. Vy, národní socialisté, slibovali jste a slavnostně ujišťovali, že ministr financí nepřipravuje nic, co by znamenalo zvyšování břemen a bídu pracujícího lidu; ujišťovali jste, že nebudou zvyšovány spotřební daně, že nebudou ve státním rozpočtu prováděny úspory na účet sociálních nákladů atd. Vy, sociální demokraté, ujišťovali jste, že nebudou snižovány výdaje na státní investice, naopak, že budou zvyšovány,*

⁴⁰⁰ Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1*, s. 259

*slibovali jste práci a chleba, slibovali jste láci. A vy všichni, vládnoucí strany, dávali jste to nejslavnostnější ujištění, že nebudou státní zaměstnanci propouštěni. Skutečnost je však nyní po volbách a před zimou taková, že hodláte dalekosáhle zvýšiti bídu pracujícího lidu řadou bezohledných opatření.*⁴⁰¹ Hospodářská krize vyvolala veliké potíže především v českém pohraničí, kde bylo mnoho podniků s tzv. lehkým průmyslem, např. sklářským. V těchto podnicích bylo zaměstnáno plno Němců a tak ztráta zaměstnání u nich vyvolala další vlnu nepokoje a příklon k radikálním hnutím. V říjnu 1933 byla zakázaná Německá nacionálně socialistická dělnická strana, která byla inspirovaná německou NSDAP. Na její dědictví navázala však strana jiná a to Fronta sudetoněmecké domoviny, kterou vedl učitel tělocviku Konrad Henlein.⁴⁰² Radikalizovaly se však i české strany. Komunistická strana získávala stále více přívrženců a nejrůznější fašistické frakce také nijak nezhálely. Důkazem jejich vzrůstající se agrese je vznik Protifašistického výboru Československa. Vznikl 9. února 1929 a jeho předsedou se stal F. X. Šalda.

Jak bylo již několikrát naznačeno, komunistická strana se považovala za „ochranitelku“ demokracie v Československu a za bojovnici proti fašismu. Dokazují to i slova komunistické poslankyně Louisy Landové-Štychové z roku 1929: *„Jaké pochopení pro nebezpečí fašismu v Československu má nejen naše dělnictvo, nýbrž i značná část pracující inteligence, toho důkazem byl mohutný veřejný projev protifašistického výboru pořádaný 20. února t. r. v Plodinové burse v Praze za účasti 3700 posluchačů a kde proti šesti hlasům přítomných fašistů bylo jednomyslně s bouřlivým souhlasem přijato provolání: ‚Všem odpůrcům fašismu v Československu! Henri Barbusse, předseda přípravného komitétu pro Mezinárodní protifašistický kongres v Berlíně, varuje ve svém provolání celý kulturní svět před akutním nebezpečím fašismu a vyzývá všechny jeho odpůrce k solidárnímu postupu a plánovitému boji proti němu. Zdůrazňuje, že fašismus ve svých důsledcích vede nejen ke snížení celkové životní úrovně pracujícího lidu a k naprosté kulturní reakci, ale že současně vede nezbytně také k opětovným a daleko větším hrůzám nové imperialistické války. Fašismus je nebezpečím pro celé lidstvo a proto také boj proti němu jest třeba vésti v měřítku mezinárodním, světovém.*“⁴⁰³ Protifašistické hnutí, vedené především levicově zaměřenými

⁴⁰¹ Archiv PS PČR, NS RČS 1929-1935, 143. schůze, 15. října 1931.

Dostupný na: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/143schuz/s143008.htm>, citace dle stavu ze dne 17. 8. 2009.

⁴⁰² Srovnej: Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1*, s. 260.

⁴⁰³ Archiv PS PČR, NS RČS 1925-1929, 184. schůze, 26. února 1929.

Dostupný na: <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/184schuz/s184005.htm>, citace dle stavu ze dne 10. 8. 2009.

intelektuály a politiky, se stalo celosvětovým hnutím a zapojilo se do něho i Československo. To ostatně dokazují i slova samotné Landové-Štychové: „Dále se praví v doslovu (Předsednictví převzal místopředseda inž. Dostálek) v souvislosti s provoláním Barbussovým, že také v Československu přihlásila se řada dělníků rukou i hlav, aby sjednotila své síly proti fašistickému nebezpečí u nás a pomohla zdolati i fašismus mezinárodní, který pod rouškou nacionálního radikalismu není než nejbrutálnější diktaturou kapitalistické třídy k ujařmení pracujícího lidu a plánovitou představou imperialistických válek, zejména proti Sovětské unii.“ A Landová-Štychová pokračuje: „A tak naproti libivým, idylickým, avšak zrádným výkladům o účelnosti a výhodách spolupráce a dohody dělnických zástupců s kapitalisty vyniká tu den ze dne ostřeji železná nutnost koncentrace sil a prostředků pracujících vrstev, zejména dělnictva, k bojovnému nástupu proti kapitalismu a současně i proti fašismu, který je dnes pro kapitalistickou třídu už jediným zbývajícím lékem, který má posloužiti k zpomalení rozkladného procesu celého kapitalistického systému a oddálení jeho zániku snad o nějaké desetiletí. Nutno zde zdůrazniti do řad všech pracujících vrstev, postižených a ohrožených racionalizačním vražedným systémem, že ten, kdo zastírá nebezpečí fašismu u nás, je zájmem pracující třídy stejně nebezpečný jako fašismus sám. Proto také je dnes svrchovaný čas, aby se každý přihlásil otevřeně a poctivě, kam patří. Proto také revoluční dělnictvo běže antifašistický boj za svůj s celou odhodlaností převzítí risiko boje a staví se do prvních řad mezinárodní protifašistické fronty. (Potlesk komunistických poslanců.)“⁴⁰⁴

Komunisté považovali i hospodářskou krizi a následnou bídu, která samozřejmě výraznou měrou přispěla k rozmachu nedemokratických myšlenek ve společnosti, za projev krize a nestability prohnílého kapitalismu. „Nám komunistům se říká, že se radujeme z toho všeho,“ pronesl v říjnu 1931 komunistický poslanec Kopecký a pokračuje: „že si hospodářské katastrofy přežeme a k ní pracujeme. Říká se, že my komunisté děláme politiku katastrofy. Ano, radujeme se z toho, že se dostavuje, co jsme předvíдали, katastrofa kapitalismu, že kapitalismus se hroutí v důsledku své bezmocnosti, udržeti a vésti hospodářství. Ale my se neradujeme z toho, že dělnická třída strašlivě trpí a že jí hrozí katastrofa, jestliže neuspíší pád kapitalismu a jestliže se neuchopí moci, aby řízení světového hospodářství, výživu lidstva a opatrování lidstva všemi nutnými prostředky vedla na základě lepšího výrobního, hospodářského a sociálního systému, na základě socialistického systému, jako tomu je již na 1/6 zeměkoule, v Sovětském svazu. Ano! Děláme politiku katastrofy, ale katastrofy

⁴⁰⁴ Tamtéž.

kapitalismu, politiku zničení přežitého a vykořisťovaného pořádku.“⁴⁰⁵ K těmto argumentům jim výraznou měrou přispíval i vývoj v Sovětském svazu, který v průběhu prvních dvou pětiletok (1928-1932 a 1933-1937) vybudoval rozsáhlou strukturu těžkého průmyslu a díky tomuto potenciálu se mu pak podařilo zvítězit nad Německem ve válce.⁴⁰⁶ Špatný ekonomický vývoj však nekritizovaly pouze levicové strany, ani pravice nešla pro kritická slova daleko, jak dokazují slova Radoly Gajdy z února 1931: „*Nevěřím podle tohoto vládního prohlášení, že tato vláda je s to odstraniti hospodářskou mizerii, že přivede stát do konsolidovaných hospodářských i politických poměrů. Zdá se mi, že se provádí více politika pro politiku nežli rozumné řešení národohospodářských problémů. Naše těžká hospodářská krise je jenom částečně příznakem krise světové, myslím, že u nás je to spíše neurovnaný hospodářský život, který je skoro výhradně v rukou nemravného velkokapitálu a neschopných národohospodářů.*“⁴⁰⁷ Demokratické principy republiky se snažily proti těmto revolučním a konspiračním teoriím bojovat, jak nejlépe mohly, ale ve společnosti, kde demokratické principy selhávají a nejsou schopny si svá stanoviska obhájit, se k moci velmi lehce dostanou populistické, nacionalistické a radikální myšlenky, které žijí právě z nerovnováhy ve společnosti.

Jednoduchá nebyla ve 30. letech ani mezinárodní situace. Hospodářská krize bujela i v jiných Evropských státech a každý se s ní vyrovnával po svém. Československo například velmi ostře reagovalo na „*pokus pod pláštikem německo-rakouské celní unie pohlcení Rakouska Německem. Tento záměr měl v obou zemích četné příznivce. Státy Malé dohody považovaly tyto plány za návrat Německa k jeho letitému expanzionistickému programu Mitteleuropy.*“⁴⁰⁸ V lednu 1933 se k moci dostal Adolf Hitler. Komunistický poslanec Kopecký tuto událost komentoval těmito slovy: „*Jestliže minulý týden stál pod dojmem fašistického nebezpečí jako domácí vnitřní záležitost, tento týden přinesl událost v tomto směru významu daleko většího, událost mezinárodního dosahu. V Německu přišel k moci Adolf Hitler, představitel vyhraněné fašistické reakce. Tím byl v Německu učiněn krok k rozhodnému dokonání fašistické diktatury, v jejíchž intencích vládly již dvě krátce po sobě*

⁴⁰⁵ Archiv PS PČR, 143. schůze, 15. října 1929.

Dostupný na: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/143schuz/s143008.htm>, citace dle stavu ze dne 17. 8. 2009.

⁴⁰⁶ Srovnej: Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1*, s. 248.

⁴⁰⁷ Archiv PS PČR, NS RČS 1929-1935, 105. schůze, 13. února 1931.

Dostupný na: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/105schuz/s105002.htm>, citace dle stavu ze dne 17. 8. 2009.

⁴⁰⁸ Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1*, s. 260.

následující německé vlády. Tentokrát přichází pod vedením Hitlera k řízení režim fašistické diktatury v Německu, vláda vyjadřující koncentraci krajních reakčních a kontrarevolučních sil Německa, všech různých sort a žvlů: hakenkrajclerských, monarchistických, junkerských, generálských a v záloze je katolický tábor jako nezbytný pomocník a činitel každé buržoasní reakce.“ A kromě toho ve svém proslovu obviňuje ze zbabělosti a ústupků sociální demokracii v Německu, která Hitlerovi, podle jeho mínění, v podstatě otevřela cestu k moci: „kapituluje v těchto dnech zrádně, zbaběle a padoušky i před Hitlerem. Při prezidentských volbách r. 1932 volala soc. demokracie Německa k dělníkům: Poražte Hitlera! Dnes to nevolá. Proč? Poněvadž dnes by byl Hitler skutečně poražen, kdyby dělnictvo Německa sáhlo k jednotnému provedení generální stávký.“⁴⁰⁹

Hitlerova nacistická strana zvítězila ve volbách již v roce 1932 a v lednu roku následujícího byla cesta tohoto uzurpátorského diktátora, zapřísáhlého vegetariána a abstinenta s pošramoceným egem a zvrácenými mocenskými ambicemi dokončena. Jeho cesta k moci a následné její převzetí bylo velmi urputně a s obavami sledováno především v Československu, kterému hrozila bezprostřední agrese tohoto státu a současně se nacistické hnutí v Německu stalo prostředkem ke konfrontaci s českým fašismem či národovectvím, jak toto hnutí někteří nazývali, v Československu. Je veliká škoda, že v této době Víkové zbýval pouhý rok života, a že byla již na konci své pouti. Její názory na situaci v Německu, potažmo v Rakousku by byly podle mého názoru velmi zajímavé, rovněž konfrontační, ale troufám si tvrdit velmi trefné. Sice používala velmi radikální praktiky a ve svých postojích byla velmi konfrontační, ale toto vše činila pouze z lásky ke svému národu, kterému bylo podle jejích slov neustále ubližováno.

Českoslovenští, ale i němečtí komunističtí poslanci žijící v Československu měli pocit, že by měli nějakým způsobem vyjádřit solidaritu svým soukmenovcům v Německu. Poslanec Hadek v březnu 1933 řekl: „*Jest naší mezinárodní povinností projevit s tribuny československého parlamentu planoucí rozhořčení, které naplňuje miliony československých dělníků, patřících na krvavý režim v Německu. Zároveň vyslovujeme svůj největší podiv německému pracujícímu obyvatelstvu k jeho podivuhodnému odporu, jež klade fašistické diktatuře v Německu. Československé dělnictvo bude všemi prostředky, které má po ruce,*

⁴⁰⁹ Archiv PS PČR, NS RČS 1929- 1935, 241. schůze, 1. února 1933.

Dostupný na: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/241schuz/s241012.htm>, citace dle stavu ze dne 17. 8. 2009.

podporovati boj německého proletariátu a povede tento boj u nás proti vlastní buržoasii a proti fašismu ve vlastní zemi. Mezinárodní buržoasie přijala to, že se v Německu zmocnil moci Hitler a fašismus, s nelíčeným nadšením. I československá buržoasie se připojila k tomuto nadšení. Bursa reagovala přátelsky na to, že se Hitler zmocnil moci. To dokazuje, že kapitalismus očekává od Hitlerova uchopení moci upevnění posic kapitalismu.“ A samozřejmě ani poslanec Hadek se neubrání srovnání československé a německé politické situace, když ve svém proslovu pokračuje těmito slovy: „*A v českém táboře? V českém táboře jest právě táž tendence. Nejen Gajda a Stříbrný, nejen naši zřejmí fašisté, nýbrž i národní demokraté a páni z ‚Večera‘ a ‚Národní politiky‘ vítají s neskryvaným zadostiučiněním teror, jehož v Německu Hitlerovi banditi užívají proti marxistickému dělnictvu. Nejen že jsou ochotni zavésti v Československu týž režim, aby potřeli československé dělnictvo týmiž způsoby... (Výkřiky komunistických poslanců na přicházejícího posl. Stříbrného)... nýbrž právě tak, jak se klerikálové v Německu blíží k fašistické diktatuře, jak se s ní smiřují, tak se smiřují i naši klerikálové s trváním diktatury, tak se domnívají i naši klerikálové, že zase mohou týmiž metodami potlačovati pracující obyvatelstvo, jak tomu bylo dříve.“⁴¹⁰ Situace ale nebyla tak jednoduchá a jednostranná, jak si někteří poslanci ve své ideji a zjednodušené představě mysleli. Byla to rozjítřená doba plná nekontrolovatelných činů a nespoutaných egoistických myšlenek. Myslím, že nikdo z českých politiků v této době nechtěl republice uškodit, pouze se snažili najít cestu z této neutěšené situace.*

Nástup Hitlera k moci pomohl paradoxně komunistické straně k ještě větší agresi vůči fašistickým stranám v Československu. „*I v Československu vzrůstá nebezpečí fašismu. Stačí jen se podívat na Stříbrného a Gajdu a na hakenkrajclery v Československu. Vidíme, že se fašismus projevuje v zuření státního aparátu, v zuření četnictva a policie. A proti všem těmto formám fašismu musí dělnická třída organisovati svůj boj. České úřady pracují již dnes v úzkém spojení s německými fašistickými úřady.“* A poslanec Hadek pokračuje dál: „*Československo nesmí dáti na sebe působiti demagogickými manévry nějakého Hitlera, musí po boku svých českých třídních soudruhů organisovati boj proti válečným štváčům ve vlastní zemi, české pracující obyvatelstvo nedá na sebe působiti demagogickými manévry demokracie proti fašismu, musí věděti, že pracující třída v Německu vyřadí svůj rozhodující boj proti fašismu a že německé a české dělnictvo v Československu musí bojovati proti fašismu ve*

⁴¹⁰ Archiv PS PČR, NS RČS 1929-1935, 256. schůze, 15. března 1933.

Dostupný na: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/256schuz/s256001.htm>, citace dle stavu ze dne 17. 8. 2009.

vlastní zemi, musí bojovat proti nepříteli, který jest ve vlastní zemi.“⁴¹¹ Jako samozvanci proti boji se komunistická strana pasovala na ochranitelku demokracie. Dokazují to slova německého poslance Witteho: „*Jen tak můžeme učiniti přítrž vlně fašismu, uhájiti politickou svobodu dělnické třídy jako zbraň pro budoucí boje, jako nástroj pro její vzestup. Jakkoli smutný jest v nynější době pohled do světa rozvráceného hospodářskou krizí, politicky zpusťšeného fašismem, tak pevná a neochvějná jest naše důvěra v sílu dělnické třídy, naše vědomí, že hospodářský rozvoj nelze zadržeti a že proto dějinně smutný vzestup dělnické třídy i metodami nejsurovějšího násilí lze zabrzdit jen přechodně.*“⁴¹² K odpovědnosti byla volaná vláda: „*Obviňujeme vládu, že svým postupem to vše podnitila a podporovala. Žádáme, aby se vláda na tomto místě ihned zodpovídala. Žádáme okamžité vyčištění policie, četnictva a armády od fašistických živlů. Žádáme okamžité zatčení pogromisty a korupčnika Stříbrného, Hodáče, Gajdy, Domina, Vrzalíka a ostatních fašistických štváčů. Žádáme okamžité povolení všech socialistických schůzí a projevů. Žádáme okamžité propuštění protifašistických vězňů.*“⁴¹³ Konečně mimo dění nestály ani ženy. Důkazem toho je komunistická poslankyně Hodinová, která v květnu 1934 řekla: „*Dělnictvo je pobouřeno a nedovolí, aby čeští fašisté, pracující pro Hitlera a Dollfusse, mohli takto vhnání revoluční proletářské emigranty do náruče fašistických vrahů. Vyzýváme dělnictvo, aby ze všech závodů a míst neprodleně zaslalo protesty na ministerstvo vnitra. Obracíme se na všechny pracující lid, aby zakřikl fašistické štváče a vzal pod svoji ochranu německé a rakouské dělníky. Štvanice proti emigrantům je předehrrou štvanic a pogromu proti čsl. dělnictvu.*“⁴¹⁴

Rokem 1934 bych symbolicky ukončila naši pouť po historii českého fašismu a angažovanosti Vikové v tomto hnutí. V tomto roce totiž Viková zemřela. Svět se samozřejmě nepřestal točit, fašismus a konečně i komunismus se neustále rozmáhaly a nabíraly na síle. Svět se začal měnit a řada věcí, kterých se Viková obávala, se splnilo. Je otázkou, co by říkala a jak by se chovala například za Protektorátu. Jenomže do dějin KDYBY nepatří. Začala se psát jiná historie a ta už není předmětem této studie.

⁴¹¹ Archiv PS PČR, NS RČS 1929-1935, 256. schůze, 15. března 1933.

Dostupný na: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/256schuz/s256001.htm>, citace dle stavu ze dne 17. 8. 2009.

⁴¹² Tamtéž.

⁴¹³ Tamtéž, 349. schůze, 28. listopadu 1934.

Dostupný na: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/349schuz/s349008.htm>, citace dle stavu ze dne 17. 8. 2009.

⁴¹⁴ Tamtéž, 326. schůze, 4. května 1934.

Dostupný na: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/326schuz/s326004.htm>, citace dle stavu ze dne 17. 8. 2009.

5. 3. Židovská otázka

Němci nebyli jediní „cizinci“, se kterými si Viková nedovedla představit společné soužití. Byla antisemítkou a Masarykovi nemohla do konce svého života odpustit, že v případě hilsneriády se zastal Žida. Antisemitismus nebyl v období přelomu století nic zvláštního, ale ona byla jedna z prvních, která se svými radikálními názory vystoupila na veřejnosti. „*Národ nenávidí Bronštejna, Apfelbauma, Zderbluma*“ píše v Ženském světě a pokračuje: „*a jak zní všechna ta pravá jména židovská pod ruským pseudonymem.*“⁴¹⁵ *Nenávidím je proto, že vyvrátili Rusko ze základu a že ubijí tam miliony žen, dětí i mužů, aby naplnili své katanské poslání na Slovanstvu, ale republika Československá se hemží Bronštejny, Zderblumy atd. a mezi lidem se vypravuje, že jim musíme být vděční, poněvadž nám naši svobodu zaplatili. Vím, že je to nesmysl, museli bychom také zoufat nad takovým kšeftem, ale je příznačné, jak těžko si vysvětlujeme německožidovský nový režim ve světě a jaká ústní podání se kolportují národem, aby neuvažoval a také – nic nenamítal.*“⁴¹⁶ Její nesmířlivý postoj k židům dokazuje i skutečnost, že když jí jakýsi časopis položil otázku: „Co se nám v republice líbí a nelíbí?“ odpověděla: „*Mám tolik jiné práce, že mi chvíle nezbyvá. Chcete-li však přece otisknout, co se mi v naší republice nelíbí, tedy vytiskněte krátce: Židé. Úplně to postačí.*“⁴¹⁷

Obviňovala židy naprosto ze všech negativ, která se kdy v republice objevila. „*Zásada našeho českého antisemitismu nepovstala ani Hilsneriádou, ani polskými Židy – nepovstala také vinou národa československého, ale povstala vinou židovské politiky, internacionální vinou jejich bolševického čachru a v Rusku vinou jejich poměru k pohostinnému národu našemu za války, kdy neměli jsme většího nepřitele ve svém středu nad naše pokrokové židovstvo.*“⁴¹⁸ Věřila, byla o tom dokonce přesvědčená, že jsou nespolehlivou složkou československého národa a že nás v případě ohrožení zradí. Dokonce je obviňovala i z toho, že jenom kvůli nim byl podepsán v roce 1917 Brest-Litevský mír, kvůli kterému se Rusko muselo vzdát některých svých území a vystoupilo z účasti na 1. světové válce. Podle ní tento „*německožidovský čachr podniknutý proti rase slovanské, na její ponižení a rozštěpení, byl počátkem zločinu páchaného ve jménu internacionálního velkokapitálu na dobrodušném a*

⁴¹⁵ Ve své averzi zašla dokonce tak daleko, že byla přesvědčená, že za převratem v Rusku v roce 1917 stáli židé.

⁴¹⁶ Božena VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, *Kapitola doby*, Ženský svět XXVI, 1922, s. 108.

⁴¹⁷ Srovnej: Ferdinand PEROUTKA, *Budování státu IV.*, Praha 1991, s. 1150.

⁴¹⁸ LA PNP, Staré Hradý, fond Božena Viková-Kunětická, rukopisy vlastní.

*hluboce lidském plemenu slovanském.*⁴¹⁹ Ona sama si byla vědoma své nezměrné nesnášenlivosti vůči židům, ale na svou obhajobu tvrdila, že pro ni antisemitismus, jak sama tyto své názory označila, není účelem, ale „*nutnou podmínkou naší svobody duchovní.*“⁴²⁰

Hlavními rysy její politiky bylo především téma národa a ženy. Byla v mnohém osobou výjimečnou a nelze jí upřít zásluhy o získání lepšího postavení žen ve společnosti, ale k její škodě se v mnoha směrech nechávala strhnout přílišným citem a ten jí mnohokrát přivedl na scestí. Typickým příkladem je její příklon k českému fašismu. Vladimír Minařík o ní napsal: „*Jsou to především ony vlastnosti, které mohou být vzorem ostatním a jsou to ty vlastnosti, které u Boženy Vikové-Kunětické lze vyjádřit stručně a výrazně: nacionalismus, charakter a statečnost. To jsou tři vlastnosti, které jsou společné celému probuzenskému hnutí našeho národa, a není přeháněním, řekneme-li, že Viková-Kunětická patří do řady našich národních buditelů.*“⁴²¹ Je charakteristické, že se na počátku 30. let, v souvislosti s její záslužnou politickou činností, vynořila řada takto pochvalných brožurek. Tak jednoduché to s ní ale nebylo, o čemž ostatně vypovídají i její názory. Byla osobou složitou, nebylo jednoduché s ní spolupracovat a její názory se mnohdy pohybovaly na hranici vkusu a tolerance, ale svou participací na politickém životě a feministickém hnutí vykonala pro ženy a ostatně i pro národ mnoho dobrého.

⁴¹⁹ Tamtéž.

⁴²⁰ Tamtéž.

⁴²¹ Vladimír Minařík, *Božena Viková-Kunětická*, Praha 1932, s. 14.

6. Ženy-političky jako nový fenomén způsobu emancipace

6. 1. Míra participace žen na politickém životě 1. republiky a jejich snaha o boj (ne)jenom za ženská práva

Slavnostní vyhlášení vzniku Československa proběhlo 28. října 1918⁴²² a 29. října bylo učiněno následující prohlášení: „*Národní výbor československý se uznává za výkonný orgán suverenity národa a přejímá spoluřízení veřejné správy. Jednání mezi vládou a Národním výborem je v proudu a o jeho výsledku bude podána zpráva. Dosavadní státní správa zůstává po stránce osobní i administrativní nedotčena a musí proto fungovat nerušeně dál.*“⁴²³ Viková vstoupila slavnostně na půdu zasedací síně sněmovny 14. listopadu 1918. Funkci Národního výboru převzalo Revoluční národní shromáždění, rozšířené o slovenské poslance.

Nebyla sama, spolu s ní bylo vysláno do Revolučního národního shromáždění, jak se nově vzniklý orgán nazýval, ještě sedm, respektive devět, žen. Za sociální demokracii se jednalo o Boženu Ecksteinovou a Františku Kolaříkovou, za české socialisty o Františku Zemínovou a Louisu Landovou-Štychovou, za agrární stranu o Ludmilu Zatloukalovou-Coufalovou a Annu Chlebounovou, která měla podobný politický program jako Božena Viková-Kunětická. I ona požadovala, aby žena nezapomínala na svou roli matky a zastávala názor, že „*žena, která vstoupí do veřejného života, musí zůstat ženou. Pojem žena chápala jako synonymum tradičních ženských aktivit, především mateřství.*“⁴²⁴ A konečně za Slovenský klub Alice Masaryková.⁴²⁵ 22. ledna 1920 přibyla jako náhradnice národní

⁴²² V Praze provedlo státní převrat 5 mužů, členů významných českých politických stran, pro které se vžilo označení „Muži 28. října“. Těmi muži byli – Alois Rašín, Jiří Stříbrný, Antonín Švehla, František Soukup a Vavro Šrobár. Dva dny po této události, tedy 30. října, bylo v Martině proklamováno spojení Čechů a Slováků v jeden stát. Srovnej: Jiří KOVTUN, *Proměny československé státnosti 1918-1948*, in: *Křehké vítězství. 28. říjen v paměti Hradu. Proměny československé státnosti 1918-1948*, Praha 2008, s. 17.

⁴²³ František SOUKUP – Alois RAŠÍN, *Národní výbor a 28. říjen*, in: *Národní shromáždění Československé v prvním roce republiky*, Praha 1919, s. 36.

⁴²⁴ Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu*, s. 35.

⁴²⁵ Alice Masaryková se vzdala z pracovních důvodů mandátu již 1. září 1919 a na její pozici ji nahradila sociální demokratka z Banské Štiavnice, Irena Kaňová.

demokratka Eliška Purkyňová. Božena Viková-Kunětická zasedala v Revolučním národním shromáždění rovněž za stranu národně demokratickou. Celkem se tedy, spolu s Boženou Vikovou-Kunětickou, nacházelo v Revolučním národním shromáždění 10 žen, tři z nich byly úřednice, dvě dělnice, další dvě spisovatelky, jedna rolnice, jedna středoškolská profesorka a jedna se odkázala na povolání manžela. Jak je tedy vidět, ženy zde zastupovaly opravdu širokou škálu sociálního rozvrstvení společnosti. Bez zajímavosti rovněž není, že jediná Viková byla do Revolučního národního shromáždění, respektive zemského sněmu, řádně zvolena⁴²⁶. Ostatní členky se v něm ocitly jako náhradnice za uvolněné poslance a to podle volebního klíče z roku 1911. A jednou ze zajímavostí je rovněž ta skutečnost, že jediná Alice Masaryková měla z těchto žen patřičné vzdělání, ostatní ženy vycházely ze svých praktických zkušeností bez jakéhokoliv formálního vzdělání.

Vznik Československé republiky byl přijat s nadšením. Prvním prezidentem byl spontánně zvolen Tomáš G. Masaryk a právě prezidentský post se stal symbolem nově vzniklého Československa. Zvolen byl 14. listopadu 1918, ale úřadu se oficiálně ujal až po příjezdu do Československa, tedy 21. prosince 1918.⁴²⁷ Premiérem se stal Karel Kramář, který si z válečných dob, díky svému uvěznění, nesl jakousi aureolu mučedníka. Nová republika si však musela vybudovat nové postavení a ukotvit a upevnit nejenom svou zahraniční politiku ale především vnitropolitickou situaci.⁴²⁸

Velikým problémem byla otázka německé menšiny a především rozdílný pohled vrcholných politiků na její řešení. Přesto, jak píše Jiří Kovtun: „*Vnitropolitickou rovnováhu zajistila republice poměrně rychle státotvorná koalice, kterou tvořily strany takzvané Pětky, agráři, sociální demokraté, národní socialisté, národní demokraté a lidovci.*“⁴²⁹ Hrozba německé vzpoury hrozila však dál. Hned 14. listopadu 1918 pronesl Karel Kramář tato slova: „*Věrní své minulosti i svým demokratickým tradicím, nechceme své krajany německé – postaví-li se lokálně na půdu našeho státu – nijak zkracovati v kulturním a jazykovém rozvoji (Tak jest! Bouřlivý potlesk.). Náš stát ovšem bude českým státem (Potlesk.), tak, jak jsme si ho vydobili krví a utrpením. (Výborně!). Ale naší hrdostí a touhou by bylo, aby nikdo zde u*

⁴²⁶ Na základě volby z roku 1912.

⁴²⁷ T. G. Masaryk byl prezidentem zvolen celkem čtyřikrát – 14. listopadu 1918, 27. května 1920, 27. května 1927 a 24. května 1934. Abdikoval 14. prosince 1935. Po něm byl prezidentem zvolen Edvard Beneš. Srovnej: Michal PEHR, *Postavení československých prezidentů v ústavním systému a role Hradu jako jednoho z mocensko – politických center československého politického vývoje*. In: *Křehké vítězství*, s. 95.

⁴²⁸ Vznikem Československé republiky se zabývá řada publikací, velmi zdařilým počinem na tomto poli je pak sborník příspěvků *Muži října 1918. Osudy aktérů vzniku Republiky československé, Praha 2011.*

⁴²⁹ Jiří KOVTUN, *Proměny československé státnosti*, s. 19.

*nás, kdo není Čechem, necítil se utiskovaným. (Zcela správně! Potlesk.)*⁴³⁰ Tuto smířlivou politiku Kramář v pozdějších letech opustí. V této době se však nadšení z nově vzniklého státu táhlo napříč celým politickým spektrem. Pražský primátor Karel Baxa o svých dojmech píše: *„Jen na troskách Rakouska mohl vzniknouti stát český. To bylo souhlasným přesvědčením celého národa, to vžilo se v srdce a stalo se duševním majetkem všech Čechů. Proto tato revoluce byla naprosto odůvodněná a ospravedlněná. Byl to tedy projev souhlasné vůle národa, výraz všeobecného přesvědčení národního, které ustavily samostatný stát Československý. Stát český jest uskutečnění dlouholetých tužeb a snah českého národa.*⁴³¹ Současně však tvrdí, že vybudovat na demokratických principech dlouhodobě trvající republiku, bude stát ještě mnohá úsilí: *„Ten stát bude takovým, jakým si jej sami vybudujeme, a bude věrným obrazem celé naší národní povahy. Všechny naše přednosti budou i přednostmi toho státu, a naopak všechny naše chyby budou se věrně odrážeti v celém jeho ústrojí.*⁴³²

Protože národní demokracie, mateřská strana Boženy Vikové-Kunětické, hrála v období 1. republiky významnou roli, ráda bych přiblížila její historii a vývoj. Viková stála u jejího zrodu a po zbytek svého života s ní byla neoddelitelně spjata. V únoru 1918 spolu s Karlem Kramářem spoluzakládala Českou státoprávní demokracii. Oficiálně se strana ustanovila 9. února 1918. Byla jakousi předchůdkyní budoucí národní demokracie. Vznikla spojením čtyř stran – mladočeské, pokrokové, státoprávně pokrokové a lidovo-pokrokové. Pod tímto názvem fungovala do března 1919. Ustavující sjezd strany probíhal od 23. do 25. března 1919 a v průběhu těchto tří dní se strana přejmenovala na Československou národní demokracii. Pod tímto názvem participovala na politickém životě 1. republiky. *„Na sjezdu také vyhlásila svůj program, v němž se prezentovala jako strana celého národa, zastupující všechny jeho složky. Atmosféra doby se v tomto programu projevila i pasážemi sociálně reformními. Strana se hlásila k hospodářské demokracii, tj. k zachování dosavadního soukromovlastnického systému, jehož protiklady však hodlala mírnit.*⁴³³ Co se týká zmiňovaného programu, tak se strana rozhodla, že bude *„nositelkou všennárodního programu*

⁴³⁰ *Řeči a projevy předsedy první vlády Československé Dr. Karla Kramáře*, Praha 1935, s. 11.

⁴³¹ Bohumil BAXA, *Republika*, Praha 1924, s. 6.

⁴³² Tamtéž, s. 31-32.

⁴³³ Zdeněk SLÁDEK, *Československá národní demokracie*, in: Jiří MALÍŘ – Jan MAREK a kol., *Politické strany*, s. 594.

českého národa...⁴³⁴ Když pročítáme zápis z valného sjezdu strany z 25. března 1919, čteme v každé větě slovo NÁROD. Přesně ten byl pro tuto stranu stěžejní. Na něm vystavěla svůj politický program a za něj chtěla bojovat. Není se čemu divit. Lidé, kteří se stali součástí této strany, pokračovali v tom politickém programu, který vyhlásili již v období habsburské monarchie.

Strana apelovala u svých členů i voličů na národnostní cítění a lásku k nově vzniklému státu. V programu se dále psalo: „*Strana naše jest nejen stranou národní, t.j., stojí na principu plného rozvoje národnosti, nýbrž i stranou všenárodního programu.*“⁴³⁵ Na první místo strana kladla: „*řešení otázek všenárodních, otázek, které týkají se úpravy území a které týkají se zájmů našeho státu.*“⁴³⁶ Národní demokracie byla stranou, která se nejvíce vyhraňovala vůči oficiální politice Hradu⁴³⁷ a především vůči prezidentovi Masarykovi a ministrovi zahraničních věcí Edvardovi Benešovi. „*Hlavní rozpory se projevovaly v otázce národnostní politiky, zejména pak postavení menšin a speciálně českých Němců v Československu, a budování republiky jako státu národního či národnostního, v hodnocení domácího a zahraničního odboje za první světové války a v koncepci československé zahraniční politiky. K tomu se družily osobní spory a konflikty, na prvním místě dlouholeté napětí ve vztahu mezi Karlem Kramářem a Edvardem Benešem vrcholící koncem dvacátých let.*“⁴³⁸

Viková se s politickým programem své mateřské strany naprosto ztotožnila. Na prvním valném sjezdu Československé národní demokracie 25. března 1919 řekla: „*My ženy v Československé národní demokracii, po většině odvislé na příjmech svých mužů, ze kterých čerpáme živobytí pro své rodiny, jsme povinny postavit se proti podvratným proudům vedle žen samostatných a to bez rozdílu stavu, proti podvratným proudům, které nedemolují jen základy státu, ale také základy rodin ve prospěch anonymního centra, které neusiluje nikterak o občanskou rovnost hospodářskou i pracovní, ale usiluje o mezinárodní velmoc despotismu*

⁴³⁴ Program Československé národní demokracie, schválený valným sjezdem strany dne 25. března 1919, Praha 1919, s. 1.

⁴³⁵ Program Československé národní demokracie, s. 2.

⁴³⁶ Průběh ustavujícího valného sjezdu Československé národní demokracie ve dnech 23. až 25. března 1919 v Národním domě na Smíchově, s. 6.

⁴³⁷ Tzv. Hrad neboli Hradní skupina bylo neformálním společenstvím, jehož jádro tvořili T. G. Masaryk a Edvard Beneš. Kromě nich hráli důležitou roli prezidentův kancléř Přemysl Šámal, přednosta legislativního a politického odboru Kanceláře prezidenta republiky dr. Josef Schieszl, Masarykův tajemník V. K. Škrach, Kamil Krofta, Jan Jína, Jan Masaryk a Alice Masaryková. Mimo ně k nim patřila ještě celá řada spolupracovníků. Srovnej: Michal PEHR, *Postavení československých prezidentů*, in: *Křehké vítězství*, s. 98.

⁴³⁸ Josef Tomeš, *Nacionalismus a demokracie*, in: *Křehké vítězství*, s. 135-136.

všemohoucího kapitálu (Hlučná pochvala).⁴³⁹ Na ženy obecně bylo ve straně v mnoha směrech pamatováno a nebyla zapomenuta ani jejich předpřevratová aktivita. Strana samozřejmě pamatovala i na jejich budoucnost, především vzdělání, ale ani zde nepanoval na ženskou otázku jednotný názor. Velkým odpůrcem rovnosti pohlaví byl především člen národní demokracie, prof. Weyr.⁴⁴⁰ Přesto se ale program národní demokracie ženskou otázkou hojně zabýval. „Žena česká budiž vzdělávána k samostatnosti hospodářské a plné občanské svéprávnosti. Průpravné vzdělání její budiž upraveno rovnocenně, jako vzdělání mužovo, s náležitým zřetelem ke zvláštnostem a odchylkám ženské povahy.“⁴⁴¹

Ženy národně demokratické strany dokonce vydávaly vlastní týdeník nazývajícím se *Nová síla*⁴⁴², který měl být „věnován všem otázkám veřejného života i politického, jakož i otázkám kulturním a sociálním.“⁴⁴³ Odpovědnou redaktorkou se stala Anna Vetterová-Bečvářová. Týdeník to byl poměrně úspěšný, i když ani jemu se nevyhnuly problémy, především finančního rázu.⁴⁴⁴ I Viková se podílela na jeho propagaci a o spolupráci byli požádáni i muži z řad české inteligence. Velikou úlohu zde sehrál především národně demokratický poslanec Antonín Hajn. To, že si ho národní demokratky vážily, a že mu byly vděčny za jeho boj za ženská práva, dokazuje i dopis, který mu zaslala Božena Viková-Kunětická, která byla předsedkyní ženského sekretariátu národní strany demokratické, ve kterém mu píše: „Velevážený pane poslanče! Delegátky moravské a slezské shromážděné 1. května 1926 na zemském sjezdu Čs. N. D.⁴⁴⁵ v Brně, rokující o tisku strany, zejména o nejvýznačnějším representantu tisku žen ‚Nové síly‘, projevíly odhodlání udržet tento jediný svůj list za všech okolností. Veřejně bylo doznáno, že bez Vaší pomoci mravní i hmotné byly by ženy Čs. N. D. pravděpodobně dlouho ještě postrádaly tribuny. Zůstaneme Vám, velevážený pane poslanče, vždy vděčny za to, že jste naše první kroky v žurnalistice vedl a usnadnil. Váš význam a zásluhy o stranu jsou v očích žen Čs. N. D. zdvojnásobeny Vaší

⁴³⁹ *Ženy na stráž! Řeč Boženy Vikové-Kunětické čl. Národního shromáždění pronesená na prvním valném sjezdu Československé národní demokracie v Praze, 25. března 1919, Praha 1919, s. 8.*

⁴⁴⁰ JUDr. Weyr (1879-1951), právník, politik, vysokoškolský pedagog, odborník v oboru ústavního práva, v letech 1918-1920 zastupoval národní demokracii v Revolučním národním shromáždění, podílel se rovněž na první československé ústavě.

⁴⁴¹ *Program československé národní demokracie, s. 26.*

⁴⁴² Vycházet začal 15. května 1919. Vydávání pak bylo krátce přerušeno v roce 1920.

⁴⁴³ Archiv Národního muzea, Antonín Hajn, dopis Policejního ředitelství v Praze A. Hajnovi z 12. 5. 1919, inv. č. 5467, kart. 196.

⁴⁴⁴ Týdeník *Nová síla* se potýkal s mnohými finančními problémy a dokonce byl krátce po svém založení pozastaven. Svou činnost obnovil opět až 24. března 1922 a vydávání ukončil v letech třicátých.

⁴⁴⁵ Československá národní demokracie

nezištnou podporou a demokratickým pochopením našich snah. Bez Vás, velevážený pane doktore, byla by N. D. jedinou politickou stranou bez listu žen.“⁴⁴⁶

Než se budu dále věnovat aktivitě československých političek a jejich boje za ženská práva, chtěla bych ve stručnosti přiblížit politický systém 1. republiky a celkovou atmosféru doby. Nově vzniklý stát neměl na čem stavět. Neměl žádné zkušenosti ze samostatné existence, a tak se rozhodl převzít základní politická pravidla od států mnohem „zkušenějších“. Vzorem se pro něj staly především Spojené státy americké a Francie. Ústavně byla zakotvena parlamentní demokracie.⁴⁴⁷ Tento systém však v budoucnu vyvolal mnoho problémů, jak ve své studii píše Eva Broklová: „*To, že autoři ústav po první světové válce umístili těžiště politické moci do parlamentu, aniž učinili potřebná opatření proti mnohosti politických stran a proti jejich neshodám vedoucím ke štěpení stran, se stalo osudným pro demokratické systémy. Mezi vládou a parlamentem docházelo k četným politickým krizím.*“⁴⁴⁸ Tento problém vykristalizuje především ve 30. letech.

Nově vzniklá republika musela vytvořit samozřejmě vlastní ústavu. I v tomto případě se jí vzorem staly Spojené státy americké a Francie. Československá ústava patřila mezi tzv. tuhé ústavy,⁴⁴⁹ preambule byla prakticky doslova převzata z ústavy americké. „*Americká ústava sehrála významnou roli, pokud šlo o soudnictví a o oddělení moci, francouzská předloha se uplatnila zejména v ustanoveních o organizaci parlamentu. Rakouský vzor byl použit v partii o občanských právech.*“⁴⁵⁰ Po právním zakotvení existence státu se mohlo přistoupit k tvorbě zákonů. První československá ústava byla přijata 29. února 1920 a uzákoňovala pro ženy tak důležitou rovnost všech občanů. Tím ženy konečně získaly práva, po kterých tak dlouho toužily a za něž tolik bojovaly, mezi ně patřilo samozřejmě nejenom právo volit, ale rovněž být volena. Tím se ženy mohly konečně aktivně podílet na chodu

⁴⁴⁶ Archiv Národního muzea, Antonín Hajn, dopis Boženy Vikové-Kunětické Antonínovi Hajnovi z 18. 5.1926, inv. č. 5470, kart. 196.

⁴⁴⁷ Parlamentní demokracie má tyto rysy: členové vlády jsou rovněž poslanci; vládu tvoří vůdcové politických stran, které získaly většinu v parlamentu; v čele vlády je premiér, který má mnohem větší výsady a práva než jeho kolegové; vláda vykonává moc potud, pokud reprezentuje většinu v parlamentě; vláda se dělí s parlamentem o právo politického rozhodování; parlamentarismus funguje jako systém vzájemné kontroly vlády a parlamentu. Srovnej: Eva BROKLOVÁ, *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918-1938*, Praha 1992, s. 27.

⁴⁴⁸ Eva BROKLOVÁ, c. d., s. 29.

⁴⁴⁹ Tuhá ústava – k její změně bylo potřeba kvalifikované, třípětinové většiny všech členů Národního shromáždění, přičemž za kvalifikovanou většinu se obvykle považuje většina dvoutřetinová, třípětinová většina byla zvolena vzhledem k početným národním menšinám. Srovnej: Tamtéž., s. 21.

⁴⁵⁰ Tamtéž, s. 23.

republiky.⁴⁵¹ I když společnost měla nakročeno k prosazení rovného volebního práva, neprobíhalo vše hladce a ženy musely ještě bojovat, než byl nový zákon uznán. Velice vehementní v tomto ohledu byla především Louisa Landová-Štychová, která na 21. schůzi, 24. ledna 1919, pronesla: „*Československé ženy zaslouží volebního práva plnou měrou. My chápeme, pánové, že mnozí jsou dnes plni obav, zda to rovné volební právo žen není povážlivým experimentem, který by se mohl naší drahé republice špatně vyplatiti.*“⁴⁵² Louisa Landová-Štychová zde pojmenovala problém, kterým se muži zaobírali téměř po celou druhou polovinu 19. století, tedy strach ze ztráty zaměstnání a z možné konkurence na trhu práce a dodává, že ženy „*nepřijímají rovné právo volební z vašich rukou jako velkomyslný dar, nýbrž jako satisfakci, jako akt spravedlnosti, kterého si plně zaslouží (Výborně!) a o který se samy svou promyšlenou soustavnou akcí pro volbu žen do Národního výboru a Národního shromáždění velmi energicky přičinily. (Výborně!)*“⁴⁵³ Nakonec však přes veškeré obavy a protesty zahrнула 1. československá ústava do své osnovy i rovné volební právo.

Práva sice ženy získaly, ale čekal je ještě tvrdý boj, protože 1. republika nebyla zdaleka tak liberální, jak by se na první pohled mohlo zdát. Palčivým problémem se stala především rozluka manželství. Dále zaopatření vdov a sirotek po padlých legionářích a mnoho dalších. Za prosazení těchto zákonů musely svést ženy nejednu bitvu, mezi nimi samozřejmě i Viková. Ta sama již v letech 1918 – 1919 podala řadu návrhů k projednávání. Především se jednalo o návrh na zabezpečení pozůstalých po československých legionářích, návrh na zřízení bezplatných hospodyňských kursů pro služebné dívky, návrh o vzetí Ochrany matek a kojenců do státní správy, aby v ministerstvu vnitra byl zřízen úřad pro péči o ženy, a aby byla odstraněna všechna ustanovení, která brání zaměstnaným ženám uzavřít manželství.

Měly velikou výhodu oproti jiným státům, že prezidentem Československé republiky se stal jeden z nejvýznamnějších a nejaktivnějších feministů, Tomáš. G. Masaryk, který sám napsal: „*nevidím žádné superiority mužů nad ženami, ani rozumové, ani mravní a ani fyzické – alespoň ne nervové, když připouštím vyvinutější svaly. Vidím hlavní a přirozený rozdíl mezi ženou a mužem v tom, že žena, stávajíc se matkou, musí se poměrně na delší dobu výlučněji*

⁴⁵¹ Ženám bylo volební právo uzákoněno sice až ústavou z roku 1920, ale prvních voleb se ženy aktivně zúčastnily již v roce 1919.

⁴⁵² Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, Národní shromáždění československé 1918-1920, 21. schůze, 24. ledna 1919.

Dostupný na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/021schuz/s021007.htm> (Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna), citace dle stavu ze dne 17. 6. 2009.

⁴⁵³ Tamtéž.

*věnovat funkcím a povinnostem mateřským. Tím mužové od samého počátku osvěty okupovali všecka zaměstnání, že se jim právě mohli věnovat nepřetržitě a vtiskli tím celé osvětě do jisté míry mužský ráz.*⁴⁵⁴ I Masaryk v ženě ctil především matku a spolu s československými ženami věděl, že právě matkám by měl stát zajistit důstojný život.

Vraťme se nyní opět k samotné participaci žen na poli politickém. Hned na začátku bych zde ráda zmínila, že svého potenciálu využily beze zbytku a neúnavně za svá práva bojovaly, často vystaveny dehonestujícím posměškům svých politických soupeřů. Díky nově vzniklé vrstvě, tedy dělnictvu, se začaly profilovat nové společenské otázky. Ženy prosazovaly zkrácení pracovní doby, zákaz dětské práce, sociální i zdravotní pojištění či mateřské dovolené. Musíme si však uvědomit, že ani ženské emancipační hnutí nebylo zcela jednotné. Profilovalo se zde několik proudů, a každý z nich své priority viděl v něčem jiném. Byly zde skupinky žen, které prosazovaly především vzdělání, dále členky socialistických stran se zasazovaly především za lepší sociální a zdravotní podmínky pro ženy i děti. A pak tu byly jiné, které požadovaly především zajištění ženy jako matky. Prakticky se v celém emancipačním hnutí vytvořily tři proudy, mezi kterými docházelo k častým konfrontacím. Jednalo se o proud konzervativní, nejstarší, dále feministický a nejmladší zástupkyně emancipačního hnutí představovaly proud politicko-feministický. Tento spor se vyostřil na II. sjezdu československých žen v roce 1908.⁴⁵⁵

Viková vystoupila hned na prvním zasedání Revolučního národního shromáždění, tedy 14. listopadu 1918, se svými požadavky. Ve svém politickém programu požadovala především zřízení úřadu pro péči o ženy, aby jim stát pomohl z existenčních potíží, do kterých se dostaly následkem války. Tento návrh podala již 12. prosince 1918: „*Je-li jedním z nejnaléhavějších úkolů státní správy péče o dítě, jest zajisté nutným jejím předpokladem péče o ženu, budoucí to matku. Vzhledem k velikým úkolům ženy jest nezbytně třeba pečovati o zvýšení její mravní úrovně i inteligence, o úpravu jejího sociálního i právního postavení ve státu.*“ A dále pokračuje: „*Navrhujeme proto, aby ministerstvo vnitra zřídilo úřad, který by měl přehled o všech zařízeních na ochranu žen, jenž by byl ve stálém, organickém spojení s příslušnými úřady, do jejichž oborů různé způsoby péče o ženy spadají, jenž by tedy veškeru ochranu ženy ve státu organizoval a v němž by proto zástupkyně žen měly také vůdčí*

⁴⁵⁴ T. G. MASARYK, *O ženě. Několik poznámek o práci československých žen*, Praha 1930, s. 17.

⁴⁵⁵ Srovnej: Jana MALÍNSKÁ, „*My byly, jsme a budeme.*“ *České ženské hnutí 1860 – 1914 a idea českého národa*, Praha 2013.

postavení. Zároveň navrhuje, aby ministerstvo vnitra vedle posavadních zprostředkoven práce bezodkladně zřídilo také poradny pro ženy, ve kterých by se ženám poukazovalo na nová zaměstnání, byly jim upravovány nové životní dráhy a ve kterých by byly ženy navraceny rodinnému životu.⁴⁵⁶ Velikou zásluhu měla také na získání finanční pomoci pro rodiny padlých legionářů. Tento návrh podala již pět dní po prvním zasedání Revolučního národního shromáždění, tedy 19. listopadu 1918, přičemž apelovala na národnostní cítění poslanců: „Na počátku války jsme netušili, že ze jha našeho otrockého poměru k říši Rakousko-Uherské vzejde osvobození československého lidu přímou účastí naší na vítězství dohodových vojsk. Již tenkrát byli bychom stáli pevněji a sebevědoměji vůči Rakousko-Uhersku a vůči jejich vojenskému tažení.“ A ve svém apelu pokračuje: „Naše československé legie zvedly nejen pohozený štít slovanského Ruska, ale také probudily v nás odpovědné sebevědomí a na ráz upravily náš vnitřní poměr k bývalé říši Rakousko-Uherské. Nenáleží jim tedy jen vděčnost za to, že svými rekovnými činy v Rusku, ve Francii a v Itálii vydobily nám samostatnosti, ale nehynoucí naše vděčnost jim patří také proto, že nás probudily z negace k novému odpovědnému a sebevědomému životu. **Nebýti jich rekovného příkladu, byl by náš poměr k říši Rakousko-Uherské čím dále tím smutnější a nečestnější.**“⁴⁵⁷ Ve svém horoucím proslovu pokračovala a ve snaze vydobýt rodinám po padlých legionářích i samotným legionářům nějaké finanční náhrady, upozorňovala i na slavnou a bohatou českou minulost: „Jejich krev smyla však naše viny a vydobyla národu československému slávy starých Husitů. Na to československý národ zapomenouti nesmí. Není-li již s to, abychom padlým hrdinům prokázali svou vděčnost a lásku jinak, tedy na prvním místě musíme se postarati o zabezpečení těch, které zde zůstavili a kteří jsou pokračováním obětí, jež sami národu a jeho svobodě přinesli.“⁴⁵⁸ Avšak mnohá z témat, která se aktuálně probírala již krátce po vzniku republiky, nebyla ihned vyřešena. Naopak. Problematika většiny z nich se za celé dvacetiletí existence státu nevyřešila. Otázka legionářů byla jednou z nich, jak dokazuje proslov poslankyně Vobecké z roku 1929, tedy 11 let po vzniku republiky: „Jménem tisíců poškozených účastníků války, vdov a sirotek po nich, jménem tisíců těch, kteří jsou na pokraji zoufalství, žijí v bídě a strašné tísní duševní, dožadujeme se toho, aby nyní urychleně zákonem stanovena byla lhůta

⁴⁵⁶ Archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR, Národní shromáždění 1918-1920, tisk 221.

Dostupný na http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0221_00.htm, citace dle stavu ze dne 17. 6. 2009.

⁴⁵⁷ Tamtéž, http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0061_00.htm, citace dle stavu ze dne 26. 6. 2009.

⁴⁵⁸ Tamtéž.

k dodatečné přihlášce válečných poškozených, jakož i k přihlášce o nárok na důchod vdovský, sirotčí a předků.“⁴⁵⁹

Období 1. republiky by se dalo charakterizovat velikou mírou demokracie a liberalizace. Také se snažila prosazovat socializační tendence a klaněla se spíše k levicovým stranám. Právě tyto aspekty, míra liberalizace vůči menšinám, vznik nových levicových stran⁴⁶⁰ a s tím související větší síla dělnické třídy, přivedly podle mého názoru 1. republiku ve 20. letech na pokraj pravicového extremismu.⁴⁶¹ V republice tak vznikla potřeba profilovat se proti těmto tendencím.

Dvacátá léta bývají v kontextu dnešní doby někdy označovaná jako zlatá. Zda tomu opravdu tak bylo, je otázka, ale Československo v této době zažívalo nebyvalý hospodářský rozkvět.⁴⁶² V každém případě „*po nepřijemné hospodářské krizi z počátku 20. let se za premiérství A. Švehly vyhoupla republika k takové konjunktúře, o niž mohli lidé v následujícím desetiletí pouze snít. Ne náhodou je období let 1924-29 označováno za zlatý věk první republiky. Výroba a export rostly, nezaměstnanost postupně klesala až téměř k nule, životní úroveň lidí stoupala...*“⁴⁶³ Samozřejmě situace ještě nijak stabilizovaná nebyla. Velký boj musel svést především nový ministr financí Alois Rašín, a to především kvůli měnové reformě. Musela se uklidnit i politická situace, protože „*od února 1919 začalo být doma přitom stále více zaděláváno na vládní krizi. Velké spory mezi stále radikálnějšími socialisty a stranami občanskými, hlavně agrární, zavládly ohledně tempa a rozsahu pozemkové reformy, k níž první krok učinil již 9. listopadu 1918 zákon o obstavení majetku.*“⁴⁶⁴

V období 1. československé republiky se vystřídalo celkem 16 vlád, ale přesto se situace zdála přehledná, protože politické strany ve své podstatě nijak výrazně nevybočovaly ze svých politických kolejí. Na druhou stranu bych ale ráda upozornila, že mezi nimi existovala veliká rivalita, vzájemná nesnášenlivost a rozdílný pohled na řešení určitých kritických situací. Toto vše samozřejmě časem vyvolávalo nemilé pocity u mnohých

⁴⁵⁹ Tamtéž, <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/211schuz/s211003.htm>, citace dle stavu ze dne 26. 6. 2009.

⁴⁶⁰ V roce 1921 vznikla Komunistická strana Československa.

⁴⁶¹ Zde bych ráda uvedla, že Československo nebylo zdaleka jedinou republikou, kde by se objevily pravicové extremistické strany. Byla ale státem, který si s podobnými politickými uskupeními dokázal poradit v mnoha směrech nejlépe.

⁴⁶² Hospodářskými a sociálními dějinami Československa se velmi zdařile zabývá kniha Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské dějiny Československa 1918-1992. 1. období 1918-1945*, Praha 2004.

⁴⁶³ Petr SÝKORA, *Básník proti Hradu. Neposlušný občan Josef Svatopluk Machar*, Praha 2009, s. 120.

⁴⁶⁴ Antonín KLIMEK, *Boj o Hrad I. Hrad a Pětka (1918-1926). Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, Praha 1996, s. 49.

zúčastněných a vedlo ke zbytečným rozmíškám a skandálům. Všechny tyto uvedené aspekty nejsou předmětem této studie, ale je nutné, přiblížit si pro pochopení atmosféry zkoumaného období, alespoň některé ze zásadních událostí, ať už se jedná o hrozbu bolševizace na počátku 20. let nebo hrozbu fašizace ve 30. letech. Všechny tyto zjištěné události samozřejmě prožívaly i ženy a doba, ve které žily, byla v mnohém zajímavá, revoluční a především nová pro všechny zúčastněné. Dala možnost, podmínky i prostředky k realizaci celé řady lidí, názorů i politických skupin. Velkého významu nabylo především komunistické hnutí a v opozici k němu i hnutí fašistické.

Do popředí se na počátku 20. let dostala především Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, čili strana agrární. V jejím čele stál Antonín Švehla, jedna z významných postav prvorepublikového období. Toto její drtivé vítězství v poválečných dobách kvituje i Viková v dopise pro Karla Kramáře: „*Nedivím se, že agrární strana dobyla skvělé posice. Je tomu životu blíží než naše hypotézy a srostla s půdou naší vlasti. Celý ten proud rolnictva se v danou chvíli uhnul napravo přirozeným zákonem bytí. Je v tom velká část naší slovanské tradice. Ani domkáři, ani pozemková reforma by byli nemohli na tom nic změnit. Ani – komunisté! Ani hrad a jeho České slovo.*“⁴⁶⁵ Agrárníci opravdu začali chod v republice výrazně ovlivňovat. Typickým příkladem je jejich vehementní prosazování pozemkové reformy.

Po počátečních nepokojích se situace začala uklidňovat a život vplouval do stereotypů všedního dne. „*V září 1921 ukončila činnost úřednická vláda Jana Černého, kterou nahradila další úřednická vláda v čele s dr. Edvardem Benešem. Stabilnější – a v meziválečném Československu nejdéle fungující vládní sestavou – byl až kabinet „rudozelené koalice“⁴⁶⁶ Antonína Švehly, který řídil státní záležitosti od konce září 1922 do parlamentních voleb na podzim 1925.*“⁴⁶⁷ Tyto volby byly pro další osud republiky v mnoha směrech klíčové. Nejvíce hlasů získali tradičně agrárníci, dále komunisté (v českých zemích se stali nejsilnější stranou), lidovci a sociální demokraté.

Oproti volbám v roce 1920 byly značně oslabeny levicové strany (kromě komunistů) a odliv svých voličů zaznamenala i národní demokracie. Naproti tomu sílila pozice agrární

⁴⁶⁵ Archiv Národního muzea, fond Karel Kramář, dopis B. Vikové-Kunětické K. Kramářovi z dubna 1920.

⁴⁶⁶ Rudozelená koalice znamená spojení socialistů a agráriků.

⁴⁶⁷ Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské dějiny Československa 1*, s. 118-119.

strany, i její německé sestry a značný počet hlasů získaly i v roce 1920 dvě nekandidující německé strany. Na Slovensku nabyla významu Hlinkova ľudová strana.⁴⁶⁸

Přes veškeré demokratické tendence v republice se již v roce 1922 objevuje první vlna českého nacionalismu. „*V roce 1922 začaly v ČSR sílit, organizovat se a hlučně slovně bouřit české fašizující skupiny – Národní hnutí, Červenobílí a další.*“⁴⁶⁹ V polovině 20. let se začaly objevovat sociální bouře a mnohý z politiků získal názor, že je značně ohrožena československá demokracie. Byl požádán dokonce prezident Masaryk, aby zjednal klid, třeba pod pohrůzkou nového převratu. Nic tak drastického se nekonalo, ale situace byla velmi vážná. V polovině 20. let, konkrétně v roce 1925, začal Masaryk s ministrem financí Englišem připravovat novelu, která by odebrala volební právo vojákům a ženám. Vojákům proto, že volili především komunisty, a ženám proto, že na jejich volebních lístcích se často objevovala katolická strana, kterou neměl Masaryk v přílišné oblibě a k předsedovi této strany, Msgr. Šrámkovi se choval s naprostým despektem. Ani takto vyhocená situace k přílišné stabilizaci nepřispěla, především ženy musely být velmi rozhořčené. Jejich volební práva by netrvala ani deset let. Docházelo ke stále častějším střetům mezi pravíci a levíci. Od října 1926 stála v čele státu vláda „panské koalice“. V této vládě již nezasedali sociální demokraté, ale jako bonus získala zastoupení dvou německých stran. Není divu, že tato situace některé české politiky velmi rozhořčila. Viková patřila mezi ně.

Nepřehlednost na politické scéně stále rostla, protože strany se neustále diferencovaly. Situace byla natolik vážná, že se Masaryk v roce 1925 rozhodl využít své pravomoci a předčasně rozpustil Národní shromáždění. Tohoto svého práva v budoucnu využije ještě dvakrát.⁴⁷⁰ V roce 1929 zasáhla svět světová hospodářská krize.

A ženy nestály mimo. Naopak. Aktivně se zapojily do politiky a politického života období 1. republiky. Svou práci v politice považovaly za poslání, „*jehož smyslem je zvýšit sociální ochranu matek a dětí, ekonomicky aktivních žen, rozšířit a zkvalitnit jejich vzdělávací možnosti, změnit zákony diskriminující ženy a uvést je do souladu s československou ústavou.*“⁴⁷¹ Součástí jejich politického programu byla především ochrana žen a dětí, zlepšení

⁴⁶⁸ Srovnej: Tamtéž, s. 119.

⁴⁶⁹ Antonín KLIMEK, *Boj o Hrad 1*, s. 276.

⁴⁷⁰ Celkem Masaryk rozpustil Národní shromáždění třikrát. V říjnu 1925, v září 1929 a v dubnu 1935. Vždy tak učinil ve shodě s vládou, respektive předsedy stran vládnoucí majority. Srovnej: Antonín KLIMEK, *Boj o Hrad I.*, s. 69.

⁴⁷¹ Dana MUSILOVÁ, c. d., s. 50.

zdravotního a sociálního zabezpečení rodin, boj proti alkoholismu, prostituci a také bojovaly za rozluky manželství. Boj za rozluky manželství byl pro ně nejtvrdějším oříškem. Proti jeho uznání se postavili nejenom muži, ale i ženy, především z katolického tábora. Na druhém břehu pak stál problém celibátu. Jeho zrušení bylo jedním z hlavních politických programů Boženy Vikové-Kunětické. Jeho zákaz prosazovala již ve svých knihách a po válce se rozhodla tuto problematiku řešit legislativně. Se svými požadavky vystoupila již 18. února 1919 a řekla: „*To, jak nyní odměňování jsou muži, kteří zaměstnání jsou v nižších stupních ve službách veřejných, nedovoluje jim zpravidla, aby si založili vlastní domácnost. Vedle osobních zájmů, čistě lidských, trpí tím i zájmy veřejné. Proto nutný jest požadavek žen, zaměstnaných ve službách veřejných, aby zrušena byla všechna ustanovení, která jim zbraňují uzavřít sňatek a zůstatí dále ve službě. Splnění tohoto požadavku jest i proto naléhavé, že ženy těžce nesou tento zákaz jako omezení své svobody a ponížení své osobnosti. Uvádí – li se proti splnění tohoto požadavku, že nelze zároveň vyhovět i jednak povinností učitelky nebo veřejné úřednice, jednak povinností manželky, po případě i matky, nutno proti tomu namítnouti, že jest velký počet vdaných žen, zaměstnaných ve službách soukromých, které musejí a také vyhovují všem těmto svým povinnostem. Proti námitce, že to, aby byl proveden tento návrh, vyžádá si značného nákladu jak u státu, tak u zemí, nutno opáčiti, že tím stát a země vydají jen to, co neprávem ušetří na zaměstnancích mužských.*“⁴⁷²

Nejaktivnějšími členkami Revolučního národního shromáždění byly Louisa Landová-Štychová a Františka Zeminová. Obě byly členkami československé socialistické strany. Landová-Štychová později odmítla hlasovat pro zákon na ochranu republiky, byla z klubu vyloučena a vstoupila do komunistické strany. Chtěly především pracovat, jak dokazují slova Landové-Štychové: „*My nechceme být ve veřejných sborech, ať zákonodárných nebo samosprávných, pouhým okrasným ornamentem. My se chceme, pánové, uplatnit jako zdatný pracovní element, který si svého místa čestně uhájí, a pevně doufáme, že po letech, až objeví se viditelné účinky naší součinnosti zejména v samosprávách obecních, bude celá československá republika hrdá na své dcery.* (Hlučná pochvala a potlesk.)“⁴⁷³ Do práce se daly se vši vervou a často bojovaly i proti svým soupeřnicím. Na chuť a snahu pracovat naráží i Ženská národní rada, která vznikla v roce 1923. Na veřejné schůzi 28. března 1923 byla pronesena tato slova: „*Je považováno za nesprávné a málo racionální*

⁴⁷² Archiv Poslanecké sněmovny parlamentu ČR, Národní shromáždění 1918 – 1920, tisk č. 514.

http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0514_00.htm, dle stavu z 20. 12. 2012.

⁴⁷³ Tamtéž, <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/021schuz/s021007.htm>, dle stavu z 26. 6. 2009.

*hospodářství, schopné ženy odstraňovat z míst, na nichž se osvědčily, nepřipustit je k určitým výkonům a na určitá místa pouze proto, že jsou ženy. Protestujeme proti tomuto nehospodářství i proto, že jest takový postup proti přání lidu i národa, jenž otvírá, zřizuje a udržuje školy a učiliště pro ženy proto, aby z nabytých vědomostí mohly těžiti, jak se to děje od nepamětných dob u mužů.*⁴⁷⁴ Jak je vidět, předsudky vůči ženskému pokolení neustále trvaly.

Kromě práva na vzdělání a tomu odpovídajícího práva na slušné zaměstnání, se ženy neustále zajímaly o postavení žen a dětí ve společnosti. Tento problém prochází jako červená nit celým obdobím 1. republiky, i v době kdy činnost Revolučního národního shromáždění skončila.⁴⁷⁵ Ještě v Mateřské chartě, která byla přijata v roce 1930, se píše: *„Každá žena, která má odvalu přijímati mateřství, má právo na úctu. Necht' žena, která přijímá závazky, utrpení a povinnosti mateřské, je všemi uctívána, necht' běžné mínění nezbavuje svobodnou matku úcty jejího dítěte.*⁴⁷⁶ Zde je vidět, že problém postavení matky a dítěte byl aktuální po celé dvacetiletí svobodné existence republiky. To ostatně dokazují slova poslankyně Ecksteinové z roku 1919: *„Otázka dítěte stojí tu před námi v celé té hrůze poválečné. Nelze tvrditi, že ji vyvolala válka sama, ta otázka existovala již dávno před válkou, byla stejně bolestnou a těžkou jako dnes, jen že tehdy tolik nekřičela, společnost odbyla celou tu záležitost filantropickou akcí, kterou dámy vyšších kruhů pěstovaly jako ušlechtilý sport.*⁴⁷⁷ Ecksteinová ve svém proslavu naznačila rozdílnost pohledu na danou problematiku v době předpřevratové a popřevratové. Zatím co za Rakouska-Uherska byla péče o matku a dítě otázkou filantropie středních vrstev, za dob 1. republiky již měly ženy v politice takovou aktivní moc, že mohly, alespoň částečně, dění ve společnosti ovlivňovat samy. Současně se ale ženy v politice samy nechtěně izolovaly pouze v okruhu feministických témat, i když z politických vystoupení některých poslankyň je patrné, že se chtěly zapojovat i do jiných témat. Ne náhodou měly největší početní zastoupení v *„sociálně politickém, ve zdravotním a*

⁴⁷⁴ NA Praha, Ženská národní rada, Prohlášení z veřejné schůze organizované přípravným výborem pro založení Ženské národní rady 28. 3. 1923, krt. 3, sign. I/2.

⁴⁷⁵ Revoluční národní shromáždění svou činnost ukončilo 14. dubna 1920. Od této chvíle se nazývá Národní shromáždění. Zasedalo na jaře a na podzim. Československé Revoluční národní shromáždění bylo jednokomorové, teprve ústava z roku 1920 zavedla dvoukomorové Národní shromáždění. Srovnej: Eva BROKLOVÁ, c. d., s. 31.

⁴⁷⁶ NA Praha, Ženská národní rada, kongresy Mezinárodní ženské rady, Mateřská charta přijatá Mezinárodní ženskou radou na kongresu ve Vídni v roce 1930, krt. 39, sign. X.

⁴⁷⁷ Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, NS ČSR 1918-1920, 61. schůze, 27. června 1919. Dostupný na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/061schuz/s061015.htm>, citace dle stavu ze dne 17. 6. 2009.

v zásobovacím výboru, tedy v méně významných a s agendou považovanou za typicky ženskou'. Ani tady však nikdy netvořily většinu členů.⁴⁷⁸ Sama Viková byla členkou výboru zdravotního, sociálně - politického a státně – zřízeneckého. Abychom se ale na celou situaci nedívali pouze optikou a prizmatem tehdejší doby, musíme přiznat, že v některých případech se ženám alespoň částečně podařilo vystoupit z okruhu čistě feministických témat a překročit jejich hranice.

Ochranu matek a dětí měla v programu i Komunistická strana, která vznikla v roce 1921⁴⁷⁹ a byla zastoupena velkým počtem žen. Mnohé z nich do ní vstoupily krátce po jejím vzniku, často ze socialistických stran. Poslankyně Malá v roce 1922 řekla: „*Ani v dodatečném rozpočtu není rubriky pro ochranu mateřství, protože československý stát nemíni poskytnouti tolik finančních prostředků, aby stačily na vybudování dostatečné péče o matky a děti. Zhošťuje se své otecké povinnosti tím, že nedostatečně subvencuje spolky, které se o matku starají a hlavně tím, že předlohy zákona o ochraně mateřství nedá výborům k projednání. Nyní při uzavření sněmovny ji hodí do koše s pocitem ulehčení, že je zbaven na nějaký čas papírového balastu a povinnosti, odpovídati na dotazy, proč to nebo ono není sněmovně předloženo.*“⁴⁸⁰

Snaha o vyřešení ženské otázky a otázky dětí pokračovala dál. Samozřejmě s ní úzce souviselo i dívčí vzdělání. Poslankyně Purkyňová v roce 1921 pronesla: „*my bychom si přály, aby co nejdříve byly zřizovány pokračovací povinné školy dívčí, poněvadž nemáme svoje dívky vychovávány pro život. My je pouštíme ve 14. roce do života, my jich však nemáme připravených na život, který je čeká hlavně v rodinách, a všechn náš nářek na nepořádek, na nepochopení žen, co se týče tělesné i mravní výchovy našich dětí, co se týče hospodaření domácího atd., všechny ty nářky jsou ilusorní, pokud nezavedeme pokračovací povinné školství dívčí, nerozšíříme povinnost školní aspoň o 3 roky.*“ A ve stejném duchu pokračuje dále: „*Co se týče vzdělání, přece musíte uznati, že kromě občanského a měšťanského školství všechny*

⁴⁷⁸ Dana MUSILOVÁ, c. d., s. 56.

⁴⁷⁹ Na přelomu let 1919/1920 se socialistické strany dostaly do vnitřní krize a rozdělily se na pravici a mnohem početnější levici. Kamenem úrazu v řešení problému se stal boj o majetek strany. Levice, která v boji neuspěla, vyhlásila 10. 12. 1920 generální stávkou. Ta byla sice poražena, ale přesto přispěla k větší radikalizaci strany. Na ustavujícím sjezdu ve dnech 14. až 16. května 1921 tak vznikla Komunistická strana Československa. Na podzim 1921 se s ní sjednotily komunistické strany ostatních národů Československa. Již od začátku se vyvíjela jako masová strana. Srovnej: Petr ČORNEJ-Jiří POKORNÝ, *Dějiny českých zemí do roku 2000 ve zkratce*, Praha 2000, s.46-47.

⁴⁸⁰ Tamtéž, NS RČS 1920-1925, 125. schůze, 25. ledna 1922.

Dostupný na <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/125schuz/s125004.htm>, citace dle stavu ze dne 17. 6. 2009.

*ostatní školy u nás v Československém státě vybudovaly si ženy samy. Svě pokračovací školství, své střední školství, lycea, gymnasia atd., všecko si vybudovaly svou vlastní silou a dovedly ženy až k tomu, že pak ten stát byl nucen jim otevřít vysoké školy. A tím jsme vlastně způsobily první průlom do svého otroctví. To byla celá cesta k tomu pravému světlu a k svobodě, po které jsme tolik toužily.*⁴⁸¹ Vzdělání pro dívky ve svém programu požadovala i Viková. 3. prosince 1918 podala návrh na zřízení bezplatných hospodyňských kursů pro služebné dívky, přičemž požaduje, aby: „vláda zřídila a umožnila bezplatné hospodyňské kursy pro dívky, které hodlají vstoupiti do rodin a domácností jako síly výpomocné. Je to nutné nejen proto, že otázka výpomocných sil v domácnosti dostává se do rozhodujícího období a nespadá vlastně do otázky dělnické, ale také proto, že postavení výpomocných sil v domácnosti dostane vyšší sociální význam a zbaví je neurčitého a nejasného poměru k hospodyně. Tyto hospodyňské kursy mohou a ať také jsou povinné vydávati vysvědčení zdatnosti svých chovaneček, s kterými by vstupovaly do praktické působnosti. Zabráníme tak vzrůstu ženského, pevně nezakotveného proletariátu, neboť se povzbudí ctižádost dívek pro domácnost vychovávaných a zajistí se tak nejen dobře kvalifikovaná opora hospodyním, ale také vyspělá a sebevědomá síla pro vlastní rodinu a domácnost.“⁴⁸²

Při svých vystoupeních ženy nezdůrazňovaly na svou bohatou emancipační minulost. Upozorňovaly na to, jak tvrdě si musely vybojovat své současné postavení. České ženy měly opravdu ve svém emancipačním boji výlučné postavení. Nejenom že se jim jako jediným podařilo spojit své síly s muži, ale vzhledem k tomu, že své požadavky proklamovaly skrze národní cítění a vědomí, mohly se opravdu ve svém národnostním boji o zásluhy českého národa rovnat mužům. „Ženy v českém národě mají zcela jiný význam nežli u jiných národů. U nás česká žena získala svůj význam také těmi okolnostmi, ve kterých se náš národ a stát vyvíjel. Vzpomeňte si na dobu probuzení, že dokud nepřišly první uvědomělé české ženy z Amerlingovy školy, dotud to naše národní uvědomění nemělo takového velikého rozmachu. Teprve když naše uvědomělé ženy vnesly své vlastenectví a své národní cítění do rodin a vychovávaly v tomto duchu své syny, teprve potom nastal veliký rozmach, což musí být oceněno. My nesmíme zapomínati významu, jaký pro naše probuzení měla Karolina Světlá,

⁴⁸¹ Tamtéž, NS RČS 1920-1925, 99. Schůze, 25. listopadu 1921.

Dostupný na <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/099schuz/s099011.htm>, citace dle stavu z 17. 6. 2009.

⁴⁸² Tamtéž, NS 1918 – 1920, tisk č. 150.

http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0150_00.htm, citace dle stavu z 20. 12. 2012.

*kteřá nemá v těch dobách ani v mužských řadách konkurentů. My víme, co znamenaly naše spisovatelky, naše ženy veřejně činné, co učinily pro naše národní osvobození a pro celé národní obrození.*⁴⁸³

S ochranou matky a dítěte jde ruku v ruce otázka porodních babiček či porodních asistentek. Toto povolání je staré jako lidstvo samo. Jako ženské povolání se začalo profilovat již v průběhu 19. století. Jejich postavení však bylo velmi složité, především proto, že nebylo nikde právně zakotveno. Na vesnicích, ale koneckonců i ve městech, bylo celkem běžné, zavolat si k porodu domů porodní babičky. Lékař byl volán v případech kritických či jinak komplikovaných porodů, často ke konci, kdy šlo o život matky nebo dítěte. V nemocnicích rodily ženy nemajetné, naopak známkou luxusu bylo родit doma. Postavení porodních asistentek se nezlepšilo ani s příchodem nové republiky. Často byly podezírány a mnohdy i přímo obviňovány z toho, že provozují potraty. Tato otázka byla v 1. republice velmi problematická. Tomuto tématu se nevyhnuli ani muži, jak dokazuje příklad poslance Krejčího, který v rámci zákona o porodních asistentkách zmiňoval vysokou potratovost a do jednoho pytle s nimi hodil i pro něho zcela nepřirozené pohlavní styky: *„Slavná sněmovno! Když vezmeme do rukou tyto časopisy, vidíme, že insertní část není nic jiného než bursou prostituce, a nejenom bursou prostituce, nýbrž i bursou homosexuality. Pražský ilustrovaný zpravodaj přináší inserát: ‚Mladá žena hledá přítelkyni,‘ a jiný inserát: ‚Přítele pro celý život hledám‘. Tedy zde výslovně český tisk strany, která si říká, že je národní, favorizuje a umožňuje protipřirodní pohlavní styk, ať je to t. zv. láska lesbická anebo styk muže s mužem. Jest už jednou na čase, aby také jednou s tohoto místa tomuto svinstvu byla věnována pozornost, a upozornilo se, že takovým způsobem dále jíti nemůžeme.*⁴⁸⁴ Byl opravdu konsternován těmito sexuálními praktikami, a když ho poslankyně Karpíšková upozornila, že věci porodních asistentek dostatečně nerozumí, obořil se na ni a rozhořčil se ve svém spravedlivém hněvu ještě víc: *„Většina národa, vychovaná takovýmto tiskem, má za to, že tak zvaná napravení poruchy měsíčků jest nějaký kosmetický nebo toaletní prostředek, jako když si na příklad dá někdo pěstiti nehty nebo zastříhnouti mikádo. To není pravda. Fakticky nejde o nic jiného než o vraždu. (Výkřiky.) Je to vražda! Je to vražda na nenarozeném dítěti. My oplakáváme ty, kteří ve válce padli, a při tom se lhostejně svět dívá na to, že den ze dne tisíce*

⁴⁸³ Tamtéž.

⁴⁸⁴ Archiv PS PČR, NS RČS 1925-1929, 174. schůze, 8. listopadu 1928.

Dostupný na <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/174schuz/s174006.htm>, citace dle stavu ze dne 26. 6. 2009.

*bezbranných lidí jest vražděno.*⁴⁸⁵ Na tak rozhořčenou reakci muže-poslance ženy musely nějak reagovat. Ráda bych zmínila, že do aktivního boje za ženská práva se nezapojily pouze české, potažmo slovenské ženy, ale také ženy německé. Na obranu potratů upozornila i poslankyně Blatná, která promluvila německy a reagovala tak na poslance Krejčího: *„Řečník, jenž promluvil právě přede mnou, pravil, že přerušení těhotenství jest přirovnati k vraždě, k vraždě spáchané na živém člověku, avšak týž řečník a celá jeho strana neužily nikdy slova ‚vražda‘, když v té nejkrutější válce národů, jaká kdy vůbec byla, skoseno bylo 12 milionů mužů (Souhlas na levici. - Různé výkřiky něm. a čsl. soc. demokratických poslanců.), a to zdravých a silných mužů. Nikdy nepronesli tito pánové slova ‚vražda‘, když byly vyneseny z kostelů zvony, aby byly proměněny ve vražedné nástroje. (Výkřiky na levici.) Neužili také slova ‚vražda‘, kdy o to šlo, aby se přinesla oběť militarismu, nýbrž hlasovali pro fond 3 ½ miliardy na výzbroj, za něž pak, jak si jen srdce přálo, bylo nakupováno otravných plynů a traskavin.“* A upozorňujíc neustále na hromadné vyzbrojování, pokračuje dále: *„Přímo předcházející řečník pravil, že prý jest to jen požívačnost žen, jež vede k častému přerušování těhotenství. Pánové a dámy, tento výrok jest nejen zpátečnický, tento výrok jest nejen nenávistný, jest pošetilý a nanejvýš povrchní (Výkřiky), neboť statisticky lze prokázati, že ze všech případů přerušování těhotenství, o nichž nabudou soudy vědomosti, omezuje se převážná většina na provdané ženy, které měly již dvě i tři děti, které se tudíž z hlubokého citu odpovědnosti ke svým žijícím dětem odhodlaly k tomuto zoufalému kroku.“*⁴⁸⁶ Otázka interrupce se vedle rozluky manželství stala jedním z nejožehavějších témat střetu poslanců a poslankyň. Ženy zastávaly názor, že pouze žena má právo rozhodovat o svém životě a také o tom, zda chce nebo nechce být matkou. Muži to nepřipouštěli a na interrupci se dívali jako na vraždu. Především příslušníci katolických stran. Ale nemylme se. Ani ženy nebyly v tomto ohledu zcela jednotné a příslušnice katolických stran interrupci také přísně odmítaly. Odmítaly i jiné reformy, mezi nimi i rozluku manželství a volaly po lepší mravní výchově žen a dívek. *„Katolické ženy a dívky jdou do boje hájit svých katolických práv a chtějí houževnatě pracovat. Statečné katolické ženy a dívky jsou si plně vědomy svého velkého poslání a půjdou v novém roce zase tak a budou vytrvale pracovat a apoštolovat. Celý svět je zaplaven špatným protikatolickým tiskem, který pomalu ale jistě otravuje duše mladých lidí, zvláště děvčat, které přivádí často na bludné cesty. Zachraňte mladé dívčí duše, dejte jim do rukou Křesťanskou*

⁴⁸⁵ Tamtéž.

⁴⁸⁶ Tamtéž.

ženu...⁴⁸⁷ Obecně potratovost ženy příliš nevířaly, ale chápaly a byly s to uznat, že v určitých případech není jiného východiska, jak dokazují slova německé poslankyně Blatné: „*Nejsme nadšenými ctitelkami toho, aby bylo těhotenství přerušováno, naprosto ne, chceme to pouze ve zcela určitých případech; jen tehdy, je-li dědičná nemoc v rodině, anebo je-li sociální bída v rodině tak velká, že by mohla býti ohrožena výchova dětí již narozených, jen tehdy chceme, aby bylo dovoleno přerušiti těhotenství.*“⁴⁸⁸ Ve své řeči se zastala i porodních asistentek a dokonce požadovala, aby byly k nemocnicím přistavěny tzv. pokoje vzdechů a porodní pokoje. Na obranu porodních asistentek řekla: „*Celý stav porodních asistentek zápasí dnes těžce o svoji existenci a jestliže přijetím tohoto našeho návrhu zaručíte porodním asistentkám bezpečnou existenci, pozvednete sociální úroveň celého stavu, pozvednete však také jeho mravní úroveň, neboť jsem skálopevně přesvědčena, že finančně zajištěné porodní asistentky budou daleko méně, než tomu dosud bylo, podléhati svodům, aby si zjednaly fušerstvím vedlejší příjem.*“⁴⁸⁹

Poslanci byli ženami neustále upozorňováni na to, co vše se ženám podařilo vykonat. Stále je upozorňovaly na to, že mnohé instituce a spolky si musely ženy vytvořit samy. Vodou na jejich mlýn se stala především aktivita žen za války, na což upozorňovala i poslankyně Purkyňová: „*Nemůžete říci, že ve válce naše ženy se chovaly špatně, zbaběle. Já jsem slyšela prostě ženy, pracující na poli, které se ve válce vyjadřovaly s tak úžasným pochopením pro to, co přijde a přijít musí, a měly takovou velikou, svatou víru v naše osvobození a v přijetí naší samostatnosti, že to bylo obdivuhodné. Ony nesrážely muže, ony je zrovna štvály do odboje, poněvadž národní cítění bylo u nich tak vroucí, tak veliké, že je to skutečně zaplavovalo. Ony snášely ty útrapy válečné jen proto, že měly právě ten svatý a krásný ideál před sebou, jinak snad mnohé z nich by to nebyly přežily.*“⁴⁹⁰ Právě ta nezdolnost a míra emancipace v průběhu čtyř válečných let, byla výrazným argumentem k tomu, aby ženy získaly ve společnosti stejné postavení jako muži a právem požadovaly určitou satisfakci, protože jejich postavení se po válce, návratem mužů na svá místa, velmi zkomplikovalo, jak kvituje sama Viková: „*Ženy byly válečnými poměry donuceny vstoupiti na celou řadu míst, která před válkou obstarávali muži. Za návratu mužů z války domů budou takto zaměstnané ženy musit opět ustoupit,*

⁴⁸⁷ *Do nového roku*, Křesťanská žena, roč. 1, 1932, s. 2.

⁴⁸⁸ Archiv PS PČR, NS RČS 1925-1929, 174. schůze, 8. listopadu 1928.

Dostupný na: <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/174schuz/s174006.htm>, citace dle stavu z 26. 6. 2009.

⁴⁸⁹ Tamtéž.

⁴⁹⁰ Tamtéž.

*zůstanou bez zaměstnání. Velký počet děvčat, která byla zlákána k válečným službám a jichž zde mnohdy bylo zneužito k prostituci, má se také vrátiti k předválečnému způsobu života. Mnohé z nešťatných rády by se obrátily k životu užitečnému a ku práci.*⁴⁹¹

Ve svém boji za rovnoprávnost útočily i na vysoko postavené politiky, především v boji za právo na odpovídající zaměstnání. A opět se svými požadavky vystupuje poslankyně Purkyňová: „naše ministerstvo vnitra říká, že není žena v práci stejně hodnotnou jako muž, poněvadž je fyziologicky jinak založena. Řekněte mi, proč by fyziologie ženy překážela jí např. v práci duchovní? To jest absurdum, ku kterému došlo naše ministerstvo vnitra. Dále naše ministerstvo vnitra chce vylučovati z ministerských kanceláří ženy vdané. Myslím, že by nebylo větší chyby, větší nespravedlnosti, kdyby k něčemu takovému došlo.“ A dále pokračuje: „Jakmile vdaná žena nemůže svou práci, kterou jí úřad ukládá, vykonávat dobře, není naprosto žádných námitek proti tomu, aby byla propuštěna jako síla neschopná. Ale propustiti ji proto, že je vdaná, i když koná svou práci dokonale, to je přímo něco strašného. Ukazuje se na to, že prý žena vdaná je hospodářsky silnou tím, že má oporu ve svém muži.“⁴⁹² O princip zaměstnání vdaných žen se svedla nejedna bitva. Argument, že žena vdaná je ekonomicky zajištěna prostřednictvím sňatku, ale u žen nezvítězil. Naopak. Pokud chtěly rozšiřovat dívčí vzdělání, chtěly, aby mohly také vykonávat odpovídající zaměstnání, ke kterému po celou dobu studia směřovaly. Ženy chtěly mít právo svůj život ovlivňovat samy a samy si ho řídit. Je zajímavé, že muži nechtěli, aby se jejich ženy samy živily. S tímto tvrzením vystoupila i Antonie Malová, učitelka a členka vedení Ženské národní rady: „Velmi často slyšíme v diskusích od mužů prohlášení, že by nepřipustili, aby jejich žena se sama živila. Někteří to prohlašují pánovitě a bezohledně, takže vám rázem vysvitne celá jejich mentalita, jiní dobrácky a idylicky líčí, jakou měli radost z toho, že svou práci mohli živit milovanou ženou. – Věříte jim to? Každému dělá dobře, když je schopen někoho podepřít. Uvědomuje si svoji sílu i svoji cenu. Ale zároveň i svoji svrchovanost.“⁴⁹³ V souvislosti se vzděláním dívek se začalo jinak hledět i na manželství. Už to nebyl pouhý přístav pro dívky, které by jinak uplatnění ve společnosti neměly a hledají ho tak po boku muže. Ženy chtěly s muži spolupracovat, chtěly jim být přítelkyněmi a oporami nejenom v soukromém, ale i veřejném životě. Podle Antonie

⁴⁹¹ Tamtéž, NS 1918 – 1920, tisk č. 221.

http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0221_00.htm, citace dle stavu z 20. 12. 2012.

⁴⁹² Tamtéž.

⁴⁹³ NA Praha, Ženská národní rada, Zápis schůzí 1933, Vystoupení učitelky a členky vedení ŽNR Antonie Malové na veřejné schůzi Ženské národní rady dne 23. 11. 1933, krt. 5.

Malové „žena k samostatné výdělečné práci uschopněná nehledá v manželství opatření, ale chce najít naplnění svého života s druhem rovnocenným při obapolné úctě. Tyto ženy pomáhají k uskutečnění mravnějšího manželství a jsou tak spoluvůrci mravnějšího národa, mravnější budoucnosti.“⁴⁹⁴

Ať už pro sebe ženy požadovaly cokoliv, rodinný život byl u mnohých z nich na prvním místě. Největšími ochránci stavu manželského byli samozřejmě muži, jak dokazují slova Alfreda Fuchse: „Ideálem společenským zůstává pro nás normální život rodinný, při veškeré aktualitě problému zaměstnaných žen, jež samy dávno již nespátřují ve svých psacích strojích či doktorátech nějakou sociální vymoženost, nýbrž prostě železnou nutnost často dosti trpkou. Tím absurdnější by ovšem bylo chtít formulovat ženskou otázku jako boj třídy ženské proti třídě mužské. To se bohužel často stává všude tam, kde je feminism na scestí...“⁴⁹⁵ Současně byl jedním z mála, který byl ochoten ženám uzнат právo na vzdělání a kvalifikované zaměstnání, jak dokazují další jeho řádky: „Je-li žena kvalifikována, aby se stala resortním ministrem, nechť se jí stane. Ale ne proto, že je ženou, nýbrž proto, že něco dovede. Ale aby někdo se něčím stával jenom proto, že patří k určité třídě, straně nebo pohlaví, to byla by demokracie uvedená ad absurdum, v níž by opravdu jenom ještě chyběla organisace dětí proti rodičům a rodičů proti dětem.“⁴⁹⁶ Alfred Fuchs ve své stati mimoděk narazil na velmi ožehavou problematiku. Veřejnost byla velmi často přesvědčena o tom, že ženám se mají dělat nějaké úlitby jenom proto, že jsou ženy. Ale to ony samy nechtěly. Naopak. Chtěly být konkurenceschopnými osobnostmi, které jsou cele schopné obstát na trhu práce, bez ohledu na to, že jsou ženy.

Problémem, který se jako červená nit táhnul celým obdobím 1. republiky, bylo téma rozluky. Ženy ve svém politickém programu požadovaly, aby měly možnost odejít ze špatně fungujícího manželství. Tím, že mohly získat kvalitní vzdělání a práci, se staly ekonomicky nezávislými a samostatnými, mnohdy i citově. Tento návrh však narazil na značný odpor, především ze strany mužů a katolických stran, které ve své apoštolské horlivosti napadaly ženy z nestálosti a přílišné rozmařilosti. Problémem, který ve značné míře souvisel s rozlukou manželství, byl i boj proti alkoholismu. Ženy nepožadovaly přímo prohibici, ale chtěly, aby bylo omezeno podávání alkoholických nápojů především těm, kteří už svou míru překročili.

⁴⁹⁴ Tamtéž.

⁴⁹⁵ Alfred FUCHS, *Ženská otázka*, Den 24. 6. 1924, s. 1.

⁴⁹⁶ Tamtéž.

Dotkly se tak i předvolebních kampaní, kde si poslanci za kus klobásy a sklenici piva „kupovali“ voličské hlasy, jak dokazují slova poslankyně Karpíškové z roku 1927: „*Vážení pánové! Otvírá se tu cesta zase tomu starému oslavování voleb, zase tomu pijanskému duchu, který jsme se snažili ze všech sil vymýtiti. Ale chci říci s hlediska žen něco k této věci. My potřebujeme spíše pravý opak, nežli uvolnění, pokud jde o podávání alkoholových nápojů. Z celé řady míst se ozývá volání žen, abychom zde, v této slavné sněmovně uzákonili zákon proti opilství, abychom neuvolňovali podávání alkoholových nápojů v době tak ožehavé, jako jsou volby, nýbrž abychom znemožnili zákonem podávati je těm, kteří již zřejmě mají dost. To chtějí ženy, to chce velická většina obyvatelstva tohoto státu a nebude jediné ženy, která by se proti tomu postavila.*“ A ve stejném duchu pokračuje dál: „*Nejsme pro vyřazení, pro prohibici, nejsme pro extrém, každý extrém považujeme za nezdravý, ale máme za to, že je mravné, slušné a hospodářsky zdravé, aby ti lidé, kteří už mají dost, nesměli býti dále ještě obsluhováni v hostincích a aby tak z jejich kapes nebylo vytahováno to poslední, co tam ještě je a co mělo býti připraveno pro dítě, ženu, byt, šatstvo a snad i chléb.*“⁴⁹⁷

Zákon o rozluce manželství se začal projednávat již v prvním roce Československé republiky. Mezi velkými zastánci tohoto zákona byly samozřejmě ženy, avšak výjimku netvořili ani muži, jak dokládá prohlášení poslance Boučka z 20. května 1919: „*Vážené shromáždění! Rozlučitelnost je v určitých případech naprosto nutná. Co pak je to platno, svazovat 2 lidi, kteří více k sobě se nehodí! Stát má jistě v přední řadě zájem na tom, aby manželství rozlučováno nebylo, ale jen potud, pokud rodina dostává svému úkolu, dostává své povinnosti, býti vychovatelkou dětí. Ale tento zájem státu nejen přestává, nýbrž převrací se v přímý opak, jestliže rodina přestala býti vychovatelkou dětí, jestliže stává se z rodiny pusté doupě, ve kterém není možná jiná výchova než výchova zločinců.*“⁴⁹⁸ Mravní výchova mládeže, zdraví žen a dětí a jejich spokojená participace na společnosti byly všechno fenomény, které souvisely s rozlukou manželství. Ještě v této době bylo mnoho sňatků domluvených, končily krachem a naprostým odcizením manželů a ženy požadovaly, aby po ztroskotání manželství měli oba partneři šanci začít znovu. Velikými odpůrci této reformy byly, jak bylo výše naznačeno, především katolické strany, které bazírovaly na dodržování

⁴⁹⁷ Archiv PS PČR, NS RČS 1925-1929, 93. schůze, 1. července 1927.

Dostupný na <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/093schuz/s093005.htm>, citace dle stavu 26. 6. 2009.

⁴⁹⁸ Archiv PS PČR, NS ČSR 1918-1920, 51. schůze, 20. května 1919.

Dostupný na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/051schuz/s051002.htm>, citace dle stavu ze dne 17. 6. 2009.

hlavních církevních dogmat. Sňatek pro ně byl věcí posvátnou, tudíž nerozlučitelnou. Právě na nesnášenlivý postoj katolických stran upozornila ve sněmovně poslankyně Landová-Štychová, když řekla, že očekávala: „že dostanou se ke slovu lékaři a lékařky, kteří jsou jistě z nejdůležitějších rozhodčích v otázce manželské rozluky. Na místě věcné debaty o psychologii a hygieně manželství, která jediné měla být pro právníky, formulující zákony, směrodatnou, jak v právním výboru tak i zde, odbývají se – promiňte, pánové – středověké řečnické turnaje kněží a právníků. (Výborně!) Koketerie, která se zde provádí s československou stranou lidovou na útraty zdárného kulturního vývoje našeho lidu, má dle mého názoru docela jiné příčiny, nežli je líčena obava, aby nebylo uráženo náboženské citění určitého zlomku národa. A je to zjevný nedostatek pevné vůle a rozhodnosti k boji s demagogií a nedostatek pochopení základních podmínek nové kultury vůbec.“ A pokračuje: „A já tu pánové, protestuji jménem uvědomělých socialistických žen, aby do záležitostí, týkajících se výhradně dětí, žen a mužů, tak rozhodujícím způsobem směli zasahovati pánové, žijící vesměs mimo manželství, neboť manželství ve skutečnosti nikdy nemůže být věcí náboženství, nýbrž pohlavní hygieny, vzájemné sympatie a duševního vztahu mezi dvěma lidmi.“⁴⁹⁹ A právě s tímto problémem také souvisela prostituce a pohlavní nevázanost, na kterou ženy upozorňovaly již v průběhu 19. století. Dvojí morálka a předmanželský sexuální život byl také jedním z témat v literatuře Boženy Vikové-Kunětické. Poslankyně v socialistických táborech se velkou měrou zasloužily o zlepšení mravního života společnosti. Především proto, že se zaměřovaly na dělnické obyvatelstvo, které měly zahrnuté ve svých politických programech a na němž mohly mravní úpadek společnosti nejlépe charakterizovat, a který mimochodem také nejlépe znaly, mnohé z poslankyň z něho samy vyšly. „Pohlavní nevázanost, prostituce, zhýralství, opilství a jak se všechny ty mravní choroby našeho věku jmenují“ říká Louisa Landová-Štychová a pokračuje: „neodstraníte, pánové, mravnostními traktáty v kostelích, ani mravnostní policií na ulicích, nýbrž jediné soustavnou hygienickou výchovou už od dětství. Dítě musí se naučit dívat se na své tělo s porozuměním a úctou, jako na podivuhodný nástroj, který nesmí zkazit, má-li být dosaženo společenské rovnováhy jako podmínky společného blahobytu a štěstí, ale nesmí se dívat na tělo lidské jako na nástroj pokušení, jak to učí náboženství.“⁵⁰⁰ Proto jsme, pánové, pro odluku církve od státu a v první řadě pro odcírkevňování škol – neboť do školy vedle pedagoga patří lékař a nikoliv kněz.“⁵⁰¹ Většina poslanců byla přesvědčena o tom, že rozlučka

⁴⁹⁹ Tamtéž, 53. schůze, 22. května 1919.

<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/052schuz/s052003.htm>, citace dle stavu ze dne 17. 6. 2009.

⁵⁰⁰ Louisa Landová-Štychová zde opět naráží na klerikální politiku katolických stran.

⁵⁰¹ Archiv PS PČR, NS ČSR 1918-1920, 52. schůze, 21. května 1919.

způsobí znemravenění společnosti. Že tento zákon, se svou přílišnou liberalizací k věcem tak posvátným, jakým bezesporu manželství je, způsobí mravní úpadek společnosti. Odpůrci tohoto zákona argumentovali především tím, že mladí lidé si manželství přestanou vážit a budou s ním zacházet jako s hračkou. Vytratí se vzájemná tolerance mezi manžely a snaha budovat manželství na mravních základech. Je zajímavé, že takto argumentovali především muži, jak dokazují slova poslance Rýpara: *„Žalostným zjevem dnešní doby jest mravní úpadek, který se jeví po světové válce na všech stranách. A nejvíce tento mravní úpadek zasahuje rodinu, základ každého, i našeho státu, po rodině pak dítě, chloubu našeho národa.“*⁵⁰² To, že rozluka bude působit neblaze především na mravní výchovu dětí, byl jedním z nejčastěji používaných argumentů. Nikoho z těchto oportunistů však nenapadlo, že opilý otec, který bije matku i děti k mravní a zdravé výchově dětí rovněž nijak pozitivně nepřispívá. Poslanec Rýpar však ve své ohnivé anabázi za bojkot rozluky manželství pokračuje dál: *„Než, bohužel, mnozí, ba přemnozí chtějí povznést mravní úroveň dítěte a rodiny tím, že chtějí zavést v našem státě bezpodmínečnou rozluku manželskou, že chtějí podříditi rodinu zákonu občanskému bez jakéhokoliv vztahu, bez jakéhokoliv ohledu na náboženské názory toho neb onoho, na náboženské přesvědčení té neb oné společnosti, čili jinými slovy řečeno, chtějí odkřesťanštit rodinu, sesvětštit stav kněžský a přinést jak rodinu, tak také stav kněžský na čistě materialistické stanovisko. A proti tomu stavíme se velice rozhodně!“*⁵⁰³

Vedle těchto zcela běžných nedorozumění v prosazování zákonů, existoval v republice jeden velmi citlivý problém a tím se stala otázka národnostních menšin. V Čechách šlo o Němce, na Slovensku o Maďary. Předmětem mé studie není Slovensko, i když samozřejmě bylo nedílnou součástí nové republiky, ale v rámci zachování jednoty a linie, bych se ráda zaměřila pouze na Čechy (samozřejmě s Moravou a Slezskem) a tudíž i německou otázku.

Po 1. světové válce, kdy se tvořily hranice nového československého státu, k němu byla přivtělena i území, na kterých žilo velké procento německého obyvatelstva, a právě ti měli pocit, že se jim v nové republice nelíbí, a že s nimi Češi špatně zachází. Na tento problém se narazilo již těsně po válce. Češi vedle Němců žili v jednom státě po dlouhá léta a

Dostupný na: <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/052schuz/s052003.htm>, citace dle stavu ze dne 17. 6. 2009.

⁵⁰² Tamtéž.

⁵⁰³ Tamtéž.

do jisté míry znaly jejich psychologii povah a myšlenkové rozpoložení. Na problematiku postavení německé menšiny v Československu upozornil Karel Kramář již na 12. schůzi 20. prosince 1918: „*Musíme konečně do jisté míry bráti zřetel na psychologii německého lidu. Hned připomínám, že to bylo přímo přední vlastností Němců, nikdy nepřihlížeti k psychologii druhého národa. Oni se jakživi na nic neohlíželi, oni znali jen svou moc a využitkování své moci do krajnosti. Ale myslím, když si řekneme, že to nebyla pěkná vlastnost Němcův, a když si řekneme, že tato vlastnost učinila je nenáviděnými na celém světě, že jest tato vlastnost poslední příčinou toho jejich strašného pádu, že nemáme žádných příčin, abychom je v tomto následovali a kopírovali, abychom si řekli, že jsme počestění Němci.*“⁵⁰⁴ A dále pokračuje s upozorněním na minulost, kdy Češi žili v habsburské monarchii: „*My jsme mužně a důstojně bez pláče a nářku – oni teď pláčou a nařikají – snášeli všechna utiskování – a naše utiskování byla o něco horší, než jejich.*“⁵⁰⁵ Ano, Němci si rovněž od počátku stěžovali na své nedůstojné postavení v Československé republice, jak dokazují slova německého poslance Hillebranda z 27. ledna 1922: „*znovu se opakuje, že většinové strany zneužívají práva a moci silného oproti menšině, že nás přivádíte do tísnivého postavení, které nás nutí užití k obraně prostředků, jichž jinak v parlamentním boji nemilujeme a jichž si nepřejeme.*“ A s upozorněním na nedemokratické jednání vůči menšinám pokračuje dál: „*odnímáte nám znovu a znovu možnost a právo vysloviti to, co v zájmu své věci a třídy obyvatelstva, které zastupuje, považujeme za nutné říci. Mimo to, nehledíc k tomuto jednacímu řádu, nebýváte také ještě až příliš často dosti nestranní při jeho užívání, což musíme vyžadovati.*“⁵⁰⁶ Situace nebyla nijak jednoduchá. Hrad razil politiku solidní a rozumné domluvy s německými menšinami. Podobný názor zastával zprvu i Kramář: „*Na to si musí Němci zvyknout! Jestli jejich mentalita dnešní ještě na to nestačí, doufám, že brzo tomu přivyknou. Nechci jenom jedno – a o to bych prosil celou naši veřejnost, zejména také ty, kteří obsazují německá města: aby nikde nebylo násilí. (Tak jest!) Musím říci, že se do duše stydím, že v německých městech byly strhány německé nápisy.*“⁵⁰⁷ Smířlivou politiku v pozdějších letech opustil. K této změně nepochybně přispělo i vyřazení z aktivního politického života a neshody s oficiální politikou Hradu. Naopak Viková, Kramářova souputnice a veliká oponentka Hradu, byla od počátku existence samostatného Československa proti oficiální smířlivé politice a tvrdila, že pokud se

⁵⁰⁴ *Řeči a projevy předsedy první vlády Karla Kramáře*, Praha 1935, s. 64.

⁵⁰⁵ Tamtéž, s. 64-65.

⁵⁰⁶ Archiv PS PČR, NS RČS 1920-1925, 128. schůze, 27. ledna 1922.

Dostupný na <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/128schuz/s128002.htm>, citace dle stavu ze dne 17. 6. 2009.

⁵⁰⁷ *Řeči a projevy předsedy první vlády*, s. 68.

bude Němcům neustále v jejich požadavcích ustupovat, budou požadovat neustále víc a víc. Také správně vytušila, že boj o existence samostatnosti republiky proběhne v pohraničí. Na schůzi Mladé generace, prohlásila: „*ať nikdo nemyslí, že otázka našeho pomezí není otázkou celé existenční budoucnosti československého národa a československého státu. Tam a nikde jinde se rozhodne boj za národní ráz celé republiky a za její nedělnost nejen před světem, ale i před naším svědomím.*“⁵⁰⁸ Danou situaci odhadla zcela přesně, snad proto, že s všední realitou života v pohraničí měla vlastní zkušenosti.

Zatím se ale „boj“ odehrává pouze pomocí frázovitých hesel a agresivních výkřiků. Ostatně myslím, že na počátku 20. let ještě téměř nikdo netušil, k čemu všemu povede německá nespokojenost. I Kramář byl v roce 1918 plný naděje, jak dokazují jeho slova: „*myslím, že můžeme říci toto: Jestli nebudeme Němce nacionálně a kulturně utiskovat, pak myslím, že nám budou Němci děkovati za to, že jsou s námi v československém státu.* (Tak jest! Výborně! Hlasy: Brzy budou nám děkovati!).“⁵⁰⁹ Tato reakce se nám může zdát čistou naivitou, především u politika Kramářova kalibru, ale musíme si uvědomit, že v zčeřené době vzniku samostatného Československa a po čtyřech letech nezměrného utrpení, byli lidé plni entuziazmu a víry do budoucna. Ještě v polovině 30. let si většina lidí nedovedla představit, že by byla zase válka, natož pak na počátku 20. let. Bohužel již v polovině dvacátých let se situace začala měnit. Podle Evy Broklové „*Základ krize demokracie v ČSR spočívá v různorodé skladbě obyvatelstva v ohledu sociálním a národnostním, zejména v nutnosti zajistit minoritám podíl na tvorbě obecní vůle prostřednictvím principu poměrného zastoupení a s ním do značné míry souvisejícím systémem více politických stran.*“⁵¹⁰ Právě to, že se Němci mohli aktivně podílet na existenci Československé republiky, Viková odsuzovala. Tvrdila, že československý stát má patřit Čechům a Slovákům, nikomu jinému a také byla z poválečného vývoje v republice, jak samá říká, velmi rozčarovaná: „*Zajisté mně uvěříte, že sleduji vývoj všech událostí v naší republice, ať již v parlamentě anebo mimo něj, s velkým neklidem. Neodvažuji se sice říci, že všechny poměry u nás vyžadují přímo zodpovědné pozornosti i tenkrát, když máme vládu se dvěma ministry německými,*⁵¹¹ *které mlčky pardonujeme. Ale přece jen řeknu a k tomu mám právo, že páni ministři za německou menšinu*

⁵⁰⁸ LA PNP, Staré Hradky, fond Božena Viková-Kunětická, rukopisy vlastní.

⁵⁰⁹ *Řeči a projevy předsedy první vlády*, s. 71-72.

⁵¹⁰ Eva BROKLOVÁ, *Československá demokracie*, s. 145.

⁵¹¹ Míňen je rok 1926.

v Čechách mají jistou povinnost vůči našemu národnímu státu a nemají aspoň připustit, aby domobranci němečtí odcházeli od odvodu s trikolorou velkoněmeckých barev na kabátě.“⁵¹²

Nespokojení byli i Němci, kteří ústy svých poslanců svou nespokojenost ventilovali na veřejnosti. Měli pocit, že nejsou považováni za plnoprávné a plnohodnotné jednotky demokratické společnosti v Československu. Hledali chybu všude. Kdejaká nesrovnalost, kdejaký problém považovali za útok na svou etnicitu. Neustále byli přesvědčeni o tom, že k nim československá vláda přistupuje indiferentně. Postupem let se situace neustále vyhrcovala a zhoršovala, až se nakonec od slovních útoků přešlo k útokům fyzickým. To je však ještě daleká budoucnost. Nyní jsme v roce 1925 a poslanec Stenzl prohlašuje: „*Dámy a pánové! Můžete být ujištěni, že vaši hru známe, a přesvědčení, že státní rozpočet na rok 1926 bude vám sloužit jenom k tomu, abyste ho užívali takřka za agitační prostředek pro příští volby do sněmovny, nám nevezmete. Celý německý národ, jakož i ostatní menšiny v tomto státě, které jste za skoro 7 let nikdy nenechali uplatnit se jako rovnoprávné občany demokratického státu, a jejichž národní, kulturní a hospodářské právo jim vzít bylo vaší snahou, vám nikdy nebudou věřit bajku o konsolidaci tohoto státu, ba i části českého národa se učí poznávat tento klamný úsudek. Je tedy úplně správné, prohlašuje-li se z německé strany, že vašemu státu oposice nemůže do té míry uškodit, jako jej se svou neupřímnou politikou hospodářskou a finanční poškozujete sami.*“⁵¹³ Finanční rozpočet však nebyl zdaleka jediný problém. Objevil se i problém jazykový, protože na úřadech se samozřejmě muselo hovořit pouze česky nebo slovensky a to byla pro německou menšinu veliká diskriminace. Především v pohraničních oblastech vyvolalo toto nařízení veliké problémy, protože zde žilo veliké procento německého obyvatelstva. Poslanec Czech v roce 1926 prohlásil, že bylo „*vydáno prováděcí řízení k jazykovému zákonu. Češi se sice snažili dát prováděcímu nařízení k jazykovému zákonu nevinné zdání čistě vnitřního správního opatření, avšak hluboké rozrušení, které se zmocnilo nečeského obyvatelstva a které zachvátilo a rozbouřilo široké vrstvy daleko za okruh přímo postiženého obyvatelstva, za hranice země, vzbudilo i v cizině náladu, která, jestliže známky neklamou, bude mít také určité účinky zahraničně-politické.*“⁵¹⁴ Zde je již jasné, že vnitropolitické rozříšky začínají přerůstat přes

⁵¹² LA PNP, Staré Hradý, fond Božena Víková-Kunětická, rukopisy vlastní.

⁵¹³ Archiv PS PČR, NS RČS 1920-1925, 370. schůze, 5. října 1925.

Dostupný na <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/370schuz/s370002.htm>, citace dle stavu ze dne 17.6.2009.

⁵¹⁴ Tamtéž, NS RČS 1925- 1929, 9. schůze, 18. února 1926.

hranice, a že němečtí poslanci moc dobře vědí, že se o zahraničí, především o Německo, které se nesmířilo s porážkou z 1. světové války, mohou v budoucnu opřít. Stejně zaníceně poslanec Czech pokračuje: „*toto naše prohlášení může být jen ohlášením boje vládě, která, místo, aby přinesla do země pokoj a vnitřní mír, zřídila v této zemi šovinistickou národní bursu, která žene zemi z jednoho konfliktu do druhého, z jedné krize do druhé, která národy, místo aby je sobě přiblížila, stále více od sebe odděluje a stále více je sobě odcizuje, která stále více zhoršuje rozpory podle starorakouského receptu: ‚Rozděľuj a vládni‘, a znemožňuje každou zdárnou společnou práci. Proti této proklaté soustavě jest namířen náš nejvášnivější boj. (Potlesk německých soc. dem. poslanců.)*“⁵¹⁵ Ve své nespokojenosti, ba dokonce agresivitě šli němečtí poslanci tak daleko, že začali dokonce i s obhajobou Německa. Mluvili o něm ne jako o viníkovi, ale jako o oběti, jak dokazují opět slova poslance Czecha: „*A nyní, slavná sněmovno, dovolte mi pronést několik slov ke štvanici, která se provozuje opět po nějakou dobu na Německo. Pokud se Německo zdráhalo vstoupiti do Svazu Národů, bylo to důvodem k nejmocnějším útokům národních vrstev všech vítězných zemí, Německu bylo vytýkáno, že se zdráhá jen proto, že pomýšlí na odplatu, bylo mu říkáno, že jeho zdráhání prozrazuje skutečné smýšlení Německa, že manifestuje starý válečnický duch, starý duch pánů. Sotvaže však Německo prohlásilo, že jest ochotno vstoupiti do Svazu Národů, ihned nastala přímo štvanice, na níž se až na nepatrnou část zúčastnil veškerý český tisk, tisk blízký panu ministrovi pro věci zahraniční, i veškerý národní český tisk této země.*“⁵¹⁶

Argumenty německých politiků o nelegitimním jednání Československa ke svým menšinám došly tak daleko, že někteří němečtí poslanci se vraceli do minulosti a upozorňovali na tu skutečnost, že bez germánské kultury by nebyla slovanská kultura na takové úrovni jako je dnes, jak dokládají slova poslance Stenzla, který svůj proslav ukončuje plamenným obviněním: „*Dosud jsme v českém státě vystaveni všem možným útrapám v největší míře. Německá půda se nám násilím odnímá, německý státní úředník se jednoduše propouští, německé školy se nám v nepoměrné míře zavírají, patrně v úmyslu, aby se potlačil duševní vývin našeho národa. Německý dělník se vyhání ze svého místa, volné užívání našeho jazyka se nám namnoze znemožňuje, brání se nám zřizovati německé menšinové školy, a podkopává se existenční možnost německému živnostníku a obchodníku, jehož chtějí donutiti*

Dostupný na <http://www.psp.cz/knih/1925ns/ps/stenprot/009schuz/s009002.htm>, citace dle stavu ze dne 26. 6. 2009.

⁵¹⁵ Tamtéž.

⁵¹⁶ Tamtéž.

*k tomu, aby opustil své místo a vzdal se svých nejsvětějších statků.*⁵¹⁷ Nespokojenost pokračovala dále. Poslanci upozorňovali na špatné zacházení s německými živnostníky a na mnohá jiná, v jejich očích, bezpráví.

Tato vyhrocená situace samozřejmě vyvolala v českých řadách odpovídající ofenzivu. Tak se zrodil český fašismus, hnutí, které se rozhodlo s těmito nešvary vypořádat a vypořádat se především s Němci.

Nyní bych ráda krátce zmínila konec politické aktivní kariéry Boženy Vikové-Kunětické. Jak bylo naznačeno výše, v roce 1918 vstoupila do Revolučního národního shromáždění, kde však ke své škodě působila pouze dva roky, tedy do roku 1920. Stejného roku kandidovala do senátu, bohužel neúspěšně. Do senátu se však nakonec přece jenom dostala, a to na pouhý jeden měsíc, v roce 1925. Měsíc před ukončením prvního volebního období převzala mandát po Janu Herbenovi. O senátorské křeslo velice stála a muselo ji mrzet, že ho v roce 1920 nezískala. V kritickém roce 1925 tak píše Karlovi Kramářovi a žádá ho o pomoc: *„Pane doktore, chci Vás jen prosit, abyste nebyl proti druhému místu pro mne do senátu. Ženy navrhly mne jednohlasně jako kandidátku v pevné důvěře, že je dostanu.“* A pokračuje velice naléhavě dál: *„Je prostě nyní nemožné, abyste odmítl druhé místo pro mne. Jistě víte, že nerada o tom píši, ale cítím, jako to cítí celá naše veřejnost, že musím dostat rehabilitaci za první mou kandidaturu do senátu, která tak smutně vinou levice tenkrát dopadla.“*⁵¹⁸ Její popřevratová politická kariéra nebyla tak slavná, jako ta předpřevratová, ale přesto se jí za ty dva roky povedlo prosadit několik zásadních návrhů, jako například částečné vyplacení finančních náhrad rodinám po padlých legionářích či návrhy na ochranu matky a dítěte.

Zemřela v roce 1934. V polovině 20. let se úplně stáhla z politického života, ale nestála mimo dění. Dvacátá a třicátá léta byla pouze zkouškou charakterů, která měla vyvrcholit roky okupace. V roce 1934 ještě nikdo nevěděl, že republika zbývá pouze několik málo let samostatné existence. Předešlé řádky nám ukázaly, že ženy se do boje o lepší život ve společnosti a koneckonců i za boj o demokracii pustily s vervou sobě vlastní a mnohé z nich jejich odvaha neopustila ani v dobách okupace. Řada z nich ji zaplatila životem. A na

⁵¹⁷ Archiv PS PČR, NS RČS 1920-1925, 370. schůze, 5. října 1925.

Dostupný na <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/370schuz/s370002.htm>, citace dle stavu ze dne 17. 6. 2009.

⁵¹⁸ Archiv Národního muzea, fond Karel Kramář, dopis B. Vikové-Kunětické K. Kramářovi z 21. 8. 1925.

to by se nemělo zapomínat. I Viková svým způsobem bojovala za demokracii, to že se přiklonila k nedemokratickému hnutí a použila ho jako prostředek k boji je jiná otázka.

Je důležité si uvědomit, že ženy byly v období 1. republiky aktivní složkou společnosti a podařilo se jim prosadit řadu zákonů, které vedly k lepšímu postavení žen i dětí ve společnosti. Ctí jim rovněž může být i to, jak naznačily předešlé řádky, že se při diskusích a disputacích ve sněmovně vyhnuly národnostním rozmíškám, a že v boji za ženská práva dokázaly spojit své síly, i když je provázely neshody ve způsobu nazírání na daný problém a způsob jeho řešení. Řada jejich kolegů se postupem času odchýlila od základních problémů nové republiky a rozhodli se vyvolávat národnostní rozmíšky. Budiž ženám ke cti, že se od těchto dehonestujících konverzací oprostily. Tím však nechci tvrdit, že by se ony samy nikdy do konfliktu nedostaly, ale přesto v boji za společnou myšlenku dokázaly zůstat věrny svým politickým cílům.

A na závěr bych ráda dala slovo Františce Plamínkové, která byla jednou z nejvýznamnějších emancipistek přelomu století. Ta napsala, že ženy do politiky vnesly „*velkou vážnost k občanským úkolům, porozumění pro bolesti utlačovaných, obdivuhodnou obětavost, energii a vytrvalost v práci při odklízování sociálních chorob fyzických i mravních. Dovedly v mužích získati této práci neobyčejný zájem. Jsou ve svém celku ochránci demokracie a oporou mírové politiky. Spolupracují dobře na tvorbě přátelských styků mezi národy.*“⁵¹⁹ To myslím, mluví za vše.

⁵¹⁹ Františka Ferdinanda PLAMÍNKOVÁ, *Několik poznámek o práci československých žen*, in: Tomáš G. MASARYK, *O ženě. Několik poznámek o práci československých žen*, Praha 1930, s. 12.

Závěr

Božena Viková-Kunětická byla zajímavou a kontroverzní postavou přelomu století a období 1. republiky. Byla aktivní a činorodá. Stala se nejenom literátkou a političkou, ale především matkou a múzou řady vynikajících mužů. Měla ale rovněž prudký naturel, byla svéhlavá a ve svých názorech často nespravedlivá. V jejím životě byla důležitá kritika, její optikou glosovala svět kolem sebe, nejprve v literatuře, později v politice. Zásadním pro ni bylo téma ženy a národa.

Viková se narodila manželům Novotným jako nejstarší ze tří dcer. Snad proto v sobě po celý život živila ochranný komplex, který neuplatňovala pouze na svou rodinu, ale i na své přátele. Po celé desetiletí vztahu s Macharem měla pocit, že by mu měla určovat s kým se stýkat a s kým ne. Neustále mu vyčítala přátelství s Masarykem a po aféře se Charlottou Masarykovou nedokázala ve své zaslepenosti pochopit, proč se od ní odvrátil. Podobné principy později aplikovala i na své přátelství s Kramářem, u něhož ještě svými dopisy přižívovala hněv na celou politickou garnituru, když se po zbavení postu předsedy vlády stáhl do ústraní. Měla potřebu lidmi manipulovat, a pokud se jí někdo vzepřel nebo s ní nesouhlasil, či jí konkuroval, dokázala být silným protivníkem. Důkazem je nesmiřitelné nepřátelství s Růženou Svobodovou. Na druhou stranu však dokázala být milující matkou a manželkou, která by pro svou rodinu udělala vše.

Její manželství bylo v rámci možností šťastné. Ve svém manželovi měla láskyplnou oporu. Nikdy ji neopustil, ani v těch nejtěžších chvílích aféry se Charlottou Masarykovou a rozchodem s J. S. Macharem. Jeho smrt v roce 1919 jí hluboce zasáhla, jak dokazuje její pozůstalost i různé náznaky v korespondenci s Karlem Kramářem. Krásný vztah měla i se svými sestrami, se kterými po celý život udržovala nepřetržitý kontakt. Silné pouto ji poutalo i k jediné dceři, ale časem bohužel mezi nimi došlo k nepochopitelnému ochlazení, a i když ke konci Boženina života žily spolu, chlad z dceřiny strany přetrvával.

Je zajímavé, že i když měla v mnohém se svým manželem harmonický vztah, ve svých dílech k mužům přistupovala bez slitování. Měla přitom mezi nimi řadu obdivovatelů. Vážil si jí nejenom J. S. Machar, ale byla i láskou Jiřího Gutha-Jarkovského. Ona o nich však tvrdila, že nejsou hodni ženiny lásky, a že jsou pouze její zkázou. Na základě těchto svých teorií volala v literatuře po volném mateřství a po právu svobodné matky na důstojný život ve

společnosti. Právě tato neúnavná činnost v rámci ženských práv jí podle mého názoru vynesla poslanecký mandát. Snad ji k těmto nesmiřitelným postojům vůči mužům přivedla nějaká špatná zkušenost z dětství. Je zajímavé, že se nikde v pramenech ani v literatuře nezmiňuje o svém otci, mluví pouze o matce.

Ač nežila v Praze a se svým mužem se musela často stěhovat, přesto pražské prostředí neustále sledovala a svým typickým způsobem glosovala, především v dopisech Macharovi, které mu posílala do Vídně.

Po své volbě do zemského sněmu v roce 1912, a i když jí byl vstup na půdu zemského sněmu zakázán, opustila s těžkým srdcem literaturu a vrhla se na politiku. K naší škodě však její popřevratová politická kariéra byla velmi krátká. V Národním shromáždění zasedala pouhé dva roky a jakýmsi epilogem její politické kariéry se stal jeden měsíc v roli senátorky v roce 1925. Přesto ale bojovala za řadu velmi záslužných věcí, především za odškodnění pro vdovy po padlých legionářích. Ve 20. letech, kdy již v aktivní politice příliš nepůsobila, se přiklonila k českému fašismu. Vívala vznik Československa, ale vývoj v republice ji nijak neuspokojoval, spíše naopak. Snad právě proto hledala útěchu v radikální pravici, ve které se snažila najít odpovědi na své otázky.

Ke konci svého života žila v ústraní, zklamaná životem, jak píše v korespondenci. Smutná z toho, že musela opustit literaturu a snad i ze svých politických ambicí, které podle jejího názoru zůstaly nedoceny. Zejména to, že získala senátorské křeslo na pouhý jeden měsíc, v ní vyvolávalo nemilé pocity a zklamání, kterého se nijak nemohla zbavit.

Viková-Kunětická byla bezpochyby velice významnou postavou přelomu století. Byla ženou aktivní a činorodou, která chtěla bořit zavedené stereotypy a žádala nové, lepší zacházení se ženami. Na tomto poli, tedy poli emancipačním, vykonala řadu vynikajících věcí. O nápravu společnosti se nejprve pokoušela v rámci své literární činnosti, později v politice. Jejího příkladu, tedy úspěšného zvolení do zemského sněmu, využily ženy k systematictějšímu boji za ženská práva i práva dětí. Právě nově vzniklá republika jim to v mnohém umožnila. Již nebyly pasivními objekty, ale staly se aktivními subjekty společnosti, které mohly plně participovat na prvorepublikové společnosti. Božena Viková-Kunětická byla jednou z nich.

Resumé

Předkládaná práce si kladla za cíl představit jednu z nejvýraznějších a rovněž nejkontroverznějších postav přelomu století, spisovatelku a političku Boženu Vikovou-Kunětickou. Cílem studie bylo komplexně představit její život v kritických dobách vývoje naší společnosti, především v období konce habsburské monarchie a nově se zrodilší 1. republiky. Studie se snažila o zachycení její složité povahy, jejích postojů a názorů a jejího boje za ženská práva. Právě tento boj se stal jakýmsi vykáččičníkem celého jejího úsilí. Objevil se již v období její aktivní literární činnosti a stal se pro ni hnacím motorem i v její činnosti politické.

V této práci jsem se pokoušela především o zhodnocení její politické aktivity a jejího začlenění do prvorepublikového politického ovzduší, které nebylo vždy pro ženy příznivé. Zcela opominuta však nezůstala ani její literární činnost, protože právě ta jí ve své podstatě umožnila zahájit kariéru politickou. Konfrontovala jsem ji s jinými aktivními stoupenkyněmi emancipačního hnutí a snažila jsem se o jejich komplexní zachycení v boji za politická práva žen, přičemž jsem kladla důraz na rozpory i společné úsilí ve snaze o lepší postavení žen.

Jako červená nit se jejím aktivním životem táhne téma ženy a dítěte. Tuto svou tezi prosazovala ve svých literárních i divadelních dílech a prosazovala ji i na poli politickém. Díky svým názorům se z oficiálního emancipačního proudu vymykala a ona sama se za emancipistku či feministku nikdy nepovažovala a emancipační hnutí v monarchii, potažmo v 1. republice, odsuzovala, přesto jako první žena v habsburské monarchii, respektive střední Evropě, byla zvolena do zemského sněmu, a s touto situací se musela vyrovnat a svou novou roli přijmout. Její názory byly velmi neotřelé a kontroverzní, často svými postoji vyvolala bouřlivé diskuse, ale od svých politických názorů se nikdy neodchýlila a po celý svůj život si za nimi stála. Ke konci svého života se pak její názory na společnost a všeobecné dění stále více radikalizovaly a přivedly ji až na pokraj českého fašismu.

Všechny tyto teze jsem se pokusila nastínit v této práci, přičemž jsem se snažila o zodpovězení na mnohé otázky, které se týkají emancipačního hnutí a boje žen za svá práva a práva svých dětí. Ne vše se podařilo vysvětlit a mnoho otázek zůstává nezodpovězených, ale přesto jsem se ve své práci snažila o nastínění a především pochopení některých z nich.

Summary

This work was designed to introduce one of the most controversial characters, as well as the turn of the century, writer and politician, Božena Viková-Kunětická. The aim of this study was to comprehensively introduce her life at critical times of development of our society, especially in the late Habsburg monarchy and the newly born of the first Republic. The study sought to capture the complex nature of attitudes and opinions of her and her struggle for women's rights.

In this work I have attempted primarily to evaluate her political activities and her integration into the First Republic's political climate, which was not always favorable for women. Like a red thread to the active life stretches topic of women and children. This pushed his thesis in his literary and theatrical works and promote it to the field of politics. With her views of the current official emancipation, and she surpasses behind emancipist or never considered feminist and emancipatory movements in the monarchy, respectively in first Republic, condemned. As the first woman in the Habsburg monarchy, respective in Central Europe, was elected to the Landtag, and this situation had to deal with and accept their new role. Her views were very unusual and controversial. At the end of his life, then her views on society and the general affairs still more radical and brought her to the brink of Czech fascism.

All these theses, I tried to outline in this work, and I tried to answer the many questions concerning the emancipation movement and the women fight for their rights and the rights of the children. Not everything was able to explain and many questions remain unanswered, but I work in his tried to outline above, and understand some of them.

Prameny a literatura

Prameny

Archivní prameny

Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hradky

Fond Božena Viková-Kunětická – korespondence, rukopisy, divadelní hry, osobní doklady,

politické proslovy, drobné tisky, fotografie, plakáty
divadelních her (10 kartonů)

Fond Josef Svatopluk Machar – korespondence s Boženou Vikovou-Kunětickou

Fond Josef Ladislav Turnovský – korespondence s Boženou Vikovou-Kunětickou

Fond Výbor pro volební právo žen – tisky, rukopisy, korespondence se členkami a úřady,
novinové výstřižky, zápisy ze schůzí (4 kartony)

Fond Jaroslav Kvapil – korespondence s Boženou Vikovou-Kunětickou

Fond Hana Kvapilová – korespondence s Boženou Vikovou-Kunětickou

Státní okresní archiv Pardubice

Sbírka novin a časopisů

Národní archiv Praha

Fond Národní divadlo – 2 knihy č. 183 a 184 a karton složka D 165 a D 8

Fond Ženská národní rada – 2 kartony č. 15 a 16

Fond Policejní ředitelství 1914 – 1920, karton č. 8564

Archiv Národního muzea, Praha

Fond Karel Kramář – 1 karton č. 18

Fond Cizí fondy – Hn 37 Sís (1876-1938), Sísová (1909-1945)

Fond Antonín Hajn – 2 kartony č. 196 a 206

Fond Alois Rašín – 1 karton č. 6

Publikované prameny

a) Vydaná korespondence

Buzková, Pavla (ed.): Přítelkyně. Hana Kvapilová a Růžena Svobodová ve svých dopisech.

Praha 1939.

Tíživá samota. Korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové. Praha 1969.

b) Vydané proslovy

Baxa, Bohumil: Formy republiky. Praha 1923.

Baxa, Bohumil: Republika. Praha 1924.

Beneš, Edvard: Povaha politického stranictví. Praha 1923.

Dr. Alois Rašín. Řeči v Národním shromáždění. Praha 1934.

Heczková, Libuše – Svatoňová, Kateřina (eds.): JUS SUFFRAGII. Politické projevy

Boženy Vikové-Kunětické z let 1890-1926. Praha 2012.

Kuprová, Renata (ed.): Jan Malypetr. Paměti a projevy. Praha 2011.

Řeči a projevy předsedy první vlády Československé Dr. Karla Kramáře. Praha 1935.

Sobota, Emil: O presidentu naší republiky. Praha 1924.

c) Ostatní

Laichter, Josef: Uměním k životu. Praha 1919.

Neruda, Jan: Podobizny III. (1885-1888). Praha 1954.

Šalda, F. X.: Kritické projevy 3 (1896-1897). Praha 1950.

Šalda, F. X.: Kritické projevy 4 (1898-1900). Praha 1951.

Šalda, F. X.: Kritické projevy 5 (1901-1904). Praha 1951.

Šalda, F. X.: Kritické projevy 6 (1905-1907). Praha 1951.

Ústava Republiky československé. Praha 1929.

Paměti

Dostálová, Leopolda: Herečka vzpomíná. Praha 1960.

Krejčí, František Václav: Konec století. Výbor z pamětí. Praha 1989.

Scheinflugová, Olga: Byla jsem na světě. Praha 1994.

Štech, Václav: Džungle literární a divadelní. Paměti českého tvrdohlavce. Praha 1937.

Štorch-Marien, Otakar: Ohňostroj: paměti nakladatele II. Praha 1992.

Vydra, Václav: Má pouť životem a uměním. Praha 1976.

Noviny a časopisy

a) Časopisy

Divadelní listy 1899-1904.

Divadlo 1903.

Divadelní revue 2007.

Lumír 1883-1887, 1893-1894.

Národní myšlenka 1922-1926.

Ženské listy 1895.

Ženský svět 1912, 1913, 1922-1924.

b) Denní tisk

Národní listy 1912

Národní noviny 1939.

Polední list 1942.

Večerní české slovo 1932.

Východ 1934.

Východočeský kraj 1943.

Zprávy Klubu přátel Pardubicka 1973, 1974.

Vlastní dílo Boženy Vikové-Kunětické

Drobné povídky. Praha 1888.

Nové povídky. Praha 1893.

Dál! Praha 1912.

Vyznání. Řeči a studie (1906-1918). Praha 1919.

Z cest. Praha 1919.

Medřická. Praha 1920.

Před lety. Praha 1920.

Vzpoura. Praha 1921.

Vlastní dílo Růženy Svobodové

Povídky. Praha 1896.

Na písčité půdě, Přetížený klas. Praha 1940.

Marné lásky, Posvátné jaro. Praha 1941.

Literatura

Slovníky a příručky

Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století. Praha 1982.

Čeští spisovatelé z přelomu 19. a 20. století. Praha 1972.

Slovník českých spisovatelů. Praha 2000.

Ostatní literatura

Bahenská, Marie: Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století. Praha 2005.

Bílek, Jan – Velek, Luboš: Karel Kramář (1860 – 1937): život a dílo. Praha 2009.

Broklová, Eva: Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918-1938. Praha 1992.

Broklová, Eva - Tomeš, Josef-Pehr, Josef: Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky. Praha 2008.

Burešová, Jana: Proměny společenského postavení ženy v první polovině 20. století. Olomouc 2001.

Čechurová, Jana: Česká politická pravice. Mezi převratem a krizí. Praha 1999.

Černý, František: Měnivá tvář divadla aneb Dvě století s pražskými herci. Praha 1978.

Černý, František: Kalendárium dějin českého divadla. Praha 1989.

Černý, František: Kapitoly z dějin českého divadla. Praha 2000.

Černý, František-Kolárová, Eva: Sto let Národního divadla. Praha 1983.

Česká žena v dějinách národa. Praha 1940.

Čornej, Petr a kol.: Česká literatura na přelomu století. Praha 2001.

Dějiny českého divadla III. Praha 1977.

Efmertová, Marcela F.: České země v letech 1848-1918. Praha 1998.

Englová, Jana: Žena devatenáctého století v dokumentech. Ústí nad Labem 2003.

Fasora, Lukáš – Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří: Sozial – reformatorisches Denken in den böhmischen Ländern 1848 – 1914. Mnichov 2010.

Ford, Lynne E.: Women and politics. The pursuit of equality. Boston 2011.

Fischer, Otokar: Činohra Národního divadla do roku 1900. Praha 1983.

Gerhard, Ute: Unerhört: die Geschichte der deutschen Frauenbewegung. 1990.

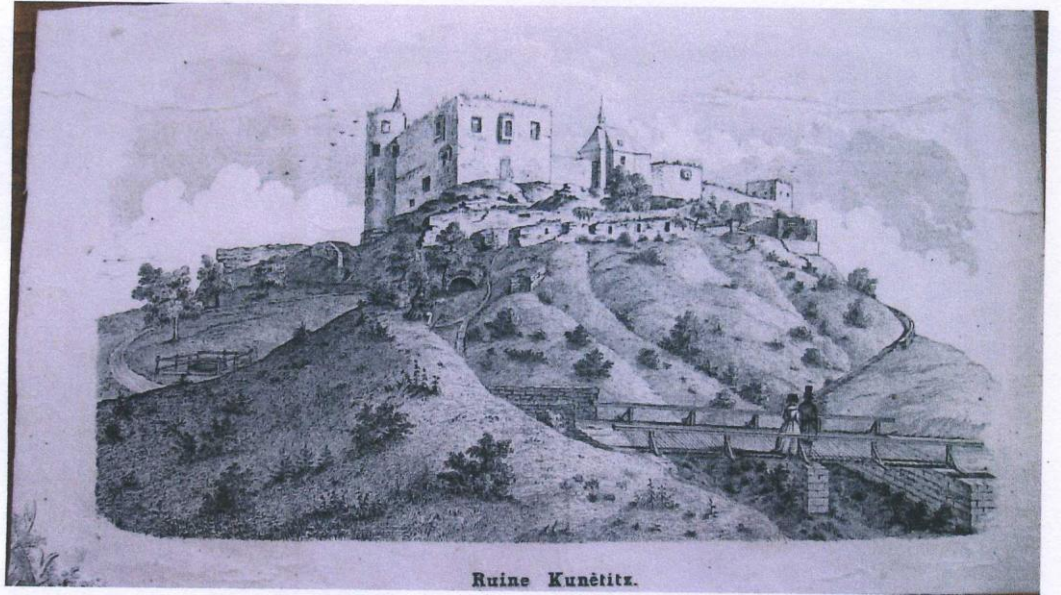
- Gregorovič, Miroslav: Kapitoly o českém fašismu. Fašismus jako měřítko politické dezorientace. Praha 1995.
- Hanáková, Petra-Heczková, Libuše-Kalivodová, Eva (eds.): V bludném kruhu. Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity. Praha 2006.
- Heczková, Libuše: Pišící Minervy. Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky. Praha 2009.
- Hlaváč, Miroslav M.: Čeští mafiáni 1914-1918. Karviná - Mizerov 2008.
- Horská, Pavla: Naše prababičky feministky. Praha 1999.
- Hrabánková, Barbora: Osobnost Boženy Vikové-Kunětické. Praha 2000.
- Kárník, Zdeněk: České země v éře První republiky (1918-1938). 1. díl. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). Praha 2003.
- Kláštorský, Antonín: Padesát let spolku českých spisovatelů „Máj“. Praha 1938.
- Klemm, Sabine: Frauenbewegung und Familienrecht 1848 – 1933: eine Betrachtung anhand von Quellen. Tübingen 1999.
- Klimek, Antonín: Boj o Hrad 1. Hrad a Pětka (1918-1926). Praha 1996.
- Klimek, Antonín: Boj o Hrad 2. Kdo po Masarykovi? (1926-1935). Praha 1998.
- Koňalka, Jiří – Mommsen Hans: Němci, Češi a Slováci: souběžné a rozdílné tendence jejich společenského vývoje 1815 – 1918. Praha 1992.
- Koňalka, Jiří: Všeněmecký svaz a česká otázka koncem 19. století. Praha 1963.
- Kotlán, Pavel: Fašismus a jeho česká podoba. Přerov 2001.
- Křehké vítězství. 28. říjen v paměti Hradu. Proměny československé státnosti 1918-1948. Praha 2008.
- Kybalová, Ludmila: Od „zlatých dvacátých“ po Diora. Praha 2009.
- Lenderová, Milena: K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století. Praha 1999.
- Lenderová, Milena – Božena Kopiczková – Jana Burešová – Eduard Maur (eds.): Žena v Českých zemích od středověku do 20. století, Praha 2009.
- Lenderová, Milena – Jiránek, Tomáš – Macková, Marie: Z dějin české každodennosti: život v 19. století. Praha 2009.
- Lustigová, Martina: Karel Kramář. První československý premiér. Praha 2007.
- Máchal, Jan: Dějiny českého dramata. Praha 1917.
- Majerová, Marie: Spisovatelky dnes. Praha 1934.
- Malínská, Jana: Do politiky prý žena nesmí – proč? Praha 2005.

- Malínská, Jana: „My byly, jsme a budeme!“ České ženské hnutí 1860 – 1914. Praha 2013.
- Malíř, Jiří - Marek, Pavel a kol.: Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu. I. díl (1861-1938). Brno 2005.
- Malíř, Jiří: Staročeši a mladočeši v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Brno 1998.
- Malý, Karel - Sivák, Florian: Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do r. 1918. Praha 1993.
- Malý, Karel – Soukup, Ladislav: Vývoj české ústavnosti v letech 1618 – 1918. Praha 2006.
- Marek, Jaroslav: Česká moderní kultura. Praha 1998.
- Matonoha, Jan (ed.): Česká literatura v perspektivách tenderu: IV. kongres světové literárněvědné bohemistiky Jiná česká literatura(?). Praha 2010.
- Minařík, Vladimír: Božena Viková-Kunětická. Praha 1932.
- Moldanová, Dobrava: Studie o české próze na přelomu století. Ústí nad Labem 1993.
- Moldanová, Dobrava: Česká literatura v období modernismu (1890-1918). Ústí nad Labem 1996.
- Moldanová, Dobrava: Na písčitéch půdách. České spisovatelky na přelomu 19. a 20. století. Praha 2011.
- Mourková, Jarmila: Růžena Svobodová. Praha 1975.
- Musilová, Dana: Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939. České Budějovice 2007.
- Muži října 1918. Osudy aktérů vzniku Republiky československé. Praha 2011.
- Nakonečný, Milan: Vlajka. K historii a ideologii českého nacionalismu. Praha 2001.
- Národní divadlo a jeho předchůdci. Praha 1988.
- Neudorflová, Marie L.: České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci. Praha 1999.
- Neudorflová, Marie L. (ed.): Charlotta G. Masaryková. Sborník příspěvků z konference k 150. výročí jejího narození. Praha 2001.
- Novák, Arne: Stručné dějiny literatury české. Olomouc 1946.
- Olivová, Věra: Dějiny první republiky. Praha 2000.
- Pasák, Tomáš: Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945. Praha 1999.
- Pejčoch, Ivo: Fašismus v českých zemích. Fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922-1945. Praha 2011.

- Peroutka, Ferdinand: Budování státu II. (1919). Praha 1991.
- Peroutka, Ferdinand: Budování státu IV. (1921-1922). Praha 1991.
- Pešek, Jiří - Ledvinka, Václav (edd.): Documenta Pragensia XIII. Žena v dějinách Prahy. Praha 1993.
- Polišenský, Josef - Ostrovská, Sylvia: Ženy v dějinách lidstva. Praha 2000.
- Pražák, František: Dětství vynikajících lidí českých. Turnov 1939.
- Průcha, Václav a kol.: Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. 1. díl. Období 1918-1945. Brno 2004.
- Rutte, Miroslav: 20 kázání o divadle. Praha 1940.
- Řezáč, Josef: „Doby štěstí“ Jiřího Gutha-Jarkovského. České Budějovice 2001.
- Spolkový život v Čechách v 19. a na počátku 20. století: sborník k životnímu jubileu Jany Englové. Ústí nad Labem 2005.
- Stloukal, Karel: Královny, kněžny a velké ženy české. Praha 1940.
- Šolle, Zdeněk: Století české politiky. Počátky moderní české politiky od Palackého a Havlíčka až po realisty Kaizla, Kramáře a Masaryka. Praha 1998.
- Štěpánová, Irena: Renáta Tyršová. Praha - Litomyšl 2005.
- Šubert, F. A.: Dějiny Národního divadla v Praze 1883-1900. Praha 1908.
- Turnovská, Eva: Božena Viková-Kunětická. Praha 1996.
- Uhrová Eva: Anna Honzáková a jiné dámy. 2012.
- Uhrová, Eva: České ženy známé a neznámé. 2008.
- Urban, Otto: Česká společnost 1848-1918. Praha 1982.
- Vilímek, Tomáš - Tůma, Oldřich (edd.): Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945. Praha 2008.
- Voborník, Jan: Božena Viková-Kunětická. Praha 1934.
- Vojáček, Milan (ed.): Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století. Praha 2007.
- Vošahlíková, Pavla: Formování české a občanské společnosti ve druhé polovině 19. století a na počátku 20. století. Praha 1993.
- Vošahlíková, Pavla: Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace. Praha 2010.
- Wollstencroftová, Mary: A vindication of the rights of woman. Londýn 1992.
- IV. studentský seminář k problematice dějin ženského emancipačního hnutí ve 20. století. Praha 1998.

SEZNAM PŘÍLOH

- I. Dopis Jana Mazánka Boženě Vikové Kunětické
- II. Kunětická hora
- III. Dopis Jiřího Gutha-Jarkovského Boženě Vikové-Kunětické
- IV. Dopis J. S. Machara Boženě Vikové-Kunětické
- V. Plakát na uvedení hry Boženy Vikové-Kunětické Cop v Národním divadle
- VI. Instrukce Boženy Vikové-Kunětické k vlastní kremaci
- VII. Parte Boženy Vikové-Kunětické

Ruine Kunéitz.

Milii Porcuro!

Sen ne dicit dicit! Frigite dices
ne propter nevolam, a nunt, gytro nias
dantares ad plectum parlon prau!

Sincerim prope raven

Trin

Porcuro

13/12 87.

Stom zeban - diwarle.
Je Trin d'opis Acipit!

Samí Projeno,

chodím jako pindy, ale měl bych natmě
ležel. Mámi korekty, sluchové a prakové
halucinace a pozorný to s velkým
interessem. Chci totiž tu nemus v
sobě překonat a ne se jí podvat.
Ostatně je sama sebou dost pyšná.
Tet (je 1/4 na 6 večer) jsem se trochu
nadahl na divaně, nespál jsem, ale
docela zřetelně jsem slyšel kuknutí
kukat a estel jako vlese. A tak mi
bylo příjemně.

Za dnešní prami vám líbám ruce. Trpívá
jsem vždy tuze, když jste mi četla
román hlavně...

"Juliana" mi mates ve jroum přesekl.
"Trochu výtečný experiment přibadmi.
Ale je to konečně také jedno. Jenže ten
a druhá polovice je vlastně to pravé."

Samí Projeno, k vůle zdrava a věte
že vaše přátelství bylo mi jedním
z největších darů života.

Vas
Machan

Národní divadlo v Praze

v budově **Národního divadla**

Na počest 70. narozenin **Boženy Vikové-Kunětické**
Božena Viková-Kunětická:

Cop

Veselohra o třech dějstvích.

Režie: Milan Svoboda — Výprava: J. M. Gottlieb

Pan Oltřavý	Půžena Nestková	Trošlel, celní oficiál ve výslužbě	Sáša Rašilov
Věra	Božena Půlpánová	Velkostatekš Hýboň	Karel Jičínský
Liduška	Jitka Štěpničková	Nonyka, jeho dceruška	Božena Hejlová*
Pavla	Elie Poznerová	Služka	Eugena Engelberthová
Miša	Olga Scheinplugová	Švadlena	Marie Jeřková*
Benet	Ladislav Peter		
Vašary	Ladislav Boháč	* členové souboru láká	
Mikulš	Stanislav Neumann		

Po prvním dějství přestávka. Mezi představením přístup do hlediště zakázán.

Národní divadlo:

Pro studenty
Sobota 15. X. o 15 hod.: Václav Hraběčický z Hraběč
Sobota 15. X. o 19 hod.: Pád Arkana (Hoganzová, Vávrová, Jena, Chrást, Kanišková, Zlá, Mareš, Čelakovský, Čížek)
Neděle 14. X. o 14 hod.: Prodává nevěsta
Sudková, Tomá, Špičák, Havel, Zima, Hájek
Neděle 14. X. o 18 hod.: Louise
Fejta, Křiváček, Bělá, Zima, Zima, Zima, Zima, Zima, Zima, Zima
Pondělí 17. X. o 19 hod.: Maxon
Španěl, Španěl, Španěl, Španěl, Španěl, Španěl, Španěl, Španěl
Úterý 18. X. o 19 hod.: Cop
Středa 19. X. o 15 hod.: Violetta
Čelakovský, Čelakovský, Čelakovský, Čelakovský, Čelakovský, Čelakovský, Čelakovský, Čelakovský
Středa 19. X. o 19 hod.: Louise
Fejta, Křiváček, Bělá, Zima, Zima, Zima, Zima, Zima, Zima

Stavovské divadlo:

Sobota 15. X. o 15 hod.: Táta dlouhán
Sobota 15. X. o 19 hod.: Julie aneb Snář
Neděle 16. X. o 15 hod.: Táta dlouhán
Neděle 16. X. o 19 hod.: Klouček natybakva
Pondělí 17. X. o 19 hod.: Zpívající Benátky
Úterý 18. X. o 19 hod.: Václav Hraběčický z Hraběč
Středa 19. X. o 15 hod.: Umělecká dvojice
A. Šedáková, J. A.
Středa 19. X. o 19 hod.: Ařiběta Anglická

Prodeje: Vstupenky v Národním divadle, Praze 1, I. patro, kasařský stánek. Prodeje v divadlech: Václav Hraběčický z Hraběč, Pád Arkana, Prodává nevěsta, Louise, Maxon, Zpívající Benátky, Umělecká dvojice, Ařiběta Anglická. Prodeje v divadlech: Václav Hraběčický z Hraběč, Pád Arkana, Prodává nevěsta, Louise, Maxon, Zpívající Benátky, Umělecká dvojice, Ařiběta Anglická.

Prosim, da po me učiti pravde čikaš mui
noce a abca sveta ... religioznu kremaioer u
spolena. Popet se mui deie so slumuelio
veterelio one na verivene misio a uerle
je vru pravdi. Ovelie tak uelie
mou pamatku. I divere se lato jedina
a voladu me nam spluie delup
a ghuom tam.

P. Vikora Zmelicka

8/14

ÚSTŘEDNÍ VÝKONNÝ VÝBOR SPOLU
S ÚSTŘEDÍM ŽEN ČSL. NÁRODNÍ
DEMOKRACIE A HRANIČÁŘSKÝM
KOMITÉ

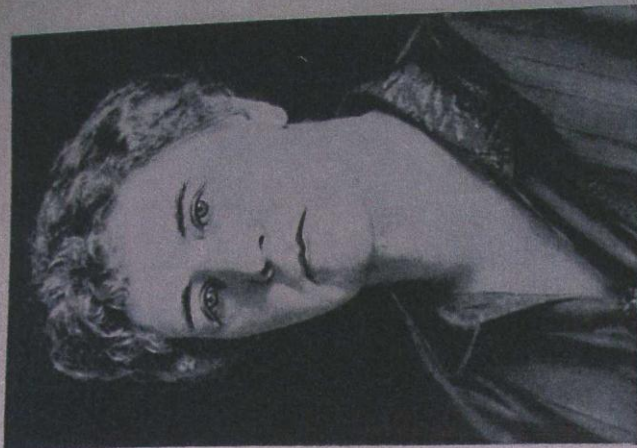
oznamují bolestnou zprávu o úmrtí své
členky a předsedkyně, slovatné paní

BOŽENY VIKOVÉ-KUNĚTICKÉ

spisovatelky, člena Akademie věd a umění,
první poslankyně Zemského sněmu českého,
členky revolučního Národního shromáždění
republiky Československé, členy senátu Nár.
shromáždění atd.

POHŘEB KONÁ SE 22. BŘEZNA 1934 O 15. HOD.
V NOVÉM KREMATORIU VE STRAŠNICÍCH

Místo květinových darů budíž pamatováno na fond
Boženy Vikové-Kunětické, Praha II, Václavské nám. 51.

BOŽENA VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ

* 29. VII. 1862

† 18. III. 1934

Jméno: Hana Železná	Škola, fakulta uživatele: Univerzita Karlova, Filosofická fakulta
Bydliště: Nádražní 356, Lomnice nad Lužnicí, 378 16	Katedra, popřípadě pracoviště uživatele: Ústav českých dějin
Datum: 13. 8. 2013	Podpis:

